

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Πολωνία

Τουρκία

η Αριστερά και το Παρόν

Μηνιαία επιθεώρηση ● τεύχος 37 ● Αύγουστος-Σεπτέμβριος ● 80 δραχ.

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Μηνιαία επιθεώρηση ● τεύχος 37 ● Αύγουστος-Σεπτέμβριος ● 80 δρχ.
Κέκροπος 2, Αθήνα (Πλάκα), τηλ. 3245332

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Παντελή Μπουκάλα	Ανατολίτικος θερινός ιρασιοναλισμός
Δαμιανού Παπαδημητρόπουλου	Αφήστε πολλές «τομές» ν' ανθίσουν
Γιώργου Ουρανίου	Ρουμανία: "Ελληνες φοιτητές, «περιλαίμια» και «άρκουδες»
Δ. Παύλου	Αντιιμπεριαλιστική συμφωνία
Κώστα Ζουράρη	Οι διαστάσεις της δομικής ακινησίας ή η μετάβαση προς τό σοσιαλισμό
Μιχάλη Παπαγιαννάκη	Οικονομικές κατακτήσεις του «ύπαρκτου σοσιαλισμού» στην Πολωνία: μύθος και πραγματικότητα
Άγγελου Έλεφάντη	Πολωνία: Κοινωνία των πολιτών έναντιον του κράτους Μολώχ
A.F.P.	Πώς γεννιέται ένα ελεύθερο συνδικάτο
O.K.	Τουρκία: παράδεισος για τίς τρομοκρατίες
Δ.Α. Φατούρου	Ατελή στέγαστρα και κατοικία
Άλεξάνδρα Κορωναίου	Τό παιδί και ή διαφήμιση
Θανάση Βαλαθανίδη	Χρωμοσώματα και ή πολιτική της γενετικής κατωτερότητας
Παύλου Ίωαννίδη	Δέν υπάρχει καπνός χωρίς φωτιά
Γιώργου Καρρά	Διάλογοι κουφών πλήν λαλίστατων
Χρύσανθου Λαζαρίδη	Συζήτηση τελειωμένη, συζήτηση χωρίς τελειωμό
Άνδρέα Παππά	«Ανανεωσιοκτόνοι» και «άνανεωσιοσωτήρες»
Μπάμπη Νούτσου	Προβλήματα της ελληνικής εκπαίδευσης, Α' Συνέδριο Παιδείας ΟΙΕΛΕ
Άποστόλη Άνδρέου	Προβλήματα της ελληνικής εκπαίδευσης, για την εισήγηση του Θανάση Φίλια «Υλικοτεχνική υποδομή της εκπαίδευσης»
Γιώργου Καρρά	Η θεωρία του Λένιν για τό δημοκρατικό συγκεντρωτισμό του Νίκου Μουσουρού
Βιβλία, περιοδικά		
Έπιστολές		

Σχέδιο έξωφύλλου: Κυριάκος Κατζουράκης

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: έξάμηνη 400 δρχ., έτήσια 800. ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εύρώ-
της: έξάμηνη 550 δρχ., έτήσια 1000 ΗΠΑ-Καναδ. (άερ.): έξάμηνη 600 δρχ. έτήσια 1200 ● Για
Όργανισμούς, Τράπεζες, Άνών. Έταιρείες: έξάμηνη 600 δρχ., έτήσια 1200 ● ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ -
ΤΡΑΠΕΖΙΚΕΣ ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Σπύρος Δελέγκας, Κέκροπος 2, Αθήνα 119, τηλ. 32.45.332.

Έκδότης: Νικ. Πολίτης, Βορρά 9, Άγία Παρασκευή, Ίδιοκτησία: «Σ. Δελέγκας και Σία Ο.Ε.», Διευθυντής: Άγγελος
Έλεφάντης ● Φωτοστοιχειοθεσία: Φωτοκτύπιο ΕΠΕ, Ύμηττου 219, τηλ. 7516333, 7514958 ● Φωτοαναπαραγωγή:
Σταύρος Κουνδουράκης, Έμμ. Μπενάκη 122 και Πετσόβου 12, τηλ. 3622383 ● Έκτύπωση: Άφοι Χρυσοχού, Στυμφαλίας
8 - Περιστέρι, τηλ. 5719937 ● Διόρθωση: Παντελής Σπ. Μπουκάλας ● Επιμέλεια, Άφροδίτη Άντωνάκη ● Κυκλοφορεί
στά περίπτερα και τά βιβλιοπωλεία ● Κεντρική διάθεση για Θεσσαλονίκη και Β. Ελλάδα: βιβλιοπωλείο Κοτζιά, Τσιμισκή
78, τηλ. 279720.

δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

'Ανατολίτικος θερινός ίρασιοναλισμός

Δρυός πεσούσης πᾶς ἀνήρ ξυλεύεται

Τό δέντρο τῆς γνώσης, ὁ μαρξισμός ντέ, ἀπόκαμε ν' ἀνθοβολεῖ. Καί οἱ ξυλευόμενοι μεταποιοῦν τή χαρτομάζα, κατασκευάζουν, μαζικά, βιβλία καί τὰ κρεμᾶνε πάνω του, λογιάζοντάς τον πιά χριστουγεννιάτικο δενδρύλλιο. Ἴσως καί νά θέλουν νά συντείνουν στή θεραπεία του μέ τούτα τὰ εὐλαδή ἀναθήματα.

Ἄου, ὡς διά μαγείας, βρεθήκαμε ὄλοι μας ὄρμιοι γιά τήν Πάτμο καί τὰ ἀποκαλυπτικά τῆς μυστήρια - ἤ, ἐστῶ, γιά τήν ψυχεδελική Μύκονο. «Ἐνας ἄλλος τρόπος ζωῆς», ἡ φρασούλα πού, καταρχήν, ἀπορρίπτει ἀναφανδόν καί ἀσκαρδαμνκτί τούτη τή ζωή πού ζοῦμε - στρεβλή, μουγγή, μουντή κι ἀνάποδη, τήν ζοῦμε πάντως. Θάνατος στό στυγνό ρασιοναλισμό, ζήτω ἡ ἐνόραση καί ἡ... γιόγκα. Ἡδονιστές ἐκδιάζοντας τό κορμί μας, ἠδονοθήρες σέ μή-ἀνθρώπινους τόπους. Ὀνοματίζουμε τήν κούρα ἀδυνατίσματος ἐξαγνιστική χορτοφαγία προσθέτοντας σάν καρύκευμα ὀλίγην σαρτυατική λιτότητα γιά νά συμβιδαστοῦμε καί μέ τούς προπάτορές μας. Ὑποκαθιστοῦμε τήν Κάμα-Σούτρα καί τήν (ὄποια) σύλληψη πού τήν ἐξανθρωπίζει μέ σουηδική γυμναστική καί, προφανῶς, πεδουκλωνόμαστε.

Μιλᾶμε ἀφορμώντας ἀπό δυό βιβλία πού κυκλοφόρησαν καθ' ὅλα εὐπρεπεῖς ἐκδοτικοί οἴκοι: *Underground* τοῦ Λουίς Ραθιονέρο (στό ἐξώφυλλο, Ραθιονέρο στόν ψευδότιτλο) στή σειρά «Σύγχρονα Θέματα» τοῦ «Ὀδυσσεά» καί *Ζέν, Βουδισμός καί Ψυχανάλυση* τῶν Ἑριχ Φρόμ, Ν.Τ. Σουζούκι καί Ρ. Ντέ Μαρτίνο τοῦ «Μπουκουμάνη». Καί τὰ δυό ἀφορμίζουν τὰ ἀριστερά μας τραύματα. Ὁ μυστικισμός ἰδεολογικοποιεῖται, ἡ μεταφυσική ἐξεπιστημονίζεται, ὁ αὐτοεγκλεισμός γυρεύει προγόνους ἀνάμεσα στούς μᾶστορες τῆς φαντασίας, π.χ. Μπλαίρη, τούς σαμάν καί τούς γκουρού. Μ' ἕνα trip ὁ Πλάτων ἀνασκολοπίζεται, ὁ Καρτέσιος ἐξανδραποδίζεται, ὁ Μάρξ ἐξοβελίζεται. Εὐκόλα, πολύ εὐκόλα - τουλάχιστον γιά κάνα δυό ὄριτσες. Ὑστερα, βλέπουμε.

'Ανήκομεν εἰς τήν Δύσιν...

Ἄφου δέν μποροῦμε νά εἶμαστε ἀλλά πρέπει νά ἀνήκομε: ἀφου ἐκστομίσουμε τήν ἀνησυχία μας περὶ πεζοποίησης (κατά τόν, καί γλωσσοπλάστη, κ. Μάνο) τοῦ κεφαλαίου δέλτα τῆς Δύσεως καί ἀφου ἀρνηθούμε ἑλληνικά τήν διά τοῦ «Ντάλας» ἑλληνοποίηση τοῦ ἐξίσου ἐξόχου γλωσσοπλάστη κ. Στεφαννάκη, τοῦ τῆς ΕΡΤ, θά συμφωνήσουμε ὅτι ὄντως ἀνήκομεν εἰς τήν Δύσιν: Ἀκόμα καί τ' ἀνατολίτικα μυστήρια, Μαχαρτζήδες, νιρβάνες, μετεμψυχώσεις, διαλογισμοί, καράτε καί κινέζικα ζώδια, ξανανιώνουν στόν Γενναῖο Νέο Κόσμο κι ἀπέ διαβαίνουν καί στά Μπαλκάνια. Τό τάβλι καί τό κομπολόι θρῖσκουν τούς διαδόχους τους.

Ἄλα τούτα θεδαίως συμπλέκονται ἀρμονικότερα μέ τό γνωστό μεσογειακό τζίνι, μέ τό συμπάθειο: δαιμόνιο. Ἐξοῦ καί ὁ Κολλάτος ἦρθε στά μέρη μας γιά νά πλουτίσει ἐκδιάζοντας τό χαμόγελό μας μέ τούς παπαδοκρεοπῶλες. Φαίνεται πῶς ἐδῶ φυσοῦν ἄνεμοι μέτριοι ἕως κολάσιμα ἀφελεῖς. Ἐξοῦ καί ὁ ἐργατοπατήρ κ. Λάσκαρης προσέτρεξε στήν ἀγία Ἄθανασία τοῦ Αἰγάλεω καί στή δερματογραφία τῆς μπάς καί πετύχει τήν ὀριστική καταβαράθρωση τῆς ταξικῆς πάλης. Ἄρχουσα μεταφυσική καί ἀρχόμενη ἀηδία.

Ὅσονοῦπω, ὁ ἀγαπητός του συνάδελφος ἐπὶ τῆς Δημοσίας Τάξεως θ' ἀναγκαστεῖ νά καταφύγει στήν καφετζού τῆς γειτονιάς του. Ἴσως ἔτσι καταφέρει νά ἀνακαλύψει τούς θερινούς ριφιφήδες. Τά σώματα ἀσφαλείας ἀπασφαλίζουν τήν ταχύτητά τους μονάχα ὅταν πρόκειται ν' ἀλλάξουν τὰ φῶτα διαδηλωτῶν γιά νά ἐξασφαλίσουν τήν καθημερινή εὐταξία.

Καφεμαντεία, τεϊομαντεία, ἠδυποτομαντεία, χειρομαντεία, κλωτσομαντεία (τουτέστιν ΠΡΟ-ΠΟ), ἀμέτρητα βιβλία πού ἐκσφενδονίζουν στό πατάρι τίς πολιτικοκοινωνικές ἀναλύσεις. Ἡ ζωὴ δέν ἐπιδέχεται ἀνάλυση ἀλλά μαντεία.

Ὅλων τῶν λογίων οἱ ἱεροπραξίες καί ἱερομαντείες συμποσοῦνται τελικά στό στυλνῶ, πνιγηρό μηδενικό τοῦ ἐνδιαφέροντος καί τοῦ ἐγκοινωνισμού. Πού πιά καιρός γιά συμπόσια ἀνταλλαγῆς καί διαφιλονίκησης ἀπόψεων.

δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

Ο καθείς και τό δωμάτιό του.
Ο καθείς και τό ζώδιό του.

Ζώδια, UFO και άλλα τινά

Έβδομαδιαία περιοδικά ποικίλης ύλης, δεκαπενθήμερα για τή γυναίκα, καθημερινές έφημερίδες (άρχές Σεπτέμβρη ή Μεσημβρινή άγγέλλει πανηγυρικά τήν καθιέρωση καθωσπρέπει ώροσκοπίου) και έπιστημονικοειδείς κακέκτυπες μπροσοϋρες κάνουν τίς σπονδές του στών «άστρων τίς μακρινές επιρροές». Τό βάρος τους στήν υπόθαλψη και κραταίωση του πεσιμισμού και τής μοιρολατρίας άναλογεί εύθώς προς τό έξειδικευμένο τους ύφος.

Εϋνοώντας τήν κοινωνική παραίτηση μεταλλάσσουν ταυτόχρονα τίς ανθρώπινες σχέσεις, κυρίως τήν έρωτική, σέ μαγνητικό ίσολογισμό: ό Ταϋρος εύδοκιμεί μέ τόν Παρθένο, ό Καρκίνος πολλαπλασιάζεται στα σπλάχνα του Λέοντος. Οί ήδη δυσκίνητες αισθήσεις υποβάλλονται σ' έναν όδυνηρό έξορθολογισμό παραλογικής καταγωγής.

Άπ' τ' άστρα οί καθοριστικές επιδράσεις, άπ' τ' άστρα και τά Άγνωστης Ταυτότητας Ιπτάμενα Άντικείμενα. Θεοί γεννήτορες, ήμίθεοι συνδρομητές, ρομπότ ύπηρέτες. Ή, επί λέξει, τρομερή άνθηση τής σχετικής φιλολογίας δέν συναντά τό όμοίο της παρά στους τίτλους τών ψυχολογίζόντων διδλιαρίων – και αυτά άγνωστης ταυτότητας, έκδοτικής και μεταφραστικής.

Τά πάντα και για τούς πάντες διακανονίζονται από τό Θεό, τά άστρα, τά UFO, τό άσυνείδητο, τό κόμμα: άλλοιες και γελοίες εκφάνσεις τής ίδιας μεταφυσικής άπραξίας.

Τό όλον θέαμα έκπληκτικό. Όργασμός παραγωγής όραμάτων και έλπίδων. Ό,τι έξωτικό, επιτίθεται στον κλιμακτηρικό πολιτισμό μας κι εκείθε άκολουθούν τερατογονίες.

Νά καρτεράμε τίς άπορριπτικές λειτουργίες πού συνεπάγονται οί μεταμοσχεύσεις θά 'ταν έθελουφλία.

- Σέ καιρούς κόπωσης, ή κριτική ικανότητα άμβλύνεται.
 - Σέ καιρούς έκπτώσης τών ιδεολογημάτων και δυσλειτουργίας τών μυθευμάτων, τό πρώτο έλιξίριο, τό πρώτο ψυχοπολλαπλασιαστικό γίνεται άνάρπαστο.
 - Σέ καιρούς πού ή παράδοση χρησιμοποιείται άπαράδεκτα σαν ψυχομαλακτικό, ή άκριτη άποδοχή άλλοδαπών τρόπων μοιάζει έξέγερση.
 - Σέ καιρούς πού ή τέχνη καταβροχθίζει τίς άπορες σάρκες της, οί έξωτικοί ρυθμοί φαντάζοντε λυτρωτικά έμβόλια.
 - Σέ καιρούς πού ή τεχνολογία εκμαυλίζει μέ τά «κομβία άνεσης» πού παρέχει, άπεργαζόμενη συνάμα ένα άντιανθρώπινο περιβάλλον, ή φύση γίνεται φυσιολατρία, ειδωλολατρία, φαντασματολατρία.
 - Σέ καιρούς πού ή έναλλακτική πολιτική πρόταση κυκλοθυμεί άμήχανη, οί δωρητές έστω και στιγμιαίας άπόλαυσης θριαμβολογούν.
- Ή φυγή καιροφυλακτεί στα χάσματα του έπιστημονικού λόγου, άντιμάχεται τό σιδηρομπετόν του. Ή άσφυξία πού αυτός παράγει στή δοκιμή του νά άρτιώσει τήν παντογνωσία, και έξ αυτής τήν παντοκρατορία του, άποτελεί ικανό έδαφος για νά καλλιεργηθούν τά πάσης φύσεως ναρκωτικά.

Ό άνθρωπος στήν πολλαπλότητά του, τό άτομο στήν ιδιαιτερότητά του μέ δημιουργική εκκένωση όλης του τής ενέργειας, είναι ζητήματα πού δέν έξυπηρετούνται ούτε από τή φαρμακολογία, ούτε από τίς μυστικές διόδους έντελώς διαφορετικών πολιτισμικών οικοδομημάτων.

Επιτέλους, και τό περιβάλλον κάπου ένέχεται, και οί πολιτισμοί δέν κινδυνεύουν από τή σύγκρουσή τους.

Παντελής Μπουκάλας

δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

'Αφῆστε πολλές «τομές» ν' ανθίσουν

Περί εκπαραθύρωσης από την ΕΡΤ της έκπομπής «Τομές» του Χ. Φιλιππίδη.

Ής τό ποῦμε ἐξαρχῆς: ἡ ἐκπομπή αὐτή ἦταν ἀπό τίς ἐλάχιστες τῆς κρατικῆς μας ραδιοφωνίας-τηλεόρασης πού ἔδινε στόν ἀκροατή – κυρίως στόν δημοκράτη ἀκροατή – τήν δυνατότητα τῆς σιωπηρῆς κατ' οἶκον διαφωνίας.

Πράγμα ἐξαιρετικά σημαντικό κατά τή γνώμη μου, μιά καί ἡ ὑπαρξη τῆς διαφωνίας ἀποτελεῖ προϋπόθεση γιά τή δημοσιοποίησή της.

Μέ τόν κ. Φιλιππίδη λοιπόν διαφωνοῦσαμε. Διότι οἱ ἀπόψεις, ἡ κριτική, οἱ «τομές» πού ἐπιχειροῦσε ἀντανακλοῦσαν βέβαια τή δεξιὰ τοποθέτηση, τή συντηρητική ἰδεολογία του. Ὅμως ἡ δυνατότητα ἔστω καί ἀδηλῆς διαφωνίας, καί μάλιστα ἐπί τῆς οὐσίας, θά ἀποτελοῦσε κατάκτηση γιά τά ἐπίσημα ἐρτζιανά. Κατάκτηση, διότι ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο λειτουργεῖ μέχρι σήμερα ἡ ΕΡΤ ἀποκλείει ἐκ τῶν πραγμάτων τήν πρότου βαθμοῦ διαφωνία. Κατάκτηση διότι χοντρά-χοντρά, ὅταν μοῦ λένε νά πλένω τά ρούχα μου μέ Ἐσσεξ, ἡ μόνη «διαφωνία» πού μπορῶ ὁ δύσμοιρος νά προβάλλω ἔγκειται στήν πιθανή ἀπό μέρους μου προτίμηση τοῦ Τρύλ. Κι αὐτό δέν εἶναι οὐσιαστικό. Τό οὐσιαστικό μετατοπίζεται πλέον ἐπί τῆς διαδικασίας, γιά τήν ὁποία ὅμως ἔχει ληφθεῖ πρόνοια ὥστε νά ἐξελισσεται δίχως ἐξωθεν ἐνστάσεις: ἰδοῦ ὁ ἀδιατάρακτος κύκλος τῆς ἀποβλάκωσης.

Ἄν ἀναφέρω ὅλα αὐτά εἶναι γιατί ἡ ἐκπομπή «Τομές» πραγματευόταν θέματα, ἔκανε κριτική, προέβαλλε ἀπόψεις. Πού σημαίνει πρῶτα καί κύρια ὅτι παραδεχόταν πῶς οἱ ἔννοιες αὐτές ὑφίστανται. Ὅμως αὐτό εἶναι μία ἐσωθεν ἐνσταση. Τό ἀμέσως ἐπόμενο βῆμα – αὐτόνητο γιά μιά πλουραλιστική δημοκρατία – εἶναι ἡ παραδοχή ὅτι ἀπόψεις δέν ἔχει μόνο ὁ κ. Φιλιππίδης, ἀλλά καί ἄλλοι πολλοί. Καί μάλιστα συγκρουόμενες. Ὅτι στά ὅσα μᾶς ἔλεγε ὁ σχολιαστής αὐτός, ὁ οἰοσδήποτε, καί κυρίως ὅλοι οἱ δημοκράτες πολῖτες κάτι ἔχουν νά ποῦν, καί μάλιστα ἐπί τῆς οὐσίας. Καί ὅτι ὁ περίφημος πιά ἐκδημοκρατισμός τῆς ΕΡΤ, δέν συνίσταται τέλος πάντων σέ τίποτα ἄλλο παρᾶ στήν ὑπαρξη τόσο τοῦ λόγου τοῦ ὁποιοῦ Χ. Φιλιππίδη, ὅσο καί τοῦ ἀντίλογου σ' αὐτόν.

Ὅμως ἐδῶ ἀνοίγεται ἕνα μεγάλο ρῆγμα: ἡ ἐκπομπή «Τομές», χωρίς ἀντίλογο, ἀποτελοῦσε φανερό καί ἀπροκάλυπτη προπαγάνδα. Ὁ ἀντίλογός της ἀπό τήν ἄλλη θά σῆμαινε ἐν ὀλίγοις τήν ἀνοχή στά κρατικά μέσα ἐνημέρωσης τῆς πάλης τῶν τάξεων στό πολιτικοῖδεολογικό ἐπίπεδο. Τή λύση, ὡς ἀπό μηχανή θεός, ἔδωσε ἡ «συντεχνιακή» ἀντίδραση σύσσωμου τοῦ κοινοβουλίου, ὅταν ὁ κ. Φιλιππίδης τόλμησε νά τό πιάσει στό στόμα του. Ἡ ὑπεύθυνη καί δημοκρατική πολιτική μας ἡγεσία ἀποφάσισε ὅτι προκειμένου νά ὑφιστάμεθα προπαγάνδα δευτέρου βαθμοῦ, εἶναι κατά πολύ προτιμότερη ἡ πρωτοβάθμια πλύση. Κι ἂν μέ τόν κ. Φιλιππίδη ἔχουμε ἀντιθέσεις, τότε νά πᾶμε ἄλλοῦ νά τά ποῦμε, ἔξω ἀπό τήν ΕΡΤ. Καί μάλιστα σιγά, διότι θά ταράξουμε τόν ὕπνο τῶν τηλεθεατῶν.

«Λεγκαλιστικές αὐταπάτες» θά ψιθυρίζει σίγουρα ἡ συνεπῆς ἀριστερή πτέρυγα τῆς ὑπεύθυνης δημοκρατικῆς μου ἡγεσίας. Ὅμως δέν πρόκειται περί αὐτοῦ. Ἀπλῶς ἐπειδή ἡ δημοκρατία δέν ὑπάρχει χωρίς τή σύγκρουσή της σέ ὅλα τά ἐπίπεδα μέ τόν κ. Φιλιππίδη, ἐπειδή ἀκόμα ἡ τηλεόραση μπαίνει μέσα σέ κάθε ἑλληνικό σπίτι, γι' αὐτό κάτι θά ἔπρεπε νά γαργαλάει τίς δημοκρατικές δυνάμεις ὥστε νά πιέζουν στό νά μεταφερθεῖ ἡ σύγκρουση αὐτή μέσα σέ ὅλα τά ἑλληνικά σπίτια. Εἶναι θέμα ὑπαρξης γι' αὐτές. Τό ἀντίστροφο δέν ἰσχύει. Ἡ ἐξουσία μπορεῖ νά ὑπάρχει καί χωρίς τήν ἐπίδικη ἐκπομπή. Κι αὐτό τό γνώριζε πολύ καλά ἡ κυβέρνηση ὅταν τήν καταργοῦσε.

Δαμιανός Παπαδημητρόπουλος

Δια γυμνου οφθαλμου' Δια γυμνου οφθαλμου

Ρουμανία: "Έλληνες φοιτητές, «περιλαΐμια» καί «ἀρκοῦδες»

Ἐκ τῆς Ἑλλάδος φοιτητὴ πού σπουδάζει στή Ρουμανία λάβαμε τό ἀκόλουθο γράμμα-τεκμήριο, ἴσως ἀποσπασματικό, ἀποκαλυπτικό ὡστόσο μιᾶς κατάστασης πού ἐπικρατεῖ ἐκεῖ.

Γιά πέμπτη χρονιά οἱ Ἕλληνες φοιτητές, στή Ρουμανία καί μποροῦμε ἀδίαστα νά ποῦμε τό γνωστό κάθε πέρυσι καί καλύτερα. Οἱ αὐξήσεις διδάκτρων εἶναι σίγουρες καί φέτος, οἱ συνθήκες διαβίωσης χειροτερεύουν. Ἦδη ἐκδιάζονται ἑκατοντάδες φοιτητές νά νοικιάσουν γκαρσονιέρες πληρώνοντας 150 δολ. τό μήνα, μολονότι δικαιοῦνται νά μένουν σέ φοιτητικές ἐστίες. Φῶς, νερό κόβονται στό τέλος κάθε χρόνου, πρὸς δόξαν κάθε γραφειοκράτη πού θέλει νά κρατήσῃ τό πλάνο κατάναλωσης. Τό δικαίωμα ἐξόδου ἀπό τή χώρα, χωρίς προηγούμενη ἄδεια ἀπό τίς πανεπιστημιακές καί ἀστυνομικές ἀρχές, κόπηκε (ἴσως γιά νά νιώσει ὁ ξένος φοιτητής πιό κοντά στό Ρουμάνο ὑπήκοο;) Καί οἱ πολιτικοὶ γάμοι πληθαίνουν προκειμένου νά μή συγκατοικήσῃς μέ ἄλλους τρεῖς στό ἴδιο δωμάτιο. Τό ρουμανικό κράτος πιό ἐπιθετικό μέρα μέ τήν ἡμέρα περνάει ὅποιο μέτρο θέλει ἐπιβεβαιώνοντας τήν ἀποψη ὅτι ὁ ξένος φοιτητής ταυτίζεται μέ τό σκληρό συνάλλαγμα πού εἰσάγει.

Ἀπέναντι στά παραπάνω, καί σέ ἕνα σωρό ἄλλα, οἱ φοιτητικοὶ σύλλογοι παραδέχονται, μακριά ἀπό τή διεκδίκηση αἰτημάτων, ἀναλώνονται σέ μιᾶ γκρίνια οἰκογενειακή, ἐκτονώνονται βερμπαλιστικά χάνοντας τήν ἐπαφή μέ τή φοιτητική παροικία. Ἡ ΚΝΕ στό ὄνομα τοῦ «προλεταριακοῦ διεθνισμοῦ», τῆς «σοσιαλιστικῆς νομιμότητας» παίξει τό ρόλο πυροσβέστη σέ κάθε διεκδίκηση καί δηλώνει ἀπερίφραστα ὅτι γιά ὅλα φταίει ὁ καπιταλισμός κι ἄς ὄψεται. Ἄλλωστε θά βγάλουμε ψήφισμα καί θά τόν καταγγείλουμε...

Ἡ ΠΑΣΠ κινεῖται κάπου ἀνάμεσα στό βερμπαλισμό, τήν ἐκτόνωση, τίς διεθνεῖς σχέσεις τοῦ ΠΑΣΟΚ, τόν πρόσφατο πρόλογο τοῦ Ἄνδρέα σέ διβλίο τοῦ Ν. Τσαουσέσκου. Ἄδυναται μέχρι σήμερα νά ἐπεξεργαστεῖ πρόγραμμα ἢ θέσεις, καί ζητάει πάντως μέ ὅλη τή δύναμη τῆς φωνῆς τῆς τήν τροποποίηση τῆς ἑλληνορουμανικῆς συμφωνίας μορφωτικῶν ἀνταλλαγῶν πού βέβαια θά ἐρθεῖ μέ τήν ἀνοδο τοῦ «φορέα τῆς ἀλλαγῆς» στήν ἐξουσία. Ψηφίστε ΠΑΣΟΚ καί βλέπουμε.

Ὁ «Ρήγας» ἀνάμεσα σέ σωστές ἀναλύσεις τῆς κατάστασης καί τήν κομματική γραμμὴ τυραννιέται γιά τήν ἐφεύρεση μορφῶν πάλης. Ἄδυναται νά ἐμπνεύσει τά μέλη του, δέν πείθει τόν κόσμο ὅτι μπορεῖ μέ συνέπεια καί πείσμα νά διεκδικήσει. Καί βέβαια δέν πείθει ὅταν τά μέλη του διαπαιδαγωγοῦνται μέ βάση τή ρήση περί ἀνεξαρτησίας τῶν κομμουνιστικῶν κομμάτων καί ἡ Αὐγή ἀρνεῖται νά δημοσιεύσει ὅτι ἰδίως ποτε θά εἶχε σχέση μέ τά προβλήματα τῶν φοιτητῶν τῆς Ρουμανίας «γιά νά μή θιγοῦν οἱ σχέσεις μέ τούς συντρόφους». Ἀκόμη πιό πολύ ὅταν γράφει μέ τόσο θαυμασμό (ἄρθρα ἀνταποκριτῆ στό Βουκουρέστι) γιά τή σοσιαλιστική οἰκοδόμηση ἢ εἰδήσεις τοῦ τύπου: ὁ Ν. Τσαουσέσκου μεγαλύτερος κυνηγός, σκότωσε μιᾶ ἀρκοῦδα ἢ, ἐνῶ δημοσιεύει γιά τό Γκντάνσκ, ξεχνάει τίς ρουμανικές ἀπεργίες τῶν ἀνθρακωρῶν.

Οἱ αὐτόνομες συσπειρώσεις, ἀντίδραση κορεσμένων «πρώην», προσπαθοῦν νά βροῦν ψηλαφητά τό ρόλο τους ἀλλά χωρίς μεγάλη διάθεση γιά δουλειά.

Δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

Ἡ ΠΠΣΠ διαμαρτύρεται ἀκατάπαυστα, κρύβοντας ἔντεχνα τό σταλινισμό της. Ἄλλωστε φοβίζει τό πρότυπό της ἡ Ἀλβανία καί τό ἐπιφανειακό πρόγραμμα της.

Οἱ φοιτητές ἀπομακρυσμένοι ἀπό τίς παρατάξεις δέν ξέχασαν, οἱ περισσότεροι, τή συνήθεια νά ψηφίζουν. Κομπάρσοι τῆς ὅλης ἱστορίας, παρὰ τίς κάποιες φιλότιμες προσπάθειες, «συλλάβανε» τό νόημα τῆς ὑπόθεσης. (Καί ναί μὲν εἴμαστε δηκτικοί, σίγουρα ὅμως ἀλήθειες λέμε).

Τό βόλεμα εἶναι ἡ φιλοσοφία τῆς ἐλληνικῆς παροικίας. Παντρευτήκαμε καί λύσαμε τό πρόβλημα συγκατοίκησης, φαγητοῦ, ξρωτα. Λαδώσαμε καί κάναμε τό δύσκολο μάθημα εὐκολο. Δώσαμε διαζύγιο στή λογοτεχνία καί «κουλτουριάζουμε» ἀκατάπαυστα μέ SAS, NORA, ΒΙΠΕΡ, ΑΡΛΕΚΙΝ γιά νά ξεχνᾶμε καί νά ξεχνιόμαστε, νά μὴ σκεφτόμαστε καί νά μὴ προβληματιζόμαστε. «Διασκεδάζουμε» τρώγοντας στά ἀκριβά ἐστιατόρια μέ τὰ διπλά σερόβια (μαύρη ἀγορά στό συνάλλαγμα γάρ) ἢ σέ κάποιο δωμάτιο κάνοντας κοινωνική κριτική (βλέπε «θάψιμο») μέ Καζαντζίδη, κονιάκ Μεταξά, καί Καρέλια. Καταριόμαστε κατὰ τὰ ἄλλα τήν ὥρα καί τή στιγμή πού ἤρθαμε ἐδῶ καί περιμένουμε νά τελειώσουμε γιά νά γυρίσουμε στήν Ἑλλάδα. Πῶς; Διαπαιδαγωγημένοι νά λέμε πολλά Da (συνήθεια βλέπεις), ἔτοιμοι νά ξεπεράσουμε προβλήματα ἀνοίγοντας κερκόπορτες (τί κρίμα πού τὰ τσιγάρα δέν λύνουν καί ἐκεῖ τὰ προβλήματα!), πτυχιούχοι πάντως ἀπό «σοσιαλιστική» χώρα ὅπου, ὡς γνωστόν, ἡ ἐκπαίδευση εἶναι σοβαρότατη.

Πέμπτη χρονιά φέτος καί ἴσως τό τρένο δέν χάθηκε. Χρειάζονται ὅμως σοβαρές ἀποφάσεις καί κότσια γιατί τώρα δέν βγαίνει ὁ βολεμένος ἀπό τό καβούκι του, δέν πείθεται εὐκολο νά διεκδικήσει. Πρέπει νά προωθηθοῦν διαδικασίες συζήτησης καί σύγκλισης. Νά μποῦν τὰ προεκλογικά πολιτιστικά προγράμματα σέ λειτουργία. Νά γίνεῖ κατανοητό ἀπ' ὅλους ὅτι δέν εἶναι ἀριστερισμός τό νά μὴν ἀφήνεις νά σοῦ περάσουν περιλαίμιο. Τά κόμματα στίς διμερεῖς συζητήσεις μέ τό ΡΚΚ πρέπει νά θυμηθοῦν καί τὰ προβλήματα τῶν φοιτητῶν ἐκτός ἀπό τὰ ἀπύραυλα Βαλκάνια, καί ὁ τύπος νά ἀσχολεῖται στά σοβαρά μέ τό πρόβλημα κι ὄχι μέ τίς ἀρκοῦδες τοῦ Τσαουσέσκου. Ὁ Σύλλογος γονέων καί κηδεμόνων νά συντονίσει τή δράση του μέ τούς φοιτητικούς συλλόγους. Καί κυρίως, νά παλέψει ὄχι στό ὄνομα τῆς λατρείας τῆς «ρήξης» ἀλλά πραγματικά. Γιατί, π.χ., ἂν τό 1976 τὰ δίδακτρα ἦταν 150 δολ. τό μήνα καί τό 1980 ἦταν 270, σέ ἓνα δύο χρόνια θά εἶναι 400. Καί τότε πόσοι θά τελειώσουν;

Γιώργος Οὐρανίου

Ἐντιμπεριαλιστική συμφωνία

Εἶναι εὐαίσθητος, εἶναι σκληρός καί ἔχει τίς χάρες ὅλες, ἐκφραστικός, περιεργα ἀπλός μέ μάτια γελαστά, ἀτίθασα μακριά μαλλιά, διδλική γενοιάδα καί τόν βλέπεις νά ὑποφέροι καί ἀποπάνω.

«Νιώθεις ὅτι ὀργίζεται καί ὅτι προσπαθεῖ νά μὴν τό δείξει, σάν

δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

νά βλέπεις ένα φράγμα, πού αν σπάσει θά πλημμυρίσει τόν κόσμο, θά πεί πράγματα αφάνταστα».

Έτσι ο δημοσιογράφος τής Έξορμησης (Κυριακή, 21.9) κ. Ν. Λαγκαδινός μέ... μαστοριά ζωγραφίζει τό άπρόσωπο προσωπείο του συνθέτη Γ. Μαρκόπουλου, κι ύστερα τόν βάζει νά μάς τά πεί έτσι όπως αρμόζει στους καιρούς μας κάτω από τό γενικό τίτλο: «Η ιμπεριαλιστική κουλτούρα διαιωνίζει τήν εξάρτηση τής χώρας». Δέν έχουμε καμιά πρόθεση νά κρίνουμε τή μουσική και τό έργο του συνθέτη Γ. Μαρκόπουλου κι ούτε είμαστε αρμόδιοι· άκόμη ούτε στά τής ζωής του δρώμενα έχουμε δικαίωμα νά επέμβουμε, τό αν μεγάλωσε σε γειτονίες ψαράδων «έκει πού τό προλεταριάτο κρατούσε στά χέρια του τίς πιο μαγικές μουσικές». Άλλά όταν πνευματικοί άνθρωποι, στο όνομα τής κουλτούρας και τής τέχνης, μάς λένε τά παρακάτω, νά 'μαστε προσεκτικοί άπέναντί τους:

«Γενιά είναι οι άνθρωποι πού έχουν ξεχωρίσει κι αποτελούν αν θέλεις τήν καινούρια πνευματική έξουσία. Αυτό δέδαια τό ξεχώρισμα είναι αντιδιαλεκτικό και ίσως αντιμαρξιστικό. Είναι όμως σε όρια συναισθηματικά και επιπλέον μία μεθοδολογία νά εγκλωβίσεις μέ τήν έννοια τής γενιάς, τήν ομαδικότητα και τή δράση παρά τήν ατομικότητα».(...)

«Μεσόγειος είναι τά κράτη πού άκονμπούνε στή θάλασσά μας. Σ' όλες τίς χώρες τής Μεσογείου ένας λαός τριγυρίζει από τήν αρχαία εποχή μέχρι σήμερα. Δηλαδή πριν από δύο χιλιάδες χρόνια μπορεί νά είμαστε στή Λιβύη, τό 1500 Αιγύπτιοι κλπ. Ένας λαός γυρίζει και πάει στήν Τουρκία, τήν Ελλάδα, τήν Ιταλία, κατεδαίνει στό Μαρόκο.»

Είμαστε ύποχρεωμένοι νά παίρνουμε πολύ στά σοβαρά αυτά τά λόγια, όταν μάλιστα τό πράγμα έχει και συνέχεια. Άφού τέτοια διαδρομή έχουν κάνει τά σπερματοζωάρια μας σύμφωνα μέ τόν συνθέτη Γ. Μαρκόπουλο, ιδού πώς έχει τό θέμα τής ΕΟΚ και του ιμπεριαλισμού:

« Η ΕΟΚ θέλει τήν Ελλάδα για νά καλλιεργήσει τά χωράφια της και νά τήν κάνει βιομηχανική χώρα. Όλα καλά όσο θά καλλιεργεί τά παρθένα έδάφη της και θά παίρνει τόν καρπό της. Κάποια στιγμή και τά χωράφια θά έχουν ξεχερσωθεί και έμεις δέν θά 'χουμε γίνει βιομηχανική χώρα. Και η ΕΟΚ θά ψάχνει για άλλες χώρες νά τίς εκμεταλλευτεί. (...)

Για νά ύποταχθούμε στους κανόνες του δικού τους έμπορίου, πρέπει πρώτα νά ύποταχθούμε στήν κουλτούρα τους. Ο καλύτερος ύπουργός Έξωτερικών του ιμπεριαλισμού είναι ή «θανμάσια» κουλτούρα του. Πρώτα στέλνει τά φίλμ, μετά καραμέλες και τσίχλες, μουσική ρόκ, μετά τά ναρκωτικά και τέλος έρχεται ο στόλος κουστουμαρισμένος χωροφύλακας. (...) Κι όσο για τήν ευρωπαϊκή μουσική δέν ύπάρχει τίποτε, ή Ευρώπη είναι ένα πτώμα, τέλειωσε. Παντού άμερικάνικη μουσική».

Θά μάς υπενθυμίσει όμως ότι τό ΠΑΣΟΚ (ευτυχώς!) τά έχει αντιληφθεί όλα αυτά. Και μέ τήν ίδια... άνεση περνάει σε άλλα θέματα. Άλλά δέν θά καταπιανόμουν μέ τό συνθέτη Γ. Μαρκόπουλο, αν τό τίμημα και τό μίσθωμα τής καταπληκτικής και άνυποψίαστης άνεσής του δέν τό πληρώναμε όλοι μας. «Όταν σύμφωνα μέ τά λεγόμενα του συνθέτη

«ή ρόκ και ή πόπ μουσική εκφράζει μία κινησιολογία τής νεο-

δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

λαίας πού όμως μπορεί να βολευτεί με κινησιολογία πολλών χορευτικών δυνατοτήτων, όπως με ένα πηδηχτό μπορούν να γίνουν πιο ουσιαστικά πράγματα ή με τους γρήγορους ρυθμούς που διαθέτει η Θράκη».

τότε, αλίμονο στην νεολαία, στην μουσική, και στην μουσική μας παράδοση.

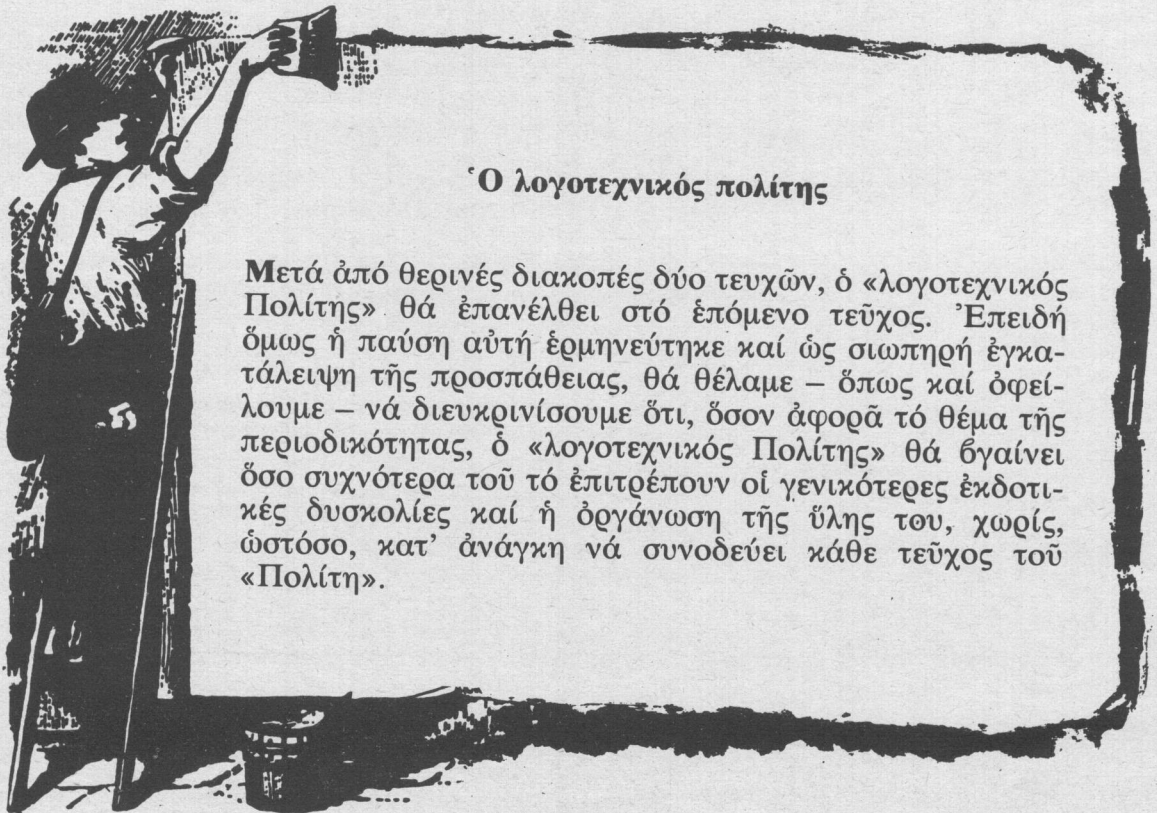
Όταν ο πολιτιστικός καθρέφτης δίνεται στα χέρια τέτοιων εκφραστών τότε τί γίνεται με την έκφραση;

Όταν μέσα από τις απόψεις τους το σκοτάδι συναντάει το σκοτάδι, γιατί θα πρέπει να ζητιανεύουμε τη συμμετοχή τους στα φεστιβάλ νεότητας;

Όταν ο τύπος τους επιβάλλει ως είδωλα ποιός θα μάς γλιτώσει από την εικόνα τους;

Ίσως αύριο είναι αργά, ίσως αύριο να μην μάς μένει παρά μονάχα ένα σύνθημα στην Πλατεία Συντάγματος: «Βαράτε βιολιτζήδες».

Δ. Παύλου

Ο λογοτεχνικός πολίτης

Μετά από θερινές διακοπές δύο τευχών, ο «λογοτεχνικός Πολίτης» θα επανέλθει στο επόμενο τεύχος. Έπειδή όμως η παύση αυτή έρμηνεύτηκε και ως σιωπηρή έγκλιση της προσπάθειας, θα θέλαμε – όπως και οφείλουμε – να διευκρινίσουμε ότι, όσον αφορά το θέμα της περιοδικότητας, ο «λογοτεχνικός Πολίτης» θα βγαίνει όσο συχνότερα του τό επιτρέπουν οι γενικότερες έκδοτικές δυσκολίες και η όργάνωση της ύλης του, χωρίς, ωστόσο, κατ' ανάγκη να συνοδεύει κάθε τεύχος του «Πολίτη».

Οί διαστάσεις τῆς δομικῆς ἀκινήσιας ἢ ἡ μετάβαση πρὸς τὸ σοσιαλισμό

τοῦ Κώστα Ζουράρη

«Καί δέν γνωρίζω παρά ἓναν τρόπο γιά νά ἐμποδιστεῖ ὁ ἐκφυλισμός τῶν ἀνθρώπων: νά μήν παραχωρηθεῖ σέ κανέναν, μαζί μέ τήν παντοδυναμία, ἡ κυρίαρχη ἐξουσία τοῦ νά τούς ἐξαχρειώνει».

Τοκβίλ: Ἡ δημοκρατία στήν Ἀμερική

Στίς ἀρχές Ἰουλίου τοῦ 1980 τὸ Κέντρο Μεσογειακῶν Σπουδῶν, πού πρόκειται στό ΠΑΣΟΚ, ὀργάνωσε μιά διεθνή ὁμήγουρη οἰκονομολόγων, μέ θέμα τῆς μετάβαση στό σοσιαλισμό. Ἡ συμμετοχή τεχνοκρατῶν, μελῶν τοῦ ΠΑΣΟΚ ἢ συμπλεόντων, ἦταν σημαντική καί ιδιαίτερα χαρακτηριστικός ὁ τόνος πού κυριάρχησε στίς εἰσηγήσεις. Ἐπειδή δέ τὸ ΠΑΣΟΚ ἔχει ὡς στόχο τήν ἐπικείμενη σοσιαλιστική ἀλλαγὴ, ἐφόσον αὐτοτιτλοφορεῖται, ἀλλά καί εἶναι, ἐκλογικά τουλάχιστον, ὁ κύριος φορεὺς τῆς ἀλλαγῆς, μιά κριτική ἀποτίμηση τοῦ κλίματος αὐτοῦ τοῦ συμποσίου εἶναι ἐξαιρετικά ἐπίκαιρη.

Ἡ ΠΡΩΤΗ ἐπιφύλαξη, πού ἐκφράσθηκε καί στό συνέδριο εἶναι, ὅτι ἡ μονόχωνη παρουσία οἰκονομολόγων, γιά ἓνα ζήτημα ὅπως ὁ σοσιαλισμός, γιά τόν ὁποῖο οἱ ὡς ἄνω δέν ἔχουν ἐγκυρότερη ἀρμοδιότητα ἀπό τή γνωστή νοικοκυρά τοῦ Λένιν, φανερώνει μιά κλίση γιά ἓνα σοσιαλισμό ἐσωτερικῶν χώρων, πού εἶναι ἴσως ἄδολος ὡς ἐναρκτήρια πρόθεση, ἀλλά καταλήγει σέ εἰρκτή... Ἀντιπαρηγήθηκε ἀπό τούς ὀργανωτές ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ τεχνοκράτης καί ἔπονται μύριοι ὅσοι ἀναρμόδιοι. Ἔστω λοιπόν τὸ εὐεργέτημα τῆς ἀμφιβολίας...

Οἱ εἰσηγητές, Ἕλληνες καί ξένοι, ὅπως καί οἱ παρεμβαίνοντες διακρίθηκαν σέ συγκρατημένα ἀπαισιόδοξους, σέ ἀσυγκράτητα αισιόδοξους καί σέ συνθηματολόγους. Θά ἀσχοληθῶ μόνο μέ μιά περίπτωση συνθηματολογικοῦ σοσιαλισμοῦ, λόγω εἰδικοῦ δά-

ρους τοῦ προσώπου καί γενικῆς ἀσυναρτησίας τῆς θεωρίας του. Πρόκειται περὶ τοῦ Σαμίρ Ἀμίν.

Ἐθνικο-λαϊκός σοσιαλισμός: ἓνας λαός, ἓνα κράτος, ἓνας ἀρχηγός;

Ὁ Σαμίρ Ἀμίν εἶναι ἀπό τούς κύριους ἐκπροσώπους τῆς θεωρίας κέντρου-περιφέρειας καί τῆς ἀνίσης ἀνταλλαγῆς. Ἐχει γίνει ἤδη διεξοδική ἀνασκευή τῆς. Θά περιορισθῶ νά ἀναφέρω ὅτι ἐντελῶς πρόσφατα, σέ συνέδριο στό Πανεπιστήμιο τῆς Βενσέν, ὁ Μπενέτι, παρόντος τοῦ Σαμίρ Ἀμίν, ἀνέτρεψε πλήρως μιά ἐξίσωση στήν ὁποία βάσιζε τήν ὀρθότητα τῆς ἀπόψεώς του περὶ ὑπεραξίας. Ἡ σύγκριση, ὅμως, στήν ἀποψη αὐτῆ βρῖσκεται ὄχι τόσο σέ ἐπιμέρους οἰκονομικές ἀναλύσεις, πού τμηματικά εἶναι σωστές, ἀλλά στήν μηχανική μεταγωγή τους στό πολιτικό ἐπίπεδο, ὅπου λειτουργοῦν παραμορφωτικά ὡς πολιτικές κατηγορίες.

Ἡ ἀποψη περὶ ἰμπεριαλιστικοῦ κέντρου καί ἐξαρτημένης περιφέρειας μηδενίζει κατ' ἀρχὴν τήν ἐξόρυξη τῆς ὑπεραξίας στίς χώρες τοῦ κέντρου καί ἐξισώνει μητροπολιτικούς ἐκμεταλλευτές καί ἐκμεταλλεόμενους ὡς πρὸς τήν περιφέρεια. Ὑποβαθμίζει ἐντελῶς τὸ ἐπίπεδο τῆς πάλης τῶν τάξεων σά ἰμπεριαλιστικά κέντρα καί θεωρεῖ ὅτι ἡ κρίσιμη φάση τῆς ἐπαναστάσεως εἶναι ἡ μετωπική σύγκρουση καί ἡ ἀνατροπὴ τοῦ κέντρου ἀπὸ τήν περιφέρεια.

Ἡ ἐξισωτική τούτη ὑπεραπλούστευση πού θέλει νά ἀγνοεῖ ἢ ὑποτιμᾷ τήν κοινωνική διάρθρωση τῶν μητροπόλεων, τήν πολιτική ὑπόσταση τῆς ταξικῆς τους πάλης καί τήν ἀναπόφευκτη ἀνάδραση μεταξύ «μητροπολιτικῶν» δεδομένων καί «περιφερειακῶν» ἐξελίξεων, ἐμφανίζει μιά ὄχι τυχαία ἀντιστοιχία μέ τήν θεωρία τοῦ ὑπεριμπεριαλισμοῦ, πού ἀνέπτυξε ὁ Κάουτσκι καί ἀνέτρεψε ὁ Λένιν. Διότι ἡ θεωρία «κέντρου-περιφέρειας» ἐξυπακούει, ὅπως ἐκείνη, «τή φάση... τῆς συνένωσης τῶν ἱμπεριαλιστῶν ὅλου τοῦ κόσμου κι ὄχι τῆς πάλης τους, τή φάση τῆς ἀπό κοινοῦ ἐκμετάλλευσης τοῦ κόσμου ἀπό τό διεθνικά ἐνωμένο χρηματιστικό κεφάλαιο». (Λένιν: Ὁ Ἱμπεριαλισμός..., Θεμ. 1964, σελ. 115).

Ἀποψη πού ὁ Λένιν χαρακτηρίζει ὡς «ὑπεραννησία», μέ κύριο ἐπιχείρημά του ὅτι οἱ «νεκρές αὐτές ἀφαιρέσεις περί ὑπεριμπεριαλισμοῦ ἐξυπηρετοῦν ἀποκλειστικά ἕναν ὑπεραντιδραστικό σκοπό: ἀποσποῦν τήν προσοχή ἀπό τό βάθος τῶν ἀντιθέσεων πού ὑπάρχουν».

Ἡ ἀντιστοιχία μεταξύ Κάουτσκι καί Σ. Ἀμίν εἶναι προφανής:

1. Ὁ πρῶτος ἐξαλείφει μέσω μιᾶς ἀνύπαρκτης ἐνοποίησης τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου τίς διακριτικές καπιταλιστικές συγκρούσεις, ὁ δεύτερος, στό ἀπροσδιόριστο ἰδεολόγημα τοῦ «κέντρου», ἀγνοεῖ τά πολλαπλῶς συγκρούμενα ἱμπεριαλιστικά συμφέροντα καί τό ἐπίπεδο τῆς ταξικῆς πάλης, πού προκύπτει κάθε στιγμή μέσα στά καπιταλιστικά κέντρα.

2. Ὁ Κάουτσκι δέχεται ὅτι ἡ ἐνοποίηση τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου, ὡς ὑπεριμπεριαλισμός, καταργεῖ τήν ἀνάγκη πολέμων γιά τόν καπιταλισμό. Κατά Λένιν, αὐτό ἀποτελεῖ μιά εἰρηνοφιλή ψευδαίσθηση καί μιά ὀπορτουμιστική ὑποστολή τῆς πάλης ἐναντίον τοῦ καπιταλισμοῦ.

Ὁ Σ. Ἀμίν, μέ τό διπολικό του ἰδεολόγημα «κέντρο-περιφέρεια», μηδενίζει τήν ὑπαρκτή ταξική πάλη πού διεξάγεται στό κέντρο καί ἐξιδανικεύει συμμετρικά τό ὀποιοδήποτε κοινωνικοπολιτικό μόρφωμα τῆς περιφέρειας. Κατά τήν ἀποψή του, συγκροοῦνται σύνολα συμπαγή, στό ἐσωτερικό τῶν ὀποίων τά ταξικά χαρακτηριστικά ἐρχονται δεύτερα, ὡς πρὸς τό «πρῶτο» τῆς μετωπικῆς σύγκρουσης ἀνάμεσα στό κέντρο καί τήν περιφέρεια.

Ὁ Σ. Ἀμίν μετατόπισε ἀπλῶς τό κύριο βάρος τῆς πολιτικῆς πρακτικῆς, πού παράγει ἡ θεωρία τοῦ ὑπεριμπεριαλισμοῦ, ἀπό τήν μητρόπολη στίς παρυφές της: Ὁ Λένιν θεωρεῖ ὅτι ἡ ἀποδοχή τοῦ καουτσκινοῦ σχήματος ὁδηγεῖ στό σοσιαλσοβινισμό τό τμήμα ἐκείνο τῆς ἐργατικῆς τάξης πού ἐγκαταλείπει τήν ἀντίληψη τῶν συγκεκριμένων ταξικῶν ἀντιθέσεων πού διατρέχουν διακριτικά τόν καπιταλισμό.

Στό σοσιαλσοβινισμό ὁδηγεῖται ἀναπότρεπα ὁ Σ. Ἀμίν διότι θεωρεῖ ὅτι ἡ περιφέρεια εἶναι τό προλεταριάτο τοῦ πλανήτη, ὡς πρὸς τόν ἀστισμό τοῦ κέντρου. Ἐχοντας δεχθεῖ ὅτι, συλλήδην, ἡ μητρόπολη ἐκμεταλλεύεται τήν περιφέρεια καί ὅτι ὅλες οἱ τάξεις τῆς συμμετέχουν σ' αὐτήν τήν ἐκμετάλλευση, ἀφ' ἑνός μέν θεωρεῖ ὅτι ἡ ἐνδομητροπολιτική πάλη τῶν τάξεων ἔχει ἐπικουρικό χαρακτήρα, ἀφ' ἑτέρου δέ αὐτοπαγιδεύεται σέ μιά κατ' ἀρχήν εὐμενῆ, ὅσο καί ἀκριτή, ἀποδοχή ὄλων τῶν καθεστώτων τῆς περιφέρειας. Τοῦ ἀρκεῖ νά συγκροοῦνται μέ τήν μητρόπολη. Ἡ ποιότητα τοῦ καθεστώτος τοῦ εἶναι ἀδιάφορη... Ὅπου ἡ διαλεκτική κατατῆν ἕνας αὐτοματισμός μέ μόνη τήν οἰκονομίζουσα διάστασή της καί ὅπως λέει ὁ Λένιν,

«τό ἀποτέλεσμα εἶναι ἕνας ἀστικός ρεφορμισμός, ἀντί μαρξισμός».

Εἶναι περιττό θεθαίως νά ἀντικρούσει κανεῖς τήν εἰκόνα αὐτή, πού ἀγνοεῖ τήν ἔντονη διαστρωμάτωση τῶν προηγμένων καπιταλιστικῶν κοινωνιῶν, τή συνεχή ταξική πάλη, τήν πολιτική πολυμορφία, πού σημαίνει ἀντιδικία, καί τίς ταξικές κατακτήσεις τῶν ἐργαζομένων στίς μητροπόλεις. Ἡ κύρια ὁμως ἀσυναρτησία τῆς θεωρίας αὐτῆς ἐμφανίζεται στό χαρακτηρισμό τῶν περιφερειακῶν κοινωνιῶν πού συγκροοῦνται μέ τόν ἱμπεριαλισμό: γιά τόν Σαμίρ Ἀμίν προέχει ἡ «αὐτόκεντρη» ἀνάπτυξη, ἀνεξαρτήτως ποιότητας τοῦ καθεστώτος πού ἐγκαθιδρύεται. Ὁδηγεῖται ἔτσι σέ μιά οἰκονομίζουσα, ὑπανάπτυκτη θεώρηση τοῦ σοσιαλισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀνιχνεύεται ὡς σύγκρουση μέ τόν καπιταλισμό τοῦ κέντρου. Ἡ φύση τοῦ καθεστώτος, πού αὐτομάτως ἐκσοσιαλιζέται, λόγω τῆς συγκρούσεως, οὐδόπως πτοεῖ τόν Σαμίρ Ἀμίν. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι, ὅταν ὁ Γκ. Φράνκ τοῦ παρατήρησε ὅτι τό καθεστῶς Σαντάτ εἶναι ἡ φυσική ἐξέλιξη τοῦ Νασερισμοῦ, ὁ Σαμίρ Ἀμίν ἀρκεσθῆκε νά πει ὅτι καί στόν Σαντάτ δέν εἶναι ὅλα ἀρνητικά. Ἀληθέστατο θεθαίως, καί κυρίως|διότι δέν διώκονται|οἱ κομμουνιστές, ὅπως ἐπί Νάσερ, ἀλλά αὐτό δέν ἀρκεῖ γιά τόν ἀντιμπεριαλιστικό ἐξαγνισμό τοῦ σημερινοῦ καθεστώτος...

Ἐκτυπη ὁμως ἐκδήλωση τῆς πολιτικῆς μωρολογίας στήν ὁποία φτάνει ὁ οἰκονομισμός τοῦ Σ. Ἀμίν μπορεῖ νά διαπιστώσει ὁ Ἕλληνας ἀναγνώστης στό Ἀντί τῆς 15ης Μαΐου 1976. Ὑπάρχει μεταφρασμένο ἀπόσπασμα ἀπό τό βιβλίο του Ὁ ἱμπεριαλισμός καί ἡ ἄνιση ἀνάπτυξη, ὅπου ὁ Σ. Ἀμίν ἐκθειάζει τό πιό ἀποτρόπαιο καθεστῶς πού εἶδε ὁ κόσμος μετά τοὺς Ναζί, δηλαδή τοὺς κόκκινους Χμέρ τῆς Καμπότζης, καί διαπιστώνει βαρύνουσα ὅτι ἡ τερατώδης καταστροφή τῶν ἀστικῶν κέντρων πού μαζί μέ τό μονοκομματικό καθεστῶς τῶν παιδιῶν-βασανιστῶν (κατά τοὺς κόκκινους;) τυράννων, μόνον τά παιδιά 13-17 ἐτῶν δέν ἦταν «μολυσμένα» ἀπό ἀστική συνείδηση) ἐξόντωσαν 3 ἑκατομμύρια λαοῦ, σέ σύνολο ὀκτώ, δέν εἶναι παρά μιά πετυχημένη πάταξη τῆς ἀστυφιλίας. Διότι ὡς γνωστόν ἡ πόλη εἶναι ἡ ἔδρα τῆς μεταπρατικῆς ἀμαρτίας... Ἡ Ἀγκάρα = ἐπαναστατική ὀργάνωση ἔπρεπε νά ὁδηγήσει σέ μιά ὀλοκληρωτική ἀναπαρθένωση τῆς κοινωνίας καταστρέφοντας τήν πύλη-ἐκπόρνευση. Κι αὐτό δέν μποροῦσε νά εἶναι παρά τό ἔργο πού ἡ ἀνηθῆ ἢ ἡ ἐφηθῆ παρθενία μποροῦσε νά κάνει.

Ἀνέγγιχτος ἀπό τό τραγικό τοῦ παραδείγματός του καί ἀνέταφος ἀπό τό γελοῖο, ὁ Σ. Ἀμίν, ἐκμεταλλεζόμενος τόν ἐπαναστατικό ἐπαρχιωτισμό τμήματος τοῦ ἀκροατηρίου, μίλησε περί ἐθνικο-λαϊκῆς Ἑλλάδας, μέ κλειστά, κατά τό προσφιλές ὀλοκαύτωμα, σύννορα, γιά τήν «αὐτόκεντρη» ἀνάπτυξη-ἐκμηδένισή της. Καί ἀγνόησε, μαζί μέ τό κοινό του, τή διαστρωμάτωση τῆς Ἑλλάδας, τό διάτρητο κοινωνικό ἰστό της, τήν ἔντονοτατη ἀλληλεξάρτησή της μέ τόν ἕξω κόσμο καί τή φυσική κινητικότητα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐδῶ καί τρεῖς τουλάχιστον χιλιάδες χρόνια, μέ τήν ὁποία οἱ Ἕλληνες εἶναι ἔτοιμοι νά ἀπαντήσουν σέ κάθε «αὐτόκεντρη» περιχαράκωση: διά τῆς φυγῆς...

Καί πρότεινε ἕνα πρότυπο ὅπου οἱ Ἕλληνες, χωρίς τήν σημερινή τους προϊστορία, χωρίς νά ἀνήκουν σέ κόμματα ἢ πολιτικές εὐαισθησίες ἀσυρρίκνωτες, χωρίς τήν πίστη τους καί τήν ἐμμονή τους σέ ἐμπάθειες

καί καταναλωτικές έλξεις, θά αναγνωρισθούν σέ ένα άμορφο μάγμα εϋτελοϋς πηλοϋ που θά μαλάξει ό μάγος άγγειοπλάστης, γιά νά πλάσει μιά έθνικο-λαϊκή Έλλάδα, σέ ένα «αυτόκεντρο» γκέτο, μέ μιά σοσιαλιστική μονοκαλλιέργεια: τή φρίκη...

‘Η Νομισματική ‘Επιτροπή, μοναδικός φορέας τής άλλαγής;

«Σύρε πές του, όποιος είναι αυτός όπού θά βάλη τά χρήματα, όχι άρχηγόν τόν κάνω καμπούλι, διά τήν άγάπη τής πατρίδος μου, αλλά όπου κατουράγει νά μου δίνη νά πίνω εγώ τό κάτρο».

Μακρυγιάννης

Σπεύδοντας νά ύπενθυμίσω ότι σοσιαλισμός δέν είναι οί νομισματοπιστωτικές χειραγωγήσεις, αλλά τό συγκριτικό πλεονέκτημα που άπορρέει από τήν ύπερ-βασή τους, θά αναφερθώ στίς σοσιαλιζουσες ψαύσεις καί ψευδαισθήσεις, που πρότειναν οί εκ τών τεχνοκρατών άσυγκράτητα αισιόδοξοι.

‘Η σύγκλιση όλων τους έμφανίζεται στά έξής σημεία:

Δραστικός περιορισμός τών εισαγωγών: («Πρέπει νά παρθούν (έτσι!) μέτρα γιά τόν έλεγχο τών εισαγωγών τόσο από τήν άποψη τής ποσότητας όσο κι από τήν άποψη τής τιμής» (Λάζαρης-Έξόρμηση, 19/7). ‘Άλλοι, άσυγκράτητοι, μίλησαν μάλιστα γιά «δραματική» μείωση τών εισαγωγών. Ούδεις, ούτε καί τό άκροατήριο, θέλησε νά σχολιάσει τή σοφή παρατήρηση του ‘Αρσένη: «Μπορούμε νά κόψουμε τά καταναλωτικά είδη πολυτελείας: ‘Η άπάντηση παράδοξα είναι όχι» (Έξόρμηση, 19/7). Είναι γνωστό δέβαιο ότι οί πιο εύπιστοι είναι πάντοτε οί πιστοί τής άδιαλλαξίας, διότι ψάχνουν νά βροϋν αυτούς που θά τούς ξεγελάσουν. Βλέποντες, έδλεπον μάτην...

Συνεχίζοντας επί όλων όλων είπε ή δέν είτε ό ‘Αρσένης, διαπιστώνω τά έξής:

1. ‘Η Έλλάδα έχει σήμερα τέτοιου τύπου οικονομική διάρθρωση, ώστε ένα σημαντικό τμήμα του ένεργου πληθυσμού άπασχολείται στη διακίνηση τών εισαγωγών. «Δραματική» περιστολή τών εισαγωγών θά έπιφέρει άμεση διάγκωση τής άνεργίας μέ «δραματικές» συνέπειες γιά τήν οιαδήποτε δομική άλλαγή καί τούς φωστήρες της. Καμία ύποκατάσταση εισαγωγών από αναδιάρθρωση τής έσωτερικής παραγωγής δέν μπορεί νά προβλεφθεί γιά διάστημα συντομότερο τής δεκαετίας, χωρίς βεβαίως νά άσχοληθεί καί μέ τή *συνολική συγκρισιμότητα* του έγχώριου ύποκαταστάτου» προς τό άλλοδαπό... Στο μεταξύ θά έχει φύγει ή ό αντίστοιχος πληθυσμός στην Αύστραλία, ή ή άσυγκράτητα δομική άλλαγή, ή θά έχει έρθει ό χαφιεδισμός γιά νά συγκρατήσει τόν μέν καί τήν δέ... ‘Η καθημερινή πείρα μās δίνει άφεύκτως τίς τρεις αυτές έναλλαγές. Ποτέ, καμία τέταρτη...

2. ‘Οποιαδήποτε πίεση επί τών εισαγωγών έπιφέρει αυτόμάτως τά έξής οικεία κακά:

α. Έκρηξη τών τιμών ή άμεση εμφάνιση μαύρης άγοράς, συνήθως τά δύο σωρευτικώς.

β. Παράνομη έξαγωγή συναλλάγματος καί συνεχή έίσροή χρυσού ή άλλων παρεμφερών υλών γιά άποθησαυρισμό.

γ. Ξεχαρβάλωμα τής έγχώριας παραγωγής, λόγω

ύψηλου ένσωματωμένου ποσοστού άλλοδαπών υλικών στά έγχώρια προϊόντα.

δ. Πληθωρισμό καί φυγή του κόσμου ως προς τό έγχώριο νόμισμα.

ε. ‘Αντίποινα τών ξένων χωρών κατά τών έξαγωγών μας καί αντίστοιχη αύξηση τής άνεργίας μας.

στ. Πλήρη καθίζηση του μεταναστευτικού καί ναυτιλιακού συναλλάγματος. Τό είδαμε κατά τήν πορτογαλική επανάσταση τών γαριφάλων, όπου οί πορτογάλοι εργάτες του έξωτερικού κράτησαν τίς οικονομίες τους στίς δυτικές τράπεζες, περιμένοντας νά λήξουν οί πειραματισμοί τών άδιαλλάκτων τής δομικής άλλαγής, εις βάρος τής άγοραστικής τους δύναμης. ‘Εκεί έληξε, φυσικά, καί ή δομική άλλαγή... μέ μιά κλασικά άστική ύποτροπή... Κατόπιν αυτών τών άδηρίτων νομοτελιών, δέν θά πρέπει νά άνασταλεί ή άσυγκράτητη άδιαλλαξία τών άνευθυνο-υπευθύνων σοσιαλομόρφων;

Γιά μιά νηφάλια σοσιαλιστική κυβέρνηση, ή δραστηριότητά της, ως προς τό θέμα τών εισαγωγών, πέραν ενός έλέγχου τών υπερτιμολογήσεων, καθορίζεται «δραματικά», από τά ως άνω: είναι έπείγον νά μή κάνει τίποτα...

3. Ποιός καθορίζει ποιά είναι τά καταναλωτικά αγαθά; ‘Η Νομισματική ‘Επιτροπή, οί ύπηρεσίες κοστολογήσεως του ύπουργείου Έμπορίου καί ό έσμός τών οικονομολόγων, που είναι διάσπαρτοι στά κεντρικά ύπουργεία. ‘Ετσι άπεφάνθησαν ρητώς ή άρρητώς οί τεχνοκράτες τής δομικής άλλαγής, συναινούντων γηθοσύτως τών άδιαλλάκτων άκροατών.

«‘Αλλά οί άνθρωποι που ζούνε σέ μιά ευμάρεια έξίσου άπομακρυσμένη από τήν άφθονία καί τήν άθλιότητα, άποδίδουν στά αγαθά τους μιά άπέραντη αξία. ‘Οπως είναι λοιπόν άκόμη γείτονες τής φτώχειας, βλέπουν από κοντά τή δομύτητά της καί τήν φοβούνται. ‘Ανάμεσα σ’ εκείνη καί σ’ αυτούς δέν ύπάρχει παρά μιά μικρή περιουσία, όπου άκουμπάνε τίς έννοιες καί τίς έλπίδες τους... ‘Η ιδέα νά εκχωρήσουν έλάχιστο τμήμα της τούς είναι άφόρητη». (Τοκβίλ, όπ. παρ).

Στήν κατάσταση αυτή βρισκείται τό σύνολο σχεδόν τών Έλλήνων. ‘Η διαπίστωση γιά τήν ελληνική κοινωνία, που έκανε ό Καραβίδας εδω καί έξήντα χρόνια, παραμένει όρθή καί ένισχυμένη. ‘Η Έλλάδα είναι μικροαστική, έξ ου άλλωστε καί ή καίρια έπιτυχία του ΠΑΣΟΚ. Καί τό ΠΑΣΟΚ κινδυνεύει νά χάσει τήν έπαφή μέ τήν πλατιά αυτή Έλλάδα ή νά τήν κάνει επαναστατική, αν τολμήσει νά παρέμβει μέ μιά κατ’ έπιλογήν άδιαλλαξία τύπου Λάζαρη - γραμματέα τής ΕΑΠ (‘Επιτροπή ‘Ανάλυσης - Προγραμματισμού στο ΠΑΣΟΚ): «... εκείνο, που έχει σημασία γιά τήν αντιμετώπιση του πληθωρισμού είναι ή μείωση τών μη παραγωγικών πιστώσεων.» (Έξόρμηση, 19/7/80).

Ποιός θά αποφασίσει ποιές είναι οί παραγωγικές πιστώσεις; ‘Η έπιτροπή ‘ανάλυσης-προγραμματισμού του ΠΑΣΟΚ» έρήμην τών παραγωγικών τάξεων; Καί πώς θά διατεθούν οί πιστώσεις; Μήπως μέ τά κριτήρια τής διεθνούς συναγωνιστικότητας; Μά είναι γνωστό, ότι όλες οί μικρομεσαίες επιχειρήσεις στην Έλλάδα είναι αντιπαραγωγικές άν έφαρμοσθεί τό διεθνές συγκριτικό πλεονέκτημα, ή παράγουν μή κεφαλαιουχικά αγαθά. ‘Επομένως; ‘Η προτεραιότητα στίς παραγωγικές πιστώσεις σημαίνει προνομακή πιστοδότηση τών ένταϋθα θυγατρικών ή τών μεγάλων μονάδων καί ταυτόχρονη συμπέση του σημερινού

καταναλωτικού προτύπου ζωής εις βάρος των μικρομεσαίων. Διότι οι μεγαλόσχημοι φυσικά δέν επηρεάζονται από τους μαθητευόμενους μάγους της δομικής αλλαγής, λόγω σύμφυτης εξωστρέφειας...

Είναι ήλιου φαινότορον, ότι οι Έλληνες ζούν σήμερα βαθιά άγκιστρωμένοι στό διεθνή καταμερισμό της έργασίας και, μάλιστα, σε σημαντικό βαθμό από τό υπερποϊόν της. Είμαστε ένα έθνος μεταπρατών, μέ προχωρημένη κινητικότητα του κοινωνικού μας ιστού και σε προχωρημένη, ασύμμετρη έστω, άλληλεξάρτηση πάντως μέ τον κόσμο. Οι άδηλοι πόροι, αυτή ή φλέβα ρευστού χρήματος, πού δέν έχει αντίκρισμα σε έγχώρια παραγωγή, αλλά καταναλίσκεται έδώ, αποτελει τή ραχοκοκαλιά της πιστοληπτικής φερεγγυότητας της χώρας και τή διαπίστωση τελικά του σχετικά προνομιούχου χαρακτήρα της οικονομίας μας, ως προς τό διεθνή καταμερισμό.

Οι άδηλοι πόροι, όμφάλιος λώρος του δυναμισμού μας και κρουνός του καταναλωτικού προτύπου τό όποιο επιτρέπουν και συντηρούν, ως και ό υπόλοιπος μικροαστικός ιστός της χώρας, δέν επιτρέπουν δομικές αδιαλλαξίες.

Διότι στό δογματισμό της νομισματικής έπιτροπής θ' αντιπαρατεθεί ή άρχέγονη ιαχή των Πανελλήνων: 'Ιτε παίδες Έλλήνων, αυτό τό ούσιςκι είναι δικό σας! Μήν αφήσετε τον Παπανδρέου να σας τό πάρει... Και θά δούμε, όχι όπως στην πάμφτωχη Χιλή, τίς νοικοκυρές μέ τίς κατσαρόλες ν' ανασκολοπίζουν τή δομική έμβριθεία των οικονομολόγων της αλλαγής, αλλά θά τίς καμαρώνουμε, έποχούμενες των Ι.Χ. τους, να έγκαταλείπουν άθρόες τήν «δαση», (κατά Γεννηματά - Έξόρμηση, 19/7), του έλαφρο-λαϊκού σοσιαλισμού των οικονομετρών, για άλλους όρίζοντες όπου υπάρχουν ήδη οι συγγενείς τους, οι καταθέσεις τους και ή συναλλακτική τους ευμάρεια...

Μικρομεσαίοι: Άνω ποταμών ιερών χωρούσι παγαί;

«Οί λαοί ευνοούν λιγότερο τίς έπαναστάσεις, καθώς, σ' αυτούς, πληθαίνουν και διαφοροποιούνται τά κινητά αγαθά και μεγαλώνει ό αριθμός αυτών πού τά κατέχουν... Αυτό δέν τους έμποδίζει μόνον να κάνουν τίς έπαναστάσεις, αλλά τους άποτρέπει και από του να τίς θέλουν».

A. de Tocqueville, De la Démocratie en Amerique

Έάν λοιπόν τό καταναλωτικό πρότυπο κινδυνεύει να άκυρώσει τήν τεχνοδομή των οικονομετρών ή έάν ή αντικαταναλωτική τους αδιαλλαξία κάμψει τό Πανελλήνιον, νομιμοποιείται κανείς να πιστέψει ότι ή τό πρότυπο θεωρείται Άδατον, λόγω πλειοψηφικού έξαγνισμού ή τουλάχιστο θά έχουμε τήν κάθαρση πού θά επιβάλλουν οι όλίγιστοι αλλά έμπειρογνώμονες διαχειριστές...

Ούτε τό ένα, ούτε τό άλλο, φαίνεται να άποφαινεται τό κέντρο προγραμ. - ανάλυσης του ΠΑΣΟΚ, αλλά θά υπάρξει και τό πρώτο και τό δεύτερο αλλά και ένα... τρίτο. Σωρευτικά και άρμονικά. Διότι ενώ όλοι οι υπέρμαχοι της αλλαγής καταδικάζουν τό καταναλωτικό πρότυπο και υπόσχονται αύξηση των παραγωγικών επενδύσεων, επιδιώκοντας μιά αυτό-

κεντρη ανάπτυξη, ό Λάζαρος εισάγει καινόν δαιμόνιον: «τήν αναδιανομή των πιστώσεων υπέρ των μικρομεσαίων επιχειρήσεων» (Έξόρμηση, 19/7). Και δέν όρρωδει ένώπιον σωρευτικής δεσμίδας πλέον παλμβουλίων και αντιφάσεων:

1. Πού και πώς θά βρει τά χρήματα για να χρηματοδοτήσει ταυτόχρονα και τίς παραγωγικές επενδύσεις και τους μή παραγωγικούς μικρομεσαίους; Ή θά διαλέξει για τήν πιστοδοτική του ευνοια τους λιγότερο αντιπαραγωγικούς των μικρομεσαίων;

2. Έάν αναδιανείμει τίς πιστώσεις υπέρ των μικρομεσαίων, πώς ό ίδιος και ποιός στό ΠΑΣΟΚ, έκτός από τον άρμόδιο δημοσίων σχέσεων, πιστεύει ότι θά υπάρξει αλλαγή του καταναλωτικού προτύπου;

Και οι πρωτοετείς γνωρίζουν, ότι αύξηση στην άγοραστική δύναμη των μικρομεσαίων σημαίνει έν ταυτώ αναπαραγωγή σε ύψηλότερη κλίμακα του καταπιταλιστικού κύκλου, έπομένως του ίδιου κι άπαράλλαχτου καταναλωτικού προτύπου.

Φαύλος ή κύκλος;

3. Ποιός είναι ό οικονομικός εκείνος, σιδηρούς νόμος, πού του επιτρέπει να άποφαινεται υπέρ των μικρομεσαίων μικροκαπιταλιστών, εκκενώνοντας διά της σιωπής τό ταξικό πρόβλημα πού θέτει ή έπιλογή του;

Διότι θά πρέπει να ξαναγυρίσω άφεύκτως στό άλφαβητάριο της μαρξικής μεθοδολογίας ή να θέσω, άπλούστερα, θέμα ήθικης «αναδιανομής», άλλως, προτεραιότητας. Π.χ.

Ή προστιθέμενη αξία τό 1975 (στοιχεία ΕΣΥΕ, στοιχειώδη τους αριθμούς) ήταν 117 δισ. δρχ.

Οι επιχειρήσεις πού άπασχολούν από

Πίνακας 1

1- 9 άτομα είχαν	25 δισ. (112.874 επιχειρήσεις)
10-19 » »	10 δισ. (4.391 επιχειρήσεις)
20-29 » έπιτ »	7 δισ. (1.346 επιχειρήσεις)
30-49 » »	8 δισ. (965 επιχειρήσεις)
από 50 άτομα και άνω	70 δισ. (1270 επιχειρήσεις)

Τά άμειδόμενα πρόσωπα (έκτός του επιχειρηματία και των συγγενών μή άμειδομένων) ήταν:

Πίνακας 2

στίς επιχειρ.	1- 9	άτόμων	100.000
» »	10-19	»	51.000
» »	20-29	»	30.000
» »	30-49	»	35.000

Άπό 50 και άνω » 218.000

Πρώτο θέμα ήθικης αναδιανομής:

Έάν δεχθούμε ότι τό σύνολο των επιχειρήσεων, πού άπασχολούν μέχρι 50 εργαζόμενους, άποτελεί τους μικρομεσαίους και τό πέραν των 50 τους μεγάλους, διαπιστώνουμε ότι ή προστιθέμενη αξία των μέν και των δε είναι μεγέθη συγκρίσιμα (50 δισ. οι

μικροί, 70 δισ. οί μεγάλοι). Ξέρουμε ότι η ένταση της κεφαλαιοκρατικής εκμεταλλεύσεως και η υπεραξία, που προσπορίζεται ο κεφαλαιοκράτης δέν είναι μεγέθη άτομικά προσδιορίσιμα και κατά κεφαλήν εργαζόμενου μετρήσιμα. Η δέ οργανική σύνθεση του κεφαλαίου είναι (έκτός εξαιρέσεων σε μικρές μονάδες τεχνολογικής αίχμης) ύψηλότερη ως προς τό μεταδλητό κεφάλαιο στίς μικρές επιχειρήσεις παρά στίς μεγάλες.

Είναι επίσης γνωστό, ότι στήν Ελλάδα οί συνολικές συνθήκες εργασίας είναι συνήθως δυσμενέστερες στίς μικρές παρά στίς μεγάλες μονάδες (άνυπαρκτη επιθεώρηση, άπουσία μέτρων ύψεινής και προστασίας, άνυπαρξία συνδικαλισμού, χαμηλότερες άμοιβές). Ο Έλληνας μικροκεφαλαιοκράτης, ως προς τήν ένταση εκμεταλλεύσεως άνθρώπου από άνθρωπο, δέν είναι λιγότερο ζημιόγνος από τό μεγάλο κεφαλαιοκράτη. Είναι μάλλον περισσότερο.

Εξάλλου στίς μικρές και μεγάλες επιχειρήσεις άπασχολούνται (πίνακας 2) ισάριθμα εργαζόμενοι (215.000 και 218.000).

Η προνομιακή και καπιταλιστική άλλωστε πιστοδότηση τών μικρομεσαίων θά έχει άμεσο άσφνκτικό αντίκτυπο στή δραστηριότητα τών μεγάλων έκτός άν οί δομικοί οικονομέρες θεωρούν ότι η φοροδοτική ικανότητα τών Έλλήνων είναι κέρας τής Αμαλθείας...

Η πιστοδοτική άσφυξία τών μεγάλων θά οδηγήσει άφεύκτως σε μαζικές άπολύσεις και ή κάμψη τους θά πλήξει άλυσιδωτά και τούς μικρομεσαίους. Και όλου μαζί θά δδεύσουμε προς τήν χρεοκοπία.

Δέν βλέπω, λοιπόν, κανένα λόγο, μέ τά κριτήρια της καπιταλιστικής λογικής που διέπουν τόν προγραμματισμό του Λάζαρη, νά προτιμηθούν οί χαμηλής παραγωγικότητας καπιταλιστές μικρομεσαίοι.

Δέν διακρίνω επιπροσθέτως, μέ τά κριτήρια της σοσιαλιστικής αναδιανομής που διέπουν τίς προθέσεις του Λάζαρη, κανένα λόγο νά πληγούν οί εργαζόμενοι στίς μεγάλες μονάδες, διότι ή πιστοδοτική άσφυξία αυτούς θά πλήξει πρώτα και νά προστατευθούν προνομιακά οί εργαζόμενοι στούς μικρομεσαίους καπιταλιστές.

Τί πιθανολογεί ο Λάζαρης;

Νά δημιουργήσει, μήπως, ένα συντεχνιακής ύψης συγκρότημα συμφερόντων, που θά άπαρτίζεται από τούς μικρομεσαίους εκμεταλλευτές και τούς εργαζόμενους σ' αυτάς, συγκρότημα που θά εύννηθει από τήν προνομιακή καπιταλιστικού τύπου επιδότηση τών μέν και τήν συνακόλουθη διατήρηση ή αύξηση της άγοραστικής ικανότητας τών δέ;

Κινδυνεύει όμως, μέ τούτη τήν επιλογή του, νά οδηγήσει τούς εργαζόμενους και τούς άνέργους τών μεγάλων μονάδων σε άνοιχτή σύγκρουση μέ τή σοσιαλιστική κυβέρνηση. Η δέ προοπτική τέτοιας κρίσης είναι ζοφερή.

Διότι:

1. Η κάμψη τών μεγάλων μονάδων θά είναι δυσμενέστερη για τήν εθνική οικονομία από μιά κάμψη τών μικρομεσαίων, λόγω του όγκου τών πρώτων (1975: 220 δισ. ή άκαθάριστη άξία πωραγ. τών μεγάλων έναντι 140 δισ. τών μικρομεσαίων).

2. Η οργανωτική ικανότητα, ή συνδικαλιστική προπαίδεια και ό βαθμός συνειδητότητας τών εργαζόμενων στίς μεγάλες επιχειρήσεις είναι, κατά τεκμή-

ριον, ψηλότερη άπ' ό,τι στούς μικρομεσαίους. Έπομένως ή δυσαρέσκεια κινδυνεύει νά βρει οργανωτική συνοχή και πολιτική προοπτική εύκολότερα άπ' ό,τι στούς μικρούς. Τά πράγματα για τούς φιλόκωνους σοσιαλιστές δέν θά είναι παρά δυσκολότερα...

3. Η μεγάλη συγκέντρωση εργαζομένων που εμφανίζεται στίς μεγάλες επιχειρήσεις και ή οργανωτική εύχέρεια που επιτρέπουν, θά επιτρέψει κυρίως στο ΚΚΕ νά ύφαρπάσει τή δυσαρέσκεια και νά τήν οικειοποιηθεί. Τό ΚΚΕ, λόγω διεθνιστικής «έξωστρέφειας» και έσωτερικής ιδιότητας, θά κάνει τό πών για νά ύπονομείσει οποιαδήποτε σοσιαλίζουσα άλλαγή, που δέν θά φέρει τή σφραγίδα της ιδιομορφίας και τών επιλογών του.

Δυστυχώς για τόν σύντροφο Λάζαρη, τό ΚΚΕ άποτελεί, σε τέτοια συγκυρία, «οικονομική» παράμετρο που είναι άστοχο νά άγνοήσει κανείς. Η μόνη λοιπόν έρμηνεία της δομικής τούτης παλινωδίας δέν είναι σοσιαλιστική αλλά έκλογική: Ο Λάζαρης δέν ξεχνά ότι λέγοντας «μικρομεσαίοι», έννοει βέβαια και τούς 165.000 αυτοαπασχολούμενους εργοδότες που εργαζονται δίπλα στούς εργάτες και παραγούς τους.

Γι' αυτό λοιπόν προτείνει τούτη τήν, άνω ποταμών ίερών και σοσιαλιστικών, άνατροπή της σοσιαλιστικής λογικής και θεωρεί ως δομικό στοιχείο της μεγάλης Άλλαγής κάτι που γίνεται για συγκυριακή ψηφοθηρία...

«Και δίκαια και πάντα πάλιν στρέφεται»...

Γι' αυτό λοιπόν ή δικαιοσύνη άντιστρέφεται και οί προτεραιότητες άνατρέπονται.

Διότι ποιό άντιστάθμισμα θά προτείνει τό ΠΑΣΟΚ στούς εργαζόμενους τών μεγάλων μονάδων, όταν τό μάνα τών πιστώσεων θά διοχετεύεται κρουνηδόν για τή διόγκωση τών μικροκαπιταλιστών; Δέν θά τούς άφήσει ούτε τό κεκτημένο καταναλωτικό τους πρότυπο; Και ενώ θά πολλαπλασιάζει τόν αριθμό και τήν κοινωνικοοικονομική βαρύτητα τών μικροκεφαλαιοκρατών, ποιά παραμυθία θά προσφέρει στα θύματα της καθημερινής μικρομεσαίας στυγνότητας;

Τή δομική άεροθεραπεία της νέας ποιότητας ζωής για τήν καθημερινή άνεχειά τους;

Είναι φυσικά δικαίωμα του ΠΑΣΟΚ νά επαγγέλεται τήν άλλαγή, επιδιώκοντας νά πολλαπλασιάσει τούς μικροκατέχοντες για νά άποφύγει τήν επανάσταση. Και σ' αυτό έναρμονίζεται άλλωστε μέ τή σημερινή φύση της Ελλάδας, που ζει σε μεγάλο ποσοστό από τό διεθνές ύπερπροϊόν και προσαρμόζεται μέ τήν ιδιοσυγκρασία τών Έλλήνων, που δέν δέχονται νά ύποστείλουν τήν καταναλωτική τους εύμάρεια, εν όνόματι τών σοσιαλιστικών άδιαλλαξιών.

Δέν είναι όμως δικαίωμα τών έπίσημων του ΠΑΣΟΚ νά εμφανίζουν έναν άπλούστατο άντικυκλικό χειρισμό, άμφίβολης παλαιοκεύνησινής δραστηριότητας και βέβαιης μικροεκλογικής ψηφοθηρίας, ως τό μέγα έλιγμό, που θά άπογειώσει τήν Ελλάδα προς τή σοσιαλιστική Νεφελοκοκκυγία.

Διότι στασιάζεται εάν σοσιαλισμός είναι ή πρόσθεση τών μικροκεφαλαιοκρατικών βουλευμιών και ή άφαίρεση τών λαϊκών προσδοκιών...

Και είναι, επιπροσθέτως, άμφίβολης εύφυίας χειρισμός, νά προτιμήσει κανείς νά στηριχθεί στίς ταξιαρχίες τών μικρομεσαίων και νά χαρίσει στο ΚΚΕ

τίς τεθωρακισμένες μεραρχίες του βιομηχανικού προλεταριάτου...

Προγραμματισμού επιμύθιο

Η πρώτη σοσιαλίζουσα σοφία είναι να μην καταφέρεται κανείς, όπως οι τιμητές στο Συνέδριο, κατά του καταναλωτικού προτύπου και να θέλει ταυτόχρονα να ενισχύσει τους μικρομεσαίους, αλλά να διαπιστώνει, όπως ο Άρσενης, ότι υπάρχει το πρώτο μέσα στους δεύτερους. Κι αφού είμαστε όλοι μας, κι επειδή η Ελλάδα αναγνωρίζεται μέσα σ' αυτήν την κατά φύσιν αντισοσιαλιστική ασέλγεια, να προσπαθήσουμε να την εκσοσιαλισούμε, πριν προσπαθήσουμε να την ξεσοβελίσουμε.

Διότι σ' αυτόν τό δύσπιστο, ενήμερο και φυγόκεντρο λαό, σαγηνευμένο αρχέγονα από τις σειρήνες της διασποράς, ουδείς είναι διατεθειμένος να παραχωρήσει κάτι από την ατομική του ευδαιμονία υπέρ της γενικής εγκράτειας.

Αρχή σοσιαλοειδούς σοφίας είναι να αποδεχθεί η κυβέρνηση της δομικής αλλαγής τό ως άνω πανελλήνιο θέσφατο. Η λιτότητα, στην Ελλάδα, ταιριάζει στους άλλους ή, αλλιώς, δεν την δέχεται κανείς...

Δέν ζητώ βέβαια από τους ρηξικέλευτους οικονομέτρες τόν πατριωτισμό του Μακρυγιάννη, και να πιούν τό κάτουρο εκείνου «όπου θά δάλη τά χρήματα». Έλπίζω απλώς ότι θ' αναγνωρίσουν, πώς χωρίς αυτούς όπου δάζουν τά χρήματά τους, χωρίς δηλαδή τό σύνολο των παραγωγικών ή μη Έλλήνων, χωρίς τους άδηλους πόρους τους, χωρίς τό σεβασμό της παρασιτικής ή ελάχιστα παραγωγικής θέσης που κατέχουν στή χώρα μας, χωρίς τό σεβασμό των προτιμήσεων και των προτύπων τους, θά έχουμε σοσιαλισμό τύπου χορού του Ζαλόγγου.

Και παραμένοντας πρὸς Μακρυγιάννην ευχέτης, εύχομαι στους άσυγκράτητα αισιόδοξους να μην εισακούσουν τήν ούρανομήκη εκείνη μωρία, σοσιαλοδόμου μεγαλόσημου, ο οποίος δέν έβλεπε τήν ώρα να καταργήσει τόν τουρισμό! Είναι βέβαιο ότι άποτασόμενοι τόν Τουρισμόν, σώζουμε ίσως τίς ψυχές των παραμεθορίων περιοχών μας, αλλά χάνουμε τήν επικράτεια τους. Διότι φοβούμαι, ότι διέλαθε τής δομικής επαγρύπνησης του σοσιαλ-Καντιώτη μας ή έξης λεπτομέρεια: τί έκανε ο Ρόδος μόλις άπειλήθηκε τό καταναλωτικό της πρότυπο;

Ίδου λοιπόν ή Ρόδος, ίδου και τό πήδημα τό εκ Τουρισμού εκπορευόμενον. Διότι χωρίς τό πήδημα, τό συμποσκυνούμενον και συνδοξαζόμενον μετά του Τουρισμού, δέν θά μείνει ουδείς μη προνομιούχος Έλλην στή Ρόδο, να περιμένει τήν υποκατάσταση των τσάρτερ από τήν εγχώρια σοσιαλίζουσα πολυπραγμοσύνη.

Ουδείς... εκτός από τή Δόξα τής αλλαγής:

Στων νησιών τήν όλόμονη ράχη
περπατώντας ή Δόξα μονάχη
Μελετά τά λαμπρά παλικάρια
πούχουν φύγει απ' τήν ξερημη γή...

Η Δόξα... και τά τουρκικά άποβατικά, πού θά έχουν άφεύκτως υποκαταστήσει τά κρουαζιερόπλοια τής μητροπολιτικής υποδάθμισης...

Σοσιαλισμός είναι ή όριστική υποκατάσταση των εισαγωγών από τήν εγχώρια άκρισία.

Η δομική εϊρκτή τής σοσιαλιστικής ιεροκρατίας

«Έκ του ασφαλούς διατυπώνουμε άπόψεις, ενῶ ύστερούμε, λόγω δέους, στήν πραγμάτωσή τους».

Θουκυδίδης Α, 120

«Όμως βασική προϋπόθεση για τήν εφαρμογή μιās τέτοιας πιστωτικής πολιτικής είναι ή πλήρης κοινωνικοποίηση του τραπεζικού συστήματος και ή πραγματοποίηση θεσμικών μεταβολών όσον άφορά τόν έλεγχο τής πίστης αλλά και τήν προσέλκυση των αποταμιεύσεων... Τό κέντρο του δάρους όσον άφορά τόν έλεγχο των τιμών πρέπει να πέσει στήν αναμόρφωση των Ύπηρεσιών κοστολόγησης του ύπουργείου Έμπορίου...

...Αποφασιστικής σημασίας για τόν έλεγχο αυτό θά είναι ή ίδρυση μιās Ύπηρεσίας Παρακολούθησης Διεθνών Τιμών (όλα κεφαλαία!), σέ συνδυασμό με τήν ίδρυση κρατικού φορέα έξωτερικού έμπορίου...». [Λάζαρης (Έξόρμηση 19/7).

Αν για τό σοσιαλισμό και τίς εφαρμογές του έγκυρη αυθεντία αναγνωρίζουμε έξίσου στους οικονομέτρες και στή νοικοκυρά, τότε ο Λάζαρης θά έπρεπε να κρατήσει μόνον τήν πρώτη φράση τής ως άνω παραπομπής και να διαγράψει τίς επόμενες... Θά έπρεπε επίσης να άπεκδυθεί τής προσπάθειας προγραμματισμού, όπου όλα είναι προκαθορισμένα, στυλπνά και άμείλικτα σέ τάξη, εκτός ίσως τής άμηχανίας του στήν άποδέσμευση ή όχι των επιτοκίων...

Διότι είναι όλοφάνερο ότι ή φράση αυτή έγκαθιδρύει τέτοιας πρωταρχικής σημασίας έξω-οικονομικά προαπαιτούμενα, ώστε όλος ο οικονομικός ισχυρισμός, όπως και ή ταξινόμηση των φάσεων και των προτεραιοτήτων, μαραζώνουν ως έωλα...

Διότι τί σημαίνει «σοσιαλιστικά» ή κοινωνικοποίηση του τραπεζικού συστήματος και ή πραγματοποίηση θεσμικών μεταβολών ως πρὸς τόν έλεγχο τής πίστης;

Δέν μπορεί παρά να σημαίνει τά έξης: τήν επομένη τής εκλογικής νίκης καλούνται όλοι οι εκπρόσωποι των «παραγωγικών» και εν ταυτώ άλληλογρονθοκοπούμενων τάξεων, να όρίσουν αντιπροσώπους στο σύνολο του νομισματοπιστωτικού συστήματος. Ταυτόχρονα, και επί άπειλή σοσιαλιστικής άκυρότητας, καλούνται ή έφευρίσκονται αντιπρόσωποι των κομμάτων, όλων των κομμάτων, συμπεριλαμβανομένων και των ταξικά αντιπάλων, επί ποινη, άλλως, σοσιαλιστικής τυραννίας.

Όλοι αυτοί συνθέτουν τό όργανο πού θά σκέπτεται και θά συμμετέχει στήν λήψη των αποφάσεων, πού πρέπει μόνον ως απλή έπιστασία να |συνελέγει και να συντονίζει ή όποιου χαρμανιού σοσιαλίζουσα κυβέρνηση.

Αν όμως συμβούν τά παραπάνω δέοντα και ζέοντα, επειδή ή σοσιαλιστική δεοντολογία ως πρὸς τό «προτσές» τής κοινωνικοποίησης είναι άσφικτικά μόνον αυτή πού άνέφερα, άνελαστική ως πρὸς «όργανωτικές» ύπεκφυγές, άσυμπιέστη ως πρὸς «ιδεολογικές» ταλαντώσεις, αν όμως οι υπεύθυνοι εκπρόσωποι αναλάβουν τίς αναπότρεπτα συγκρούόμενες ευθύνες τους, τότε πώς ο Λάζαρης άποφαινεται έμβριθώς και άμηχάνως περί παντοίων προγραμματισμών και νεφελωδών οργανογραμμάτων; (φράσεις 2 και 3 τής παραπομπής).

Πώς γνωρίζει ότι οι διασκεπτόμενοι και συναποφασίζοντες θα άρουν κατ' άρχήν τις διαφωνίες που προκύπτουν από τό διαφορετικό τους συμφέρον, και θα επιλέξουν κατ' ανάγκην τό προσχέδιο του Λάζαρη;

Η λύση του διλήμματος δέν είναι λοιπόν οικονομική, έπειδή ακριβώς τά στοιχεία που συνθέτουν τό πρόβλημα είναι έξω-οικονομικά.

Δέν θέλω, βεβαίως, νά καταλογίσω κρυψιουλία άστικής καταρτίσεως ή κομματικής ιδιοτέλειας στους οικονομέτρους, πού έδειξαν, στό συνέδριο για τή μετάβαση προς τό σοσιαλισμό, πώς ή δέν είχαν συλλάβει τήν όχληρή τούτη για τούς συλλογισμούς τους αντίφαση, ή πίστευαν πώς θά τήν έλυναν, καιρού έπιτρέποντος, μέ τή μέθοδο του Γορδίου δεσμού... Δέν είναι ίσως άμωρο σημειολογικής θαρύτητας, ότι ο Λάζαρης σέ τρεις φράσεις χρησιμοποιεί τρεις φορές τή λέξη έλεγχο, πού καταλήγει, μελαγχολικά, στην έκφραση «κρατικός φορέας». Κρατικός φορέας βέβαια, του κράτους όλου του λαού, όμως... Ίσως...

Θά είναι όμως ιδιαίτερα άγκυλωτικό για τή σοσιαλιστική εϋδία, πού μάς ευαγγελίζονται, εάν ή αντίφαση αυτή παρακαμφθεί επιδέξια, καταργώντας τούς εκπροσώπους ή τήν ανάγκη κλήσης τους ή αν οι εκπρόσωποι δέν είναι παρά όλοι οι άνθρωποι του Προέδρου... Προεδρευομένη άγκύλωση...

Πάντοτε, λοιπόν, «έν τώ έργω μετά δέους έλλείπομεν». Άνεξαρκήτως του ότι «μετ' άσφαλείας δοξάζομεν». Διότι τά προσχέδια έχουν πάντοτε τό έλλιποβαρές τής ζωής. Καί τούτη, εισφέρει τό μη έλέγξιμο «δέος»... Δέος, πού φέρνουν στην κοινή πλάστιγγα τής πάλης των τάξεων, όλοι όσοι δέν αναγνωρίζονται στό κοινό σχέδιο, ή αναγνωρίζονται άκρωτηριασμένοι. Τό δέος των διαχειριστών ένώπιον τής δυσχέρειας του έργου και τής ανεπάρκειάς τους.

Η όλιγορία των περισσότερων οικονομετρών στο Συνέδριο δέν έγκειται, φυσικά, στην αυτόδηλη οικονομολογική τους επάρκεια. Αίρωρείται συνεχώς, στην αίθαλομίχλη τής σημερινής μας σοσιαλίζουσας άσάφειας, τό αίωρημα ενός τεράστιου θεσμικού πλαισίου, τό όποιο θά διαχειρίζεται τήν κατακερματισμένη ισχύ πού εκκρίνει ή ισότητα των όμοίων. Διότι όμοιους θά μάς καταστήσει μία τέτοια ισότητα, πού προωινίζει ή νεύρωση τής προγραμματικής λεπτολογίας, όπου άπουσιάζει ή φαντασία και ψυχοραγεί ή έλευθερία, όπου θά ευημερούν οι αριθμοί και θά πάσχουν οι άνθρωποι...

Δέν είναι παρά έλαφρότης οικονομετρικού διαμετρήματος ή πεποίθηση ότι θά συνοικήσουν ίσοβαρές οι άλλεπάλληλες παρασυναγωγές του έλέγχου των πάντων και οι διακοσμητικές «ανάπτυξιακές οργανώσεις βάσεις», των όποιων τήν ύπαρξη, τουλάχιστο στο Συνέδριο, άγνόησαν άκόμη και οι γεννήτορες...

Ποιός είναι, άραγε, ο σοσιαλιστικός συντελεστής άμοιβαίας ανάδρασης μεταξύ των ποικιλωνύμων οργάνων έλέγχου τής οικονομίας και τής λαϊκής πρωτοβουλίας;

Η σχέση μεταξύ λύκου και προβάτου...

Ποιός ο άλληλεπηρεασμός μεταξύ Νομισματικών Έπιτροπών πού θά έλέγχουν μεγέθη τής τάξεως των 10 δισ. δολαρίων και τής Άποκέντρωσης;

Η σχέση του προεντεταμένου σκυροδέματος μέ τό «τοπικό χρώμα»... Φολκλόρ...

Βλέπω άμείλικτα νά έγκαθιδρύεται τό καθεστώς τούτο των απόψεων και τής ισχύος, διότι τό επιδιώκουν οι έπαίοντες και δέν τό άπεύχονται οι άγνοού-

μενοι. Άλλεπάλληλες τεχνικές έπιτροπές θά αναπροσανατολίζουν τήν οικονομία, θά έσωστρέφουν τήν «έξωστρέφεια», θά χειραγωγούν τό νομισματοπιστωτικό σύστημα, θά πηδηγετούν τήν κατανάλωση. Καί άνάμεσα στον πολυπλόκαμο οίστρο τής «έξισωτικής» ιεροκρατίας, ο λαός έρεθισμένος από τή διατυμπανιζόμενη κυριαρχία του και έξουθενωμένος από τήν κατ' έπιταγήν έγκράτεια, θά μεταβάλλεται σέ σурφето, ψάχνοντας άγχωδώς τά αγαθά πού του στερεί ή έσωστρέφεια και εκπλειστηριάζοντας τήν ψυχή του για τήν υπεραναπλήρωση τής φτώχειας...

Σοσιαλισμός είναι ή έξισωτική κάθειρξη λιτότητας, πού επιβάλλουν στο λαό οι τά πολλά κρατούντες ιεροφάντες των «θεσμικών πλαισίων»...

Ο σοσιαλισμός τής έσωτερικής έξορίας

«Η έπιστήμη, δυστυχώς, άμα έξέλεθη του περιορισμένου κύκλου του έφικτού,... δύναται ν' άμφισβήτηση τό άβλον τής άσφαλείας και εις αυτήν τήν θεολογίαν».

Έμμ. Ποϊδη, Τά στίγματα

Η συγχορδία των άστυνομεύσεων των τιμών και τό παρακολούθημα αυτής, δηλαδή οι άλλεπάλληλοι έλέγχοντες θεσμοί, δέν είναι παρά τό μέσον μέ τό όποιο θά έπιτευχθεί ή σοσιαλιστική Καλλιτολις.

Η άφετηρία όμως και κατάληξη, πού υπηρετούνται από τό μέσον, δέν είναι παρά μία ιδεοληψία, ή όποια, στον κώδικα τής δομικής αλλαγής, αναφέρεται ως αυτόκεντρη ανάπτυξη ή έσωστρέφεια.

* Τό άσαφές όσο και άχανές αυτό ιδεολόγημα τό επικαλέσθηκε ή πλειοψηφία των εισηγητών, τό ευχήθηκε ή παμπσηφία, ύποθέτω, τής εκκλησίας των πιστών, και έμεινε μέχρι τέλους τόσο έρμητικά άπρόσιτο στη λογική, όσο ήδονικά οικείο έμοιαζε νά είναι για τή μεταφυσική...

1. Διότι ένω έδειχνε νά προορίζεται ή έσωστρέφεια για ευρεία οικονομική χρήση, άμχανίες των εισηγητών ή δυσπιστίες των ξένων αναδίπλωναν τήν έννοια σέ συγχυρικά πρόστατευτικά μέτρα, τακτής και πεπερασμένης διάρκειας. Ύπερμαχοι τής οικονομικής έσωστρέφειας, έν δίψει τής αναπόφευκτης άπορίας: τί θά γίνει αν αυτό πού κάνουμε έμεις τό κάνουν και οι άλλοι;... έσπευδαν νά διακηρϋξουν τήν πίστη τους στις διαρκείς διαπραγματεύσεις, μήν άπορώντας για τον παραλογισμό τής στάσης και τό άνέφικτο του έγχειρήματος: διακόπτω μέν, επανασυνδέομαι δέ... χωρίς νά συνδεθώ...

Και μέ όλύμπια άταραξία επανέλαβαν άκαταπαύστως ότι θά άπομονωθούμε έμεις, ζητώντας ταυτόχρονα από τούς άλλους νά μήν μάς άποκλείσουν και άφου δυναμώσουμε (άχ αυτό τό συγκριτικό πλεονέκτημα), θά ζητήσουμε από τούς άλλους νά δεχθούν τήν δική μας ένδυνάμωση, πού είναι βέβαια, αντισιτικικά, δική τους άποδυνάμωση... Οι οικονομολόγοι αυτής τής τάσης ζητούν προφανώς από τούς ξένους πελάτες και προμηθευτές μας νά ύποκαταστήσουν τήν άνιση άνταλλαγή πού καταπιέζει τήν Έλλάδα μέ μία μονομερή ευφυία πού θά λειτουργεί εις βάρος τους.

Κουτόφραγκοι...

Εισηγητές π.χ. επικαλέσθηκαν τή συμφωνία τής ΕΟΚ μέ τή Γιουγκοσλαβία, ως υπόδειγμα για τό άκίνδυνο τής ρήξης μας μέ τήν Ευρώπη και τό βέβαιο

της αναδιαπραγμάτευσης. Και, φυσικά, παρέλειψαν να κατανοήσουν ότι τό καθεστώς των ποσοστώσεων, τό όποιο επανγγυήθηκε ή ΕΟΚ, κατ' αρχήν δέν δίνει καμιά αύξητική προοπτική και, βεβαίως και άσφαλώς, άναγνωρίζει τό επαχθές προνόμιο νά διατηρήσει ή Γιουγκοσλαβία όλες τίς ξεπερασμένες τεχνολογικά επιχειρήσεις της, νά συντηρήσει στό έδαφός της όλες τίς όχλοϋσες περιβαλλοντολογικά βιομηχανίες και ή Εϋρώπη σέ άντάλλαγμα νά διατηρεί τήν τεχνολογική προτεραιότητα και τήν μή διαπραγματεύσιμη διεσδυτική της ύπεροχή. Ένώ ή Έλλάδα μπορεί νά συναποφασίζει στίς Βρυξέλλες και νά συμμετέχει στά προγράμματα μεταφοράς τεχνολογίας.

Τά τρίτω τινί άνισα, μεταξύ των ίσα;

Και οι εισηγητές αυτοί λησμόνησαν νά έννοήσουν τήν τελευταία και πολέμου σημαντική λεπτομέρεια: ή οικονομική συμφωνία της ΕΟΚ μέ τή Γιουγκοσλαβία φαίνεται οικονομική συμφωνία αλλά είναι μία γεωστρατηγική, ιδιότυπη συμμαχία. Τά γεγονότα είναι γνωστά τοίς πᾶσι, άκόμη και στους οικονομολόγους της δομικής άλλαγής. Μέ τό πρόσχημα της οικονομίας, ή Εϋρώπη έγγυάται τήν άνεξαρτησία της Γιουγκοσλαβίας. Έπομένως, άποχωρώντας άκκιζομένη ή Έλλάς και άναζητώντας μία αναδιαπραγμάτευση, θά έπρεπε νά έμφανίσει ένα άνίστοιχης τάξεως συγκριτικό, έν προκειμένο γεωστρατηγικό πλεονέκτημα.

Άλλιώς, κινδυνεύει νά μείνει μέ τήν «έσωστρέφεια» της στά άζήτητα...

Έξ ού και άδιάστως συνάγεται ότι οι δομικοί οικονομέτρες συνδυάζουν διαλεκτικά τήν ικανότητα όρθών ύπολογισμών και έσφαλμένων συλλογισμών...

2. Συνήθως όμως και επίμονα ή «έσωστρέφεια» ξεχείλιζε μία νοσταλγία χαμένης αύθεντικότητας και πλημμύριζε ένα μένος χιλιαστών τήν προτεραια του θαύματος... Τό ιδεολόγημα δηλαδή έχει σαφώς ύπερρεαλιστικές τάσεις επέκτασεως πέραν μιάς τεχνικής, χρηστικής άξιας στήν οικονομία. Η έσωστρέφεια φιλοδοξεί νά γίνει κανών συμπεριφοράς των Έλλήνων και τάβλα νομοπλαστική του ελληνικού σοσιαλισμού. Όπου πλέον, μέ μία μοιραία πλαγιοκατολίσηση, ό έλεγχος των τιμών γίνεται έλεγχος της Τιμής, ή άστυνόμευση της άγορανομίας, Άστυνομία άπεφθη και τό θεσμικό «πλαίσιο», κοινό δεσμοτήριο.

Άψευδές τεκμήριο, ή παρανοϊκή πρόταση παρεμβαίνοντος επιστήμονος, πού ανακοίνωσε περιχαρής ότι ή δομική άλλαγή θά δομήσει στίς πολυκατοικίες του μέλλοντος καθιστικά κοινόχρηστα για νά συναντιώνται οι έννοικοι και νά μήν τους άπολείπει ή κοινωνικότητα! Και δέν εκάγχασε τό Πανελλήνιον, διότι ή όμήγυρις προφανώς δέν τό έξέφραζε... Σ' αυτόν τόν πανάρχαιο λαό της άγοραίας συναναστροφής και της άνέκκλητης άτομικότητας, μπορώ ήδη νά μαντεύσω ποια θά είναι ή τύχη του κοινοχρήστου σαλονιού, ύποχρεωτικής διελεύσεως, άπό άπόψεως καλλιπισμού και καθαριότητας: θά μοιάσει, σαν δίδυμο άδελφάκι, μέ τους γνωστούς κοινούς άπόπατους των άγλαών μας στρατώνων... Όπου άποδεικνύεται, ότι όταν ή επιστήμη «έξέλθη του περιορισμένου κύκλου του έφικτού» δέν γίνεται άπλώς θεολογικά άσαφής, αλλά και σαφώς δυσώδης...

Τό καιριο όμως πλήγμα κατά της έσωστρέφειας και της «αυτόκεντρης άνάπτυξης» τό κατάφερε εκείνος πού είχε κληθεί για νά τους δώσει τό επαναστατικό επίχρισμα: ό Παλαιστίνιος εκπρόσωπος! Και τό έκανε εισάγοντας τόν διεθνισμό άπό τή χειρότερη πύλη, για τους άδιάλλακτους έγκλωβιστές: πλέκοντας

Κυκλοφορεί

Έντώνης Μπριλλάκης

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ

- ιστορική διαδρομή
- χρήση
- προοπτικές

●
Έξάντας

Κοντά στό σπίτι σας και δίπλα στό Λυκαβηττό λειτουργεί τό νηπιαγωγείο «Τό Άστεράκι»

- Μία μικρή δαση μέσα στό τσιμέντο.
- Πρόγραμμα μελετημένο. Διδασκαλία και επίβλεψη άπό έμπειρο προσωπικό.
- Παιχνίδι και μάθηση σ' ένα περιβάλλον φροντίδας και άγάπης για τό παιδί.
- Έλάτε νά γνωριστούμε και νά συζητήσουμε για τό παιδί σας.

Βαλαμώνος 4 και Άσκληπιού
τηλ. 6447830 3635419
Γκόλφω Π. Εύθυριου

τό εγκώμιο της σημερινής καπιταλιστικής Ευρώπης!

Ο Παλαιστίνιος επανέφερε στην αίθουσα την κοινή λογική, λόγω της επιτακτικής ανάγκης λογικής που έχει η παλαιστινιακή υπόθεση, όπως κάθε επανάσταση. Και διαπίστωσε τά παγκοίμως γνωστά, για όλους όσοι δέν ταυτίζουν την επαναστατικότητα με την απληροφορησία.

Δηλαδή:

1. Ότι η Ευρώπη δέν είναι ούραγός των ΗΠΑ και ότι οι αντίθεσεις μεταξύ τους είναι μονίμου, διαρθρωτικού χαρακτήρα και γεωστρατηγικού βάρους.

2. Ότι η Ευρώπη δέν έχει πιά την δύναμη νά δλάψει τον Τρίτο Κόσμο.

3. Ότι η Ευρώπη έχει αντιθέτως την ικανότητα (τεχνολογική) νά βοηθήσει τον Τρίτο Κόσμο.

4. Ότι στην Ευρώπη συντελούνται σημαντικές έσωτερικές ανακατατάξεις, απόρροια του έσωτερικού συσχετισμού της πάλης των τάξεων.

5. Ότι η Ευρώπη, δεδομένων των ως άνω, εμφανίζεται ως ό έτερος πόλος μιας συσπειρώσεως που θά αντιδιαστέλλεται ως προς τις δύο υπερδυνάμεις.

6. Ότι η Ευρώπη, φυσικός και μόνος μή έτεροδοσής σύμμαχος του Τρίτου Κόσμου προοπτικά, πρέπει νά αποκτήσει τή στρατιωτική της αυτοδυναμία, ώστε νά υπάρξει αξιόπιστα η τρίτη προοπτική, Ευρώπης και Τρίτου Κόσμου...

Όταν τέλειωσε η αγόρευση του Παλαιστίνιου, όσοι από τους έσωστρεφείς, «κλύοντες ούκ ήκουν», έγιναν όμφαλοσκόποι και σιγή τάφου επικράτησε...

Η δομική κάθειρξη και η έσωτερική ύπερορία ένός λαού, είπε ό Παλαιστίνιος, δέν είναι τό επαναστατικό προτσές...

Η τυραννία της πλειοψηφίας;

«Οί ήγεμόνες είχαν, κατά κάποιον τρόπο, ύλοποιήσει τή βία· τά δημοκρατικά πολιτεύματα των ήμερών μας τήν έκαναν νά είναι τόσο διανοητική, όσο και η ανθρώπινη θέληση τήν όποία θέλει νά έξαναγκάσει. Υπό τήν απόλυτη διακυβέρνηση του ένός, ό δεσποτισμός, για νά φτάσει στην ψυχή, χτυπούσε χονδροειδώς τό σώμα· κι η ψυχή, ξεφεύγοντας απ' αυτά τά χτυπήματα, ύψωνόταν ένδοξη, υπεράνω του· αλλά μέσα στά δημοκρατικά πολιτεύματα, ενεργεί διαφορετικά η τυραννία: αφήνει τό σώμα και πηγαίνει κατευθείαν στην ψυχή».

Τοκβίλ, Η Δημοκρατία στην Αμερική

Τό συμπόσιο για τή μετάβαση προς τό σοσιαλισμό έδειξε, κατά πλειοψηφίαν, νά κλίνει αποφασιστικά υπέρ του γύψου της «αυτόκεντρης ανάπτυξης» και της μετατροπής της Ελλάδας, από αρχιπέλαγος ανοιχτός στους ανέμους του κόσμου, σε σοσιαλιστικό έλος. Η έσωστρέφεια, όπως φάνηκε πασίδηλα στις έξωστρεφείς μεγαλυχιές των φιλοκαίνων τεχνοκρατών, δέν έχει περιορισμένο οικονομικό, τεχνικό χαρακτήρα.

Του λόγου τό ασφαλές ής μου δοθεί νά καταδείξω, εφαρμόζοντας στην εισήγηση του προέδρου και του εκτελεστικού γραφείου του ΠΑΣΟΚ, περί δομικής αλλαγής, τους κανόνες της δομικής σημειολογίας. (Εξόρμηση, 19/7: η οργανωτικοπολιτική εισήγηση του ΠΑΣΟΚ).

Έστωσαν οι έξής παράγραφος και φράση:

A. «Όπως πριν άπαιτούσαμε από τό Λαό νά οργανωθεί

στο μαζικό κίνημα και νά στοιχίσει τις τάξεις του ΠΑΣΟΚ έτσι τώρα είναι ό Λαός που άπαιτεί από τό ΠΑΣΟΚ νά βγάλει τή χώρα από τά κρίσιμα έθνικά, οικονομικά και κοινωνικά άδιέξοδα και νά άνοίξει τό δρόμο για τήν μεγάλη Άλλαγή, τό Σοσιαλιστικό Μετασχηματισμό».

B. «Τό ΠΑΣΟΚ δέν έχει δικαίωμα νά άποτύχει».

Στήν πρώτη παράγραφο παρατηρούμε τά έξής:

1. Τό ρήμα άπαιτώ, που χρησιμοποιείται δυό φορές είναι έντόμως δεσποτισμού σημαντικών.

2. Οι προστακτικοί τύποι: «νά οργανωθεί», «νά στοιχίσει τις τάξεις του ΠΑΣΟΚ» είναι σαφείς ως προς τήν ήπιότητα του σοσιαλισμού που προδιαγράφουν, σε συνδυασμό μάλιστα με τό νοηματικό άποτέλεσμα που δικτυώνει η συστοιχία των δυό ρημάτων «όργανώνω» και «στοιχίζω».

3. Η συνολική έννομάτωση της παραγράφου άρτιώνεται άπειλητικά με τήν κατάχρηση των αρχικών κεφαλαίων γραμμάτων στα άφηρημένα ουσιαστικά «λαός», «άλλαγή» («άλλαγή», που είναι και κεφαλαία και μεγάλη!), «μετασχηματισμός». Οι έννοιες γίνονται έτσι απόλυτες δεσποτικές υπερχρονικής αυταξίας και ιεροπρακτικής άσυδοσίας.

4. Τό συνολικό νοηματικό άποτέλεσμα εμφανίζεται μία ρυθμική άγωγή άμιγώς καρδανάδικη, η όποία έξευγενίζεται σε άπειλούσα ιεροκρατία των τά Κεφαλαία φροούντων, χρησμοδών της Άλλαγής, διότι, εν πάση περιπτώσει, τό ΠΑΣΟΚ είναι κίνημα Λαού και όχι στρατώνας...

5. Τελευταίο αλλά όχι έλάχιστο: η όλη ρυθμική οικονομία της παραγράφου, και λόγω ασφαλώς του στρατοκρατικού συμβολισμού, αναδίδει ως ήχοχρωμα ένα άρειμάνιο άντριλίκι: πανελλήνια πρόσκληση, προφανώς, προς τις άπανταχού Έμινέ χανούμ του κινήματος, νά αναρουθουνίσουν άπληστα τήν «μπόχα του άντρούς». Καπετάν-Μιγάλη, είναι όλοι τους παιδιά σου...

B. «Τό ΠΑΣΟΚ δέν έχει δικαίωμα νά άποτύχει».

Η ρητορική ύπαλλαγή είναι κλασική και συνδηλώνει τά έξής δυό:

1. Τό ΠΑΣΟΚ δέν θά άποτύχει, και,

2. Τό ΠΑΣΟΚ δέν θά άναγνωρίσει ότι θά άποτύχει.

Η συνδήλωση γίνεται απόλυτα σαφής, εάν η φράση συνδυαστεί με τήν νοηματική άλυσίδα που συνθέτουν οι ρηματικές ένότητες της πρώτης παραγράφου (έμεις άπαιτούμε από τον Λαό - ό Λαός άπαιτεί από μάς). Τό ζεύγος είναι κλειστό, εις βάρος του Λαού διότι, παράξενον άλλ' ουχί παράδοξον, δέν υπάρχει αντίστοιχη νοηματική άρθρωση, η όποία νά δίνει στο Λαό τή δυνατότητα νά άποτύχει ως προς τήν προτίμησή του προς τό ΠΑΣΟΚ...

Τυχαίο;

Τά ως άνω, εν συνδυασμώ προς τά πτερόεντα έπη των είδημόνων του Συνεδρίου, δίνουν μία γεύση τρικυμίας στα χείλη των Έλλήνων.

Και επειδή τό νοηματικό άποτέλεσμα συναρθρώνεται στο σύνολο πάντοτε των δομικών σχέσεων, των έξωγλωσσικών, από τις όποιες γεννιέται και στις όποιες αναπέμπει, πρέπει νά ρωτήσουμε τά έξής:

Γιατί, σύντροφε Παπανδρέου, τό ΠΑΣΟΚ δέν έχει δικαίωμα νά άποτύχει;

Έχει και παραέχει. Έδώ και τρεις χιλιάδες χρόνια έχουν άποτύχει άλληλοδιαδόχως ό Θεμιστοκλής, ό Έέρων, ό Άλέξανδρος, ό Παλαιολόγος, ό Καραϊσκάκης, ό Βενιζέλος, ό Βελουχιώτης και ό Παναθηναϊ-

κός, τό σύνολο δηλαδή τών προσώπων και τών θεσμών πού παραμυθιάζουν τούς Έλληνες, αλλά ή αείζωη Έλλάδα άντέχει.

Ευέλπιστώ ότι θά άναρροφήσει, Μισγάγκεια αυτή, ειρωνική και δύσπιστη, διάτρητη και άσπιλη, συλημένη και άσύλληπτη, πάσης μαγγανείας ίμπεριαλισμούς, σοσιαλισμούς και όσους τοιούτους έσμούς.

Σύντροφε Παπανδρέου και σεις σύντροφοι οίκονομέτρες, ξέρουμε όλοι μας ότι ό σοσιαλισμός βαρύνεται έδώ και δύο αιώνες θεωρίας και έφαρμογής με μιά συνολική εκτίμηση άποτυχίας, διότι προσπαθώντας να άπαλλοτριώσει τά άγαθά, κατέληξε στην άλωση τών άνθρώπων.

Ξέρουμε, έμεις τουλάχιστον οι τά έρυθροπράσινα φορούντες, ότι ή τρομοκρατία άρχισε στην γαλλική επανάσταση με τόν άγορανομικό έλεγχο τών «άσσινια» (χρεογράφων μή άναγκαστικής (!) τότε άκόμη κυκλοφορίας).

Ξέρουμε ότι ή άπολυταρχία άρχισε στην Σοβιετική Ένωση με τίς επιτάξεις τών δημοκρατικών.

Βλέπουμε καθημερινά γύρω μας ότι οι αυτοαποκαλούμενοι σοσιαλισμοί είναι τερατώδεις Κύκλωπες, πού βλέπουν μ' ένα μάτι ό,τι θέλουν να βλέπουν και στηρίζονται σε δύο πυρφόρα σκέλη: τήν άνοργάνωτη έξαθλίωση του λαού και τήν όργανωμένη άνελευθερία του.

Δηλώσεις, έπομένως, περί του άδιανοήτου τής άποτυχίας του ΠΑΣΟΚ μαζί με ψιμυθιωμένες συνδηλώσεις τών συμβούλων του Ήγεμόνος, περί αυτόκεντρης ανάπτυξης, προδιαγράφουν μιά άση έλληνικού σοσιαλισμού μέσα σε μιά έλλαδική έρημο...

Διότι ή τάση και οι προδιαγραφή της συγκλίνουν: σοσιαλισμός μονοκομματικού τύπου.

Άντιγράφο από τήν Έξόρμηση (19/7), τή συνέντευξη του έν άμαρτίαις γηράσαντος και άνανήφαντος Μπέν Μπελλά, «χαρισματικού ήγέτη τής Άλγερίας», όπως γράφει ή Έξόρμηση:

«Υπάρχει κάτι τό μοιραίο σ' αυτά τά μοναδικά κόμματα. Πολλαπλασιάζουν τίς έξαγορές, άρνούνται τά άνθρώπινα δικαιώματα και τό μοναδικό κόμμα καταλήγει τελικά να γίνει μοναδικό κακό».

Μου άντιπαρατηρήθηκε, στην παρέμβασή μου στο Συνέδριο, ότι τό ΠΑΣΟΚ δέν είναι κόμμα, αλλά κίνημα. Όμολογώ ότι διδάσκοντας επί δωδεκαετία τούς τρεις κλασικούς τής πολιτικής σκέψης, Θουκυδίδη, Μακιαβέλλι και Τοκβίλ, δέν έχω άκόμη άντιληφθεί τή διαφορά κόμματος και κινήματος. Έκτός εάν ύπονοείται ότι τό κόμμα, ως άπόκομμα, τμήμα ενός όλου, δέν μπορεί να «πλαισιώσει» τό σύνολο μιάς κοινωνίας, τήν όποία προφανώς οι κινήματιες του κινήματος θά προπονήσουν συνολικά, διά καθολικής και άναγκαστικής κινήσιοθεραπείας...

Ό σοσιαλισμός δέν είναι ύπόθεση λοιπόν οίωδηποτε κινήσεων, σεμνών ή άσέμνων, οίουδήποτε κινήματος, συμπεριλαμβανομένου και του λαϊκού.

Ό σοσιαλισμός δέν είναι καν ύπόθεση άπλής πλειοψηφίας και τής επιβολής της στην μειοψηφία.

Διότι συνιστά μεταφυσικό όλίσθημα τρόμου σημαντικό ή διακήρυξη ότι μιά άπλή πολιτική πλειοψηφία καλύπτει ιδεολογικά και συναισθηματικά και τούς άλλους μή προνομιούχους, πού ψηφίζουν άντιδραστικούς σχηματισμούς λόγω «ψευδούς συνείδησης» ή «άλλοτριώσης».

Η «άλλοτριώση» είναι δυστυχώς ένα δάνειο ιδεολόγημα του νεαρού Μάρξ, από τήν έγελιανή διαλεκτική, τό όποίο άργότερα μάλλον έγκατέλειψε.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΥΠΟΔΟΜΗ

Προσεχείς εκδόσεις

Τέχνη

Φερντινάντο Ρεϋνά
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΠΑΛΕΤΟΥ

Ρόμπερτ Φυρνά Τζόρνταν
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Φύλλις Χάρτνολ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

Τζών Τσίλτον
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΖΑΖ

Παιδαγωγικά

Ζάν Πιαζέ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΑ

Γυναίκειο Ζήτημα

Όμάδας Γυναικών
ΕΜΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΩΜΑ ΜΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΥΠΟΔΟΜΗ

Γ' Σεπτεμβρίου 22, Τ. 5234790.

Σ.Ι. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.

ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ 60, ΑΘΗΝΑ - 144
ΤΗΛ. 36.05.501 & 36.08.550

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ:
ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ 141, ΠΕΙΡΑΙΑΣ - 7,
ΤΗΛ. 41.16.530

ΣΤΟ
ΝΕΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ
στό κέντρο του ΠΕΙΡΑΙΑ
ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ 141

θά βρείτε ό,τι χρειάζεστε για τή μάθηση,
τήν εκπαίδευση, τόν προβληματισμό σας

• ΕΞΥΠΗΡΕΤΕΙΣΤΕ •
μ' ένα σας τηλεφώνημα
στό 41.16.530

Καί είναι ἐν πάσῃ περιπτώσει εὐθείας πλατωνικῆς καί χριστιανικῆς ἰθαγένειας καί ἐξυπακούει ὅτι οἱ ἄνθρωποι δέν ὑπέκουν, λόγω ἀτέλειαι, στά «ἀπεικάσματα» τῶν γνησίων ἰδεῶν, ὅτι μέσα σ' αὐτήν τήν ἐκπτώση ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁ ἴδιος ἀπείκασμα καί περιμένει τούς βασιλικούς ἄντρες, τούς υἱούς φωτός καί τούς κεντρικούς ἐπίτροπους νά ἐρθουν νά τόν σώσουν.

Σῶσον, Κύριε, τόν Λαόν Σου...

Σοσιαλισμός: τό χνώτο τοῦ Μεγάλου Ρηξικέλευθου;

«...λόγω μὲν δημοκρατία, ἔργω δέ ὑπό τοῦ πρώτου ἀνδρός ἀρχή».

Θουκυδίδης

«Τό ΠΑΣΟΚ δέν ἔχει δικαίωμα νά ἀποτύχει»...

Τήν ἔχουμε ξανακούσει, ὀδυνηρά, τήν κραυγή αὐτή στούς αἰῶνες πού διατρέχουν τήν ἀπόγνωση τῶν λαῶν, κάθε φορά ὅταν Μύστες καί Θανατοποιοί αὐθιποβάλλονται, δείχνουν στό λαό ἕνα «σκιάς ὄναρ» καί διεκδικοῦν τό χρίσμα τῆς ἀθανασίας.

Διότι «ἔχουσι γνώσιν οἱ φύλακες», στήν πλατωνική Καλλίπολη, καί μόνον αὐτοί διεκδικοῦν τό ἀλάθητο. «Υἱοί φωτός ἐσμέν», αὐτοδηλώνουν οἱ μονομανεῖς χιλιαστές τοῦ Παύλου, ἐνοχοποιώντας τόν λαό καί συναλλασσόμενοι ὡς συνεταῖροι ἤδη μέ τήν ἐξουσία.

«Ἡ ἐπανάσταση δέν θά σταματήσει παρά μέ τήν πραγματοποίηση τῆς εὐτυχίας» ἀνακράζει ὁ ἐφηβος ἀρχάγγελος τῆς Τρομοκρατίας, Σαίν-Ζύστ.

«Ἐσεῖς τά στελέχη, εἰσαστε οἱ μηχανικοί τῶν ψυχῶν», ἀποφαίνεται ὁ πρῶτος Γραμματέας Ι. Β. Στάλιν.

«Σκοτώναμε γιατί μᾶς τό ζητοῦσε ἡ "Ἀνκάρ"», δηλώνουν τώρα τά παιδιά τῆς Καμπότζης, πού τό «κίνημα τοῦ λαοῦ» ὀπλιζε, προπέρσι ἀκόμα, διότι ἔβλεπε στά παιδιά τήν μόνη ἄσπιλη συνείδηση τῆς σοσιαλιστικῆς ἀλλαγῆς.

Ἡ ἐπαναληπτικότητα τοῦ φαινομένου εἶναι τόσο ἀδιάλλακτη, ὅσοι καί ὁ σοσιαλισμός τῶν «ὀδηγῶν», «ἀδιαφθόρων», «χαρισματικῶν ἡγετῶν» καί ποικιλωνύμων στελεχῶν, πού ἐπιμένουν νά ἐπιβάλλουν τό σοσιαλισμό τῆς μονοσήμαντης ἐρμηνείας καί τήν εὐτυχία διά τῆς βίας.

Καί τό ἀποτέλεσμα εἶναι πάντοτε μονότονα φρικαστικά: Ὁ λαός ἀρχικά παραμυθιάζεται μέ τό «σκιάς ὄναρ» καί γαλθανίζεται μέ τήν ἀδιαλλαξία, ἐναντίον πραγματικῶν ἢ εἰκονικῶν ἀντιπάλων καί συντρόφων σκεπτικιστῶν.

Μοιραία ὅμως, ἡ συναποδογή τῶν ἑτεροκλήτων διεκδικήσεων καί ἡ μὴ συνεκτέλεση τῶν ἀντιφατικῶν ἐπιδιώξεων ἐγκαινιάζει τή μισαλλοδοξία πού φέρνει ἡ διχόνοια καί τίς δηώσεις πού προκαλεῖ ὁ γενικευμένος τρόμος.

Καί ἡ πλειοψηφία ἢ ἡ μειοψηφία ἐκείνη πού νόμισε ὅτι εἶναι λαός, μαζί μέ τόν πραγματικό λαό, τόν χωρισμένο μέσα ἀπό τίς συνήθειες του καί τόν παγιδευμένο στίς ἰδιότητες του, συζοῦν μιά ἀμοιβαία περιτροπή συμβίωση.

Ὁ λαός ὑποτάσσεται, περιφρονώντας τούς μεγάλους Ρηξικέλευθους πού τόν κυβερνοῦν, καί αὐτοί, ἐρήμην ἐλέγχου, ἀλληλο-ὑποβλέπονται, ὑποτάσσον-

τας τήν πολυδιάσπασή τους στόν Πρῶτο Ἐξισοροπιστή.

Τό τρίπτυχο Λαός-Στελέχη-Ἡγέτης συνέχεται ἀπό μιά ἐνδημική κρίση ἐμπιστοσύνης καί ὑπονομεύεται ἀπό τήν ἀσυμφιλίωτη σύγκρουση τῶν συμφερόντων: στά στελέχη καί τόν ἀρχηγό προέχει τό ἀμυντικό σύνδρομο τῆς Ἐξουσίας πού κατέχουν καί θά χάσουν, στό λαό ἡ ἐπιθετική προσδοκία τῆς ἐλευθερίας πού τοῦ στεροῦν Αὐτοί πού τόν πλαισιώνουν κι Αὐτός πού τόν ἐμπνέει...

Κάθε φορά πού ἀπουσιάζει στήν πολιτική πρακτική ἡ ἀποδοχή τοῦ πολλαπλοῦ λαοῦ, πού δέν γίνεται δεκτή ἡ πολυμέρεια στά κόμματα καί στά στελέχη καί ἡ ὑπαρξη πολλῶν ἡγετῶν, κάθε φορά, τό μεταφυσικό τρίπτυχο Λαός-Στελέχη-Ἡγέτης γέννησε καί θά γεννᾷ ἕνα τριαδικό, τερατόμορφο πολίτευμα πού εἶχε καί θά ἔχει τά παρακάτω γνωρίσματα:

1. Τό καθεστῶς θά δυσλειτουργεῖ μέ τήν αὐθαιρεσία τῶν κομματικῶν στελεχῶν καί τήν ἀσυδοσία αὐτοσχδιασμοῦ τῶν κομματικῶν τεχνοκρατῶν, λόγω ἐγκύρου πολιτικοῦ ἐπιμερισμοῦ, πού νά ἐπιτρέπει τήν θεσμικά κατοχυρωμένη παρέμβαση ἄλλων ἀντιφρονούντων πολιτικῶν φορέων.

2. Τό καθεστῶς θά δυσλειτουργεῖ, ἱεροκρατούμενο ἀπό τήν ὑπαρξη καί παρέμβαση τοῦ Μεγάλου Ἀρχηγοῦ. Ὁ Πρῶτος Ρηξικέλευθος λειτουργεῖ κατ' ἀρχήν ρυθμιστικά στήν ἐσωκομματική-ἐσωθεσμική ἀναρχία τῶν ἀλληλο-ὑπονομευομένων στελεχῶν. «Χρεώνεται» ἐπιπλέον τήν λειτουργία τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, «πρός τά ἔξω», δηλαδή πρὸς τό λαό, ὀλοκληρώνοντας ἔτσι τή δυσλειτουργική ἀκαμψία ὅλης τῆς κοινωνίας, πού τίς ἔλλογες σχέσεις ἰσότητος βλέπει νά τίς ὑποκαθιστοῦν τά παρανοϊκά εὐχέλαια τῆς Ἱεραρχίας...

3. Τό καθεστῶς θά δυσλειτουργεῖ μέ τό λαό πού θά ἰδιωτεύει ἀμυντικά, διότι οἱ μεγάλες ἐπιλογές τοῦ διαφεύγουν καί τά μικρά μιμοδράματα τόν ἀφήνουν ἀδιάφορο.

Ἡ πολιτική ζωὴ τοῦ λαοῦ θά ἐξαντλεῖται σ' ἐκεῖνο τό καθημερινό ἀθλημα ὅπου οἱ ἰδιῶτες, ἀτομικά, θά πρέπει νά προσπορίζονται αὐτά πού τούς ἀφαιρεῖ συλλογικά ἡ ἰδεολογική ἔνδεια τῶν τεχνοκρατῶν καί ἡ ἰδιοτελής μεροληψία τῶν γραφειοκρατῶν.

Τήν κατ' ἰδίαν αὐτή ἐξαχρείωση, πού συνεπάγεται ἡ καθημερινή συναλλαγή, θά τήν συνοδεύει ἡ γενική περιφρόνηση πρὸς τήν πολιτική τοῦ αὐτόκεντρου καί μονοφυσικοῦ αὐτοῦ σοσιαλισμοῦ καί ἡ συστηματική ὑπονόμηση τῆς αὐτοαποκαλούμενης σοσιαλιστικῆς πολιτικῆς.

Διότι εἶναι ὀλοφάνερο πιά, μετά ἀπό χιλιετηρίδες πρακτικῆς καί σκέψης, πῶς μπορεῖ νά ὑπάρξει ἡ Καλλίπολις: χωρίς ἐκχώρηση δικαιωμάτων, χωρίς ὑπεξαίρεση προνομίων, χωρίς μονομερῆ ἐπιφόρτιση ὑποχρεώσεων. Καί αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ σοσιαλιστική καί κομμουνιστική σκέψη καί πρακτική, θεωρία καί συνθηματολογία, πρέπει νά ἐγκαταλείψουν τήν ὑπανάπτυξη τοῦ «μοναδικοῦ» προτύπου, τοῦ «κυρίου φορέα», τῆς «ἐμπροσθοφυλακῆς».

Πρέπει νά ἐγκαταλειφθεῖ ἀπό τούς ἐπαγγελματίες τῆς ἀλλαγῆς ἡ νεύρωση τῆς «μοναδικῆς ἀλήθειας» καί ἡ ἀνεπιστημονική φαντασιοπληξία τῶν «ἐπιστημονικῶν» καί «διαρθρωτικῶν» κατηγοριῶν, προκειμένου περὶ πολιτικῆς.

Ὁ σοσιαλισμός δέν θά φέρει τό τέλος τῆς πολιτι-

κῆς, ὅπως θέλησαν οἱ οὐτοπιστές, ἀλλά τῆ συνέχισή της μέ τά ἴδια μέσα.

Δηλαδή μέ τήν ἴδια ἀγωνία τῶν ἀνθρώπων ὅταν κατέχουν τήν ἐξουσία ἢ ὅταν τήν ὑφίστανται, μέ τήν ἴδια ἀπληστία γιά τά θεωρούμενα ὡς ἀγαθά, ἀνεξαρτήτως ἂν εἶναι ὕλικά ἢ ἀυλά, μέ τήν ἴδια αἰσθησιμότητα, ὄχι γιά ὅ, τι αὐτοί οἱ ἴδιοι νομίζουν ὅτι στεροῦνται, ἀλλά γι' αὐτό πού θεωροῦν ὅτι γεύονται, ἐρήμην τους, οἱ διπλανοί τους.

Παραγνώριση αὐτῶν τῶν στοιχείων εἶναι ἡ ἐθελοντισμός πού θά καταλήξει στήν τυραννία ἢ ὑποκρισία, πού τήν ἔχει ἤδη νοερά ἐγκαθιδρύσει...

Γι αὐτό, πρέπει μέ κάθε τρόπο ἡ ἐξουσία νά ἐμποδίζει τήν ἐξουσία. Γι' αὐτό ἡ πολλαπλότητα τῶν πολιτικῶν φορέων πρέπει νά συνοδεύεται ἀπό τήν πολυμέρεια στήν ἐξάσκηση καί στόν ἔλεγχο τῆς ἐξουσίας.

Καί πρέπει νά τό ἐννοήσουν ἀπαξ' δια παντός οἱ ἐπαγγελματίες τῆς ἐπανάστασης καί οἱ ἐπιστήμονες τῆς διαρθρωτικῆς ἀλλαγῆς: ἡ πολιτική, ἰδιότητα, εἰς τό διηνεκές, τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων, δέν εἶναι σχέση ἐπιστημονική, πού ἀλλάζει μέ τά νέα δεδομένα. Δέν εἶναι σχέση διαρθρωτική, πού ἐξαρθρώνεται ἢ ἀναδιαρθρώνεται.

Ἡ πολιτική εἶναι σχέση σαρκική. Διότι ἐνσαρκώνονται σ' αὐτήν τό ἄγχος τοῦ ἀνθρώπου, ὡς πρὸς τήν ὑπεροχή τοῦ ὁμοίου του, ἢ ἔλλειψή του, ὡς πρὸς τήν πλησμονή τοῦ ὁμογύλακτοῦ του.

Ἡ σχέση αὐτή εἶναι ἀμετάλλακτη, ἀσυρρίκνωτη, ἀσυμπίεστη. Εἶναι σχέση πανταχοῦ παρούσα ἐντεῦθεν καί ἐκεῖθεν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐντός καί ἐκτός τῆς ἀλλαγῆς. Διότι καί τήν ἐπομένη τοῦ ὄνειρου τό ἐρώτημα θά ἀνακύψει ἀμείλικτο: ποῖός εἶναι αὐτός ὁ ὁμοῖός μου, ὡς πρὸς ἐμένα; Τί ἔχει καί τί εἶναι, ποῦ ἐνδέχεται νά μήν ἔχω καί νά μήν εἶμαι ἐγώ;

Αὐτή ἡ ἐρώτηση ἐπιβάλλει μιὰ ἀνυποχώρητη ἀπάντηση: ἐπειδή ὑπάρχει ὁ ὁμοῖός μου, ἡ ἐξουσία δέν μπορεῖ νά εἶναι μία, οὔτε κι ἡ ἀλήθεια μία, πού καταυγάζει τήν ἐξουσία καί συνεκπορεύεται μέ τήν ἀσκησή της.

Οἱ ἐξουσίες πρέπει νά εἶναι τουλάχιστο δύο: τουλάχιστο δύο λαοί, μέσα στό λαό, τουλάχιστο δύο κόμματα, τουλάχιστο δύο ἡγέτες.

Ἡ ἐξουσία καί δῆ ἡ σοσιαλιστική πού δέν θά δεχθεῖ τόν οἰωνό, ὁμορφα θά βασιλεύσει μόνη της σέ μιὰ ἐρημη χώρα...

Κι ἡ σοσιαλιστική βασιλεία δέν θά εἶναι παρά μιὰ πολυαρχία τῶν στελεχῶν πού θά μετριάζεται ἀπό τήν ἀπολυταρχία τοῦ Προφήτη καί θά τελματώνεται μέσα στή λαϊκή ἀφασία...

Σοσιαλισμός δέν μπορεῖ νά εἶναι ἡ ἀναρχία τῆς γε-

νικῆς ἐξαχρείωσης, μετριάσμένη ἀπό τήν εἰδική βία πού θά ἀσκει ἡ σοσιαλιστική ἐξουσία...

Ἡ πείρα πού σέρνουμε ὅλοι μας εἶναι πιά στυλινῆ καί ἀποφράς. Ἄλλιμονο στή χώρα πού ἐνῶ ἔχει ἀνάγκη ἀπό σκεπτικιστές, τῆς τυχαίνου χαζοχαρούμενοι συνθηματολόγοι. Ἄλλιμονο στή χώρα πού ἔχει ἀνάγκη ἀπό Χείρωνες καί τῆς προσφέρονται ἐλαφρολαϊκοί Σειληνοί.

Ἄλλιμονο στή χώρα πού ἔχει ἀνάγκη ἀπό ἥρωες, ἄλλιμονο στούς ἥρωες πού χρειάζονται μιὰ χώρα, εἰς βάρος τῆς ὁποίας θά διαπιστώσουν τόν ἥρωισμό τους.

Ζητοῦμε ἀπό ὅλους τοὺς ἐπιτρόπους καί προγραμματιστές τό δικαίωμα νά ἐπιτροπεύουμε τόν ἑαυτό μας, νά προγραμματίζουμε τίς χαρές καί τίς λύπες μας. Νά χτίζουμε τά σπίτια μας ὅπως θέλουμε καί νά καλοῦμε ὅσους μᾶς ἀρέσουν. Νά διαβάσουμε αὐτά πού ἀντέχει ἡ φύτρα μας καί νά δλέπουμε τήν τσόντα πού τραβά ἡ ψυχὴ μας. Νά δημιουργοῦμε καί νά ἀπολαμβάνουμε τή ζωὴ μας ὅπως μᾶς κατέβει.

Ζητοῦμε συγκοινωνίες ἀνοιχτές μέ ὅλους τοὺς ὀρίζοντες, ἐξωστρέφειες ἐπιχορηγούμενες πρὸς ὅλους τοὺς πειρασμούς καί συνάφειες εὐκολες μέ ὅλες τίς ἰδέες.

Ζητοῦμε τήν ἐν Πρυτανείῳ σίτισή μας καί τήν ἐξωση τῶν Πρυτάνεων...

Ἀπαιτοῦμε ἀμετροπέπια γιά τοὺς μὴ προνομιούχους Ἕλληνες, τά ὕλικά μέσα γιά τήν ἀμετροπέπια αὐτὴ ἐλεύθερα καί προσιτά (τύπος, τηλεόραση κ.λπ.), καί ζητοῦμε λελογισμένη ἀδολεσχία γιά τοὺς ἐπιτρόπους, κεντρικούς καί ἀποκεντρωμένους. (Ἡ εὐλαβική τους σιωπὴ ἀποτελεῖ βέβαια ὄνειρο σοσιαλιστικῆς νυκτός καί οἱ αὐταπάτες δέν εἶναι σοσιαλιστικὴ ἀρετή).

Ἡ ἐλευθερία τῶν ἀνθρώπων ἀπαιτεῖ ἓνα σοσιαλισμό τῆς ἀποχῆς: χωρὶς ὀργανωμένες πρωτοπορίες, χωρὶς ἀλαλάζοντα σίφη, χωρὶς αὐτοπροτεινόμενες ζητωκραυγές.

Χωρὶς ὑποβολιμαία λύπη, χωρὶς καθορισμένη αἰδῶ.

Χωρὶς Θεό, χωρὶς Ἀφέντη.

Μά τότε, τί ζητοῦμε ἀπό μιὰ σοσιαλιστικὴ κυβέρηση;

Νά κατασκευάσει ὑπονόμους.

Ἀρκεῖ, γιά νά ἀρδεύσουμε τήν «δασὴ» μας.

Καί τό ὄνειρο;

Τό ὄνειρο θά τό ψάσουμε μόνοι μας.

Οικονομικές κατακτήσεις του «ύπαρκτου σοσιαλισμού» στήν Πολωνία: μύθος και πραγματικότητα

Η πολωνική κρίση είναι άσφαλώς κρίση συνολική, βάζει δηλαδή προβλήματα έξουσίας και ζωής που είναι ολοφάνερα και στον κατάλογο των 21 σημείων για τα οποία αγνώστηκαν οι άπεργοι. Προβλήματα που δεν μπορούν με κανένα τρόπο να αναλυθούν και να εξηγηθούν με αποκλειστικές αναφορές στις οικονομικές εξελίξεις. Ήταν, όμως, υπάρχουν βασικές οικονομικές όψεις της κρίσης που αφορούν είτε στη διάρθρωση και την ανάπτυξη της πολωνικής οικονομίας, είτε στην εξέλιξη της συγκυρίας και τη διαχείριση των προβλημάτων της. Οι όψεις αυτές πολύ λίγο απασχόλησαν τον ελληνικό τύπο, είτε γιατί δεν υπάρχει γενικότερη και συστηματικότερη παρακολούθηση των οικονομικών εξελίξεων στις χώρες του δήθεν «ύπαρκτου σοσιαλισμού» είτε γιατί είναι βαθιά ριζωμένος ο μύθος (πού τώρα, βέβαια, καταρρέει) των οικονομικών επιτυχιών και της αδιάτακτης προόδου που εξασφαλίζει τό εκεί ισχύον «μοντέλο» οργάνωσης και διαχείρισης της οικονομίας.

Μύθος ή αδιάτακτη πρόοδος

Διαρκώς προπαγανδίζεται στην Ελλάδα (περισσότερο από όπουδήποτε άλλου) ή έλλειψη αντιφάσεων, ή αρμονία, ή συμμετρικός τρόπος ανάπτυξης, ή αυτοδυναμία, ή φιλολαϊκότητα, και άλλα παρόμοια, των οικονομιών της Ανατολικής Ευρώπης. Ένώ μία κάπως πύ... σύμμετρη ενημέρωση (άκόμα και από τις εκεί επίσημες πηγές και συζητήσεις - που εδώ και αυτές ακόμη παραμερίζονται ή λογοκρίνονται) θά έδινε μία πολύ διαφορετική εικόνα των πραγμάτων. Η εικόνα π.χ. που δίνει στην Πολίτικα της 4.7.80 ο Μιεσίσλαβ Ρακόφσκι (άρχιουντάκης και μέλος της Κ.Ε. του κόμματος) είναι αρκετά διαφορετική από τα άναμασήματα της εδώ προπαγάνδας: Πτώση των εισοδημάτων, έμπλοκή των μηχανισμών διαχείρισης, άδιαφορία στη δουλειά, καθυστέρηση στο στεγαστικό πρόγραμμα, στασιμότητα της κτηνοτροφίας, ούρες στα μαγαζιά... Άς προσθέσουμε σ' αυτά και την αύξηση των τιμών, τά έξωτερικά έμπορικά έλλείμματα και τό ραγδαία αύξανόμενο έξωτερικό χρέος.

Η αύξηση των τιμών, που είναι μία από τις κύριες εκφάνσεις του πληθωρισμού (μιά άλλη είναι π.χ. η όξυνση της μαύρης αγοράς ή η ύπαρξη σημαντικών διαθέσιμων χρηματικών ποσών, που δεν μπορούν να βρουν προϊόντα να αγοράσουν...), ξεπερνάει τό 8,5% τό χρόνο και μάλλον αναμένεται να ένταθει στό άμεσο μέλλον.

Τό έλλειμμα του έξωτερικού έμπορικού ίσοζυγίου ξεπέρασε τά 4 δισεκατομμύρια δολάρια και δυστυχώς για την Πολωνία δεν υπάρχουν και μεγάλες δυνατότητες να καλυφθεί έστω και μερικά από άλλους πόρους είτε «άδηλους» (είσπράξεις από τό τουρισμό, μεταναστευτικά έμβάσματα, ναυτιλιακό συνάλλαγμα, κ.λπ. - όπως δηλ. στην περίπτωση της Ελλάδας), είτε από διαφόρων ειδών κεφάλαια. Έτσι, άναγκαστικά καλύπτεται σχεδόν αποκλειστικά από δάνεια.

Τό έξωτερικό χρέος της Πολωνίας σέ μετατρέψιμα («σκληρά») νομίσματα, αύξηθηκε για τούς παραπάνω λόγους μέ ραγδαίο ρυθμό. Υπολογιζόταν συνολικά σέ 12,5 δισ. δολάρια στα μέσα του 1979, σέ 17 δισ. στις αρχές του '80, σέ 19 δισ. σήμερα και εκτιμάται ότι του χρόνου θά φτάσει, άν δεν μεσολαθήσουν σημαντικές αλλαγές στις έξωτερικές της οικονομικές και πολιτικές σχέσεις, τά 26 δισ. δολάρια. Σήμερα ή Πολωνία πληρώνει περίπου 4 δισεκατομμύρια δολάρια τό χρόνο για την επιστροφή του χρέους αυτού και τόν τόκων του, δηλαδή περίπου 54% των εισπράξεών της σέ συνάλλαγμα. Για να εκτιμηθεί τό ποσοστό αυτό, άς σημειωθεί, ότι γενικά θεωρείται, ότι δεν θά έπρεπε μία χώρα να ξεπερνά τό 25% που για λόγους έμπειρικούς θεωρείται ένα κριτικό σημείο, πέρα από τό όποιο ή δανειοληπτική της ικανότητα αρχίζει να μειώνεται.

Τά χαρακτηριστικά φαινόμενα, που περιληπτικά άναφέρονται παραπάνω, είναι, βέβαια αρκετά διαδεδομένα σέ πολλές χώρες του κόσμου, στό Νότο και στό Βορρά και βέβαια και στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης (υπολογίζεται ότι τό 1980 τό έξωτερικό χρέος των χωρών της ΚΟΜΕΚΟΝ θά ξεπεράσει τά 80 δισεκατομμύρια δολάρια).

Ειδικά στην Πολωνία, τά φαινόμενα αυτά (που στοιχειοθετούν χρεοκοπία των ύποσχέσεων και των θεωρητικών ή προπαγανδιστικών ίσχυρισμών του καθεστώτος) είναι αποτέλεσμα μιάς σειράς συγκεκριμένων προβλημάτων, άποτυχιών και

Τά κείμενα των Άγγ. Έλεφάντη και Μιχ. Παπαγιαννάκη για την Πολωνία είχαν παρουσιαστεί στό Φεστιβάλ της έφημερίδας «Αύγης», σέ σχετική εκδήλωση στις 17 Σεπτεμβρίου, στην οποία είχαν έπίσης μιλήσει οι Μπάμπης Θεοδωρίδης και Κώστας Φιλίνης. Τά κείμενα των όμιλών δημοσιεύθηκαν μέ περικοπές εξαιτίας του περιορισμένου χώρου στην «Αύγή» της 19 και 20 Σεπτεμβρίου. Έδώ άναδημοσιεύονται ξαναδουλευμένα και συμπληρωμένα.

ΕΝΑ ΧΡΟΝΙΚΟ

28 'Ιουνίου 1956:
'Εξέγερση στο Πόζναν

Δεκαπέντε χιλιάδες εργάτες του εργοστασίου σιδηροδρομικών όχημάτων, εκμεταλλευόμενοι την παρουσία ξένων επισκεπτών στη διεθνή έκθεση, διαδηλώνουν έξω από τα γραφεία του κόμματος. Οι διαδηλωτές απελευθερώνουν τους πολιτικούς κρατούμενους, καταλαμβάνουν το ραδιοφωνικό σταθμό και συγκρούονται με την αστυνομία. Σύμφωνα με τις επίσημες εκτιμήσεις υπήρξαν 48 νεκροί και 270 τραυματίες. Οι εξεγερμένοι εργάτες φωνάζουν «Θέλουμε ψωμί».

χειρισμών του καθεστώτος απέναντι στη συγκεκριμένη πραγματικότητα που αντιμετώπιζε.

Μερικά από τα σημεία, που είναι χρήσιμα για την κατανόηση αυτής της εξέλιξης, υπογραμμίζονται παρακάτω.

Χαρακτηριστικά της πολωνικής οικονομίας

Η πολωνική οικονομία, μ' όλες τις σημαντικές αλλαγές που γνώρισε μεταπολεμικά, χαρακτηρίζεται ακόμη από το σημαντικό βάρος της αγροτικής οικονομίας και από τα σημαντικά προβλήματα στην ανάπτυξη και τη διαχείριση της βιομηχανίας της.

Η πολωνική γεωργία απασχολεί ακόμη 1/3 του πληθυσμού και παράγει περίπου το 1/7 του κοινωνικού προϊόντος, κατάσταση χαρακτηριστική οικονομίας με χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης. Η γεωργική παραγωγή βρίσκεται, κυρίως, στα χέρια του ιδιωτικού τομέα: 80% της γης βρίσκεται στην ιδιοκτησία ανεξάρτητων παραγωγών, που σε μέγα μέρος τους καλλιεργούν μικρούς κλήρους (30% των ιδιοκτησιών έχουν έκταση κάτω από 30 στρέμματα). Πέρα από το γεγονός ότι γενικά τα έδαφη της χώρας χαρακτηρίζονται από μάλλον χαμηλή γονιμότητα, το επίπεδο εκμηχανισμού και χημειοποίησης της πολωνικής γεωργίας είναι σχετικά χαμηλό και η παραγωγικότητά της έπιαση.

Στό βασικό αυτό θέμα της παραγωγικότητας ως σημειωθούν τα παρακάτω στοιχεία όπως τα βρίσκουμε στη γιουγκοσλαβική στατιστική έπιτηρίδα του 1979 (διεθνείς συγκρίσεις): η απόδοση της σιτοκαλλιέργειας στην Πολωνία είναι 284 κιλά (στο στρέμμα (Γιουγκοσλαβία 314, ΕΣΣΔ 182, Ελλάδα 279, Γαλλία 495, Γερμανία 492, Τσεχοσλοβακία 426, Ολλανδία 657...)). Η απόδοση των ζαχαρότευπλων 294 κιλά στο στρέμμα (Βέλγιο 505, Τσεχοσλοβακία 382, Γαλλία 363, Ολλανδία 467, Γιουγκοσλαβία 432, ΕΣΣΔ 248... - ή Ελλάδα δεν αναφέρεται, αλλά ξεπερνάει τα 500). Η απόδοση της πατάτας (έπίσης σημαντικότατο είδος για την πολωνική διατροφή) είναι 200 και βάζει την Πολωνία στις πρώτες θέσεις της Ευρώπης (μέσος όρος Ευρώπης 201 κιλά), αλλά μακριά από την Γερμανία (319), την Ολλανδία (334), το Βέλγιο (284), τη Μ. Βρετανία (383), αλλά πάντως κοντά στη Γαλλία (215), πάνω από την Ιταλία (184), και πολλές ανατολικές χώρες (Βουλγαρία 123, ΕΣΣΔ 121, Ρουμανία 161, Τσεχοσλοβακία 174...). Όσο για το κρέας, που ήταν το κύριο θέμα συζήτησης (ή τιμή του ανέβηκε απότομα 50%), εύκολα διαπιστώνει κανείς τη σχετικά χαμηλή παραγωγικότητα της πολωνικής κτηνοτροφίας (που είναι, σε όγκο, μιά από τις σημαντικότερες της Ευρώπης) αν διαιρέσει την παραγωγή κρέατος με τον συνολικό αριθμό ζώων που εκτρέφονται. Ο δείκτης αυτός δεν είναι δείκτης καθαρής παραγωγικότητας με την τεχνική έννοια του όρου, δείχνει όμως χονδρικά και συγκριτικά πώς η οικονομία «μεταχειρίζεται» το κεφάλαιό της ως προς το τελικό ποθούμενο αποτέλεσμα (παραγωγή κρέατος): η διαίρεση αυτή για το χοιρινό κρέας (βασικό συστατικό της πολωνικής διατροφής) δίνει 76 κιλά για την Πολωνία, 107 για την Ουγγαρία, 77 για την ΕΣΣΔ, 112 για την Τσεχοσλοβακία, 96 για την Α. Γερμανία, 124 για την Δυτική Γερμανία και 138 για την Γαλλία. Η τελευταία δηλαδή, μείδεις τις μεθοδολογικές επιφυλάξεις που μπορεί να έχει κανείς, πετυχαίνει 80% παραπάνω από την Πολωνία, ή ανάποδα η Πολωνία πετυχαίνει 55% περίπου της γαλλικής επίδοσης ή περίπου 62% της γερμανικής. Οι συγκρίσεις αυτές είναι πάντοτε εύθραυστες, αν και σε τόσο μεγάλες διαφορές θα πρέπει να υπάρχουν εξηγήσεις. Ακόμα και αν οι τελευταίες είναι μόνο τεχνικές (και δεν είναι), συνεπάγονται κάποια σημαντικά συμπεράσματα: η Πολωνία είναι υποχρεωμένη να διατηρεί ένα αναλογικά μεγαλύτερο κεφάλαιο για το ίδιο αποτέλεσμα και ακόμη ότι η παραπέρα αξιοποίησή του απαιτεί όλο και πιο ακριβές επενδύσεις (που κάποιος πρέπει να πληρώσει). Αυτό και μόνο θα έφτανε για να δείξει πώς οδηγήθηκε η γεωργική ανάπτυξη στη σχετική στασιμότητα.

Τό 1977 ο δείκτης της παραγωγής τροφίμων κατά κάτοικο ήταν 108 (μέ βάση την περίοδο 1969-71 = 100), ενώ π.χ. στην Ελλάδα ήταν 122 και στο σύνολο των χωρών της ΚΟΜΕΚΟΝ 110. Ο τελευταίος εξάλλου αριθμός, όπως και πλείστες άλλες ενδείξεις, δεν συνηγορεί καθόλου υπέρ κάποιων «μαθημάτων», που οι ντόπιοι κήρυκες των μοντέλων της ΕΣΣΔ φάνηκαν να δίνουν στους Πολωνούς, ότι, δήθεν, μιά από τις κύριες αιτίες των προβλημάτων τους είναι ότι δεν μετέβαλαν τη γεωργία τους σ' ένα σύστημα κολχόζ και σοβχόζ (με τις γνωστές πιά επιδόσεις τους - να τους θυμίσουμε ότι στην ΕΣΣΔ ή μισή κατανάλωση αύγαν, έτσι για παράδειγμα, προέρχεται από την παραγωγή των μικροσκοπικών ατομικών αγροτεμαχίων, ούτε 1% της συνολικής γεωργικής γης:). Έν πάση περιπτώσει, η πολωνική γεωργική και κτηνοτροφική οικονομία αναγκάζεται να εισάγει μέγα μέρος των κτηνοτροφικών της και δεν καλύπτει την έθνική κατανάλωση σε σιτηρά, αφήνοντας έτσι την Πολωνία να εισάγει μεγάλες ποσότητες από τις ΗΠΑ και άλλοι: 3-3,5 εκατομμύρια τόνους

ΔΙΕΘΝΗ ΘΕΜΑΤΑ

Ο «πολωνικός Οκτώβρης»

Ο Γκομούλκα γραμματέας του κόμματος

Τό κοινωνικό και πολιτικό αδιέξοδο τής Πολωνίας και τό κλίμα τής «άποσταλινοποίησης» πού εγκαινιάζεται μέ τό 20ό Συνέδριο τού ΚΚΣΕ, δίνουν τή δυνατότητα στά αντισταλινικά στοιχεία τού κόμματος νά επιφέρουν ορισμένες σημαντικές αλλαγές. Γραμματέας γίνεται ο Γκομούλκα, πού είχε φυλακιστεί χωρίς δίκη τό 1946 μέ τήν κατηγορία τού τιποισμού. Στό μεταξύ σ' όλη τήν Πολωνία δημιουργούνται εργατικά συμβούλια και πνέει ένας άνεμος έκδημοκρατισμού και φιλελευθεροποίησης πού ονομάστηκε «Πολωνικός Οκτώβρης». Έτσι καταργούνται τά περισσότερα κολχόζ, αναγνωρίζονται τά δικαιώματα τής πολωνικής Καθολικής Έκκλησίας, αναγνωρίζονται τά εργατικά συμβούλια, περιορίζεται ή λογοκρισία, εξαφανίζεται ή άμεση φυσική καταπίεση και άποκαθίστανται τά θύματα τών σταλινικών διωγμών.

σιτηρά τό χρόνο στά τέλη τού '70. Όσο γιά τίς κτηνοτροφές εισάγονται από τήν ΕΣΣΔ.

Η πολωνική βιομηχανία γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη μεταπολεμικά και ακόμα μεγαλύτερη μετά τό 1970, όταν ο Γκιέρεκ εξαπέλυσε τό πρόγραμμα γιά τήν οικοδόμηση «μιάς δεύτερης Πολωνίας». Μέ βάση 100 τό 1970, ή βιομηχανική τής παραγωγή τό 1978 ήταν 218 (Ν. Κορέα 512, Ισπανία 174, Ελλάδα 183, Γιουγκοσλαβία 181). Αύτή ή ανάπτυξη έγινε σέ διαφορετικές συνθήκες από τήν προηγούμενη περίοδο, αλλά χωρίς φαίνεται νά λυθοούν βασικά διαρθρωτικά και διαχειριστικά προβλήματα.

Διοίκηση και προγραμματισμός

Γιά ν' αρχίσουμε από τά τελευταία, ο συγκεντρωτικός τρόπος διοίκησης και προγραμματισμού, ιδίως σέ μιά όλο και πιά πολύπλοκη οικονομία, δέν εξασφαλίζει καθόλου και μάλλον εμποδίζει άποφασιστικά τή συμμετρία παραγωγής και κατανώλωσης: Τό 1970 π.χ. ή αξία τών άποθηκευμένων προϊόντων, πού παρέμειναν άζήτητα και επομένως άπούλητα, έφτανε τά 500 δισ. Ζλότυ, δηλαδή περίπου τό μισό έθνικό εισόδημα τής χώρας, κοινωνική σπατάλη πού άσφαλώς συναγωνίζεται σέ μέγεθος τίς πρακτικές τών μονοπωλίων στίς ώριμες καπιταλιστικές κοινωνίες. Ο τέτοιος τρόπος διοίκησης και οργάνωσης δέν εξασφαλίζει ούτε καν τήν αύξηση τής παραγωγικότητας τής εργασίας, επιμέρους και συνολικά, πού είναι και σέ τελευταία ανάλυση ο άσφαλέστερος δείκτης τής οικονομικής ανάπτυξης. Πολύ λιγότερο μάάλιστα τήν εξασφαλίζει, όταν, όπως όμολογεί τό ίδιο τό Πολιτικό Γραφείο τού κόμματος (Τριμπούνα Λούντου, 15.2.71), οι πραγματικές άμοιβές τών Πολωνών εργατών είχαν γνωρίσει, σέ όλη τήν προηγούμενη περίοδο, τή χαμηλότερη αύξηση ανάμεσα στίς χώρες τής ΚΟΜΕΚΟΝ.

Όσο γιά τίς νέες συνθήκες τής έκβιομηχάνισης μετά τό '70, ός σημειωθεί κατ' αρχήν ότι ο ρυθμός τής ήταν τέτοιος, πού ή χώρα δέν κατάφερε νά ακολουθήσει μέ τήν επαρκή και κατάλληλη παραγωγή ειδικών και τεχνικών, ιδίως, μάάλιστα, γιά τεχνολογία, κυρίως, εισαγόμενη από τή Δύση. Ένα άλλο χαρακτηριστικό είναι, ότι ή έκβιομηχάνιση αύτή έγινε, κυρίως, μέ βάση τίς μαζικές εισαγωγές εξοπλισμού και τεχνολογίας από τίς αναπτυσσόμενες καπιταλιστικές χώρες. Ο συλλογισμός δέν στερείται λογικής βάσης (παρά τά όδω συνήθως κυκλοφορούντα): Μέ τίς εξαγωγές αυτές επιταχυνόταν ο χρόνος εφαρμογής σύγχρονων μεθόδων (σέ σχέση μέ τό χρόνο πού θά χρειαζόταν νά «παραχθούν» από τήν αρχή επιτόπου), ενισχυόταν ή ανταγωνιστικότητα και ή παραγωγικότητα, ώστε κάποτε νά μπορεί ή πολωνική βιομηχανία μέ τίς εξαγωγές τής νά καλύψει τό κόστος τών εγκαταστάσεων και τό χρέος πού άρχιζε νά ύφίσταται ή χώρα. Τέλος, ένα νέο χαρακτηριστικό τής νέας φάσης είναι οι σημαντικές αύξήσεις τών πραγματικών εισοδημάτων τών εργαζομένων, πού τό καθεστώς παραχώρησε μετά τά γεγονότα τού '70, αύξήσεις πού στά πρώτα χρόνια τού '70 ήταν διπλές και παραπάνω από τίς αύξήσεις στίς άλλες χώρες τής ΚΟΜΕΚΟΝ. Έτσι από τό 1970-71 και μέχρι τό 1976-77 οι μέσες αύξήσεις τών πραγματικών εισοδημάτων τών Πολωνών εργαζομένων έφτασαν τά 10-11% τό χρόνο (4-7% στίς άλλες χώρες τής ΚΟΜΕΚΟΝ). Γιά νά μήν οδηγήσουν αυτές οι αύξήσεις σέ νέα αδιέξοδα, σημαντικό βάρος δόθηκε στήν ανάπτυξη τής έλαφράς βιομηχανίας, ή όποία άρχισε νά αναπτύσσεται μέ ρυθμούς περίπου ίσους μέ εκείνους τής βαριάς βιομηχανίας (μέσα παραγωγής). Μολαταύτα είναι αναμφισβήτητο ότι ή ντόπια παραγωγή δέν άρκοισε ή δέν πρόφτανε (χρειάζεται χρόνος γιά νά άποδώσει κάθε νέα επένδυση τά άναμενόμενα προϊόντα) νά ικανοποιήσει τή ζήτηση πού αύξαινόταν. Κι αυτό ήταν ένα συμπληρωματικός λόγος αύξησης τών εισαγωγών.

Περιληπτικά, λοιπόν, μπορούμε νά πούμε ότι μετά τήν έξέγερση τού 1970, τό καθεστώς προσπάθησε νά εφαρμόσει μιά στρατηγική πού θά συνδύαζε τήν αύξηση τών εισοδημάτων, τήν αύξηση τής βιομηχανικής παραγωγής και γενικότερα τής προσφοράς αγαθών, πού θά ικανοποιούσαν τή ζήτηση (αύξημένη μάάλιστα) και τίς ανάγκες γιά τίς εξαγωγές ώστε νά πληρωθοούν οι αύξημένες εισαγωγές.

Η στρατηγική αύτή είχε όμως σαφείς αντιφάσεις και συνεπαγόταν κάποιες βαθέστερες αλλαγές στήν πολωνική κοινωνία. Μιά αντίφαση ανάμεσα στίς άλλες είναι εκείνη πού ύπάρχει ανάμεσα στήν αύξηση τών εισοδημάτων και τήν αύξηση τών εξαγωγών: άν ή ντόπια παραγωγή δέν αναπτύσσεται άρκετά γρήγορα ώστε νά υπερκαλύπτει τή νέα αύξημένη ζήτηση, πώς θά γίνει εξαγωγή; Αύτή ή αντίφαση καθώς και οι αύξημένες εισαγωγές από τίς μαζικές αγορές εξοπλισμού και τεχνολογίας έξηγοϋν ότι τήν περίοδο πού άκολούθησε, οι εισαγωγές αύξάνονται πολύ πιά γρήγορα από τίς εξαγωγές (περίπου 13% και 10% τό χρόνο αντίστοιχα). Τά εισαγόμενα προϊόντα είναι όλο και πιά ακριβά (ιδίως μετά τήν κρίση τού 1973), οι πληρωμές γιά έξωτερικό χρέος γίνονται όλο και πιά πιεστικές, τό κόστος παραγωγής τών

«Σκοταδιστική επανάσταση» του 1968

Τό πνεύμα τής φιλελευθεροποίησης και του έκδημοκρατισμού μετά τό 1957 φθίνει προοδευτικά. Ή θέση του Γκομούλκα εξασθενίζει, οι «ρεβιζιονιστές», πού εκπροσωπούσαν στο κόμμα και τόν κρατικό μηχανισμό τή νέα τάση του «σοσιαλισμού μέ ανθρώπινο πρόσωπο», απομακρύνονται από τήν ήγεσία και αναβιώνουν οι σταλινικές μέθοδοι τής βίας, του συγκεντρωτισμού, του αυταρχισμού. Ή κυβέρνηση καταστέλλει βίαια τίς φοιτητικές διαδηλώσεις τό χειμώνα του 1967-68, γεμίζουν οι φυλακές και οι στρατιωτικοί γύρω από τό στρατηγό Μοκζάρ γίνονται οι κυρίαρχοι τής κατάστασης, ενώ ή οικονομική ζωή επιδεινώνεται.

ντόπιων προϊόντων (π.χ. τό κρέας, άλλα και όλα τά άλλα) δλο και ανεβαίνει. Γιά τήν κατάσταση αυτή, έξω από τίς πιέσεις, πού όφείλονται στην κρίση τής διεθνούς οικονομίας, ευθύνεται και ή ανεπαρκής άνοδος τής παραγωγικότητας τής πολωνικής οικονομίας και ή διαχείριση τής όλης πορείας τής από τό καθεστώς.

Και εδώ μπαίνει τό πρόβλημα τών αλλαγών πού δέν κατόρθωσε νά προωθήσει ή πολωνική ήγεσία, ύπονομεύοντας έτσι τήν επιτυχία τής (άναμφισβήτητα ύπερβολικά φιλόδοξης και αισιόδοξης) στρατηγικής τής.

Ή παραγωγικότητα

Γιά νά αύξηθεί ή παραγωγικότητα μακροχρόνια άπαιτείται έκσυγχρονισμός τής γεωργίας και βιομηχανίας. Στή γεωργία αυτό σημαίνει τεράστιες επενδύσεις γιά νά καλυφθούν οι καθυστερήσεις του παρελθόντος και οι απαιτήσεις του μέλλοντος. Οι επενδύσεις αυτές είναι σήμερα «βαρύτερες» κατά μονάδα επιδιωκόμενου προϊόντος άπ' ό,τι είναι στη... σιδηρουργία. Δέν πρόκειται γιά σχήμα λόγου. Ό συντελεστής κεφαλαίου (ό δείκτης δηλαδή πού δείχνει πόσες μονάδες πρέπει νά επενδύσεις γιά νά επιτύχεις μία μονάδα παραγωγής) ήταν στα μέσα του '70, γιά τά κρατικοποιημένα άγροκτήματα, περίπου 13 ενώ ήταν περίπου 9 στα προγράμματα ανάπτυξης τής σιδηρουργίας. Φυσικά ό συντελεστής αυτός δέν ήταν ούτε είναι τόσο ύψηλός στο σύνολο τής πολωνικής γεωργίας, δίνει όμως μιάν ιδέα του προς τά πού θά ήταν ύποχρεωμένη νά κινηθεί μία διαδικασία έκσυγχρονισμού τής ιδιωτικής γεωργίας. Και επειδή ή ίδια όπωσδήποτε δέν είναι ίκανή, μέ τή δική τής συσσώρευση κεφαλαίου, νά επιτύχει τέτοια ανάπτυξη, τό κόστος θά έπρεπε νά βαρύνει τό κοινωνικό σύνολο ή τό τελευταίο θά έπρεπε (μέσω τιμών, έπιχορηγήσεων κ.λπ.) νά δώσει στην ιδιωτική γεωργία τά μέσα νά τό κάνει προοδευτικά. Δέν τό έκανε αυτό ή πολωνική ήγεσία στο παρελθόν, και αυτόν τόν παραμερισμό τών Πολωνών χωρικών πληρώνει σήμερα. Τήν πρώτη λύση είναι εξαιρετικά δύσκολο νά τήν προωθήσει σήμερα, γιατί οι τεράστιες επενδύσεις (έκτός του ότι είναι και αυτές μακροχρόνιας άπόδοσης) θά αφαιρούνταν από άλλου, από τό σύνολο τών επενδύσεων ή από τήν κατανάλωση, μέ άπρόβλεπτες συνέπειες. Και δέν έπικτείνονται ιδιαίτερα σέ άπαραίτητα διαρθρωτικής φύσης μέτρα, πού κινδυνεύουν νά προκαλέσουν σημαντικές αντίδράσεις στους χωρικούς, όπως και παλιότερα έγινε («άπεργία» στις παραδόσεις προϊόντων κ.λπ.). Τό καθεστώς δέν είχε και δέν είναι σίγουρο πώς έχει τά μέσα, οικονομικά και πολιτικά (άλλα από τή βία, βέβαια) γιά νά προωθήσει τίς τεχνικές και κοινωνικοοικονομικές αυτές αλλαγές.

Στή βιομηχανία τά πράγματα είναι ανάλογα. Ή σημαντική βιομηχανική ανάπτυξη τής χώρας έγινε σέ συνθήκες τεχνικοοικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές, πού διευκολύνταν τόσο από τό γενικότερο «μοντέλο» ανάπτυξης τής Πολωνίας μετά τόν πόλεμο όσο και από τή, σχετική έξάλλου μέ αυτό, άνελαστικότητα άπέναντι στις αλλαγές πού ή διεθνής εξέλιξη φέρνει ή άπαιτεί σέ όλα τά επίπεδα. Πέρα από τά λίγο πολύ γνωστά συγκεκριμένα παραδείγματα οργάνωσης και διαχείρισης, ένα «καθαρά τεχνικό» παράδειγμα θά άρκούσε γιά νά φανεί τό μέγεθος τών προβλημάτων και τό εύρος τών άπαιτήσεων από ένδεχόμενες προσπάθειες γιά λύση τους: ή πολωνική βιομηχανία είναι εξαιρετικά ένεργειαθόρα. Γιά τήν παραγωγή άκαθάριστου έγχώριου προϊόντος άξίας ενός δολαρίου άπαιτείται στην Πολωνία κατανάλωση 1,9 κιλά ίσοδύναμου άνθρακος σέ έnergie (2,1 τό 1970). Στην ΕΣΣΔ άπαιτούνται 2 κιλά, στην Ελλάδα 0,9 (0,5 τό 1970) και στο σύνολο τών αναπτυγμένων βιομηχανικών χωρών τής Δύσης 1,1 (1,2 τό 1970). Ή έρμηνεία τών δεικτών αυτών και τής εξέλιξης δέν είναι καθόλου άπλή: σαφέστατα όμως ή διαφορά Πολωνίας-αναπτυγμένων βιομηχανικών χωρών τής Δύσης δέν δείχνει μεγαλύτερο βάρος τών βαριών ένεργειαθόρων βιομηχανιών στην πρώτη (σέ σύγκριση μέ τίς δεύτερες), και άσφαλώς ύπογραμμίζει σημαντική καθυστέρηση στην άποδοτικότητα τής χρήσης τών ένεργειακών πόρων. Ή κάλυψη αυτής τής διαφοράς και μόνο θά έλυσε τεράστια προβλήματα: οικονομικότερη παραγωγή, περίσσειμα κάρβουνου γιά περισσότερες έξαγωγές, μείωση ίσως τών εισαγωγών πετρελαίου. Άλλά κάτι τέτοιο πάλι θά σήμαινε σημαντικές επενδύσεις και νέους τρόπους οργάνωσης καθώς και «κίνητρα» γιά τήν έξοικονόμηση έnergie.

Τελικά αύξηση τής παραγωγικότητας σημαίνει σωρευτικά ένταση τών ρυθμών, βελτίωση τών συστημάτων άμοιβών, άλλα και άποκέντρωση τών αποφάσεων, έγκατάλειψη πολλών και άσκοπων έλέγχων και μή οικονομικών έπεμβάσεων κ.λπ. Μέτρα ή πού οι εργάτες, υπό τίς παρούσες συνθήκες άφεργγυότητας του κρατικού μηχανισμού, δέν δέχονται ή οι ίδιοι οι μηχανισμοί έλέγχου και παρεμβάσεων δέν θέλουν νά εγκαταλείψουν, γιατί εκεί στηρίζεται ή έξουσία τους. Μ' άλλα λόγια, πέρα από τήν κλασική άδυναμία του καθεστωτικού μηχανισμού στη διαχείριση μιάς σύγχρονης οικονομίας (είναι π.χ. γελοίο και δημαγωγικό νά καθλώνεται ή τιμή του κρέατος, όταν τό κόστος ανεβαίνει και στο τέλος νά αύξάνεται άπότομα και δραματικά κατά 50% ή έξίσου άνόητο είναι νά συγκεντρώνεται και νά έξάγεται τό κρέας γιά νά έξοικονομηθεί συνάλλαγμα, όπως έγινε, ενώ ή έσωτερική αγορά άσφυκτιούσε...), τά κύρια οικονομικά προβλήματα τής πολωνικής κρίσης έχουν τή ρίζα τους στη συνολική κρίση, πού διέρχεται τό σύνολο τών σχέσεων πού άποτελούν τό σκελετό του σημερινού καθεστώτος.

1970-71: Οι εργατικές εξεγέρσεις στα λιμάνια της Βαλτικής

Η αύξηση της τιμής του κρέατος και η σπανιότητα των τροφίμων τροφοδοτεί μία χωρίς προηγούμενο λαϊκή έκρηξη το Δεκέμβρη του 1970. Η κυβέρνηση Γκομούλκα αρχικά επεμβαίνει βίαια. Έκατοντάδες οι νεκροί και οι τραυματίες. Ωστόσο οι καταλήψεις των εργοστασίων συνεχίζονται και τό αυθόρμητο απεργιακό κίνημα ξαπλώνεται σ' όλη τη χώρα. Ο Γκομούλκα αποξενωμένος από τους διανοούμενους και τις εργατικές-άγροτικές μάζες της χώρας, κατηγορούμενος από την εκκλησία αλλά και τον κομματικό μηχανισμό που του φορτώνει την ευθύνη για την οικονομική χρεοκοπία του καθεστώτος, υποχρεώνεται να εγκαταλείψει την εξουσία. Τη θέση του παίρνει ο Ε. Γκιέρεκ που καταφέρνει, σέ άμεση επαφή με τους απεργούς εργάτες, ύποσχόμενος Ικανοποίηση των αιτημάτων τους, να κατασιγάσει τόν απεργιακό αναθρασμό και, για ένα διάστημα, να δημιουργήσει κλίμα κοινωνικής ειρήνης. Τόν Ιούνιο του 1971 ο στρατηγός Μοκζάρ απομακρύνεται από την Κυβέρνηση. Σύναμα εξαγγέλλεται τό νέο οικονομικό πρόγραμμα που προβλέπει πάγωμα των τιμών και αύξηση των επενδύσεων, πρόγραμμα που βασίζεται σέ σημαντικά πιστωτικά ανοίγματα της Πολωνίας στίς τράπεζες του έξωτερικού.

Και μία ελληνικής χρήσης παρένθεση: ή πολωνική κρίση μάς έδωσε, περισσότερο από κάθε άλλη κρίση του δήθεν «ύπαρκτου σοσιαλισμού» και περισσότερο από κάθε φορά, ένα ανέξοδο μάθημα. Έδειξε ότι δέν έχουν λυθεί και ότι άσφαλώς δέν είναι δυνατόν νά λυθούν μία για πάντα (άν κάποτε είχαν λυθεί για ένα διάστημα) βασικά προβλήματα οργάνωσης και διαχείρισης μιάς οικονομίας (άφήνω τά κοινωνικά, πολιτικά και πολιτιστικά και δέν είναι θέβαια τά λιγότερο άποφασιστικά) που οικοδομείται σέ μία όποια προοπτική σοσιαλιστικού μετασχηματισμού. Και είναι κωμική ως επικίνδυνη ή σιγουριά που πολλοί, στή χώρα μας, περιφέρουν ανά τάς ρύμας, για τό «μοντέλο», αλλά και για τήν παραμικρότερη λεπτομέρεια (άπό τό κυκλοφοριακό ζήτημα μέχρι τήν άπόσυρση των γεωργικών προϊόντων) που θά πρέπει νά Ισχύουν όταν μεθαύριο... Η πολωνική κρίση έδειξε ότι μοντέλα, μέτρα, λύσεις που έδώ πιπιλίζονται σαν καραμέλες (προγραμματισμός, «οργανωμένοι λαϊκοί φορείς», σύμμετρη ανάπτυξη, «αυτόδυναμία» και άλλα άν ούκ έστιν αριθμός) δέν είναι αυτόνόητα ούτε ως προς τόν αριθμό της, ώστε ως προς τή δομή, τή λειτουργία, τήν άποτελεσματικότητά τους. Και ότι ή καραμέλα μπορεί νά γίνει ιδιαίτερα πικρή. Κάποτε λοιπόν θά πρέπει και μείς νά βάλουμε επιτάπητος τά προβλήματα της οικονομικής οργάνωσης, διαχείρισης και ανάπτυξης που τό σημερινό επίπεδο ανάπτυξης της χώρας, οι σημερινές διεθνείς και δικές μας έμπειρίες, οι σημερινές προοπτικές και προϋποθέσεις για τό σοσιαλισμό στήν Ελλάδα επιβάλλουν σέ μία σοβαρή άριστηρή σκέψη. Τά λοιπά, άποστεωμένα και βαρύγδουπα, που κυκλοφορούν ακόμη σχεδόν άποκλειστικά θά κατανήσουν σύντομα σέ τό άλλοθι και σέ λίγο θά κάνουν νά γελά και ο τελευταίος των «άστών οικονομολόγων».

Μιχάλης Παπαγιαννάκης

Πολωνία: ή κοινωνία των πολιτών εναντίον του κράτους Μολώχ

Πρό ήμερών, από άνώνυμο ποιητή στή διάρκεια των απεργιών στο εργοστάσιο Λένιν του Γκνάνσκ της Πολωνίας γράφηκα τά ακόλουθα λόγια:
*Δώστε μας πίσω τό νόημα των λέξεων,
έλευθερώστε τό περιεχόμενο από τό κενό που τό φουσκώσατε.*

Και ήταν έμπρηστικά αυτά τά λόγια όχι μόνο γιατί καταγγέλλουν άδυσάπητα μία κατάσταση ύποκρισίας αλλά και γιατί δραματίζονται μία κοινωνία όπου οι λέξεις θά άντιστοιχούν στήν πραγματικότητα, όπου ή δημοκρατία, ή έλευθερία, ή έθνική, ή κοινωνική και πολιτική άπελευθέρωση θά είναι πραγματικότητες και όχι σύνθημα χωρίς περιεχόμενο στον ξύλινο λόγο της κρατικής προπαγάνδας. Ήταν λόγια που μόνο σέ γνήσιες λαϊκές εξέγέρσεις ακούγονται, όταν οι επάνω δέν μπορούν πλέον νά κυβερνήσουν μέ τόν παλιό τρόπο και οι κάτω δέν θέλουν νά κυβερνιούνται όπως πριν.

Τό κράτος Μολώχ του «ύπαρκτου σοσιαλισμού»

Η σημερινή εξέγερση των εργατών στήν Πολωνία έχει παλιά Ιστορία και άξιζει νά τήν θυμηθούμε γιατί θά μάς δείξει ότι ή κρίση του πολωνικού καθεστώτος, μία από τίς παραλλαγές του «ύπαρκτου σοσιαλισμού», ούτε συγκυριακή είναι, ούτε όφειλεται σέ κάποιες προσωρινές οικονομικές δυσκολίες, ούτε είναι άποτέλεσμα λαθών που θά μπορούσαν νά διορθωθούν μέ επιφανειακές παραχωρήσεις και τήν άποπομπή των κομματικών στελεχών που θεωρήθηκαν ύπεύθυνα. Αντίθετα, τά γεγονότα και ή Ιστορία τους δείχνουν ότι ή κρίση είναι βαθιά, είναι δομική, σχετίζεται μέ τόν Ιδιο τό χαρακτήρα του καθεστώτος και άπαιτεί λύσεις ριζικές. Οι εργαζόμενοι της Πολωνίας δέν θέλουν νά καταδυναστεύονται από ένα καθεστώς που επιδιώκει τόν πλήρη έλεγχο όλων των εκφάνσεων της κοινωνικής ζωής, της οικονομίας και της κουλτούρας, των θρησκευτικών πεποιθήσεων και των πολιτικών άντιλήψεων, της καθημερινής συμπεριφοράς και της έπιστημονικής σκέψης. Έξεγείρονται ενάν-

ΔΙΕΘΝΗ ΘΕΜΑΤΑ

Η νέα καμπή - έναρξη τής νέας χρεοκοπίας

Τό Μάρτιο του 1976 επικυρώνονται οι γερμανοπολωνικές συμφωνίες με βάση τις οποίες η Βαρσοβία δέχεται να δώσει άδεια εξόδου στους πολίτες γερμανικής καταγωγής που κατοικούν στην Πολωνία. Τόν Ιούνιο ο Γκιέρεκ πραγματοποιεί στη Βόννη την πρώτη επίσκεψη ηγέτη του πολωνικού κόμματος. Παράλληλα, η νέα άνοδος των τιμών των τροφίμων δημιουργεί νέα κοινωνική αναταραχή. Απεργίες ξεσπάνε στο Ούρσου και Ράντομ που καταστέλλονται βίαια. Ακολουθούν συλλήψεις και καταδίκες εργατών και ομαδικές απολύσεις.

τρία σε ένα καθεστώς στο οποίο ολόκληρη η κοινωνία είναι οργανωμένη σε κράτος, απορροφημένη από τό κράτος, μεταμορφωμένη σε Παντοκράτορα-κράτος.

Κι όμως η πολυφής σοσιαλιστική σκέψη, κι ιδιαίτερα του Μάρξ, γεννήθηκε μέσα από την αντίθεση προς την άστική πολιτική φιλοσοφία και πρακτική που στηρίζονται στον εκ φύσεως, όπως λένε, διαχωρισμό της δημόσιας από την ιδιωτική σφαίρα. Σύμφωνα με τό Μάρξ και τίς σοσιαλιστικές επαγγελίες, η νέα κοινωνία που αντικαθιστά την άστική οφείλει να ξεπεράσει αυτή την άλλοτριωτική διαίρεση του δημόσιου και του ιδιωτικού, τής κοινωνίας και του κράτους, τής ατομικής προσδοκίας και του γενικού συμφέροντος: οφείλει να κοινωνικοποιήσει απόλυτως τό κράτος και να λυτρώσει τούς ανθρώπους-παραγωγούς από τή βασική αντινομία τής ύπαρξής τους. Όμως, στίς χώρες του «ύπαρκτου σοσιαλισμού», αντίθετα από τίς προσδοκίες, δέν μαράθηκε τό κράτος αλλά η κοινωνία των πολιτών, κι εξαφανίστηκε ακόμη και η τυπική ιδιότητα του πολίτη. Οι νεκροί και οι ζώντες υποτάχτηκαν στην ενσποιοτική θέληση των κυβερνώντων, και υποχρεώθηκαν να άτενίζουν στο μακρινό όριζοντα τής Τέλειας Κοινωνίας, τής άταξικής κοινωνίας του κομμουνισμού, άκριβώς για να μη θλέπουν τήν πραγματικότητα τής ταξικής τους κοινωνίας και του κρατικού δεσποτισμού που ύφίστανται.

Η κοινωνία των πολιτών μπορεί να υποταχθεί, να καταδυναστευθεί, να γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης, μπορεί να φιωωθεί, δέν μπορεί όμως ποτέ να εξαφανιστεί. Υπάρχει ακόμη κι όταν για τήν ύπαρξη της μόνο μαρτυρούν κάποιες μεμονωμένες ενδείξεις, κάποια άπνευνομένα διαθήματα, κάποιοι μικροί ζωντανό κύκλιο κι άπίθασα άτομα. Και έρχονται στιγμές που διεκδικεί μαζικά τά δικαιώματά της, τή λαλιά της και τή δημιουργικότητά της, σ' αντίθεση προς τό κράτος και τήν έξουσία, σ' αντίθεση ακόμη και προς εκείνο τό κράτος που οίκοδομήθηκε επ' όνοματί της.

Ειδικά στην Πολωνία η κοινωνία των πολιτών, με όλη τήν έκρηκτική και δημιουργική της πολυφωνία, δέν σίγησε ποτέ. Αντιστάθηκε σθεναρά και τρεις φορές ώς τώρα ύποχρέωσε τήν έξουσία σε σημαντικές παραχωρήσεις και άλλαγή προανατολισμού.

Μιά άσίγαστη αντίσταση

Πρώτη φορά ήταν τόν Ιούνιο του 1956 με τίς εργατικές άπεργίες στο Πόζναν που άνέτρεψε τό σταλινικό καθεστώς. Έτσι με τήν άνοδο του Γκομούλκα στην έξουσία μειώθηκε η οικονομική εκμετάλλευση τής Πολωνίας από τήν ΕΣΣΔ, τά άγροτικά κολχόζ εξαφανίστηκαν, άναγνωρίστηκαν τά δικαιώματα τής πολωνικής Έκκλησίας, η φυσική καταπίεση των πολιτών μειώθηκε, οι φυλακισμένοι άποφυλακίστηκαν, άναγνωρίστηκαν τά εργατικά συμβούλια που στο μεταξύ αϋθόρμητα είχαν δημιουργηθεί σ' όλη τή χώρα, η λογοκρισία περιορίστηκε, η έπιστημονική και η καλλιτεχνική δημιουργία άπελευθερώθηκαν από τά δεσμά τής κομματικής σκοπιμότητας.

Τό 1956 γεννιέται επίσης η πρώτη πολιτική άντιπολίτευση. Ο κύριος πυρήνας της άποτελείται από κομμουνιστές που άνακάλυψαν τήν άβυσσο που χωρίζει τίς σοσιαλιστικές ιδέες από τή σταλινική εφαρμογή τους. Αύτοί κυρίως έγιναν οι θερμοί συνήγοροι του εκδημοκρατισμού, τής φιλελευθεροποίησης και των διαρθρωτικών άλλαγών: άνάμεσά τους θά βρούμε μερικά από τά σημαντικότερα όνόματα τής πολωνικής διάνοησης όπως τού Κολακόβσκι, του Όσκαρ Λάνγκε, του Ε. Λιπίνσκι, του Βλ. Μπρούς, του Κρ. Πομιάν.

Όστόσο, η πολιτική άντιπολίτευση, που όνομάστηκε «άναθεωρητική», στα τέλη τής δεκαετίας του '60 εκτονώθηκε. Τό μετασταλινικό καθεστώς, με επικεφαλής τόν Γκομούλκα, εγκατέλειψε τή μία μετά τήν άλλη τίς ύποσχέσεις του και έσπρωξε τή χώρα σε μία κατάσταση οικονομικής καχεξίας. Οι εϋθύνες για τά κοινωνικά άδιέξοδα φορτώθηκαν στους «άναθεωρητές» που στο μεταξύ εξαφανίστηκαν έντελώς από τήν πολιτική σκηνή μετά τίς φοιτητικές διαδηλώσεις του 1968 που πατάχτηκαν με ψρότητα. Τώρα τά κύρια ιδεολογικά θέματα του καθεστώτος, με πρωτεργάτη τό στρατηγό Μοκζάρ, θά γίνουν ό άντισημιτισμός, τό μίσος για τή διάνοηση, ό εργατιστικός πατερναλισμός, η ξενοφοβία, η έξαλλη σοβιετοφιλία. Στη διάρκεια αϋτής τής ύποτροπής, που όνομάστηκε «σκοταδιστική επανάσταση», ό ίδιος ό Γκομούλκα θά γίνει ό θερμότερος συνήγορος τής θεωρίας του «κόμματος οδηγού», των «άύξημένων εϋθυνών και δικαιωμάτων του ΚΚΣΕ μέσα στο παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα», και θερμός άπολογητής τής στρατιωτικής εισβολής στην Τσεχοσλοβακία.

Η πολιτική έξόντωση τής «άναθεωρητικής» άντιπολίτευσης έχει συνέπεια τό γεγονός ότι τό 1970, όταν ξεσπάσε η δεύτερη μεγάλη εργατική έξεγερση στα λιμάνια τής Βαλτικής, δέν βρήκε ύποστήριξη και άλληλεγγύη. Αϋτή η δεύτερη έξεγερση, παρόλο που δέν άπλώθηκε σ' όλη τή χώρα, ήταν τέτοιας έντασης και τραυμάτισε τόσο βαθιά τό καθεστώς που τό ύποχρέωσε σε νέους προανατολισμούς. Υποχρεώθηκε και πάλι σε μία σχετική φιλελευθεροποίηση και άναγκάστηκε να άντικαταστήσει εν μία νυκτί τήν ομάδα Γκομούλκα με τόν Γκιέρεκ.

Πάλι όμως τό χάσμα κοινωνίας και κράτους έμεινε άγεφύρωτο. Παρά τό γεγονός

Η νέα δημοκρατική αντιπολίτευση

Συγκροτείται η Έπιτροπή για την Υπεράσπιση της Έργατικής Τάξης (Σεπτέμβριος 1976). Στο KOR μετέχουν πρώην μέλη του κόμματος, «αναθεωρητές», σοσιαλδημοκράτες, μαρξιστές, παλαιοί αντιστασιακοί, καθολικοί. Πρωταγωνιστούν οι Άνταμ Μίσνικ, Γιάσεκ Κουρόν, Γιάν Λιτίνσκι, Γέρζι Άντρζελέσκι. Δημιουργούνται παντού επιτροπές για την υπεράσπιση των ατομικών ελευθεριών και των δικαιώμενων εργατών, εκδίδονται παράνομα εφημερίδες. Τό KOR δρᾷ ἔξω ἀπὸ τὸ κόμμα καὶ τὸς κρατικούς μηχανισμούς.

ὅτι μεταξύ 71 καὶ 75 ὑπῆρξε μιά σχετική οικονομική ἀνασφάλιση χάρις στὴν ἐπενδυτική πολιτική τοῦ Γκιέρεκ καὶ τὰ θεαματικά καὶ ἐμπορικά ἀνοίγματα σὲ Ἀνατολή καὶ Δύση, ἡ κοινωνική καὶ ἡ πολιτική κατάσταση τῆς χώρας δὲν γνώρισε οὐσιαστική ἀνάπτυξη. Τό 1976 νέες ἐργατικές ἀπεργίες καὶ συγκρούσεις, στό Οὐρσου καὶ τὸ Ράντομ πού τίς συνέτριψαν τὰ εἰδικὰ σῶματα ἀσφαλείας, νέες δίκες καὶ ὁμαδικές ἀπολύσεις ἐργατῶν.

Η νέα δημοκρατική αντιπολίτευση

Μετά τὸ 1971 ὡστόσο δημιουργεῖται στὴν Πολωνία μιά νέα πολιτική κατάσταση. Ἡ πολιτική ἐξόντωση τῶν «αναθεωρητῶν» καὶ ἡ στρατιωτική ἐισβολή στὴν Τσεχοσλοβακία σκορποῦν τὸ μῦθο ὅτι τὸ καθεστῶς αὐτὸ εἶναι δυνατὸ ἀπὸ μόνο του νὰ φιλελευθεροποιηθεῖ, νὰ ἀποκτήσει ἀνθρώπινο πρόσωπο, νὰ υἱοθετήσει τίς ἀρχές τοῦ σοσιαλισμοῦ μέ βάση τούς κρατικούς θεσμούς καὶ τὴν κομματική ἱεραρχία. Καί ἐγινε συνείδηση ὅτι ὅσο ἀσκοπη εἶναι ἡ ἀναμονή καλύτερων ἡμερῶν καὶ ἡ παθητικότητα, ἄλλο τόσο ἀκαρπη εἶναι ἡ προσπάθεια τὸ ἴδιο τὸ κόμμα καὶ τὸ κράτος, μέ τὴν πίεση καὶ τὴν ἐπιοικοδομητική κριτική, νὰ υἱοθετήσουν μιά ἄλλη προοπτική.

Καί ἐπειδὴ στὴν Πολωνία ἡ κοινωνία τῶν πολιτῶν δὲν εἶχε ὀλοσχερῶς ὑποταχθεῖ στό κράτος-Μολώχ καὶ διατηροῦσε ἰσχυρές ἐστίες ἀντίστασης, κατ' ἀρχὴν μέσα στὴν ἴδια τὴν ἐργατική τάξη, τὴν Ἐκκλησία, τούς ἐλεύθερους ἀγρότες καὶ τὴ διάδοση, ἡ πολιτική ἀντιπολίτευση, ἡ κριτική ἀμφισβήτηση καὶ τὸ ἴδιο τὸ κοινωνικό κίνημα ἀρχίζουν νὰ παίρνουν νέες μορφές καὶ νὰ παρεμβαίνουν ἀνοιχτὰ καὶ δυναμικά.

Ὁ Γιάζεκ Κουρόν πολὺ χαρακτηριστικά στό κείμενό του γιὰ Μιά πλατφόρμα τῆς ἐνιαίας ἀντιπολίτευσης τονίζει:

»Μέχρι πύρα ξέραμε δύο μορφές ἀντιπολίτευσης σὲ ἓνα ὀλοκληρωτικό καθεστῶς: τὴ συνωμοτική δράση γιὰ τὴν ἀνατροπή του ἢ μιά προσπάθεια νὰ ἐξαναγκαστεῖ τὸ ἴδιο νὰ κάνει κάτι. Κι ὅλος ὁ κόσμος προσπαθεῖ νὰ περιστελεῖ τὸ κίνημα τῆς ἀντιπολίτευσης σὲ μιά ἀπ' αὐτές τίς δύο μορφές (...) Ἐμεῖς ὅμως ἐπιδιώκουμε νὰ ὀργανωθεῖ ἡ κοινωνία ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν κρατική ἐξουσία, θέλουμε νὰ περιορίσουμε τὸ ὀλοκληρωτικό καθεστῶς γιατί δὲν τοῦ ζητᾶμε τὴν ἀδεια γιὰ ὅσα ἐπιχειροῦμε. (...) Γιὰ τὸ μέλλον σκεφτόμαστε μιά ὀργάνωση τῆς κοινωνίας ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐξουσία, δηλαδή τὴν ἐγκαθίδρυση τοῦ πολιτικοῦ πλουραλισμοῦ. Καὶ τὴν ὀνομάζουμε αὐτὴ τὴν προοπτική δημοκρατική αὐτοδιαχείριση.»

Ἔτσι μετά τὴν ἀπεργιακή κινητοποίηση τοῦ Οὐρσου καὶ τοῦ Ράντομ δημιουργεῖται τὸ Σεπτ. τοῦ 1976 «Ἐπιτροπή γιὰ τὴν Υπεράσπιση τῆς Έργατικῆς Τάξης» (KOR) πού ταχύτατα διακλαδῶθηκε σὲ ὅλη τὴ χώρα καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐμπρακτὴ ὑποστήριξη τῶν δικαιώμενων εργατῶν, τὴν υπεράσπιση τῶν πολιτικῶν καὶ ατομικῶν ἐλευθεριῶν, τὴν οικονομική ἐνίσχυση τῶν θυμάτων. Ἡ ἴδια ἐπιτροπή μέ ἀφορμὴ τὴν ἀναθεώρηση τοῦ Συντάγματος, ὅπου κοντὰ στὰ ἄλλα ἐπιδιωκόταν ἡ συνταγματική κατοχύρωση τῆς «ἀναπαλλοτρίωσης», ὅπως λεγόταν στό σχέδιο; «φιλίας μέ τὴν ΕΣΣΔ», προκάλεσε μιά τεράστια κινητοποίηση πού ἔθεσε ἀνοιχτὰ καὶ δημόσια αἰτήματα γιὰ τὴν κατοχύρωση τοῦ δικαιώματος στὴν ἐργασία, τῆς ἐλευθερίας λόγου καὶ πληροφόρησης, καὶ γιὰ τὴν ἐλευθερία πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἐκφρασης καὶ συνδικαλιστικῆς ὀργάνωσης.

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα τῆς νέας ἀντιπολίτευσης:

- Ὀργανώνεται καὶ δρᾷ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τούς ἐπίσημους κομματικούς ἢ κρατικούς θεσμούς.

- Δρᾷ ἀνοιχτὰ, ἐπάνω, χωρίς συνωμοτικότητες, ἔχοντας συνείδηση τῆς νομιμότητας τῶν πράξεών της καὶ καταγγέλλοντας τὴν παρανομία τῶν ἀντιδράσεων τῆς ἐξουσίας. Γι' αὐτὸ ἐπικαλεῖται τὰ συνταγματικά δικαιώματα, τὴ διακήρυξη τοῦ ΟΗΕ, τὴ διακήρυξη τοῦ Ἐλσίνκι.

- Ἐχει πλήρη ἰδεολογική καὶ πολιτική πολυφωνία. Συμμετέχουν σ' αὐτὴν μαρξιστές, καθολικοί, παλαιοὶ σοσιαλδημοκράτες, ἀντιστασιακοί, ἀπολιτικοί, ἀκόμη καὶ μέλη τοῦ κόμματος.

- Στοχεύει στὴ δημιουργία μιᾶς ἀνεξάρτητης καὶ δημοκρατικῆς Πολωνίας.

Ἡ KOR δὲν εἶναι ἡ μόνη ἐστία ὀργανωμένης πολιτικῆς ἀντίστασης αὐτὰ τὰ χρόνια. Στὰ ἐργοστάσια δημιουργοῦνται ἐργοστασιακές ἐπιτροπές, ἐνῶ ἡ διανοήση δρᾷ ὅλο καὶ περισσότερο ἔντονα καὶ κριτικά. Ἰδρύεται ταυτόχρονα ἡ Ἐπιτροπή γιὰ τὴν υπεράσπιση τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τοῦ Πολίτη, ἐκδίδονται παράνομα ἐντυπα πού κυκλοφοροῦν πλατιά καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀποτελεῖ μιά βασική ἐστία ἀντίστασης μέ μεγάλη ἐπιρροή.

Σ' αὐτὸ τὸ κλίμα τοῦ γενικοῦ πολιτικοῦ ἀναβρασμοῦ ξεσποῦν οἱ ἀπεργίες τοῦ 1980. Ἀπὸ τὸν περασμένο Φλεβάρη μέχρι τὸ καλοκαίρι ἀκολουθοῦν μιά ἔρπουσα πορεία καί, ὅταν ἡ κυβέρνηση ἀποφασίζει τὴν αὐξηση τῶν τιμῶν, παίρνουν τὴν θεαματική ἀνάπτυξη πού ὅλοι γνωρίζουμε καὶ πού ὑποχρέωσε τὸ καθεστῶς νὰ

ΔΙΕΘΝΗ ΘΕΜΑΤΑ

Φεβρουάριος 1977 - Άνοιξη 1980

Παρέχεται άμνηστία σε όσους είχαν καταδικαστεί για τα γεγονότα του 1976. Τό Μάιο όμως του 1977 οι Γ. Κουρόν και Λίπσκι καταδικάζονται για «άντεθνική δράση». Ο πρόεδρος Κάρτερ επισκέπτεται στις 29 Δεκ. 1977 τη Βαρσοβία. Τό 'Ιανουάριο του '78 ο Γκιέρεκ αναγγέλλει νέες αυξήσεις τιμών. Τόν 'Οκτώβριο του ίδιου χρόνου ο καρδινάλιος Ββίτιλα, παλαιός αρχιεπίσκοπος της Κρακοβίας, εκλέγεται Πάππας με τό όνομα 'Ιωάννης-Παύλος ΙΙ. Τόν 'Ιούλιο του 1979 επισκέπτεται τήν Πολωνία και γίνεται δεκτός μέ ένθουσιασμό. Νοέμβριο 1977 5.000 άτομα διαδηλώνουν στή Βαρσοβία μέ τήν εύκαιρία τής έπετείου τής ανεξαρτησίας τής Πολωνίας. Πρώτη άπεργία στά ναυπηγεία Λένιν. Οι άπεργίες συνεχίζονται και σέ άλλα κέντρα. Στήν Πρωθυπουργία τόν Πιότρ Γιαρόσεβιτς αντικαθιστά ο Μπάμπιουκ. Πολλές προσωπικότητες εγκαταλείπουν τό πολιτικό γραφείο.

άποδεχτεί τά βασικά άπεργιακά αίτήματα και ιδιαίτερα τή δημιουργία συνδικάτων και όδήγησε στήν άντικατάσταση του Γκιέρεκ από τόν Κάνια.

Ταξικές κοινωνίες και πάλη τών τάξεων

Πού θά τραβήξουν τά πράγματα στό μέλλον, τόσο στήν Πολωνία όσο και στίς άλλες χώρες του «ύπαρκτου σοσιαλισμού»; Δέν μπορώ νά κάνω προβλέψεις, ούτε αισιόδοξες ούτε άπαισιόδοξες. Άλλωστε τό πραγματικό έρώτημα είναι άλλο: ποιά είναι τά καινούρια στοιχεία πού προκύπτουν μετά τίς εργατικές εξεγέρσεις του φετινού καλοκαιριού στήν Πολωνία;

Σίγουρα, γεγονότα τέτοιας έκτασης και τέτοιας έντασης είναι πολυσήμαντα. Θά ήθελα όμως νά σταθώ σέ δύο σημεία πού κατά τή γνώμη μου έχουν ιδιαίτερη σημασία:

Τό πρώτο: Οι χώρες του «ύπαρκτου σοσιαλισμού» δέν είναι κοινωνίες «μέ μία κατά βάση σοσιαλιστική ύποδομή», όπως λέγεται, και «γραφειοκρατικές παραβιάσεις τής σοσιαλιστικής νομιμότητας και στρεβλώσεις στό έποικοδόμημα». Τό συμπέρασμα αυτό, άν και από χρόνια ύπήρχε ως αναλυτικό και θεωρητικό πόρισμα, τώρα κανείς δέν μπορεί νά τό διασκεδάσει χωρίς νά έλθει σέ κατάφωρη αντίθεση μέ τήν πραγματικότητα. *Οι κοινωνίες αυτές είναι έντονα ταξικές.* Αυτό δείχνει τό γεγονός ότι ή κύρια παραγωγική τάξη τής πολωνίας, ή εργατική - μόνο οι χειρωνακτες άποτελούν τό 49% του ένεργού πληθυσμού τής χώρας - εξεγείρεται ένάντια στό κράτος-εργοδότη. Και θά ήταν τό λιγότερο άστειότητα νά δεχθούμε ότι εξεγείρεται έναντίον του έαυτού της. Παράλληλα, στίς κοινωνίες αυτές, μέ άνέκδοτες μορφές είναι αλήθεια, έχουν δημιουργηθεί μέσα στό κράτος και τό κόμμα τά κυρίαρχα ταξικά στρώματα πού άπολαύουν τά μεγαλύτερα οικονομικά όφελή από τήν κοινωνική παραγωγή και κυρίως μονοπωλούν τήν οικονομική διαχείριση και τήν πολιτική έξουσία.

Είναι αλήθεια ότι ή νέκρωση του μαρξισμού στίς Άνατολικές χώρες, ή καλύτερα ή μετατροπή του σέ μαρξόφωνο δόγμα και έπίσημη κρατική ιδεολογία, ή άγνοια τών συγκεκριμένων πραγματικοτήτων τών χωρών αυτών από τους μαρξιστές τής Δύσης, όπως και ή συχνά άπολογητική στάση τών δυτικών κομμουνιστικών κομμάτων, έχουν έμποδίσει, γιά τήν ώρα, τή θεωρητική άνάλυση και τήν έπιστημονική προσέγγιση τών κοινωνιών σοβιετικού τύπου μέ βάση τίς κατηγορίες του ιστορικού υλισμού. Είναι αλήθεια έπίσης ότι στήν καλύτερη περίπτωση μπορούμε άπλώς νά περιγράψουμε όρισμένα φαινόμενα. Είναι αλήθεια, τέλος, ότι οι θεωρίες του τύπου ότι στίς χώρες αυτές έχει άποκατασταθεί ο καπιταλισμός, όπως πολλοί ύποστηρίζουν, ή ότι έχουμε νά κάνουμε μέ μεταβατικές κοινωνίες μέ πρόσμιξη σοσιαλιστικών και καπιταλιστικών στοιχείων, ή ότι έχουμε μία παγκόσμια σύγκλιση καπιταλιστικών και σοσιαλιστικών καθεστώτων, δηλαδή μία γενίκευση τής σύγχρονης «βιομηχανικής» ή «μεταβιομηχανικής» κοινωνίας, αφήνουν τόσα πολλά έρωτήματα άναπάντητα πού κι αυτές άναγκαστικά οι θεωρίες γίνονται δογματικές προεξοφλήσεις και ιδεολογικά ύποκατάστατα χρήσιμα γιά τίς πολιτικές σκοπιμότητες πού έξυπηρετούν.

*Ένα είναι σίγουρο: ότι οι μετασταλινικές κοινωνίες είναι ταξικές μέ τήν πλήρη έννοια του όρου και μάλιστα μέ άνεπτυγμένη ταξική διαστρωμάτωση. Άλλά έπειδή οι τάξεις δέν είναι μόνο συγκεκριμένες κοινωνιολογικές πραγματικότητες αλλά σύνολα ιστορικά διαμορφωμένα στή διάρκεια τής ταξικής πάλης, οι κοινωνίες σοβιετικού τύπου ύπόκεινται στον ίδιο νόμο: *τής πάλης τών τάξεων.* Τά γεγονότα τής Πολωνίας δείχνουν ότι ή ταξική πάλη άκόμη και στίς κοινωνίες αυτές μπορεί νά πάρει άνοιχτή μορφή και δέν περιορίζεται όπως σέ άλλες περιπτώσεις σέ λανθάνουσες ύπόγειες εκφράσεις.

*Αν εγκαταλείψουμε τίς ιδεολογικές προσηλώσεις γιά τόν «κατά βάση σοσιαλιστικό χαρακτήρα» τών κοινωνιών αυτών πού άκίνητοποιούν τή σκέψη, άν παρακολουθούμε τήν πραγματικότητα προσεκτικά, και παράλληλα άν ενημερωθούμε γιά όσα λέγονται εκεί - έννοείται όταν δέν είναι άπολογητική του κράτους - τότε θά άνοιξει ο δρόμος νά λύσουμε τίς σημερινές μας άπορίες. Η μελέτη τών κοινωνιών σοβιετικού τύπου δέν πρέπει νά παραμείνει προνόμιο τών σοβιετολόγων αλλά μόνη φροντίδα όσων μάχονται γιά τό σοσιαλισμό σ' όλο τόν κόσμο.

Τό δεύτερο σημείο: Ένα από τά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τών κοινωνιών σοβιετικού τύπου είναι ότι τό κράτος, άπορροφώντας τήν κοινωνία τών πολιτών, καταστέλλει κάθε δυνατότητα πολιτικής συγκρότησης τών τάξεων έξω άπ' αυτό και τούς θεσμούς του. Οι έπίσημοι δέ θεσμοί, π.χ. τά κόμματα όπου υπάρχουν εκτός από τό ΚΚ, τά συνδικάτα, οι ένώσεις, τά σοβιέτ, οι λαϊκές επιτροπές, οι συνεταιρισμοί κ.λπ. δέν έχουν καμία άυτόνομη τυπική ή ούσιαστική άπέναντι στήν κρατική έξουσία. Τά πάντα είναι χωνευμένα και έντοποιημένα σέ μία κρατική διοικητική ιεραρχία και έλεγχόμενα από τήν αντίστοιχη κομματική, του ένός και μοναδικού κόμματος. Είναι συνεπώς άδόνατο νά εκφραστεί οποιαδήποτε όργάνωση μέ βάση αυτό τό σύστημα, μία όργάνωση κοινωνική πού θά έπιδίωκε νά έχει λειτουργίες κοινωνι-

‘Η εργατική εξέγερση γενικεύεται

‘Η έρπουσα άπεργία παίρνει άνοιχτές μορφές 1 έως 2 ‘Ιουλίου. Καταλαμβάνονται τά εργοστάσια στο Ούρσους, στο Γκντάνσκ, στο Ζέραν, στο Στετίνο. ‘Η κυβέρνηση κάνει εκκλήσεις για νά άποκατασταθεί ή κοινωνική γαλήνη και άπειλεί τά άναρχικά - άντισοσιαλιστικά στοιχεία. 15 Αύγούστου ή άπεργία γενικεύεται. Δημιουργούνται παντού εργοστασιακά συμβούλια, και άναδεικνύεται ή ήγετική φυσιογνωμία του Λέχ Βαλέσα. ‘Η κυβέρνηση άποφυλακίζει τόν Γ. Κουρόν και άλλα μέλη τής άντιπολίτευσης ενώ ό εκπρόσωπος τής Γιαγκελέσκι άρχίζει διαπραγματεύσεις με τήν Κεντρική ‘Επιτροπή τών Άπεργών. ‘Ο Γκιέρεκ άντικαθίσταται άπό τόν Στανισλάβ Κάνια, και ή νέα κυβέρνηση ύπόσχεται ήκανοποίηση τών 21 σημείων τής Άπεργιακής ‘Επιτροπής, άκόμη και τήν άναγνώριση τών Άνεξάρτητων Συνδικάτων.

κές σέ ένδεχόμενη αντίθεση με τήν κρατική έξουσία ή νά άντιπροσωπεύει κοινωνικά συμφέροντα. Μέ δυό λόγια, καμιά ομάδα κοινωνικών συμφερόντων, άκόμη και τών διευθυντών τών μεγάλων οικονομικών μονάδων, δέν μπορεί νά συγκροτηθεί ως ομάδα γύρω άπό τήν όποία νά όργανωθεί π.χ. πολιτικό κόμμα, κίνηση, συνδικάτο. ‘Απ’ αυτή τήν άποψη οι κοινωνίες σοβιετικού τύπου ύπάγονται άπολύτως στήν άνώτατη ήραρχία τής έξουσίας. ‘Ισως αυτό άλλωστε νά είναι και τό κυρίαρχο χαρακτηριστικό του τρόπου παραγωγής πού κυριαρχεί εκεί, όπου μιά πολιτική, άρα έξωοικονομική, ήραρχία προσδιορίζει άποφασιστικά τή σύνολη κοινωνική και οικονομική διαδικασία, όπως στίς προκαπιταλιστικές κοινωνίες.

‘Ομως στήν Πολωνία έχουμε πλέον μιά νέα κατάσταση. ‘Ο λόγος του Λέχ Βαλέσα «έγώ δέν άσχοιούμαι με τήν πολιτική, είμαι εργάτης» τί άλλο δείχνει εκτός του ότι ή εργατική τάξη άφενός δέν μετέχει στήν επίσημη πολιτική όπως αυτή έχει θεσμοθετηθεί και άφετέρου ότι τώρα ό «εργάτης» συγκροτείται κοινωνικά, άυτόνομα και σέ άντιπαράθεση προς τήν πολιτική τής έξουσίας;

Αυτό είναι κατά τή γνώμη μου τό κύριο στοιχείο τής εξέγερσης τών Πολωνών εργατών. Τά ελεύθερα συνδικάτα - είτε συγκροτηθούν πραγματικά ελεύθερα είτε παραμείνουν με τή μορφή πού σήμερα έχουν ως ντέ φάκτο καταστάσεις -, είναι ή επανακατάκτηση τών πρώτων και θεμελιωδών δικαιωμάτων τής κοινωνίας τών πολιτών. ‘Οχι σάν παραχώρηση άλλα σάν κατάκτηση και άποτέλεσμα τής ταξικής πάλης. Και οι συνέπειες αυτού του νέου φαινομένου θά είναι ιστορικής σημασίας για τίς κοινωνίες σοβιετικού τύπου.

‘Η πολωνική εξέγερση και ή άνανευτική άριστερά

‘Η εργατική εξέγερση τής Πολωνίας, για μās τούς κομμουνιστές, τούς άριστερούς τής άνανέωσης, δέν είναι ένα συνηθισμένο συμβάν τής διεθνούς πολιτικής. Για όλους έγινε αίτία περιουλλογής κι ελπίδας για τή μοίρα του σοσιαλισμού. ‘Αλλωστε ή άποψινή συγκέντρωση τό δείχνει έμπρακτα. Και μακάρι νά μή μείνει εδώ και μακάρι ή συζήτηση νά συνεχιστεί και νά γενικευτεί.

‘Υπάρχει όμως και κάτι άλλο έξίσου σημαντικό. Είναι μάταιο νά λεί κανείς ότι άγωνίζεται για τό σοσιαλισμό στόν τόπο του όταν άποσυνδέει τήν πράξη του και τό στοχασμό του άπό τά λυτρωτικά κινήματα του άλλου κόσμου. Ειδικά, αυτά πού συμβαίνουν στίς χώρες του ύπαρκτου σοσιαλισμού, χώρες με μακρά παράδοση εργατικών άγώνων και πλούσιες και άύθεντικής πνευματικής παραγωγής, είχαν, έχουν και θά έχουν τεράστια σημασία για μās, κι όχι μόνο για νά ξεκαθαρίσουμε τά θεωρητικά μας διλήμματα και τίς ιδεολογικές μας άπορίες. ‘Εμείς μικροί κι άσήμαντοι, πρέπει νά πάρουμε στά χέρια μας τήν ύπόθεση τής άλληλεγγύης προς τούς διωκόμενους, τούς άπεργούς, τούς διαφωνούντες, τούς κατατρεγμένους διανοούμενους και άπλους πολίτες. Νά γίνουμε εδώ στόν τόπο μας ή φωνή τους, ή φωνή τής άλήθειας. Αύτή τήν άλήθεια τήν έχουν και τήν έχουμε άνάγκη. Είναι ένα βήμα προς τήν επανάκτηση τής ελπίδας στο σοσιαλισμό.

‘Αγγελος ‘Ελεφάντης

Πώς γεννιέται ένα ελεύθερο συνδικάτο

Τό πιό πρόσφατο πολωνικό ελεύθερο συνδικάτο γεννήθηκε δημόσια τή νύχτα τής Τετάρτης 10 προς Πέμπτη 11 Σεπτεμβρίου, μέσα σέ μιά άτμόσφαιρα «όργανωμένης άταξίας» και έκδηλώσεις γεμάτες πάθος για τή δημοκρατία. Τό συνδικάτο πήρε τόν περίπλοκο τίτλο: «Άνεξάρτητο και άυτοδιοικούμενο συνδικάτο τών εργατών τής έπιστήμης, τής τεχνικής και τής εκπαίδευσης».

‘Η διαδικασία ξεκίνησε (όπως άρχίζουν όλα στήν Πολωνία) με μιά τεράστια ούρά. ‘Αρκετές εκατοντάδες άτομα περίμεναν τήν Τετάρτη άπό τίς 4.00’ ή ώρα μπροστά στήν είσοδο ενός κρατικού κτιρίου, του «Όργανισμού τεχνικής έποπτείας», όπου μιά έπιγραφή άνακοίνωνε: «Σās ύπενθυμίζουμε ότι δέν προβλέπεται συνεδρίαση σή-

μερα στίς 4.00'». Πού σημαίνει ότι συνέβαινε ακριβώς τό αντίθετο: ή έπιγραφή μαρτυροῦσε άπλώς τίς αντίρρήσεις τής ήγεσίας του οργανισμού πού τελικά δέχτηκε νά παραχωρήσει τή μεγάλη αίθουσα.

Οί πόρτες άνοίγουν. Θά χρειαστεί τουλάχιστον μιά ώρα για νά μπορέσει όλος ο κόσμος νά μπει στην αίθουσα. Πρέπει νά μποῦν σύμφωνα μέ τόν κατάλογο, έπίσημο μέ ύπογραφές και σφραγίδες, μέ τά όνόματα τών εκπροσώπων: ένας εκπρόσωπος για πενήντα εργαζόμενους. Καμιά εξαίρεση δέ γίνεται δεκτή, οί άλλοι θά γίνουν δεκτοί αργότερα ως «παρατηρητές» και δέ θά έχουν δικαίωμα ούτε λόγου ούτε ψήφου.

Η έπιτροπή πού εκλέγεται στό μεταξύ θά κάνει λεπτομερή εξέταση τών διαπιστευτηρίων τών 286 εκπροσώπων πού έχουν εκλεγεί από 9.800 καθηγητές πανεπιστημίου, έρευνητές, άλλα και εκπαιδευτικούς τής μέσης εκπαίδευσης, μηχανικούς και άλλους.

Είναι καλεσμένοι και εκπρόσωποι τού τύπου. «Τίνος τύπου;» ρωτάει καχύποπτα ή αίθουσα. Οί εκπρόσωποι αυτοπαρουσιάζονται. Μιά δημοσιογράφος ενός έπίσημου εβδομαδιαίου περιοδικού, πού ήρθε μέ δική της πρωτοβουλία, ο ειδικός άπεσταλμένος τής Agence France Presse, και δύο εκπρόσωποι άνεπίσημων ήμινόμιμων έφημερίδων πού λέγονται Έργάτες και Η Φωνή. Όλοι χειροκροτήθηκαν θερμά.

Η συνεδρίαση θά κρατήσει έννέα ώρες. Ο λεπτομερέστατος σεβασμός τών δημοκρατικών διαδικασιών παίρνει πολύ χρόνο: πρέπει νά εκλεγεί πρόεδρος τής συνέλευσης, έφορευτική έπιτροπή, μιά έπιτροπή παραλαβής τών ψηφισμάτων πού είναι πολυαριθμότητα, μετά μιά έπιτροπή για τή διαμόρφωση του καταστατικού... Η παραμικρή απομάκρυνση από τίς δημοκρατικές διαδικασίες, ακόμα και τίς πιο τυπικές, ύπογραμμίζεται άμέσως και διορθώνεται: ύπάρχει μιά μέθη για τό καινούριο αυτό παιγνίδι, δέν τό εγκαταλείπουν για τίποτα στον κόσμο.

Όταν ή ψηφοφορία μέ άνάταση του χεριού καταλήγει σε όμοφωνία, ο πρόεδρος τής συνέλευσης (ένας μηχανικός 67 χρονών, πρώην συνταγματάρχης), καλεϊ κάποιους νά ψηφίσουν κατά «για νά μήν είναι ή ψηφοφορία όπως συνήθως». Ένα δυό χέρια ψηφίζουν πρόθυμα κατά τής πρότασης.

Πολλές ώρες αργότερα, καθώς ή συνέλευση μοιάζει νά δουλιάζει από τό βάρος τών αντιφατικών ψηφισμάτων, κάποιος φωνάζει: «Θά καταστραφούμε, θά μείνουμε μέ τή συζήτηση και δίχως συνδικάτο». Κι ένας εκπρόσωπος του νέου εργατικού συνδικάτου τής περιοχής τής Βαρσοβίας αναφέρεται μέ εγγένεια στην αυτοπειθαρχία πού έδειξε ή εργατική τάξη. Δέν θά γίνει όμως καμιά καταστροφή. Τό συνδικάτο θά πάρει μορφή, έφοδιασμένο μέ προσωρινό καταστατικό, και ή ήγεσία του θά εκλεγεί μέ μυστική ψηφοφορία. Κανένα μέλος του κόμματος στην έπταμελή του διοίκηση, ούτε σε καμιά από τίς άλλες έπιτροπές.

Όρισμένα προβλήματα, τά πιο άκανθώδη, έμειναν για ν' αντιμετωπιστούν αργότερα, όπως τό πρόβλημα τής ένωσης του νέου συνδικάτου μέ ένα από τά καινούρια εργατικά συνδικάτα (μέ του Γκντάνσκ ή τής Βαρσοβίας;) Μακριά συζήτηση πάνω στο θέμα άφησε νά φανούν δυό μεγάλες φροντίδες: από τή μιά πώς θά εξασφαλιστεί ή αυτονομία του συνδικάτου κι από τήν άλλη, καθώς τά μέλη του είναι όλα διανοούμενοι, πώς δέ θ' αποκοποῦν από τους εργατές, δίχως τους όποιους τίποτα δέν είναι έφικτό.

Νιώθει κανείς ότι όλοι έπιθυμούν μέ ζέση τήν ένωση τών διανοουμένων και τών εργατών, τό μεγάλο όνειρο πού πραγματοποιήθηκε τόν Όκτώβρη του 1956. Η άφιξη παρατηρητών εκπροσώπων από τά εργατικά συνδικάτα χαιρετίστηκε μέ φωνές ένθουσιασμού απ' όλους τους παρισταμένους πού χειροκροτούσαν όρθιοι. Από τή μεριά τους, οί εκπρόσωποι τών εργοστασιών τής Βαρσοβίας, πολύ συγκινημένοι, ζητούσαν συμβουλές και βοήθεια από αυτή τή Συνέλευση καθηγητών. Ένα από τά πρώτα καθήκοντα του νέου συνδικάτου θά είναι νά δημιουργήσει για τό σκοπό αυτό μιά «έπιτροπή ειδικών».

ΤΟΥΡΚΙΑ:

'Από τήν τρομοκρατία τῶν «Γκρίζων Λύκων» στή δικτατορία τῶν στρατηγῶν

Στά μέσα τοῦ Αὐγούστου φίλος Τούρκος δημοσιογράφος - πού δυστυχῶς δέν μπορούμε τώρα πιά νά ἀναγράψουμε τό ὄνομά του - μᾶς ἔδωσε τό κείμενο γιά τήν τρομοκρατία στήν Τουρκία πού μπορεί νά διαβάσει ὁ ἀναγνώστης στίς ἐπόμενες σελίδες. Στό μεταξὺ ἔγινε τό πραξικόπημα τῶν στρατηγῶν. Καί ἡ δικτατορία ἐπισημοποιεῖ τό πολιτικό καί κοινωνικό ἀδιέξοδο πού τό ἄρθρο αὐτό περιγράφει. Γιατί τί ἄλλο εἶναι μιά δικτατορία παρά ἡ θεσμοποίηση τοῦ ἀδιεξόδου, ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀδυναμίας ἐνός κοινωνικοῦ καί πολιτικοῦ συστήματος νά ξεπεράσει τήν κρίση πού δημιουργοῦν οἱ ἀντιφάσεις του; Τί ἄλλο εἶναι παρά ἡ διακίνηση τῶν ἀντιφάσεων; Τό λόγο πλέον στήν Τουρκία ἔχει ἡ βία. Ἡ βία τῶν στρατιωτικῶν, θλιβερά γνῶριμη καί στόν τόπο μας. Μιά βία πού πασχίζει νά παρουσιασεῖ σάν ἐθνοσωτήρια, ἀντικειμενική καί ἀμφίπλευρη, ἐναντίον τοῦ ἐξτρεμισμού τῶν ἄκρων. Παρόλο πού οἱ νέοι ἰθύνοντες τῆς Τουρκίας ἐπικαλοῦνται τή συνέχιση τῶν παραδόσεων τοῦ κεμαλισμοῦ, ὡστόσο ὁ καθένας ξέρει ὅτι οἱ δικτατορίες ποτέ καί πούθενά δέν γέννησαν δημοκρατίες. Καί εἶναι τόσο ἀπελπιστικά μονότονος αὐτός ὁ στρατοκρατικός λόγος ἵπυ διατείνεται ὅτι προασπίζει καί ἀνανεώνει τούς δημοκρατικούς θεσμούς τῆ στιγμῆ πού δέ βρίσκει ἄλλο μέσο ἐκτός ἀπό τήν ἐξόντωση τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν καί τή διάλυση τῶν δημοκρατικῶν ὀργανώσεων.

Μέ τή δικτατορία κανένα πρόβλημα δέ λύθηκε στήν Τουρκία οὔτε πρόκειται νά λυθεῖ: ἀπλῶς ὁ «ὑπόγειος» ἐμφύλιος πόλεμος παίρνει νέες μορφές, γενικεύεται καί τροφοδοτεῖται μέ νέες αἰτίες. Γιατί οἱ στρατιωτικοί οὔτε τά ὀξύτατα κοινωνικά προβλήματα μπορούν νά λύσουν, οὔτε τά δικαιώματα τῶν σημαντικῶν ἐθνικῶν μειονοτήτων μπορούν νά ἐξασφαλίσουν, οὔτε τό πολιτικό κλίμα νά ἐξυγιάνουν, οὔτε τήν ἀνεξαρτησία τῆς χώρας νά προασπίσουν, οὔτε τίς προαιώνιες θεοκρατικές-ὀπισθοδρομικές ἰδεολογίες νά καταπολεμήσουν ἔτσι καθώς ἔρχονται σέ κατάφωρη ἀντίθεση μέ τίς πλατιές μάζες τοῦ τουρκικοῦ λαοῦ καί μάλιστα τοῦ δημοκρατικοῦ. Ἄλλά καί ἐξαρτημένοι ὡς εἶναι οἱ στρατιωτικοί θά ἀποδειχτοῦν οἱ λιγότερο κατάλληλοι γιά νά διαχειριστοῦν τά ἄκανθώδη προβλήματα πού θέτουν οἱ ἀνάγκες καλῆς γειτονίας καί εἰρηνικῆς συνεργασίας μέ τίς ὄμορες χώρες καί μάλιστα σέ μιά περιοχή πού φλέγεται ἀπ' τόν ἀνοιχτό, ἄν καί «ἀκήρυχτο πόλεμο». Ἡ παθολογική «κλίση» τῶν στρατιωτικῶν γιά τούς θερμούς ἐναγκαλισμούς τοῦ NATO δέν μπορούν νά βοηθήσουν τόν εἰρηνικό διακανονισμό στό Αἰγαῖο, τήν Κύπρο ἢ νά ὑπαγορεύσουν νηφάλια στάση πρὸς τή φλεγόμενη Μεσοποταμία.

Ἐμεῖς ἐδῶ, ὅπου ὁ διάχυτος καί λαῦρος ἀντιτουρκισμός (πού μέ ἐλαφριά καρδιά καλλιεργοῦν τά πάσης φύσεως φερέφωνα τῆς ἀπερίσκεπτης πολιτικολογίας) καταργεῖ κάθε σκέψη κατανόησης κι ἀλληλεγγύης, τώρα, περισσότερο ἀπό κάθε φορά, πρέπει νά σταθοῦμε στή πλευρά τῶν Τούρκων δημοκρατῶν, ὄλων τῶν δημοκρατῶν, πού παλεύουν μέ ὅποιο τρόπο μπορούν, γιά τή μελλοντική ἀνεξάρτητη καί δημοκρατική Τουρκία.

Τουρκία: παράδεισος γιά τις τρομοκρατίες

«Δυό θανάσιμοι κίνδυνοι απειλούν τήν
άνθρωπότητα: ή τάξη και ή άταξία»

Πώλ Βαλερύ

Στούς διανοούμενους κύκλους τής Τουρκίας μιλούν όλοένα και περισσότερο γιά μία πολύ μεγάλη έλευθερία πού δέν υπάρχει σέ καμιά άλλη δημοκρατική χώρα: ή έλευθερία νά σκοτώνεις. Σήμερα, δεκαπέντε άτομα τήν ήμέρα βρίσκουν τό θάνατο από τίς σφαίρες τών τρομοκρατών. Μέ τόν καταστροφικό αυτό άριθμό ή Τουρκία καταρρίπτει ένα δραματικό ρεκόρ και μάλιστα γιά μία χώρα πού δέν υπάρχει επίσημως εμφύλιος πόλεμος. Από τό 1974 ό αίματηρός άπολογισμός τών τρομοκρατιών δέν έπαψε νά μεγαλώνει. Ο άριθμός τών θυμάτων φτάνει σέ ύψος έξοργιστικό: 5.000 σκοτωμένοι από τόν Ιανουάριο τού 1979!

Πώς μπορεί μία χώρα νά ύφίσταται γιά τόσο καιρό μία τέτοιας έκτασης πολιτική άποσταθεροποίηση; άναρωτιόταν πολλοί πρίν από τρία χρόνια: ενώ σήμερα μιλούν γιά ένα «τούρκικο θαύμα», διαπιστώνοντας ότι τό πολιτικό σύστημα κουτσά στραβά άντέχει σ' αυτήν τήν έκρηξη τών τρομοκρατιών. Σίγουρα πρόκειται γιά μία εκτίμηση πρόωρη. Άραγε οι τρομοκράτες έχουν κάποια πιθανότητα νά επισπεύσουν τήν άνοδο ενός «δυναμικού καθεστώτος»; Μέχρι ποιό σημείο τό κοινοβουλευτικό καθεστώς μπορεί νά άνθίσταται λογαριάζοντας σέ μία άποσύνθεση τής κατάστασης; Οι Τούρκοι διανοούμενοι γίνονται όλοένα και περισσότερο σκεπτικιστές: *Η άισιοδοξία δέν είναι τάχα τό όπιο τών άνοήτων;*

Οι κύριοι πρωταγωνιστές και σκηνοθέτες αυτού τού δραματικού έργου, πού παίζεται σ' όλη τήν επικράτεια, έχουν μία πρωτόγονη ιδέα γιά τήν κατάσταση. Και φέρνουν στό νοϋ τήν περίφημη φράση τού Όθέλου πού έπαναστατεί σάν μαθαίνει ότι ή γυναίκα του Δεισδαιμόνα τού είναι άπιστη: *«Θέλω αίμα, πολύ αίμα».*

Ποιοί είναι οι τρομοκράτες; Σέ ποιό πολιτικό σχηματισμό ανήκουν; Σήμερα οι μάσκες έχουν πέσει πιά: ό κύριος μάστορας τής βίας είναι τό νεοναζιστικό κόμμα τού πρώην συνταγματάρχη Τουρκές, τό Κόμμα τής Έθνικιστικής Δράσης (ΡΑΝ). Ένα είδος «φαιάς πανούκλας» μέ τουρκικά χρώματα εξαπλώνεται στή χώρα και τό επίκεντρό της τοποθετείται σ' αυτό τό υπερεθνικιστικό κόμμα, ένα κόμμα πού άντλεί τή δύναμή του από τήν κυβερνητική συνενοχή.

Άλλά υπάρχει και ή άλλη πλευρά τού νομίσματος. Η τρομοκρατία τής άριστεράς δέν είναι λιγότερο ένοχη. Διότι, άκόμη κι άν ένα μέρος τών όπαδών της δέν έχει συνείδηση τού ρόλου πού παίζει στήν ανάπτυξη τής τρομοκρατίας υιοθετώντας ένα στρατιωτικό νόμο τόσο παλιό όσο και ή ιστορία τής ανθρωπότητας - ή καλύτερη άμυνα είναι ή επίθεση - μπαίνει στό τρομοκρατικό παιχνίδι τής άκρας δεξιάς.

Κατά συνέπεια, αναπτύσσεται ένα είδος «βεντέτας» άνάμεσα στά δυό αντίπαλα στρατόπεδα, και όλα τά κοινωνικά στρώματα και τάξεις πληρώνουν τά έξοδα. Κανένα τμήμα τής κοινωνίας δέν άπαλλάσσεται από τό κλίμα τού εμφυλίου τρόμου πού μεταμορφώνει τήν καθημερινή ζωή σέ κόλαση, ενώ παραμένει πάντοτε παράδεισος γιά τούς τρομοκράτες.

Ύπό τόν «άναρχικό» στόν τρομοκράτη

Ύνάμεσα 1968 μέχρι τό 1973, ό όρος «άναρχικός» ήταν στή μόδα και σηματοδοτούσε τά μέλη τής άκρας άριστεράς. Ένώ ή Τουρκία μεταξύ 1971 και 1973 περνούσε μία περίοδο δύσκολη κάτω από μία μορφή κράτους Έκτάκτου Ύνάγκης, ό επίσημος όρος πού χρησιμοποιούσαν γιά νά όρίσουν τήν τρομοκρατία άντανακλούσε τήν άγνοια τών άρχών. Τό νόημα πού έδιναν στόν όρο ήταν κατάλληλο νά κάνει τόν Μάρξ και τόν Μπακούιν ν' άναπηδήσουν μέσα στόν τάφο τους: «άναρχικοί μαρξιστές - λενινιστές».

Έκτοτε ό όρος «τρομοκράτης» έκανε τήν θεαματική του είσοδο στή δημοσιογραφική γλώσσα χωρίς στό μεταξύ νά καθιερωθεί κάποια διαφορά μεταξύ τρομοκρατίας τής δεξιάς και τής άριστεράς. *«Τρομοκράτης είναι εκείνος πού κάνει πολιτική σκοτώνοντας»* σκέφτονταν πολλοί. Πράγμα άληθινό άλλωστε. Άλλά οι δημοσιογράφοι άποφεύγουν νά σχολιάσουν δύο από τά έξι κρίσιμα έρωτήματα (ποιός, πού, τί, πότε, πώς, γιατί), δηλαδή άποφεύγουν ν' άσχοληθούν μέ τό Ποιός και τό Γιατί. Η

καθημερινή εφημερίδα *Χουριέτ* (600.000 φύλλα κυκλοφορία), τελευταία, είχε τόν έξις τίτλο, ιδιαίτερα σημαντικό άπ' αυτή τήν άποψη: «Τό ζήτημα δέν είναι 'ποιός' και 'γιατί'. Άλλά πού πάμε».

Όστόσο όσο δέν καταπιανόμαστε μέ τά δύο αυτά κρίσιμα έρωτήματα είναι αδύνατο, κι ακόμη είναι παράλογο, νά βρούμε κάποια διέξοδο άπό τήν κρίση. Όμως οι δημοσιογράφοι αυτόλογοκρίνονται εξαιτίας τής παρέμβασης τών μεγάλων χρηματοδοτικών δυνάμεων πού κυριαρχούν στον τύπο. «Όποιος δέν ξέρει τίποτε είναι άμαθής· αλλά εκείνος πού ξέρει και δέν μιλάει είναι έγκληματίας», έλεγε ο Μπρέχτ.

Τόν καιρό πού ή άκρα άριστερά είχε τό μονοπώλιο τής ένοπλης δράσης δέν ύπήρχε κανένα πρόβλημα. Τά τυπογραφεία – «νάυλον τύπος» ονομάζεται ειρωνικά στήν Τουρκία – δούλευαν άκούραστα γιά νά προπαγανδίσουν τήν κλασική εικόνα «του τρομοκράτη μπολσεβίκου μέ τό μαχαίρι στό δόντια». Άλλά άπό τή στιγμή πού ή άκρα δεξιά έκανε τήν εμφάνισή της στήν πολιτική σκηνή ως αίμόφυρτος πρωταγωνιστής τής πολιτικής άποσταθεροποίησης έπρεπε πάση θυσία νά άποσιωπηθεί τό αίματηρό της παιχνίδι εναντίον τής δημοκρατίας. Έκτοτε, λοιπόν, ή κύρια φροντίδα του τύπου ήταν νά άποσιωπά τά κύρια ζητήματα του «ποιός» και «γιατί» δίνοντας μιάν άπρόσωπη εικόνα τής οργανωμένης τρομοκρατίας, παρόλο πού ήδη είχε άρχισει νά κατατρώει όλες τίς θεσμικές και κοινωνικές δομές.

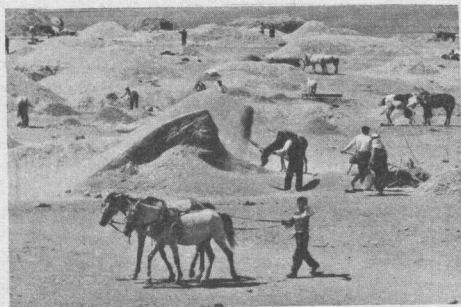
Διαίρει και βασίλευε

Έρθε έτσι ο καιρός νά τεθούν τά πραγματικά προβλήματα επί τάπητος. Ό Τουρκές, ο ήγέτης του Κόμματος Έθνικιστικής Δράσης (PAN), ένα είδος Ντούτσε αλλά Τούρκα, είναι ο πρωτομάστορας τής οργανωμένης τρομοκρατίας. Χάρη στή συνενοχή τής κυβέρνησης Ντεμιρέλ (1968-71) κατόρθωσε νά οργανώσει άποτελεσματικά τίς παραστρατιωτικές του ομάδες, τούς ονομαζόμενους «Κομάντος» ή «Γκρίζους Λύκους».

Η ιδεολογία του κόμματος του Τουρκές, τά «Έννεά Φάτα», είναι περισσότερο άντιγραφή του *Main Kampf* του Χίτλερ παρά τής Θεωρίας του φασισμού του Μουσολίνι. Αυτό τό υπερεθνικιστικό κόμμα αυτοχαρακτηρίζεται άντικομμουνιστικό, άντικαπιταλιστικό, άντιφιλελεύθερο, και παντουρκικό. Όμως ή ιστορική πραγματικότητα μάς δείχνει ότι άν ένα τέτοιο κόμμα καταλάβει τήν έξουσία μόνο ο άντικομμουνισμός θα διατηρηθεί άπό τό δημαγωγικό του πρόγραμμα. Πρέπει όμως νά σημειωθεί ότι ο «άντικομμουνισμός» του είναι ένας γενικός συμβολισμός πού περιλαμβάνει όλη τήν άριστερά. Πραγματικά, όπως και ο Γκαίμπελς, οι Γκρίζοι Λύκοι τραβάνε τά πιστόλια τους μόλις άκούσουν τή λέξη κουλτούρα. Και γιά τό ζήτημα αυτό προετοιμάζονται έντατικά σ' όλη τήν έκταση τής χώρας. «Η θά τούς κάνουμε νά σπαράσουν όριστικά ή θά χύνουμε τό αίμα τους άσταμάτητα», είναι τό σύνθημα τών Γκρίζων Λύκων πού έκφράζει καλύτερα άπό κάθε άλλο τήν έπιθυμία τους νά έγκαθιδρύσουν ένα καθεστώς βασισμένο στήν τρομοκρατία.

Οι ήγέτες του PAN άποκρούουν τήν κατηγορία ότι είναι οι πρωταγωνιστές τής τρομοκρατίας. Κατ' αυτούς τό PAN τηρεί άυστηρά τούς κανόνες τής «νομιμότητας» και τά μέλη του μόνο όταν πρόκειται νά άμυνθούν άναγκάζονται ν' άπαντήσουν στήν τρομοκρατία μέ τρομοκρατία. Όλοΐδια ήταν ή επιχειρηματολογία του Χίτλερ και του Μουσολίνι. «Η τρομοκρατία; Ποτέ! πρόκειται άπλόυστα γιά μέτρα κοινωνικής ύγιεινής. Πρέπει νά βγάλουμε αυτά τά άτομα άπό τήν κυκλοφορία άκριθώς όπως ένας γιατρός βγάξει τούς κακοήθεις όγκους», έλεγε ο Γκαίμπελς. Οι παραστρατιωτικές οργανώσεις του PAN, πιστές στα λόγια του Γκαίμπελς, δέν κάνουν τίποτε άλλο άπό τό νά πραγματοποιούν έπιχειρήσεις γιά τήν «κοινωνική κάθαρση». Και θεωρούν ότι ή ύπαρξη του πλουραλισμού ιδεών μόνο κακό μπορεί νά προκαλέσει στήν κοινωνία· άρα οι διαφορετικές ιδέες πρέπει όπωσδήποτε νά ξεριζωθούν γιά νά μπορέσει νά ύπάρξει μιά μονοπολική και όλοκληρωτική κοινωνία. Οι έπιχειρήσεις τους, δηλαδή οι πολιτικές δολοφονίες, έχουν στόχο, κυρίως, δασκάλους, πανεπιστημιακούς, δημοσιογράφους, συνδικαλιστές και άριστερους πολιτικούς.

Αυτή ή πλευρά τής τρομοκρατίας τής άκρας δεξιάς είναι ένα μόνο μέρος τής στρατηγικής τής άποσταθεροποίησης. Στήν πραγματικότητα, χάρη στή συνενοχή του Ντεμιρέλ, τό PAN πέτυχε νά διαίρει τήν Τουρκία σε δύο έχθρικά στρατόπεδα και έτσι νά βασίλευει πάνω σ' ένα μεγάλο μέρος τής χώρας. Στήν Κωνσταντινούπολη και τήν Άγκυρα οι Γκρίζοι Λύκοι έχουν έξασφαλίσει τήν «τάξη» σε όρισμένες συνοικίες, τίς ονομαζόμενες «άπελευθερωμένες». Και σε όρισμένες πόλεις τής Άνατολής είναι οι άπόλυτοι και πανίσχυροι κυρίαρχοι. Οι πόλεις Έρζερούμ, Γιοσγκάτ, είναι τά περίτρομα παραδείγματα τής «Μεγάλης Τουρκίας» πού θέλουν νά οικοδομήσουν, μ' όποιοδήποτε τίμημα. Η

άριστερά στις περιοχές αυτές έχει πρακτικά εξαφανιστεί. Βλέποντας οι άριστεροί ότι η τρομοκρατία μαινόταν καθημερινά σέ βάρος τους, έφευγαν γιά τά μεγάλα άστικά κέντρα μιά και δέν ήταν δυνατό νά συμμεριστούν τίς δλοκληρωτικές άπόψεις τών Γκρίζων Λύκων.

Και ό κατάλογος τών άπελευθερωμένων άπό τό ΡΑΝ περιοχών όλοένα και μεγαλώνει: Έρζερούμ, Έλαζίγκ, Γιοσγκατ, Κανκιρί, Νεβσεχίρ, Κιρσεχίρ, Καϋζερί, Έρζινκάν, Καχραμανμαράς.

Η κύρια επίδιωξη του ΡΑΝ είναι νά υποκινήσει τόν άνοιχτό έμφύλιο πόλεμο σέ όλες τίς περιοχές όπου συνυπάρχουν διαφορετικές έθνικές (Τούρκοι, Κοϋρδοί) και θρησκευτικές (Άλεβίτες, Σουννίτες) όμάδες, ώστε νά επισπευθεί ή κατάληψη τής έξουσίας άπό τό στρατό πού φαινομενικά δέν έχει καμιά διάθεση νά συντρίψει μέ δική του πρωτοβουλία τό δημοκρατικό πολίτευμα. Τό ΡΑΝ προσπαθεί νά έξολοθρεύσει τούς Άλεβίτες (πού άναγνωρισμένα είναι προσευτικοί και μαζικά ψηφίζουν τό σοσιαδημοκρατικό ψηφοδέλτιο) σέ τρεις περιπτώσεις: Μαλάτια (1977), Καχραμανμαράς (1978), Τσορούμ (1980). Η σκηνοθεσία και στίς τρεις περιπτώσεις γενικής δοκιμής έμφυλίου πολέμου, είναι όμοια: κατ' άρχήν οι Γκρίζοι Λύκοι διέδωσαν τήν ψεύτικη είδηση ότι τό Τζαμί τής πόλης πυρπολήθηκε άπό τούς κομμουνιστές. Στή συνέχεια θάλθησαν νά λεηλατούν τά καταστήματα τών Άλεβιτών και νά κατασφάζουν τόν κόσμο στίς άλεβίτικες συνοικίες. Τό τρομοκρατικό τους σύνθημα ήταν: «Άς χύσουμε τό αίμα τών κομμουνιστών· είναι μιά καλή πράξη. Όποιος σκοτώσει ένα κομμουνιστή θά πάει στόν παράδεισο και τ' άμαρτήματά του θά συγχωρεθούν». Ό άπολογισμός ήταν πάνω άπό 500 δολοφονημένοι, άνάμεσά τους γυναίκες και παιδιά. Δέν έξορουμε άν αυτοί οι δήμιοι θά πάνε στόν παράδεισο, έξορουμε όμως σίγουρα ότι δέν πήγαν φυλακή ή άν ποτέ πάνε θά θρούνε εύκολα τή δυνατότητα ν' άποδράσουν.

Ό λόγος του κόμματος

Πώς αυτό τό μικρό κόμμα (ΡΑΝ), πού είχε μόνο τρεις βουλευτές τό 1973, έχει σήμερα 16 και ένα εκατομμύριο ψηφοφόρους και τολμά νά δρά σάν κράτος εν κράτει όντας πάντα ή κύρια πηγή τής όργανωμένης τρομοκρατίας;

Ό μεγαλύτερος αίτιος άναμφίβολα είναι ό Ντεμιρέλ, ό ήγέτης του Κόμματος τής Δικαιοσύνης και σημερινός πρωθυπουργός.

Τό 1968, όταν τά πρώτα στρατόπεδα εκπαίδευσης τών Γκρίζων Λύκων είχαν άρχίσει νά λειτουργούν, ό Ντεμιρέλ, ως πρωθυπουργός, λογάριαζε ότι οι όπαδοί και τά δυναμικά μέλη τής άκρας δεξιάς θά μπορούσαν νά έμποδίσουν τήν άνοδο τής άριστεράς στά πανεπιστήμια. Τελικά, όταν έγινε ή πρώτη ένοπλη σύμπλοκή άριστερών και δεξιών οι Γκρίζοι Λύκοι έπωφελήθηκαν άπό τήν κάλυψη πού τούς παρείχε ό Ντεμιρέλ και έξοπλίστηκαν. Ό έξοπλισμός τών άριστερών πραγματοποιήθηκε άργότερα και προσευτικά στό βαθμό πού ή τρομοκρατία τής δεξιάς έξογκωνόταν χάρη στήν κάλυψη τής κυβέρνησης. Γιατί, στό μεταξύ, ό Ντεμιρέλ δέν έπαυε νά θεωρεί δικούς του τούς Γκρίζους Λύκους. Και γιά νά συγκαλύψει τίς δολοφονίες πού διέπρατταν, μονόπλευρα άκόμη τήν εποχή εκείνη, θρασύτατα δήλωνε: «αυτοί οι νεαροί έθνικιστές βοηθούν τίς δυνάμεις τής τάξεως». Έκτοτε ή νοσοτροπία του Κόμματος τής Δικαιοσύνης δέν έχει αλλάξει. Άκόμη και πρόσφατα, μετά άπό τίς σφαγές στό Τσορούμ, ό υπό παραίτηση ύπουργός Έσωτερικών τής κυβέρνησης Ντεμιρέλ πρόβαινε σέ παρόμοιες δηλώσεις.

Ό Ντεμιρέλ εξάλλου, άφού συγκρότησε τό συνασπισμό «Έθνικιστικό Μέτωπο» (1974-1977), στό όποιο συμμετείχε και τό ΡΑΝ του Τσεγκενέ, έδωσε στόν τελευταίο τή δυνατότητα νά προωθήσει τή διαδικασία εκφασισμού του κρατικού μηχανισμού πού, κατά κάποιο τρόπο, είχε προσωρινά άνακοπεί άπό τήν κυβέρνηση Έτσεβίτ (1977-1979). Τώρα μέ τή νέα κυβέρνηση Ντεμιρέλ ό εκφασισμός επιταχύνεται. Νομιμοποιώντας έτσι τό ΡΑΝ γιά νά διατηρηθεί στήν έξουσία πάση θυσία και προσφέροντάς του σημαντικές παραχωρήσεις, ό Ντεμιρέλ πέτυχε τό ακατόρθωτο: νά διαιρέσει τή χώρα σέ δύο έχθρικά στρατόπεδα, τό «έθνικιστικό» και τό «διεθνιστικό» (έδώ περιλαμβάνει κυρίως τό κόμμα του Έτσεβίτ). Έβαζε δηλαδή σέ πρώτη μοίρα τό κόμμα του και τή μακιαβελική του έξουσία και σέ δεύτερη τή δημοκρατία. Τό κομματικό συμφέρον υπερίσχυε μπροστά στό κράτος δικαίου και τίς θεμελιώδεις έξουσίες. Περισσότερο άπό τόν Τσεγκενέ πού δέν είναι παρά πiónι στά χέρια του Ντεμιρέλ και τών «σκοτεινών δυνάμεων», ό άρχηγός του κόμματος Δικαιοσύνης είναι ό πραγματικός άρχιτέκτονας τής «άποσταθεροποιημένης Τουρκίας». Όντας πάντα πιστός στή στρατηγική τής κρίσης πού άποτελεί τή βάση τής πολιτικής του άπό τό 1964, έφερε τήν Τουρκία στό χείλος τής άβύσσου.

σου. Σήμερα περήφανος γιά τόν εαυτό του καυχιέται γιατί κατάφερε νά κάνει ένα «μεγάλο άλμα πρὸς τὰ μπρός»... γιά νά τήν σώσει.

Στήν Τουρκία τοῦ 1980 ὁ Ντεμιρέλ δέν σταμάτησε νά ἐπαναλαμβάνει στούς δημοσιογράφους τὰ ἀκόλουθα λόγια πού δείχνουν τήν ἀσυναγώνιστη ἀνευθυνότητά του: «Μή μου πείτε ὅτι ἡ δεξιά εἶναι ἀνακατωμένη στήν τρομοκρατία». Καί συνεχίζει τόν τρομοκρατικό ἀλλά καί συνάμα ἀποκαλυπτικό τοῦ θαυμασμοῦ του γιά τόν Πινοσέτ λόγο, πού βεβαίως στρέφεται κατά τῆς ἀριστερᾶς: «σπάστε τὰ κεφάλια τους, τὰ χέρια τους, ξεριζώστε τίς γλώσσες τους, ἐξολοθρεῦστε τοὺς λησσοσυμμοριῆτες».

Τί εἶναι ἀκριβῶς ὁ Ντεμιρέλ; Τό ἀτυχο παράδειγμα ἐνός ἀναχρονιστικοῦ φιλελευθερισμοῦ μέ τήν ἐννοια τῆς συνθηκολόγησης τοῦ φιλελευθερισμοῦ ὑπέρ ἐνός ὀλοκληρωτικοῦ καθεστώτος τῆς δεξιάς; Ἡ μήπως ἡ περίπτωσή του μοιάζει μέ τόν ἰταλικό φασισμό καί τό γερμανικό ναζισμό, παίζει δηλαδή ἕνα παιχνίδι γιά τήν ἐγκαθίδρυση ἐνός «μεταμφιεσμένου φασισμού ἀλά Τούρκα»; Ὅπως καί νά 'χει τό πράγμα, ὁ φιλικός πρὸς τό κόμμα τῆς Δικαιοσύνης τύπος θεωρεῖ τόν Τουρκέσ καί τό ΡΑΝ ὡς φυσικούς συμμάχους τοῦ Ντεμιρέλ. Γιά τήν τουρκική ἀστική τάξη ὅλα τὰ μέσα εἶναι καλά καί ἐπιτρεπτά ἀρκεῖ ἡ ἀριστερά νά μὴν πάρει τήν ἐξουσία. Παντοῦ βλέπουν συνωμοσίες τῆς ἀριστερᾶς, ἀλλά μ' αὐτήν τήν τακτική θέλουν βασικά νά χτυπήσουν τό Δημοκρατικό Κόμμα τοῦ Λαοῦ ('Ἐτσεβίτ). Τό Κόμμα τῆς Δικαιοσύνης, πιστό στίς ἐπιλογές τῆς ἀστικής τάξης, νομιμοποιεῖ τό ΡΑΝ καί παρουσιάζεται «ὡς φίλος μέ τόν ἐχθρό τοῦ ἐχθροῦ του». Ἀλλά μέ τό νά ἐξυπηρετεῖ αὐτή τήν ἀρχή τό Κόμμα τῆς Δικαιοσύνης – πού αὐτοχαρακτηρίζεται κόμμα φιλελεύθερο – ἀλλάζει δομικά καί γίνεται ὀλοένα καί περισσότερο φασιστοειδές. Πάνω ἀπὸ τὰ 30% τῆς βάσης του ἔχει πάρει φιλική πρὸς τόν Τουρκέσ στάση, ὅπως ἄλλωστε τό πιστοποιοῦν τὰ ἀποτελέσματα τῶν τελευταίων ἐκλογῶν γιά τήν ἀνάδειξη τῶν ὀργάνων τῆς νεολαίας τοῦ Κόμματος.

Ἀλλά καί ἡ πολιτική τοῦ Ἐτσεβίτ ἦταν μιά πολιτική πριμοδότηση τοῦ κομματικοῦ συμφέροντος. Ὁ Haluk Ulman, κοινοβουλευτικός τοῦ Δημ. Κόμματος τοῦ Λαοῦ καί παλαιὸς καθηγητῆς τῶν Διεθνῶν Σχέσεων στή Σχολή Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀγκυρας, σέ φιλική συγκέντρωση ἐπιβεβαίωσε ἀνεπίσημα τό γεγονός αὐτό μέ τὰ ἀκόλουθα λόγια: «Ὅταν ὁ Ἐτσεβίτ ἦταν πρωθυπουργός (1977-79) εἶχε τή δυνατότητα νά θέσει ἐκτός νόμου τό ΡΑΝ παραπέμποντας τήν ὑπόθεση στό Συνταγματικό Συμβούλιο. Ὁ φάκελος ΡΑΝ ἦταν ἔτοιμος νά διαβιβαστεῖ, ἀλλά τελικά ὁ Ἐτσεβίτ δέν τό ἀποτόλμησε, γιατί σκέφτηκε ὅτι μετά τή θέση ἐκτός νόμου τοῦ ΡΑΝ, τό κόμμα τοῦ Ντεμιρέλ θά ἔπαιρνε ὄλους τοὺς ψήφους του (περίπου ἕνα ἑκατομμύριο). Κι ἀκόμη χειρότερο, μετά τήν πτώση του ὁ Ἐτσεβίτ γιά νά δικαιολογηθεῖ δήλωσε ὅτι ὁ «φάκελος ΡΑΝ» εἶχε καεῖ σέ μιά πυρκαγιά».

Αὐτό ἦταν τό πιό σοβαρό πολιτικό λάθος τοῦ Ἐτσεβίτ. Σκοπός του ἦταν νά διαιρέσει τοὺς ψήφους τῆς Δεξιάς. Καί, ἐξαιτίας αὐτοῦ τοῦ μακιαβελικοῦ ὑπολογισμοῦ, τό κόμμα του σήμερα καί ἡ Τουρκική Δημοκρατία πληρώνουν τὰ σπασμένα.

Στό ἐξῆς τὰ στελέχη καί τὰ μέλη τοῦ Δημ. Κόμματος τοῦ Λαοῦ ἔχουν μεταβληθεῖ σέ προτιμητέους στόχους τοῦ ΡΑΝ. Τούς τελευταίους δύο μῆνες οἱ Γκρίζοι Λύκοι δολοφόνησαν ἕνα βουλευτή καί 3 γραμματεῖς διαμερισμάτων (τῶν πόλεων Ἄδανα, Καϋζερί καί Νεβσεχίρ) τοῦ Δ.Κ.Λ. Καί ὁ ὑπουργός Ἐσωτερικῶν τῆς κυβέρνησης Ντεμιρέλ δήλωσε ἠρασύτατα γιά τὰ τραγικά αὐτά γεγονότα: «αὐτά τὰ στελέχη τοῦ ΔΚΛ δέν ἦταν φυσιολογικοί σοσιαλδημοκράτες». Μ' ἄλλα λόγια εἶναι φυσικό πράγμα νά δολοφονοῦνται «κομμουνιστές», ἢ ὅτι γιά τή δεξιά ἡ σοσιαλδημοκρατία εἶναι συνώνυμη τοῦ κομμουνισμοῦ.

Ἴσορροπία τοῦ τρόμου καί Δούρειος Ἴππος

Μ' αὐτές τίς συνθήκες πολιτικῆς ζωῆς ἡ Τουρκική Δημοκρατία μπορεῖ νά ἐπιζήσει;

Μερικοί ὑποστηρίζουν ὅτι θά ἐπιζήσει γιατί αὐτή ἡ κατάσταση εἶναι ἐγκλιματισμένη στή χώρα. Ἄρα, κατ' αὐτούς, μακροπρόθεσμα θά ὑπάρξει ἕνα εἶδος ἰσορροπίας ἀνάμεσα στή δημοκρατία καί τήν τρομοκρατία. Καί τελικά ἡ δημοκρατία θά θριαμβεύσει. Οἱ ὑποστηρικτές τῆς ἀποψῆς αὐτῆς χύνουν κροκοδείλια δάκρυα γιά τὰ θύματα τῆς τρομοκρατίας. Ὅπως ὁμως ξέρομε ὁ κροκοδείλιος δακρύζει ἀφοῦ ἔχει καταβροχθίσει τή λεία του. Ἐννοεῖται ὅτι λεία τους εἶναι ἡ ἴδια ἡ Δημοκρατία. Καί προσπαθοῦν νά καλύψουν τήν ποιοτική ἀλλαγὴ στήν τρομοκρατία τῆς δεξιάς γιά νά ἐπισπεύσουν τή διαδικασία κατάρυσης τῆς δημοκρατίας, ἐνῶ παράλληλα εἶναι οἱ συνειδητοὶ συνένοχοι τῶν «σκοτεινῶν δυνάμεων» πού ἀποσταθεροποιοῦν τή χώρα. Ξέρουν ὅτι ἡ δημοκρατία εἶναι ἕνα πεδίο ἐξαι-

ρετικά εϋνοϊκό γιά τήν ανάπτυξη τής τρομοκρατίας. Ἡ Γερμανική Δημοκρατία τής Βαϊμάρης δέν μπόρεσε νά ἐπιζήσει μέσα στήν τρομοκρατία. Τελικά ὁ ναζισμός ἐπικράτησε, ὄχι χάρη στή δική του δύναμη, ἀλλά ἐξαιτίας τής διάσπασης τής ἀριστεράς πού ὀφειλόταν στίς θεωρητικές πλάνες τής III Διεθνούς καί στή συνενοχή τῶν φιλελεύθερων μέ τούς Ναζί πού παρεμπόδιζαν μιά ἔθνικη κινητοποίηση γιά τή σωτηρία τής δημοκρατίας.

Σήμερα ἡ κατάσταση στήν Τουρκία μοιάζει πολύ μέ τή Γερμανία τής Βαϊμάρης. Ἡ βαθιά ἀποσταθεροποίηση, οἱ προμελετημένες πολιτικές δολοφονίες, ἡ ὀξεία κοινοβουλευτική κρίση, ἡ χρόνια κυβερνητική ἀστάθεια καί ἡ ὀξύτατη οικονομική κρίση εἶναι μερικές πλευρές πού δικαιολογοῦν τή σύγκριση.

Γι' αὐτό, μέσα σ' αὐτές τίς συνθήκες, τό νά μιλάει κανεῖς γιά ἰσορροπία τοῦ τρόμου εἶναι ἀπλοϊκό καί κακόγουστο σόφισμα. Διότι ἡ ἰσορροπία ἀνατρέπεται συνεχῶς ὑπέρ τής Δεξιᾶς. Σήμερα τό νεοναζιστικό κόμμα ἀποτελεῖ ἕνα σοβαρότατο κίνδυνο γιά τή δημοκρατία. Τό PAN εἶναι ἕνα εἶδος Δούρειου Ἴππου.

Στό ἐπίπεδο τοῦ κράτους καί στά μάτια τής ἀστικής τάξης τό PAN ἔχει πλέον νομιμοποιηθεῖ. Εἶναι παρόν σ' ὅλους τούς κρατικούς θεσμούς. Εἶναι ἔτοιμο νά ἀναλάβει τόν πολιτικό ρόλο πού ἡ μπουρζουαζία θά ἦταν διατεθειμένη νά τοῦ ἐμπιστευθεῖ, πλάι στό κόμμα τής Δικαιοσύνης καί μάλιστα βραχυπρόθεσμα.

Ἔτσι μπροστά σ' αὐτό τό ἀπροκάλυπτο θέατρο θά ἦταν τερατώδης ἀπλοϊκότητα νά παρουσιάζει κανεῖς τήν τρομοκρατία τής «ἀριστεράς» σάν κύριο ἀντίπαλο. Θά ἦταν μιά ἱστορική πλάνη πολύ βαριά. Βεβαίως ἕνας ἀριστερός πρέπει νά ἀρνέεται κάθε εἶδος τρομοκρατία, οἰουδήποτε χρώματος. Διότι τό νά προσπαθεῖ κανεῖς νά καταστρέψει τό δημοκρατικό σύστημα μέ τήν τρομοκρατία (τήν ὀνομαζόμενη «κόκκινη») ἔχει ἕνα μόνο στόχο: τήν ἐγκαθίδρυση ὀλοκληρωτικοῦ καθεστώτος. Ὅπως ἔλεγε ὁ Καμύ, ἕνας διανοούμενος ἔχει καθήκον ν' ἀρνέεται κάθε ὀλοκληρωτισμό, εἴτε τής δεξιᾶς εἴτε τής ἀριστεράς. Σήμερα ἡ ἀριστερά, στό σύνολό της, ὀφείλει νά καταδικάσει τήν τρομοκρατία, τήν ὀνομαζόμενη τής «ἀριστεράς».

Ἐπάρχουν ὁμως καί ἄλλοι λόγοι, ἄς ποῦμε «πρακτικοί». Ἀπό ποιοτική ἄποψη ἡ ἄκρα ἀριστερά εἶναι ἀδύνατο νά ἰσοφαρίσει τήν ἄκρα δεξιά. Πρῶτον γιατί τό PAN συμμετέχει στήν ἐξουσία καί εἶναι τμήμα τής κυβερνητικῆς λειτουργίας. Δεύτερο, χάρη στά στελέχη πού κατάφερε νά τοποθετήσει μέσα στόν κρατικό μηχανισμό, καί συνεχίζει νά τοποθετεῖ μέ τήν κάλυψη τοῦ Ντεμιρέλ, ἔχει γίνει κράτος ἐν κράτει. Τρίτο εἶναι ὑποψήφιο νά κερδίσει μαζί μέ τό Κόμμα τής Δικαιοσύνης τίς ἐπόμενες βουλευτικές ἐκλογές, τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1980. Οἱ Γκρίζοι Λύκοι μεταμφιεσμένοι σέ Δούρειο Ἴππο παραμονεύουν νά κατασπαράξουν τή λεία τους.

Δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε ἐπίσης, χωρίς ὁμως νά χάσουμε ἀπό τά μάτια μας τό «νόμιμο» PAN πού ἀποτελεῖ τόν κύριο κίνδυνο, ὅτι ὑπάρχουν τά «αὐτόνομα κέντρα» τής τρομοκρατίας πού παίζουν μεγάλο ρόλο στήν ἀποσταθεροποίηση τής Δημοκρατίας. Συνεπῶς εἶναι ἀδύνατο νά ὑπάρξει μιά ρεαλιστική ἀνάλυση τής «στρατηγικῆς τοῦ τρόμου» ἄν παίρνομε ὑπόψη μόνο τό ἐπίσημο PAN. Χωρίς βέβαια νά πῆσουμε στήν παγίδα τῶν σχηματοποιήσεων καί τῶν μανιχαϊστικῶν διχοτομιῶν εἶναι σχεδόν βέβαιο ὅτι ἡ «ἀποσταθεροποίηση» τής Τουρκίας καθοδηγεῖται τόσο ἀπό τήν CIA ὅσο καί ἀπό τήν KGB. Ἀλλά ποιοτικά ἡ ἀνάμειξη τής CIA εἶναι πολύ πιό σημαντική διότι πραγματοποιεῖται μέσα ἀπό κρατικούς θεσμούς ὅπως οἱ «ἀντι-ανταρτικές» ὑπηρεσίες πού λειτουργοῦν στό πλαίσιο τοῦ στρατοῦ καί ἀποτελοῦν κράτος ἐν κράτει.

Ὅταν ὁ Ἐτσεβίτ ἦταν πρωθυπουργός προσπάθησε νά ἀποκαλύψει αὐτή τήν κατάσταση, πράγμα πού κατέληξε σέ πλήρη ἐποτυχία. Αὐτές οἱ «σκοτεινές δυνάμεις», ἐναντίον τῶν ὁποίων εἶναι ἀγνωστο ποιά τακτική θά πρέπει νά δοκιμασθεῖ γιά νά ἀντιμετωπιστοῦν ἀποτελεσματικά, εἶναι σχεδόν ἀλάνθαστες καί ἀσυναγώνιστες στίς τρομοκρατικές τους ἐπιδόσεις. Συνεπῶς ὁ ἀνταγωνισμός στό ἐσωτερικό τής Τουρκίας τῶν μεγάλων δυνάμεων, μέ τή μεσολάβηση ἐνδιάμεσων ντόπιων ομάδων, καθιστᾷ τό πρόβλημα τής τρομοκρατίας ἀκόμη πιό σύνθετο κι ἀκόμη πιό δισεπίλυτο.

Πύρρα νίκη

Ὡστόσο στή σημερινή κατάσταση δέν λείπουν ἐκεῖνοι πού προτείνουν διάφορα γιαιτροσόφια γιά νά ἀνακοπῆ ἡ τρομοκρατία. Καί εἶναι τόσο πολλὰ ὥστε ὁ μέσος ἀνθρώπος τά χάνει κυριολεκτικά μπροστά σ' ὅλους αὐτούς τούς θαυματοποιούς πού κραδαίνουν τό μαγικό τους ραβδί.

Τό πιό καθαρό φάρμακο τό προτείνει ὁ Τοκέρ, δημοσιογράφος καί γεροϋσιαστής, ἕνα εἶδος Ἰνβουού, πού ὑποστηρίζει ἀκατάπαυστα τό σχηματισμό ἑνός συνασπισμοῦ ἔθνικης ἐνότητος τοῦ Δημο-

κρατικού Κόμματος και του Κόμματος της Δικαιοσύνης. Παρά τις δομικές αλλαγές – δηλαδή τόν εκφασισμό του κόμματος της Δικαιοσύνης – ο Τοκέρ δεν κατάφερε να ξεκολλήσει από την εμμονή ιδέα του. Μάλιστα μέσα στην απελπισία του έφτασε να καταγγείλει όλους όσους δεν αποδέχονται την πρότασή του για τόν Έθνικό Συνασπισμό ότι είναι κομμουνιστές και πράκτορες της ΕΣΣΔ. Αυτή η φημισμένη για τήν αμερικανοφιλία της προσωπικότητα, βασιλικότερη του βασιλέως, έλπίζει να γίνει ο ανάδοχος της εμπιστοσύνης του Λευκού Οίκου μετά τη δολοφονία του Νιχάτ Έρίμ (παλιός πρωθυπουργός τήν εποχή τής δικτατορίας του 1971). Έδώ και χρόνια λέγεται ότι συνεργάζεται στενά-τατα με τή CIA. Πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι δεν υπάρχει καπνός χωρίς φωτιά;

Οι ύποπτοι της άποψης αυτής διόλου δεν σκέπτονται να σώσουν τήν Τουρκία. Επιδιώκουν, αντίθετα, χάρη στόν προτεινόμενο Έθνικό Συνασπισμό να επισπεύσουν τή διάσπαση του κόμματος του Έσεβίτ. Οι 60 βουλευτές που ανήκουν στην αριστερά πτέρυγα του ΔΚΑ – που οι άποψεις τους μοιάζουν με τού CERES τού Γαλλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος – ενοχλούν αφάνταστα τή δεξιά και τήν τουρκική αστική τάξη. Αν τά δυο μεγάλα κόμματα συνασπιστούν δεν θά ήταν άδύνατο, σκέφτονται, να τά διασπάσουν, άρα να εξαγνίσουν «ιδεολογικά» τό Δημοκρατικό Κόμμα τού Λαού.

Τό δεύτερο γιατροσόφι που προτείνεται είναι ή υπερψήφιση αντιτρομοκρατικών νόμων. Χάρη σ' αυτούς, ύποστηρίζουν πολλοί, ή τρομοκρατία θά εκλείψει.

Όστόσο για να είναι αποτελεσματικοί οι αντιτρομοκρατικοί νόμοι πρέπει οι πολιτικοί ήγέτες να αλλάξουν ριζικά νοοτροπία. Για τήν ώρα κάτι τέτοιο δεν μοιάζει πιθανό. Έτσι αν τέτοιοι νόμοι ψηφιστούν δεν πρόκειται να προκύψει κανένα θετικό αποτέλεσμα. Αντίθετα θά ενοήσουν τή μεγαλύτερη ανάπτυξη τής τρομοκρατίας, αν παράλληλα δεν εφαρμοστεί μιά νέα οικονομική πολιτική. Διότι οι βαθύτερες αιτίες τής τρομοκρατίας βρίσκονται στην κοινωνικοοικονομική πτώχευση τού συστήματος. Η Τουρκία γνωρίζει μιά οικονομική κρίση χωρίς προηγούμενο, με τέτοια χαρακτηριστικά, που επιτρέπουν να τήν εντάξει κανείς στόν Τρίτο Κόσμο. Ήδη από τό 1977 βρίσκεται σέ χρεοκοπία και ζει μέρα τή μέρα, καλύτερα ψευτοζεί, ενώ ή δυτική βοήθεια έρχεται με τό σταγονόμετρο.

Μερικοί αριθμοί άρκουν για να δείξουν τό οικονομικό αδιέξοδο: ένας λογαριασμός πετρελαίου τής τάξης τών 4 δισ. δολ. εξαγωγικό εμπόριο που δεν ξεπερνά τά 2,5 δισ. δολ., δηλαδή δεν φτάνει να καλύψει ούτε τις εισαγωγές πετρελαίου. Έλλειμμα τού εμπορικού ισοζυγίου πάνω από 3 δισ. δολ. πληθωρισμός καλπάζων που ξεπερνά τό 100%. τό βάρος τού εξωτερικού χρέους ξεπερνά τά 20 δισ. δολ. μόνο ή πληρωμή τών τόκων αυτού τού χρέους αντιπροσωπεύει τά 30% τού εθνικού εισοδήματος, και για τό 1983-1985 ύπολογίζεται ότι θά αντιπροσωπεύει τό 65%. Η Τουρκία που τό διάστημα 1960-1977 είχε μιά μέση ετήσια ανάπτυξη 4,1% σήμερα γνωρίζει μηδενική ανάπτυξη.

Σ' όλα αυτά τά οικονομικά δεδομένα πρέπει να προστεθεί μιά δημογραφική ανάπτυξη τής τάξης τού 2,5%, άστυφιλία χωρίς προηγούμενο που θά μπορούσε να ονομαστεί «χωριατοποίηση» τών πόλεων. Οι άνεργοι είναι τό 15% τού ενεργού πληθυσμού ενώ ή χωρίς προηγούμενο προλεταριοποίηση και ή πληθωρισμός έφεραν τήν εξαφάνιση τών μεσαίων στρωμάτων. Τέλος παρατηρείται ριζική αλλοίωση τής κουλτούρας τών νέων γενειών που βρίσκεται σέ πλήρη αναντιστοιχία με τό αρχαϊκό πολιτικοοικονομικό σύστημα.

Όταν υπάρχει μιά κατάσταση σαν τής Τουρκίας δεν είναι δυνατό να παλέψει κανείς εναντίον τής τρομοκρατίας ακολουθώντας τό παράδειγμα και τις μεθόδους τής Όμοσπονδιακής Γερμανίας. Η Βόννη κέρδισε τόν αντιτρομοκρατικό άγώνα «αυτοκτονώντας» τούς κρατούμενους τού Μανχάιμ. Άλλά στην Τουρκία δεν θά μπορεί να υπάρξει τέλος στις «προμελετημένες αυτοκτονίες» γιατί ή μαζική βάση τής τρομοκρατίας είναι πολύ πλατιά. Μπορεί κανείς να παλέψει ενάντια στα έλη σκοτώνοντας τά κουνούπια;

Τό τρίτο γιατροσόφι που προτείνεται προβάλλεται από τή φιλελεύθερη δεξιά, από τό δίμηνο περιοδικό *Forum*. Η επιθεώρηση αυτή δημοσίευσε πρόσφατα μιά πρόταση συνταγματικής αναθεώρησης που είναι πιστή αντιγραφή τού γαλλικού Συντάγματος τής 5ης Γαλλικής Δημοκρατίας. Ο Γιαλσίν, άρχισυντάκτης τού *Forum* και καθηγητής τών πολιτικών επιστημών στην Άγκυρα, θεωρεί ότι πρέπει να εγκαθιδρυθεί ή δημοκρατική έξουσία γιατί νομίζει ότι αυτό είναι που κυρίως λείπει στην Τουρκία. Πιστεύει ότι ή εφαρμογή τού περιβόητου άρθρου 16 τού γαλλικού Συντάγματος τού 1958 θά άρκούσε να εξαλείψει τήν τρομοκρατία. Ός προς τήν Γαλλία, τό άρθρο αυτό, που τό περιεχόμενο του βρίσκεται σέ θεμελιακή αντινομική αντίθεση με τό δημοκρατικό θεσμό, αποτελεί παρά ταύτα ένα είδος εξαίρεσης στην άσκηση τών έξουσιών τού προέδρου τής Γαλλικής Δημοκρατίας. Ένώ στην περίπτωση τής Τουρκίας ή εξαίρεση θά γίνει κανόνας, διότι ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας θά κυβερνά τή χώρα για μιά άπερίοριστη διάρκεια βασισιμένος αποκλειστικά στις εξαίρετικές έξου-

ΔΙΕΘΝΗ ΘΕΜΑΤΑ

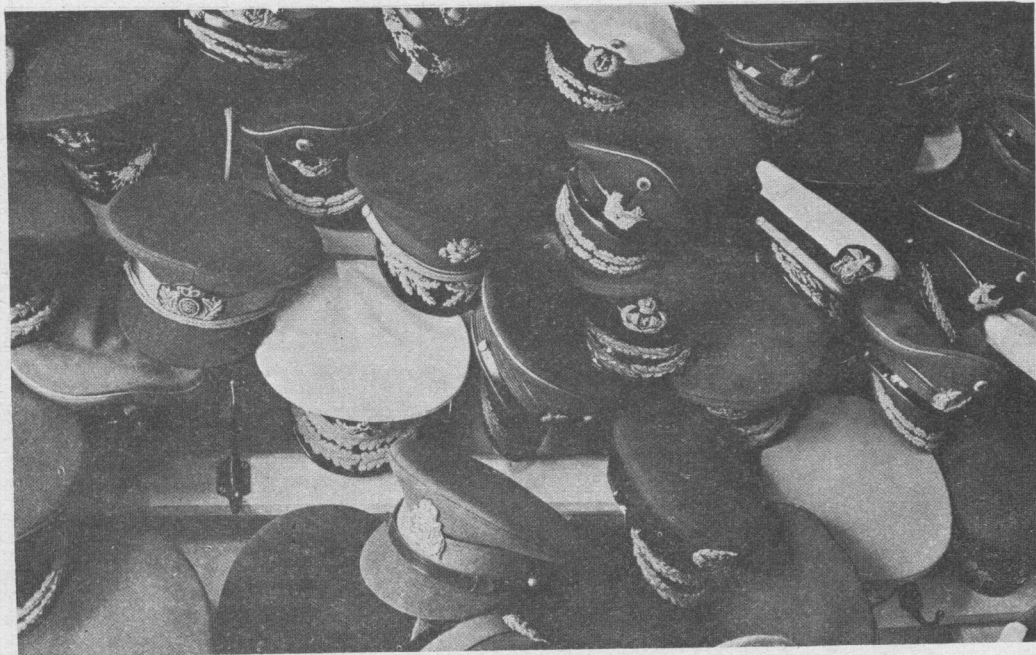
σίες έωστού εξαιλεφτεί ή τρομοκρατία. Έπομένως, ή εύχή νά εγκαθιδρυθεί ή δημοκρατική άρχή εξαφανίζεται μπροστά σέ μία «δημοκρατική δικτατορία» δεδομένου ότι ή εφαρμογή του άρθρου 16 στήν τουρκική έκδοχή του θά δώσει στον Πρόεδρο τής Δημοκρατίας νόμιμες, συνταγματικές δικτατορικές έξουσίες.

Όλα αυτά τά γιατροσόφια στήν πραγματικότητα υπόσχονται πύρρειες νίκες και τά αποτελέσματά τους θά είναι καταστροφικά. Έξάλλου τό νά ποντάρει κανείς σέ μία άποσύνθεση τής κατάστασης, είτε τό θέλουμε είτε όχι θά έχει σάν αποτέλεσμα τήν πριμοδότηση του φασισμού πού παράνομα βασιλεύει στήν Τουρκία. Ίσως ή τρομοκρατία άποβεί ένας κοινός τόπος, ίσως ένταχθεί στήν καθημερινότητα αλλά τό ανθρώπινο κόστος θά είναι πολύ μεγάλο. Ήδη οι «φρόνιμοι» φεύγουν γιά τήν Εύρώπη ή τς ΗΠΑ, φοβούμενοι τς άπόπειρες δολοφονίας. Και άναρωτιέται κανείς άν τό καθεστώς αυτό είναι δημοκρατικό λαμβανομένου υπόψη ότι ό άνθρωπος δέν άπολαμβάνει τά θεμελιακά του δικαιώματα και πάνω άπ' όλα τό δικαίωμα στή ζωή.

Είναι άνώφελο «νά περιμένουμε τόν Γκοντό», στό βαθμό πού ή πολιτική τάξη δέν αλλάξει άποψη γιά τό κράτος και όχυρώνεται στήν υπάρχουσα κατάσταση άδιαφορώντας γιά τό κόστος τής στάσης της. Άρα, θραχυπρόθεσμα, είναι άπλοϊκό νά λογαριάζει κανείς ότι θά υπάρξει εξαφάνιση τών τρομοκρατιών. «Μαγική ράβδος» δέν υπάρχει. Στή σημερινή Τουρκία οι έξουσίες μπορούν νά ύποσχεθούν, όπως έλεγε ό Τσώρτσιλ, μόνο τό αίμα, τά δάκρυα και τό θάνατο. Ή δεξιά τό επιδιώκει συνειδητά. Όσο γιά τήν άριστερά είναι πολύ δύσκολο ή πολύ άργά νά κυριαρχήσει στήν κατάσταση.

Άλλά πού θά πάει αυτή ή κατάσταση; Ό Ulman (σοσιαλδημοκράτης) θεωρεί ότι ό άνοιχτός εμφύλιος πόλεμος είναι αναπόφευκτος. Θά είναι θραχύς αλλά ιδιαίτερα αίματηρός χωρίς νά είναι δυνατό νά προβλεφθούν οι συνέπειές του. Άλλά ό,τι κι άν συμβεί άκόμη, κι άν αύριο ή Τουρκία θά έχει ξεπεράσει τό άδιέξοδό της μέσα άπό, ποιός ξέρει, ποιές περιπέτειες, «όλα θά έχουν λησμονηθεί και τίποτε δέν θά έχει διορθωθεί», όπως λέει και ό Μίλαν Κούντερα.

Αύγουστος 1980
μετάφραση Δ. Μηλιάκη

ΑΤΕΛΗ ΣΤΕΓΑΣΤΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑ

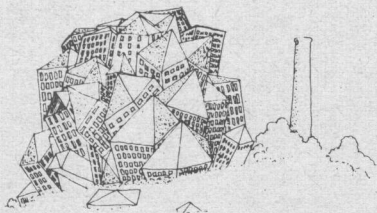
του Δ.Α. Φατούρου

Ἐξουσία καὶ χῶρος,
κάποιες ἴσως
καθοριστικές σχέσεις

Ἡ ἐμπορευματική κατοικία τοῦ μικροῦ καὶ μεσαίου εισοδήματος, αὐτή πού ἔχει πλημμυρίσει τίς μικρότερες καὶ μεγαλύτερες πόλεις τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, εἶναι μία πολύ χαρακτηριστική περίπτωση τοῦ τρόπου πού διαμορφώνεται τό κτισμένο περιβάλλον. Μπορεῖ νά δείξει πρακτικά καὶ ἄμεσα πῶς τό κτισμένο περιβάλλον ἀπό τή μιά μεριά εἶναι ἀποτέλεσμα κοινωνικοοικονομικῶν σχέσεων καὶ ἀπό τήν ἄλλη συμβάλλει, θετικά ἢ ἀρνητικά, καί μέ διαφορετικούς βαθμούς, στίς διανθρώπινες σχέσεις, στίς σχέσεις ἐξουσίας καί χρήστη, στίς κοινωνικοπολιτιστικές συνθήκες. Τήν τελευταία αὐτή ἀντιστοιχία θεωρῶ πολύ χρήσιμο νά γίνεται φανερή σέ ἐφαρμοσμένες καί συγκεκριμένες περιπτώσεις χωρίς γενικόλογες ἀναφορές. Τέτοιες περιπτώσεις θά προσπαθῶ νά παρουσιάσω μέ συντομία. Θά περιορισθῶ σέ περιπτώσεις-παράδειγματα πού ἀφοροῦν εἰδικά στίς χρήσεις, τίς σχέσεις τους καί τήν διατύπωσή τους στό χῶρο. Δέν θά συζητήσω τήν ἀντιληπτική ὀργάνωση ὅπως ἡ ὀπτική καί ἡ χωρική¹ ἂν καί ὁ ρόλος της φαίνεται νά εἶναι τό ἴδιο σοβαρός σ' αὐτή τήν ἀντιστοιχία.

Δέν θά συζητήσω γενικότερες σχέσεις, ὅπως τή θέση τῆς κατοικίας αὐτῆς στόν ἰστό τῆς πόλης, καί τήν ἀναλογία ἀτόμων σέ ἐπιφάνεια ἢ σέ χῶρος, οὔτε τό πρόβλημα τῆς πολυκατοικίας ἀνεξάρτητα ἀπό τήν εισοδηματική της κατάταξη. Θά περιορισθῶ σέ ἐλλείψεις καί ἄλλες δυσλειτουργίες πού παρουσιάζονται

1. Βλ. γι' αὐτές τίς διακρίσεις καί τίς συσχετίσεις τους, Φατούρος, Δ. Α., Ὁργάνωση τοῦ χώρου καί γεωμετρική ὀργάνωση - Σημειώσεις μαθημάτων, Θεσσαλονίκη 1979 καί Φατούρος, Δ. Α. «Ἀπό τό κενό στό χῶρο», στό Boglund - Λαγοπούλου, Karin (ἐπιμ.) Σημειωτική καί Κοινωνία, Ἀθήνα: Ὀδυσσεύς 1980.

στην ίδια την κατοικία του μικρομεσαίου εισοδήματος και στις σχέσεις της με το πιο άμεσο περιβάλλον της.

Η έμπορευματική αυτή κατοικία, βασισμένη στη μικρή ατομική ιδιοκτησία, είναι η γνωστή επιχειρηματική διαδικασία της πολυκατοικίας με την αντιπαροχή. Είναι η πολυκατοικία των τεσσάρων ή πέντε ορόφων συνήθως ή και μικρότερη, στις περιοχές χαμηλού εισοδήματος, στις παρυφές των πόλεων και άλλου, αλλά και η πολυκατοικία των έξι ή επτά ορόφων μέσα στις πόλεις στις περιοχές κύρια μικρομεσαίου εισοδήματος.

Τό μεγαλύτερο μέρος από αυτές τις κατοικίες, αν όχι όλες, αν και μοιάζουν ότι είναι ολοκληρωμένες εκπληρώσεις ατομικής και κοινωνικής ζωής, δεν είναι. Αυτό που προσφέρουν δεν είναι κατοικία, είναι στέγαστρο που τό όνοματίζουν κατοικία. Αυτή είναι μία ριζική διαφορά. Είναι στέγαστρα για πολύ περιορισμένες χρήσεις ή, με άλλους όρους, για μικρό μέρος από τις ατομικές και ομαδικές ανάγκες. Αυτό διαπιστώνεται σε μία σειρά από τά χαρακτηριστικά αυτών «των κατοικιών»:

Δέν έχουν την κατάλληλη τεχνική υποδομή, π.χ. αποχετεύσεις. Δέν έχουν την κατάλληλη κατασκευή, δηλαδή αυτή που ανταποκρίνεται στις χρήσεις και στις ειδικές συνθήκες, π.χ. στο κλίμα, στα ύλικά που διατίθενται, στο ποιοτικό επίπεδο των τεχνικών της κατασκευής. Δέν έχουν την κατασκευή που νά μπορεί νά πραγματοποιηθεί εύκολα και λιγότερο ή περισσότερο φτηνά αλλά και νά συντηρηθεί εύκολα, νά μόν έχει γρήγορα ανάγκη από μικροεπισκευές. Άλλά δέν ανταποκρίνονται ούτε στο κρίσιμο ρόλο τους ως κατοικίας:

Δέν έχουν τις έξυπνες που χρειάζεται μία μικρή ή μεγάλη οικογένεια. Τά δωμάτια έχουν συχνά ένα παράθυρο σε κακό προσανατολισμό και όταν ακόμη θά ήταν δυνατό νά έχουν και άλλο παράθυρο. Έχουν κρύο τό χειμώνα ή ζέστη τό καλοκαίρι. Δέν έχουν διόλου ρεύμα άερα, που θά ρύθμιζε εύκολα και χωρίς δαπάνες λειτουργίας τή θερμοκρασία, τήν ύγρασία και τόν αερισμό.

Οί κουζίνες δέν έχουν διόλου φώς και άερισμό ή έχουν ελάχιστο. Δέν έχουν υπαίθρια μικρή περιοχή για τή «λάτρα», για όλα όσα έχει ανάγκη τό «εργαστήριο-κουζίνα», σκουπίδια, άχρηστα αντικείμενα, κρέμασμα μικρορούχων κτλ.

Τά μπαλκόνια, στή καλύτερη περίπτωση με πλάτος ένα μέτρο ή κάτι τέτοιο, δέν επιτρέπουν στους κατοίκους νά καθήσουν στο ύπαιθρο, άνοιχτό ή σκεπασμένο, στους κατοίκους μάλιστα ενός τόπου τής Άνατολ. Μεσογείου..., τούς αναγκάζουν νά κάθονται σε παράταξη, δέν μπορούν έτσι νά συζητήσουν, νά κοιταχθούν, νά επικοινωνήσουν. Στις περιπτώσεις που τό πλάτος τους είναι μισό μέτρο δέν έξυπηρετούν ούτε τις βοηθητικές χρήσεις (όπως λέγονται, ή άλλως τις υποχρήσεις) για τις όποιες προορίζονται. Ένώ χρειάζεται χώρος για ταξινομημένη αποθήκευση, λιγότερο ή περισσότερο περιορισμένου χρόνου ή και για μακροχρόνια και μόνιμη, ή θέση τους και οι διαστάσεις τους όχι μόνο δέν τούς επιτρέπουν κατανομές περιοχών και γενικά εύχρηστη διάταξη αλλά δέν τούς επιτρέπουν ούτε νά καθαρίζονται.

Δέν έχουν χώρο για τά παιδιά στο ισόγειο ή σε κάποιο άλλο χώρο. Είναι γνωστό ότι στα μπαλκόνια μπαίνει συρματόπλεγμα και εκεί «παίζουν» τά παιδιά.

Τό ίδιο άρνητικές είναι και οι συνθήκες από τή σχέση τής κατοικίας με τά αυτοκίνητα. Στις πιο τυπικά αστικές περιοχές τά αυτοκίνητα σταθμεύουν στο πεζοδρόμιο τής κατοικίας, σκεπάζουν παράθυρα, έμποδίζουν τόν πεζό.

Οί έξυπνες της γειτονιάς, για τή συλλογική ζωή και για τις ατομικές ανάγκες, όχι μόνο δέν αντιμετωπίζονται αλλά αντίθετα είναι σε τέτοια κατάσταση ώστε δημιουργούν άρνητικές συνθήκες. Τυπικό παράδειγμα: Δέν υπάρχει περιοχή με πράσινο ή αν υπάρχει κάποια πρόβλεψη, ο χώρος είναι «άγριος», άδιαμόρφωτος, και λιγότερο ή περισσότερο βρώμικος. Η κατάσταση αυτή στην κλίμακα τής γειτονιάς δέν μπορεί νά έξυσορροπηθεί από τήν ποσότητα και τήν ποιότητα του υπαίθριου χώρου στή μεγαλύτερη κλίμακα, άφου όπως είναι γνωστό οι υπαίθριοι χώροι π.χ. στην Άθήνα και στή Θεσσαλονίκη είναι μόνο 3% ενώ τό λιγότερο θά έπρεπε νά είναι 12%. Άκόμη και οι οργανωμένοι οικισμοί, όπου ή εϋθύνη του Κράτους είναι ακόμη πιο άμεση και πιο εύκολα φανερή, δέν έχουν τις κοινωνικές έξυπνες που συγκροτούν τελικά ένα κοινωνικά οργανωμένο χώρο, δηλαδή κάνουν πόλη. Ο χώρος για τά παίζουν τά παιδιά ή δέν υπάρχει ή αν υπάρχει δέν είναι διαμορφωμένος. Αντίθετα είναι εγκαταλελειμμένος και λίγο ή πολύ βρώμικος ή καταλαμβάνεται από άλλες χρήσεις, γίνεται π.χ. στάθμευση αυτοκινήτων όπως στον οικισμό «Άξιός» στή Θεσσαλονίκη. Τά αυτοκίνητα μάλιστα στην περίπτωση αυτή είναι τεράστια φορτηγά. Τά ίδια συμβαίνουν και με τήν περιοχή για πράσινο.

Στις άτέλειες τής ίδιας κατηγορίας, δηλαδή σε έλλειψεις και παραλείψεις κρατικής μέριμνας, όφείλεται μία άλλη δυσλειτουργία του χώρου: Στις σχέσεις κατοικίας και έμπορικών επιχειρήσεων, βιοτεχνιών κ.ά. Παράδειγματα είναι ή αυθαίρετη χρησιμοποίηση από μικρότερες ή μεγαλύτερες επιχειρήσεις, όπως συνεργεία αυτοκινήτων και έμπορικά καταστήματα αυτοκινήτων, δημοσίων χώρων που προορίζονται για ανάγκες τής κατοικίας και των πεζών, όπως είναι τό πεζοδρόμιο και μέρος του δρόμου.

Στις συνθήκες αυτές που δημιουργούνται από τις έλλειψεις κρατικές ρυθμίσεις ή από τις παραχωρήσεις τής έξουσίας σε ιδιωτικές έμπορευματικές και κερδοσκοπικές προτεραιότητες, πρέπει νά προστεθούν και νά συνεκτιμηθούν και αυτές που άφορούν τις εϋρύτερες πολεοδομικές ρυθμίσεις. Δύο τυπικές περιπτώσεις είναι:

Πρώτη, ή άλλαγή των δρων δόμησης, που μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα δίνει μεγαλύτερα ποσοστά κάλυψης, περισσότερους όρόφους κ.λπ., δηλαδή μεγαλύτερη έμπορευματοποίηση του χώρου.

Δεύτερη, ή χάραξη και κατασκευή δρόμων μεγάλης κυκλοφορίας χωρίς νά λαμβάνεται υπόψη τό σύνολο των κοινωνικών αναγκών που προσδιορίζουν τή λειτουργία ενός δρόμου, όπως απομόνωση των ρυπάνσεων, ήχου και άτμόσφαιρας, έξασφάλιση τής κίνησης των πεζών κ.ά. Αυτό διαπιστώνεται σε δρόμους έξω από τήν πόλη και μέσα σε κάποιο μικρό οικισμό, όπως στή Νέα Φιλαδέλφεια και στή Λεωφόρο Άθηνών στην Άθήνα, και στον «Φοίνικα» στή Θεσσαλονίκη, αλλά και σε δρόμους μέσα στο κέντρο τής πόλης, όπως στή Λεωφόρο Μεγάλου Άλεξάνδρου στή Θεσσαλονίκη. Είναι ένδεικτικό ότι ακόμη και μετά τή διαπίστωση των άρνητικών χαρακτηριστικών αυτών

των δρόμων δέν εκφράζεται δημόσιο ενδιαφέρον γιά τήν αποτελεσματική αντιμετώπιση των προβλημάτων πού δημιουργούν στή στοιχειώδη ποιότητα τής καθημερινής ζωής.

Τά χαρακτηριστικά τής ίδιας τής κατοικίας (ή τής «κατοικίας») και τής περιοχής τής, συσχετίζονται τό ένα μέ τό άλλο και συσσωρεύονται σέ συνθήκες, εντυπώσεις και σχέσεις. Διαμορφώνουν τελικά τό κτισμένο περιβάλλον μέ καταστάσεις ζωής διαφορετικές απ' ό,τι ζητάει ή κατοικία.

Κατοικία-στέγαστρο όπως τήν περιέγραφα, χωρίς τή θετική δημιουργική εκπαιδευτική δυνατότητα πού δίνει ή ποιότητα του χώρου, αντίθετα μέ τίσ αρνητικές συνθήκες και τήν υποβαθμισμένη ποιότητα τής συγκρότησης και του εξοπλισμού και τής ίδιας τής κατοικίας και τής γειτονιάς, είναι μία πραγματικότητα του περιβάλλοντος, πού παίζει έναν ιδιαίτερα σοβαρό ρόλο στίς διανθρώπινες σχέσεις, στήν ανθρώπινη κοινότητα, στή στάση και στίς προθέσεις των νέων, στίς επιλογές τους, στίς ικανότητές τους²,

2. Τήν επιρροή τής πύλης ιδιαίτερα στους νέους επισημαίνει χαρακτηριστικά ό D. Harvey, *Social Justice and the city*, London: Arnold 1973 (σελ. 310).

στή διαμόρφωση του πολιτισμού του τόπου. Από τά αποτελέσματα αυτής τής πραγματικότητας του περιβάλλοντος δέν θά συζητήσω αυτό πού είναι άμέσως φανερό, ότι δέν ικανοποιούνται οι ανάγκες γιά τίσ όποιες κατασκευάζεται ή κατοικία, όρισμένες μάλιστα από τίσ όποιες είναι στοιχειώδεις, έτσι ώστε ή ζωή στο σπίτι και στή γειτονιά γίνεται από δύσκολη ως στερητική. Θά προσπαθήσω νά εξηγήσω και νά δείξω δύο άλλες πλευρές πού δέν είναι νομίζω φανερές εύκολα.

1. Διαμορφώνεται ένα σύνθετο κοινωνικοπολιτισμικό φαινόμενο πού έχει ιδιαίτερη κοινωνική σημασία: Προκαλείται μία επικίνδυνη σύγχυση όταν προβάλλεται ότι ό εσωτερικός μετανάστης ή οικογένεια χαμηλού εισοδήματος απέκτησε κατοικία ή όταν, ακόμη χειρότερα, ό ίδιος ό χρήστης, ό κάτοικος του σπιτιού, νομίζει ότι απέκτησε κατοικία, ενώ αυτό πού απέκτησε δέν είναι κατοικία. Είναι ένα στέγαστρο πολλές φορές και αυτό άτελές. Αυτή ή σύγχυση είναι μία παγίδα. Δίνει έξωτερικά κάποια ίχνη, κάποιες «εικόνες» κατοικίας, παράθυρα, πόρτες, λουλούδια ίσως. Μεταφέρονται ακόμη και «εικόνες» μιάς άλλης κατηγορίας, πού δέν συζητώ εδώ, αυτές πού θέλουν νά δηλώσουν ένα ψηλότερο οικονομικό επίπεδο³ και επιτείνουν τήν σύγχυση. Δίνει λοιπόν ίχνη κατοικίας, αλλά δέν δίνει κατοικία, όπως είναι ό πραγματικός της ρόλος. Είναι μία επιγραφή κατοικίας και όχι μία πραγματικότητα κατοικίας. Έτσι παρασύρει και τόν ίδιο τόν πληθυσμό στήν έντύπωση ότι εκπληρώνονται οι ανάγκες του, και δίνει τή δυνατότητα στο κράτος νά όνοματίζει αυτά τά άτελή στέγαστρα ανταπόκριση στίς οικιστικές ανάγκες. Αυτή δέβαια ή «πρόταση» του κράτους δέν γίνεται άποδεκτή από τους χρήστες της ούτε σέ όλη της τήν έκταση πάντοτε, ούτε σέ όλα της τά σημεία. Η σύγχυση όμως προκαλείται: Η κατοικία στο σύνολό της, στήν ταυτότητά της και ή διαπίστωση των αναγκών βρίσκονται σέ άσάφεια ή και σέ άποπροσανατολισμό.

Έδώ ό άρχιτέκτονας πού έχει συνειδητοποιήσει τό έργο του, μπορεί νά συμβάλει σοβαρά στήν κατανόηση και άποκάλυψη τής πραγματικότητας.

2. Η άπουσία χώρων γιά βασικές δημόσιες έξυπηρετήσεις και κρατικών κανονισμών πού νά κατοχυρώνουν βασικούς παράγοντες τής ποιότητας τής ζωής, δηλώνουν τήν άπουσία ή/ και τήν άρνητική στάση τής δημόσιας, τής κρατικής εϋθύνης και τήν έλλειψη ενδιαφέροντος γιά τόν πολίτη. Η άνοχή αντίστοιχα τής πολιτείας στήν υποβάθμιση του περιβάλλοντος και τή δυσλειτουργία του χώρου, από τή μικρή ως τή μεγάλη κλίμακα, εκφράζει και τήν άνοχή της ή και τήν ένίσχυση της στήν έμπορευματική ιδιωτική δραστηριότητα και τήν έλλειψη έλέγχου πού θά χρειαζόταν γιά νά ανταποκριθεί στίς ανάγκες τής άτομικής ζωής. Αναθέτει έτσι έμμεσα ή Πολιτεία, ή άρχουσα δηλαδή πολιτική έξουσία, στο κάθε άτομο ή στή μικρή κοινωνική ομάδα, νά αντιμετώπισει και νά λύσει μόνη της μέ όποιο τρόπο μπορεί, ακόμη και ύπερβαίνοντας, παρακάμπτοντας ή έξαπατώντας τή Πολιτεία, τά

3. Βλάχος, Ξ., Κατοικία και κοινωνικές τάξεις στον ελληνικό άστικό χώρο, στο Φατούρος, Δ. Α., Α. Παπαδόπουλος, Β. Τεντοκάλη (έπιμ.) *Μελέτες γιά τήν κατοικία στήν Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής 1979.

προβλήματά του. Και βέβαια οι φίλες κοινωνικές ομάδες, ταξικές ή εκλογικής πελατείας, μπορούν με άλλες δυνατότητες να χειρισθούν αυτή την «ανάθεση».

Συχνά μάλιστα η Πολιτεία ακόμη και άμεσα ανάθετει την αντιμετώπιση των ελλείψεων και γενικά των προβλημάτων της ποιότητας της ζωής στα άτομα και τις κοινωνικές ομάδες. Ζητάει να αναλάβουν αυτά τη φροντίδα της συντήρησης π.χ. μιάς περιοχής, να «συνεργασθούν» μαζί της, να μη σταθμεύουν σ' αυτή ή την άλλη θέση τὰ αυτοκίνητά τους, να προσέχουν στην κίνησή τους ως πεζοί, δηλαδή στην πιο καθημερινή ανθρώπινη δραστηριότητα, κ.ά. Αυτές οι προτροπές και αυτή η «ιεραποστολική» στάση που ζητάει η Πολιτεία, γίνονται την ίδια ώρα που αυτή ή ίδια ούτε έχει αναλάβει τό μέρος της δικής της ευθύνης ούτε απλά τό έχει αναγνωρίσει. Αντίθετα οι δικές της ρυθμίσεις οδηγούν στη δυσλειτουργία και στά προβλήματα του χώρου, όπως φάνηκε σε όσα κατέγραφα.

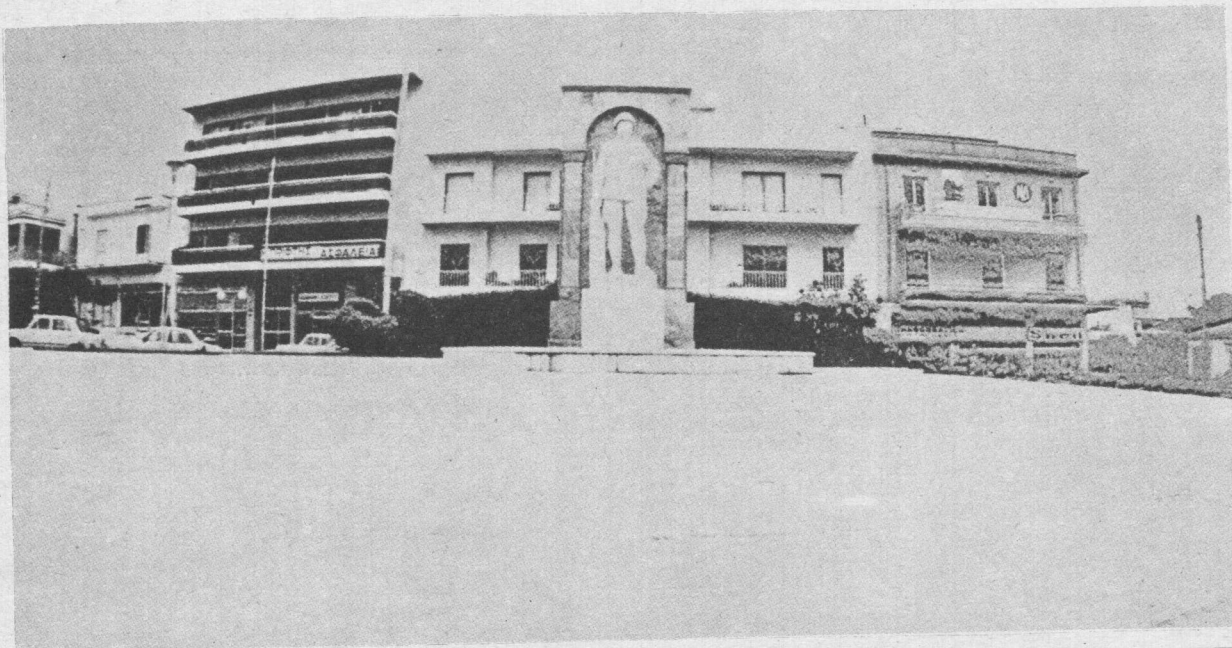
Από τις σχέσεις των κρατικών αποφάσεων και από τη στάση της εξουσίας για τό χώρο, διαμορφώνεται ένα πυκνό πλέγμα σημάνσεων και συμβολισμών, που λειτουργούν σε μεγάλη έκταση από την πιο μικρή κλίμακα του χώρου ως την πιο μεγάλη. Ένα παρόμοιο πλέγμα σημάνσεων και συμβολισμών λειτουργεί μέσα στο περιβάλλον και τὰ αντιληπτικά χαρακτηριστικά του, γεωμετρικά π.χ. και χώρου. Παρόμοιο γιατί και οι ίδιες κοινωνικοοικονομικές διαδικασίες τό προσδιορίζουν και γιατί μεταφέρει πολλά ίδια ή συγγενή κοινωνικοπολιτισμικά πρότυπα, παρορμήσεις κ.λπ. Για τό λόγο αυτό μάλιστα, δέν μπορούν σήμερα να χρησιμοποιηθούν, σύμφωνα με όρισμένες αναλύσεις, ιστορικά αντιληπτικά χαρακτηριστικά,⁴ τουλάχιστον «ύπεροπτικά» και εύκολα.

4. Dickens, P. G., Marxism and architectural theory: a critique of recent work, *Environment and Planning*, 1979, 6, 105-116.

Κατοικίες και γειτονιές μικρού και μεσαίου ακόμη εισοδήματος, που λέγονται αστικοί χώροι ζωής ή ολοκληρωμένες συνθήκες περιβάλλοντος και οικισμοί οργανωμένης δόμησης, που λέγονται τελειωμένοι, είναι σε ύψηλο βαθμό άτελείς και κοινωνικά ανάπηροι και δέν έχουν χαρακτηριστικά και δυνατότητες που να εκφράζουν και να διαρθρώνουν τη συλλογική κοινωνική ζωή, τη φροντίδα και την ευθύνη του συλλογικού όργανου, του πιο ύψηλου μάλιστα, που είναι ή άρχουσα εξουσία, για ό,τι επαγγέλεται, για ό,τι δηλώνει. Η εξουσία αφαιρεί από τόν έαυτό της την κοινωνική ευθύνη, δηλαδή τό ρόλο της.

Αυτές τις «κατοικίες» πρέπει να τις αναγνωρίσουμε ως δηλώσεις της εξουσίας στο χώρο: ό,τι πραγματικά είναι. Διαμορφώνουν έτσι ανάλογα στερεότυπα ανθρώπινων σχέσεων, ατομικής και συλλογικής συμπεριφοράς ή πιο σωστά συμβάλλουν στη διαμόρφωσή τους: Έξατομικεύουν τις φιλοδοξίες, προτρέπουν σε άπλοποιήσεις και συμβατικές παραδοχές, μειώνουν την ευθύνη του πολίτη απέναντι στο κράτος, νομιμοποιούν την αυθαιρεσία, ανάπτυσσούν τόν ανταγωνισμό, σε όποιο βαθμό και σε όποια κατεύθυνση, αναθέτουν μόνο στη δικαιοσύνη τις ρυθμίσεις για τις διαφορές και όχι και στην ατομική και κοινωνική ευθύνη, στην καλλιέργεια της κριτικής και της αυτοκριτικής. Μιά συνέπεια αυτής της κατεύθυνσης της ατομικής και συλλογικής συμπεριφοράς είναι ή ανάπτυξη ακόμη και της αντίστοιχης εκλογικής-πολιτικής συμπεριφοράς, που, άλλωστε, συχνά καλλιεργείται προς την ίδια κατεύθυνση από την πολιτική πρακτική της άρχουσας εξουσίας.

Από όλα αυτά προκύπτει μία πολύ ενδιαφέρουσα σειρά προβλημάτων που θά αξίζει να μελετηθούν συστηματικά. Ίσως θά βρίσκαμε εκεί μερικές απαντήσεις για τό είδος του αστικού μετασχηματισμού στον τόπο μας, για τις κοινωνικοπολιτισμικές μετεξελίξεις του άγροτικού πληθυσμού, αλλά και για τις φιλοδοξίες και τις προοπτικές και της εκλογικής πελατείας και μιάς μερίδας της νεότερης γενιάς.

Τό παιδί καί ή διαφήμιση

της 'Αλεξάνδρας Κορωναίου

«Ο αέρας πού αναπνέουμε αποτελείται από άζωτο, οξυγόνο και... διαφήμιση!»

Η φράση ανήκει σ' έναν διαφημιστή κι έχουν περάσει πέντε χρόνια από τότε πού διατυπώθηκε. Έκτοτε ή τηλεόραση έχει εμπλουτισθεί και εμπλουτίζεται με ιδιαίτερα γρήγορο ρυθμό από παιδικά πρόσωπα. Πρόκειται για μία προσπάθεια αναθύμησης της χαμένης παιδικότητας των ενηλίκων ή άμεσος στόχος είναι τό ίδιο τό παιδί;

Τά τελευταία χρόνια παρατηρείται ένα διαρκώς αυξανόμενο ενδιαφέρον τής διαφημιστικής βιομηχανίας για τό παιδί. Πρόκειται για μία αλλαγή στη νοοτροπία και τά ήθη τής εποχής μας πού γίνεται όλο και περισσότερο «παιδοκεντρική» ή για τήν αναζήτηση και εκμετάλλευση ενός νέου αγοραστικού κοινού σέ μία στιγμή πού ή ανεύρεση νέων αγορών πωλήσεων αποτελεί τήν απαραίτητη προϋπόθεση τής συντήρησης των καταναλωτικών κοινωνιών μας.

Σύμφωνα μέ στοιχεία πού δημοσιεύτηκαν στό *Monde de l' Education* (Νοέμβριος 79, no 55) φαίνεται πώς τό παιδί αποτελεί τήν κινητήρια δύναμη των πωλήσεων ενός ποσοστού 43% των προϊόντων πού έχουν περάσει προηγουμένως από τό διαφημιστικό κανάλι. Τό παιδί αποτελεί έναν «άμεσο» αγοραστή για τά γλυκά (καραμέλες, σοκολάτες κλπ.), τά παιδικά, κυρίως εικονογραφημένα, περιοδικά και τούς δίσκους.

Αυτό όμως πού έχει ιδιαίτερη σημασία για τούς πωλητές αλλά και για μάς είναι πώς τό παιδί λειτουργεί κατ' έξοχήν και πολύ αποτελεσματικά σάν «έμμεσος» αγο-

ραστής, μέσω δηλαδή τής πίεσης πού ασκεί μέ διάφορους τρόπους στους ενήλικες και ιδιαίτερα στά μέλη τής οικογένειάς του για διάφορες αγορές.

Είναι φανερό πώς ακόμα κι όταν τό παιδί βρίσκεται σέ ηλικία - όλο και μικρότερη άλλωστε -, όπου μπορεί νά διαθέσει τό ίδιο ένα χρηματικό ποσό (τό γνωστό χαρτζιλίκι), αυτό δέν είναι αρκετό για μία άμεση αγορά. Έτσι ή αγορά στην οποία εξασκεί μία πιο καθαρή επίδραση είναι ή ίδια ή οικογένεια. Συχνά αυτή ή επίδραση αφορά αποκλειστικά προϊόντα προορισμένα για κατανάλωση από τούς ενήλικες.

Είναι χαρακτηριστικός ό τρόπος μέ τον όποιο ένας ειδικός τής αμερικανικής επιθεώρησης *Adverstising Age* απευθύνεται στους υπεύθυνους πωλήσεων: «Εάν επιθυμείτε πραγματικά νά πραγματοποιήσετε μεγάλο αριθμό πωλήσεων χρησιμοποιήστε τά παιδιά σάν βοηθούς σας. Τό παιδί βοηθά και αυξάνει τίς πωλήσεις. Νευριάζει τον πατέρα ή τή μητέρα μέχρις ότου τούς «πέσει» ν' αγοράσουν αυτό πού επιθυμεί».

Ή τηλεόραση

Τό πρωταρχικό και πιο σημαντικό μέσο γι' αυτό τό σκοπό είναι ή τη-

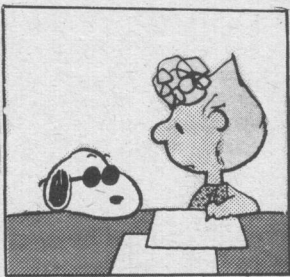

λεόραση που απευθύνεται όλο και περισσότερο σ' αυτή τη σχετικά αδιαμόρφωτη αλλά συνεχώς ανανεούμενη στρατιά αγοραστών που αποτελούν τα παιδιά.

Που όφειλεται όμως ο ιδιαίτερα σημαντικός ρόλος της; Πρώτα απ' όλα στο γεγονός ότι αποτελεί τό σπουδαιότερο, αν όχι τό αποκλειστικό μέσο διασκέδασης του παιδιού στις σύγχρονες κοινωνίες.

Είναι γνωστό και διάφορες έρευνες στην Δ. Ευρώπη και στις ΗΠΑ αποδεικνύουν πώς τά παιδιά περνούν τις περισσότερες από τις ελεύθερες ώρες τους μπροστά στη μικρή οθόνη.

Στήν εξήγηση ενός τέτοιου φαινομένου θά έπρεπε νά προστεθεί εκτός από τις όπτικές επιπτώσεις που προκαλεί ή εικόνα τόσο στό παιδί όσο και στόν ενήλικα και τό

γεγονός ότι ή εικόνα έχει τήν δυνατότητα – και σ' αυτό τό σημείο υπερέχει σαφώς του λόγου, κυρίως του γραπτού – νά ευαίσθητοποιεί ακόμη κι αυτούς που δέν διαβάζουν είτε γιατί δέν τό «συνηθίζουν» είτε γιατί δέν ξέρουν. Σ' αυτή τήν τελευταία κατηγορία εντάσσονται σήμερα κυρίως τά παιδιά της προσχολικής ηλικίας.

Έκτός από μιά τέτοια έρμηνεία σύμφυτη μέ τήν ίδια τή φύση και τή λειτουργικότητα της εικόνας θά μπορούσαμε ν' αναφέρουμε κι άλλες που βρίσκονται στη ρίζα του σύγχρονου αυτού φαινομένου.

Έτσι ή ίδια ή κοινωνική και οικογενειακή ζωή στις μεγάλες πόλεις μέ τά χαρακτηριστικά έγκλωβισμού της ανθρώπινης ζωής σέ μικρά ή και μεγάλα διαμερίσματα, ή έλλειψη χώρων παιχνιδιού, ή άδιαφορία των πολιτειακών φορέων για τήν έξωσχολική ζωή του παιδιού κλπ., αποτελούν σημαντικό παράγοντα, αν όχι τήν ίδια τήν αίτια για τήν διαρκώς αύξανόμενη «κατοχή» – και όχι «συμμετοχή» – της τηλεοπτικής εικόνας στη ζωή του παιδιού.

Αξίζει νά σημειωθεί ότι σέ σύγκριση μέ τήν τηλεόραση ο παιδικός τύπος που άφθονεί δέν περιέχει παρά έναν περιορισμένο αριθμό διαφημίσεων, άφιερωμένων κυρίως στά παιδικά περιοδικά και στά διάφορα είδη παιχνιδιών.

Έτσι λοιπόν ή τηλεόραση κατέχει άδιαφιλονίκητα τήν πρώτη θέση στη βιομηχανία διαφημίσεων.

Ας προσπαθήσουμε όμως νά δούμε καλύτερα τί είναι ή ίδια ή διαφήμιση, ποιά είναι τά στοιχεία που συνθέτουν τήν «γοητεία της» και πώς άσκειται αυτή στό παιδί.

Ή διαφήμιση – θέλγητρο

Πρώτα απ' όλα ή διαφήμιση αποτελεί ένα θέαμα. Σάν τέτοιο λειτουργεί χωρίς άμεση σύνδεση μέ τήν αγορά και έπομένως και σάν μέσο για ν' ανακαλύψει τό παιδί τόν κόσμο. Ή μή σύνδεση μέ τήν αγορά πώλησης και κατανάλωσης λειτουργεί κυρίως στά παιδιά μικρής ηλικίας. Είναι άργότερα, γύρω στά δέκα, που τό παιδί αρχίζει ν' αποκτά τήν ικανότητα νά διαχωρίζει τήν διαφήμιση από τά υπόλοιπα θεάματα.

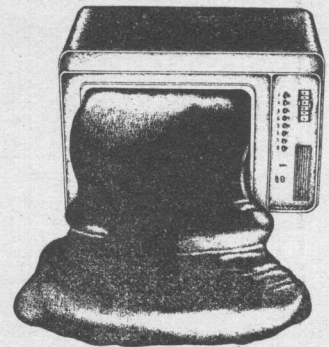
Θά ήταν ένδιαφέρουσα ή έρευνα γνώσης των αντιδράσεων των παιδιών στην Έλλάδα ανάλογα μέ τις

διαφορετικές ηλικίες και τό φύλο μπροστά στη διαφήμιση.

Αναφέραμε ήδη τήν επίδραση της εικόνας –έδώ μιλάμε μόνο για τήν όπτική συνισταμένη, όχι και για τόν λόγο που συνοδεύει τήν εικόνα– μέσω της τηλεόρασης. Θά έπρεπε ίσως νά προσθέσουμε και ένα άλλο μέσο μαζικής επικοινωνίας που ανήκει επίσης στην περιοχή αλλά και τήν εποχή της «εικονόσφαιρας» (έτσι ονομάζει τήν εποχή μας ο Louis Porcher στο βιβλίο του *L'école parallèle*, Ed. Larousse, 1974).

Πρόκειται για τήν άφισα που συνδυάζει τό λόγο μέ τήν εικόνα και που χρησιμοποιείται επίσης όλο και περισσότερο από τή διαφημιστική βιομηχανία προσθέτοντας δίπλα στην κυρίαρχη γυναικεία παρουσία και τήν παιδική.

Μέ διάφορες έρευνες που πραγματοποιούνται στις ΗΠΑ και στη Γαλλία οι ειδικοί προσπαθούν νά έντοπίσουν τά συγκεκριμένα στοιχεία της διαφήμισης που θέλγουν τό παιδί. Τά αποτελέσματα είναι ακόμα πολύ λίγο διαφωτιστικά. Διαπιστώνεται πάντως ότι τό παιδί δίνει ιδιαίτερη σημασία στό ρυθμό μέ τόν όποιο οι εικόνες διαδέχον-

ται ή μία τήν άλλη, στό ρυθμό των σλόγκαν και των τραγουδιών που τις συνοδεύουν, στη βραχύτητα και τήν επαναληπτικότητά τους καθώς και στην όμοιοκαταληξία που βοηθά τήν εύκολη άπομνημόνευση. Για όλόκληρες ώρες τά παιδιά μπορούν νά επαναλαμβάνουν τή φράση ή τό τραγουδάκι που συνοδεύει τό τάδε διαφημιζόμενο άναψυκτικό. Ακόμα και οι ενήλικες είναι έπιρροεπείς σέ τέτοιου είδους εκδηλώσεις (ας θυμηθούμε τό γνωστό «Coca-Cola πάει μέ όλα»).

Ή διαφήμιση αποτελεί λοιπόν για τό παιδί ένα «παιχνίδι» στό όποιο παρασύρεται πρόθυμα. Ένα

τέτοιο όμως «παιχνίδι» εμπειριέχει κινδύνους από τους οποίους φαίνεται πώς τό παιδί προφυλάσσεται – σχετικά –, χρησιμοποιώντας τις δικές του δημιουργικές ικανότητες.

Ίκανότητες πού τού δίνουν τή δυνατότητα νά «έπανασυνδυάζει» μέ τό δικό του τρόπο τά στοιχεία πού τού προβάλλονται.

Τό πρόβλημα δέν είναι λοιπόν ν' απορρίψουμε τή διαφήμιση και μαζί της τά μέσα μαζικής επικοινωνίας. Μιά τέτοια άρνητική στάση δέν θά μείωνε άλλωστε ούτε τήν λειτουργικότητα ούτε τήν αποτελεσματικότητά τους.

Άλλωστε όσο κι άν τό παιδί γνωρίζει πώς τά πρόσωπα, συχνά άνθρωπομορφικά ζώα, τών κινούμενων σχεδίων είναι άνύπαρκτα δέν παύει νά διασκεδάσει μαζί τους. Σχετικές έρευνες πού άφορούν τις αντιδράσεις πού προκαλούνται στό παιδί από τά τηλεοπτικά προγράμματα δείχνουν ότι ή τηλεόραση δέν άποτελεί μόνο μέσο διασκέδασης και ψυχαγωγίας για τό παιδί αλλά και ίκανοποίησης τών βαθύτερων του φαντασιώσεων.

Όρισμένες προσωπικότητες τών τηλεοπτικών προγραμμάτων για παιδιά ένσαρκώνουν τήν αντίσταση τών τελευταίων προς τούς ένήλικες. Αντίθετα στις διαφημίσεις πού άπευθύνονται στους ένήλικες και χρησιμοποιούν τό παιδί, αυτό παρουσιάζεται σάν δυνατόμενο και χρησιμοποιούμενο από τόν ένήλικα.

Έτσι άν ή άρνητική τοποθέτηση δέν έχει τίποτα νά προσφέρει, αντίθετα ή κριτική διερεύνηση και άνάλυση τέτοιων προβλημάτων έχει πολλά νά μάς δώσει. Μόνο μέσα από μία τέτοια διαδικασία πού άφορά τήν κοινωνία στό σύνολό της και ιδιαίτερα τό σχολείο θά μπορούσαν νά δημιουργηθούν ή νά ενισχυθούν κριτικές στάσεις και αντίστάσεις στό παιδιά άπέναντι στό μέσα μαζικής επικοινωνίας πού καλούνται σήμερα νά προσανατολίσουν, άν όχι νά παγιεύσουν τή ζωή μας.

Τό τέλος τών ήρώων μέ άνθρώπινη μορφή

Ή διαφήμιση δημιουργεί έναν δλόκληρο κόσμο πού τό παιδί ξαναβρίσκει σχεδόν παντού. Στόν κινηματογράφο, στόν τηλεόραση, στό εικονογραφημένα περιοδικά, στό

ένδύματα, τά γνωστά του στερέοτυπα, ό Σούπερμαν, ό Μίκυ Μάους, ό Σνούπυ βρίσκονται παντού.

Θά ήταν ενδιαφέρουσα ή άπόπειρα άναζήτησης τών συνθηκών πού δημιούργησαν και δημιουργούν όρισμένους από αυτούς τούς ήρωες-πρότυπα. Οι Armand και Michèle Mattelart στό βιβλίο τους *De l'usage des medias eu tempe de crise* (Ed. Alain Moreau, Paris, 1979) κάνουν τή διαπίστωση ότι ό Superman για παράδειγμα πού πρωτοπαρουσιάστηκε στό 1930 άποτελούσε μία άπάντηση στόν όργανική κρίση τού καπιταλισμού.

Τί θά μπορούσε νά αντιπροσωπεύει σαράντα όκτώ χρόνια άργότερα ή έπανεμφάνισή του, στις κινηματογραφικές όθόνες αυτή τή φορά. Τί μεσολάβησε άνάμεσα στό πρώτη και τή δεύτερη φάση τής ζωής αυτού τού μοντέλου άτομικής και κοινωνικής συμπεριφοράς.

Είναι άναμφισβήτητο ότι τά τελευταία χρόνια ή μηχανή, όλο και πιό διομηχανοποιημένη, παραγωγής κουλτούρας περνάει σ' ένα καινούριο στάδιο. Μέ τή διάδοση και επέκταση τών μέσων μαζικής επικοινωνίας γίνεται «λαϊκή», μέ τήν έννοια τής «μαζικής», άφού άγκαλιάζει όλο και μεγαλύτερα τμήματα και ίδίως κατώτερες τάξεις τού πληθυσμού. Πρόκειται για τήν «τρίτη κουλτούρα», όπως τήν άποκαλεί ό Λουί Πορσέ, τού όποιον τό βιβλίο άναφέραμε πιό πάνω.

Πίσω άπ' αυτήν βρίσκεται ένας άναδιαρθρωμένος κρατικός μηχανισμός πού προσπαθεί ν' άνταποκριθεί στις νέες άνακατατάξεις και διαρθρώσεις τόσο σέ έθνικά έπίπεδα όσο και σέ διεθνή.

Τό κυρίαρχο πρόβλημα είναι νά δοθεί μία εξήγηση ή πολλές ταυτόχρονα, στό σύγχρονη οικονομική και πολιτιστική κρίση. Μιά εξήγηση πού νά πείθει για τό ότι ή

πολύμορφη αυτή κρίση δέν έχει καμιά σχέση μέ τις τεράστιες κοινωνικές αντίθεσεις σέ έθνική και διεθνή κλίμακα, τις όποιες άλλωστε δημιουργεί και έντείνει μέ τή σειρά της. Μιά τέτοια «πειστική» άπάντηση δέν μπορεί παρά νά χρησιμοποιήσει τήν καινούρια «άόρατη» πηγή όλων τών προβλημάτων: τήν τεχνολογία.

Ή κρίση είναι λοιπόν τεχνολογική και προβάλλεται άποκλειστικά σάν τέτοια. Μιά τέτοια όμως έκδοχή – παρά τή δόση αλήθειας πού μπορεί νά περικλείει – δέν παύει νά είναι άληθοφανής άφού καλύπτει τό πολιτικό πρόβλημα και τις συγκρούσεις πού εμπειριέχονται σ' αυτό.

Δέν μπορεί νά μήν παρατηρήσει κανείς πώς οι λόγοι πού έκφωνούν οι ύπεύθυνοι πολιτικοί τής έξουσίας στις δυτικές άναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες μετατρέπονται όλο και περισσότερο σ' ένα λόγο σιδυλικό για τά μέλη τής κοινωνίας πού διευθύνουν. Πρόκειται για ένα κώδικα αριθμών, για ένα λόγο μέ κυρίαρχα τά οικονομικά και στατιστικά σύμβολα.

Μάς λένε λοιπόν πώς τό πρόβλημα είναι τεχνολογικό. Σύμφωνα μέ μία τέτοια λογική ό Σούπερμαν ή στόν Γαλλία π.χ. ό Γκολντοράκ δέν είναι τίποτε άλλο παρά ή έκφραση, τό μέσον για τήν έκφραση τού προβλήματος.

Είναι λοιπόν εύνόητο και άπόλυτα φυσικό πού οι σούπερ-ήρωες, γεννημένοι στόν πορεία τής σημερινής κρίσης, δέν έχουν πιά τήν άνθρώπινη μορφή τών ήρώων τών παραμυθιών. Πρόκειται για ήλεκτρονικά ρομπότ γεννημένα μερικές φορές σέ μικρά κινηματογραφικά στούντιο – όπως ό Γκολντοράκ στό στούντιο τού Τοει-Τοκγιο, μία μικρή κινηματογραφική έπιχείρηση τής Ίαπωνίας – αλλά άναθρεμμένα και λανσαρισμένα από τά σχολεία τής άμερικανικής παραγωγής μέσων μαζικής επικοινωνίας.

Ό θρίαμβος αυτών τών ήρώων δείχνει πώς μπορούν νά έπιτευχθούν «θαύματα» σ' ένα έδαφος σχετικά παρθένο όπως είναι εκείνο τής παραγωγής κουλτούρας για τά παιδιά.

Άρκει νά χρησιμοποιήσει κανείς τις συνταγές τής «μαζικής» κουλτούρας, παρασκευασμένες από τά μεγάλα διομηχανικά συγκροτήματα τής έπιστημονικής φαντασίας.

ΧΡΩΜΟΣΩΜΑΤΑ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΓΕΝΕΤΙΚΗΣ ΚΑΤΩΤΕΡΟΤΗΤΑΣ

του Θανάση Βαλαβανίδη

Ἡ γενετική ἄρχισε νά ἐνδιαφέρεται γιά τίς ὁμοιότητες καί τίς διαφορές δύο βιολογικῶν ὀργανισμῶν καί γιά τό πῶς προκύπτουν χρωμοσωματικά οἱ διαφορές αὐτές ἀπό τά μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα. Ἡ ἐξέλιξη τῶν θεωριῶν τῆς γενετικής τοῦ ἀνθρώπου ὅμως ἔγινε καί σέ μιά ἐποχή ἀνόδου τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος καί ἐπέκτασης τῶν ἱμπεριαλιστικῶν αὐτοκρατοριῶν τῆς ἐποχῆς.

Ἐνας ἀπό τούς πρωτοπόρους τῆς γενετικής θεωρίας τοῦ 19ου αἰῶνα ἦταν καί ὁ ἐξάδελφος τοῦ Ντάρβιν, ὁ Φράνσις Γκάλτον. Ὁ Γκάλτον χρησιμοποιοῦντας τήν ἐξελικτική θεωρία τοῦ Ντάρβιν γιά τό συναγωνισμό τῶν βιολογικῶν εἰδῶν στό περιβάλλον πού ἀναπτύσσονταν, μετέφερε ἀλλοιωμένα τά ἐξελικτικά συνθήματα τοῦ Ντάρβιν γιά τούς ζωντανούς ὀργανισμούς «ὁ ἀγῶνας γιά τήν ὑπαρξη» καί «ἡ ἐπιβίωση τοῦ ἐπικρατέστερου» στήν ἀνθρώπινη κοινωνία τῆς ἐποχῆς του.

Ἔτσι, ὁ κοινωνικός δαρβινισμός τοῦ Γκάλτον ἐφαρμόστηκε ἀρχικά στό πρόβλημα τῆς ἀνθρώπινης εὐφυΐας μέ μιά σειρά μελετῶν πού ἔκανε γιά τήν κληρονομία τοῦ ταλέντου, ἀρχίζοντας μέ τό βιβλίο *Hereditary Genius* πού ἐκδόθηκε τό 1869. Τό γενικό συμπέρασμα τῆς μελέτης αὐτῆς ἦταν ὅτι ἡ εὐφυΐα κληρονομεῖται, ἀν καί ὁ Γκάλτον ἀπέφυγε νά πάρει ὑπόψη του παράγοντες ὅπως τό εἰσόδημα, τίς ἐνκαιρίες ἐκπαίδευσης, τό οἰκογενειακό περιβάλλον, κ.ἄ. Ἡ θεωρία του ἀναφερόταν στή βιολογική δεβαιότητα τῆς κληρονομικῆς ἀνωτερότητας τῆς ἀνώτερης καί μεσαίας τάξης, σέ σχέση μέ τήν ἐργατική καί τήν

ἀγροτική. Ἀργότερα ὅμως, παίρνοντας ὑπόψη καί τίς πολυάριθμες ἀποικίες πού ὑπῆρχαν τήν ἐποχή ἐκείνη, ἐπεκτάθηκε καί στή βιολογική ἐπιβεβαίωση τῆς κατωτερότητας τῶν ἐγχρωμων φυλῶν σέ σχέση μέ τήν λευκή.

Ὁ Γκάλτον χρησιμοποίησε ἐπεξεργασμένους μαθηματικούς πίνακες γιά τίς μελέτες του γιά νά δώσει μιά ἐπιστημονικοφανή τῶν εἰκόνα θεωριῶν του, πού ἐκείνη τήν ἐποχή ταίριαζαν ἀπόλυτα μέ τίς ἰδεολογικές θεωρίες τῆς ἀρχουσας τάξης καί τῶν ἀποικιοκρατῶν. Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ βιολογική βάση τῆς κληρονομικότητας ἔγινε κατανοητή ἀργότερα μέ τήν ἀνακάλυψη τῶν πειραμάτων τοῦ Τσέχου μοναχοῦ Μέντελ στό τέλος τοῦ 19ου αἰῶνα καί τή «βιολογική ἐπανάσταση» πού κορυφώθηκε στή δεκαετία τοῦ '50 μέ τήν ἀνακάλυψη τοῦ διπλοῦ ἔλικα τοῦ DNA (δεσοξυριβοζονουκλεϊνικό ὀξύ), πού ἀποτελεῖ τό γενετικό ὄλυκό τῶν χρωμοσωμάτων τῶν ζωντανῶν ὀργανισμῶν.¹

Ἡ θεωρία τοῦ Γκάλτον συνεχίστηκε ἀπό τό μαθητή του K. Pearson πού καθιέρωσε τήν ἐπιστημονική

1. S. Rose, J. Hambley and J. Haywood, *Science, racism and Ideology*, *The Socialist Register*, London, 1973.
- S. Rose and S. Rose, «The politics of neurobiology: biology in the service of the state» καί
- S. Rose, «Scientific racism and ideology: the IQ racket from Galton to Jensen», in *The Political Economy of Science*, MacMillan, London, 1976.

θεωρία της εϋγονικής, θεωρίας που προπαγάνδιζε την ύπαρξη ανώτερων και κατώτερων φυλών και τη δημιουργία «υγιέστερων» φυλών του ανθρώπου με τεχνικές που χρησιμοποιούνται για τη βελτίωση της ράτσας ζώων. Στο όνομα της εϋγονικής στηρίχθηκαν, όπως είναι γνωστό, η πρακτική της χωριστής ανάπτυξης των πληθυσμών της ρατσιστικής Νότιας Αφρικής και οι διώξεις των Εβραίων στη χιτλερική Γερμανία, ενώ τα τελευταία χρόνια οι τράπεζες σπέρματος από «διάσημους άνδρες» στην Αμερική έχουν τη βάση τους στην ίδια θεωρία.²

Η αύξηση του πληθυσμού των έγχρωμων στις ΗΠΑ και η όξυνση των ρατσιστικών έπεισοδιών της δεκαετίας του '60, καθώς και η μετανάστευση πολλών κατοίκων από νότιες χώρες στις κεντροευρωπαϊκές (ή των Ιρλανδών στη Μ. Βρετανία), δημιούργησαν τα τελευταία χρόνια μία άναζωπύρωση του θέματος της κατωτερότητας ορισμένων φυλών τρέφοντας έτσι βαθείς λαϊκές προκαταλήψεις. Η επιστημονική αντιμετώπιση του θέματος έφερε στο προσκήνιο μία σειρά από όνομαστούς ψυχολόγους και επιστήμονες, όπως ο Jensen στο Μπέρκλεϋ, ο Herrnstein στο Χάρβαρντ, ο Shockley στο Στάνφορντ και ο Eysenck στο Λονδίνο, που υποστήριζαν την κληρονομική μεταβίβαση της εϋφυίας, ενώ μία άλλη ομάδα, κυρίως βιολόγοι και κοινωνιολόγοι, υποστηρίζουν την μεγάλη σημασία του περιβάλλοντος για την ανάπτυξη της.

Εϋγονική και τα τέστ νοημοσύνης

Οι τεχνικές που αναπτύχθηκαν στον αιώνα μας για την ποσοτική μέτρηση της εϋφυίας από τον Γάλλο ψυχολόγο Binet και τον Άγγλο εκπαιδευτικό ψυχολόγο Burt εξελίχθηκαν στα μοντέρνα τέστ εϋφυίας που καλούνται διανοητικό πηλίκο ή δείκτης νοημοσύνης (Intelligence Quotient, IQ) και που χρησιμοποιούνται σε μεγάλο βαθμό στη μέτρηση της νοημοσύνης στρατιωτών, μαθητών και εργαζομένων.³

Στις αρχές του αιώνα μας, τα IQ τέστ χρησιμοποιήθηκαν στη Μ. Βρετανία για την «επιβεβαίωση» της θεωρίας του Γκάλτον, ότι δηλαδή η ανώτερη και μεσαία άστική τάξη ήταν ευφυέστερες από την εργατική. Άλλα, συγχρόνως, τα τέστ έδειξαν ότι και αρκετά παιδιά της εργατικής τάξης έχουν τη δυνατότητα κοινωνικής ανόδου, πράγμα που βόλευε αρκετά την άρχουσα τάξη της εποχής και επέτρεπε μία εκλεκτική προώθηση των πιο ικανών, ιδιαίτερα μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα. Για τους μαύρους και τις άλλες φυλές η κατάστασή τους ήταν διαφορετική από χώρα σε χώρα. Στις ΗΠΑ, όπου ο ρατσισμός και οι λαϊκές προκαταλήψεις είχαν βαθιές ρίζες, ιδιαίτερα μετά τη μετανάστευση των μαύρων του Νότου στο Βορρά, τα IQ τέστ χρησιμοποιήθηκαν για τον αποκλεισμό τους από τη μέση και ανώτερη εκπαίδευση, αλλά και σαν δικαιολογία για την άρνηση ψήφου. Οι περισσότεροι επιστήμονες, της εποχής των αρχών του αιώνα μας, που διαπραγματεύονταν στις εργασίες τους θέματα εκπαιδευτικής ψυχολογίας, υποστήριξαν με ένθουσιασμό τις εϋγονικές θεωρίες και επεξεργάστηκαν καινούριες τεχνικές για τη μέτρηση του δεί-

κτη νοημοσύνης των διαφόρων κοινωνικών τάξεων και φυλών.⁴

Η ρατσιστική εϋγονική έφτασε στο άποκορύφωμά της στις δεκαετίες του '20 και '30 καθώς όξυνόταν η οικονομική κρίση. Ιδιαίτερα στην ναζιστική Γερμανία, η γενετική και η βιολογία της εποχής, κάτω από την πίεση της ιδεολογίας του ναζιστικού κόμματος, κατέταξε τους Έβραίους, τους μαύρους, τους Σλάβους και τους γύφτους σε κατώτερες φυλές σε σχέση με την Άρια φυλή. Το 1933 ο Νόμος της εϋγονικής στείρωσης έγινε ο προπομπός της εξολόθρευσης των Έβραίων και των θαλάμων των άερωτων. Την ίδια εποχή, στη Μ. Βρετανία και τις ΗΠΑ, οι εϋγονιστές υποστήριζαν ότι η οικονομική κρίση ήταν αποτέλεσμα της εθνικής παρακμής που όφειλόταν στην αύξηση των κατώτερων τάξεων, υπονοώντας τις μεγάλες οικογένειες των εργατών και άρχοντων.

Υπήρχε όμως σημαντική αντίδραση από ένα μεγάλο μέρος της επιστημονικής κοινότητας που επέκρινε τις θεωρίες των Γερμανών επιστημόνων και κατάγγειλε τη στάση ορισμένων εϋγονιστών, βιολόγων και γενετιστών που υποστήριζαν τις ρατσιστικές αυτές θεωρίες. Με το τέλος του πολέμου, την αποσύνθεση των παλιών αυτοκρατοριών και τη δημιουργία ανεξάρτητων χωρών στην Αφρική και την Ασία στις δεκαετίες του '50 και του '60, η διαμάχη σταμάτησε και ο τόνος των ρατσιστικών θεωριών περιορίστηκε σημαντικά. Η ατμόσφαιρα της περιόδου εκείνης μπορεί να συνοψιστεί στο συμπέρασμα μιάς έκτεταμένης έκθεσης της UNESCO το 1951 που έλεγε: «Σύμφωνα με τη σημερινή μας γνώση, δεν υπάρχει απόδειξη ότι οι διάφορες φυλές του ανθρώπου διαφέρουν στα ιδιαίτερα πνευματικά χαρακτηριστικά, σ' ό,τι αφορά την εϋφυία ή τον χαρακτήρα. Η επιστημονική έρευνα αποδεικνύει, ότι η έκταση των πνευματικών ικανοτήτων σε όλα τα έθνη είναι περίπου η ίδια».⁵

Η περίοδος της ανακωχής αρχίζει να διασπάται από πολυάριθμα πολιτικά και οικονομικά γεγονότα στο τέλος της δεκαετίας του '60. Ο πόλεμος του Βιετνάμ, οι ρατσιστικές αναταραχές στις ΗΠΑ, η μετανάστευση πολλών εργατών στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, η οικονομική κρίση του 1973, κ.λπ., έφεραν ξανά στο προσκήνιο τις εϋγονικές και ρατσιστικές θεωρίες και εμφανίζονται εθνικιστικά κόμματα με φασιστικές ιδιολογίες. Στα δύο προπύργια του ρατσισμού, στη Ροδεσία και τη Νότια Αφρική, αρχίζουν να φουντώνουν από τη μία μεριά τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα και από την άλλη η σκλήρυνση της στάσης της λευκής μειοψηφίας (ταραχές Σοβέτο, δολιοφθορές σε εργοστάσια της Ν. Αφρικής, πόλεμος στη Ροδεσία, νίκη των απελευθερωτικών κινήματων στις εκλογές).

Για την περίοδο όμως αυτή θα έπρεπε να δούμε και την εξέλιξη των θεωριών από την επιστημονική τους πλευρά και τη διαμάχη των δύο πλευρών.

Βιολογία και κοινωνική ψυχολογία

Οι θεωρίες των Jensen και Herrnstein στις ΗΠΑ και

2. *Racism, Intelligence and the Working Class*, pamphlet of the Party for Workers Power, Boston, USA, 1973.
3. L. Kamin, *The Science and Politics of IQ*, Penguin, London, 1977.

4. K. Richardson and D. Spears (ed.), *Race, Culture and Intelligence*, Penguin, London, 1973.
5. H. Eysenck, *Race, Intelligence and Education*, Temple Smith, London, 1971.

του Eysenck στην Άγγλία διαφέρουν ελάχιστα στις βασικές τους γραμμές από τις παλιές αντίληψεις, έχουν απλώς γίνει πιο μοντέρνες και επιστημονικά πιο διακριτικές. Σέ γενικές γραμμές οι νέες θεωρίες αναζητούν βιολογικές εξηγήσεις για τὰ κοινωνικά φαινόμενα και τή συμπεριφορά του ανθρώπου. Η βιολογική αυτή αναγωγή (reductionism) φυσικά υποθέτει ότι οι βιολογικές διαφορές προκαλούν κοινωνικές διαφορές. Επίσης ισχυρίζονται ότι κάθε πλευρά της ανθρώπινης συμπεριφοράς είναι αποτέλεσμα δύο διαφορετικών συστατικών, δηλαδή του γενετικού υλικού (χρωμοσώματα) και του περιβάλλοντος που επιδρά κατά τήν ανάπτυξη του ανθρώπου. Η δεύτερη αντίληψη στηρίζεται κυρίως στις επιστημονικές μελέτες των εκπαιδευτικών ψυχολόγων. Ισχυρίζονται δηλαδή ότι τὰ IQ τέστ μετρούν με ακρίβεια τήν νοημοσύνη του ανθρώπου, ενώ γνωρίζουν αρκετά καλά τις πρακτικές δυσκολίες που προκύπτουν στή σύνθεση και επίλυση των τέστ αυτών και τής εφαρμογής τους για τή μέτρηση τής «καθαρής ευφυΐας», χωρίς τις παρεμβολές τής κουλτούρας των διαφόρων φυλών και κοινωνικών τάξεων, καθώς και του οικογενειακού περιβάλλοντος; γνωστής ως «γενικής ευφυΐας».

Χρησιμοποιούν λοιπόν σ' όλες τις μελέτες τους τὰ IQ τέστ και όλα τὰ συμπεράσματά τους προκύπτουν από αυτά. Έτσι, ανακαλύπτουν ότι ο μέσος όρος βαθμολογίας διαφόρων φυλών διαφέρει. Οι μαύροι Αμερικανοί παρουσίαζαν 15 πόντους χαμηλότερη βαθμολογία από τούς λευκούς. Μέ βάση λοιπόν τὰ αποτελέσματα αυτά και τή γενική αντίληψη των θεωριών τους, οι επιστήμονες αυτοί κάνουν τήν άφελή αλλά και άπατηλή ερώτηση: Τί ποσοστό τής διαφοράς αυτής οφείλεται στο γενετικό υλικό και τί ποσοστό στο περιβάλλον; Γι' αυτούς δέν υπάρχει άμφιβολία ότι 80% οφείλεται στο γενετικό υλικό και μόνο 20% στο περιβάλλον, και σχεδόν καθόλου στήν αλληλεπίδραση των δύο. Έτσι, αφού ή διαφορά στή βαθμολογία των τέστ νοημοσύνης των δύο φυλών είναι μεγαλύτερη απ' ό,τι θά μπορούσε να είναι ή επίδραση του περιβάλλοντος, ο συλλογισμός τους είναι ολοκληρωμένος, ή μαύρη φυλή έχει άνθρωπος κατώτερης ευφυΐας από τή λευκή.¹

Δέν πρέπει να διαφεύγει τής προσοχής ότι οι επιστήμονες αυτοί είναι εκπαιδευτικοί ψυχολόγοι στήν πλειοψηφία τους και ιδιαίτερα ή βιολογική αναγωγή είναι αρκετά αυθαίρετη και όχι τεκμηριωμένη. Σ' αυτό τό σημείο είναι που αρχίζει ή διαμάχη με τούς βιολόγους και γενετιστές, καθώς επίσης και τούς ανθρωπολόγους.

Φυλές και βιολογική αναγωγή. Γενετική, ανάπτυξη και περιβάλλον

Τό θέμα τής φυλής και τής βιολογικής αναγωγής αποτελεί ένα βασικό στοιχείο που κυριαρχεί στα έργα και τις μελέτες των Eysenck και Jensen. Η λέξη φυλή χρησιμοποιείται με δύο τρόπους, ένα βιολογικό και έναν κοινωνικό. Η βιολογική χρήση αναφέρεται στή σχετική διαφοροποίηση που συμβαίνει στήν κατανομή ενός γενετικού χαρακτήρα μέσα στο είδος (του ανθρώπου). Ο διαχωρισμός διαφόρων φυλών από άλλες σέ γεωγραφικά ξεχωριστές περιοχές είχε σαν αποτέλεσμα τή δημιουργία συνόλων γονιδίων, που αν και δέν διαφέρουν ουσιαστικά μεταξύ τους, παρου-

σιάζουν διαφορές στή συχνότητα των γονιδίων στις διάφορες φυλές.

Αντίθετα, ο κοινωνικός όρισμός τής φυλής στηρίζεται στις φυσικές διαφορές και τήν κουλτούρα, που φυσικά διαφέρουν από κοινωνία σέ κοινωνία και σέ διάφορες χρονικές περιόδους. Έτσι σήμερα, για παράδειγμα, οι Ίάπωνες στή Ν. Αφρική κατατάσσονται στους «επίτιμους λευκούς» και ο όρισμός του Έβραίου διαφέρει στή Γερμανία του '30 και στο Ίσραήλ του σήμερα. Σέ όρισμένες περιπτώσεις οι Jensen και Eysenck χρησιμοποιούν στα γραπτά τους πότε τον ένα όρισμό και πότε τόν άλλο, ανάλογα με τήν έμφαση που αναζητούν στις επιστημονικές τους εργασίες.

Άλλά για να μπορέσουμε να καταλάβουμε τό πρόβλημα τής γενετικής εξέλιξης σέ σχέση με τό περιβάλλον ενός οργανισμού, θά προσπαθήσουμε να δούμε από πιο κοντά τή σχέση που υπάρχει ανάμεσά τους κατά τή διάρκεια τής ανάπτυξης του βιολογικού οργανισμού.

Η σχέση μεταξύ του γονότυπου (τά γονίδια που κληρονομούνται στον ιδιαίτερο οργανισμό) και του φαινότυπου (ή έκφραση των γονιδίων στον οργανισμό καθαυτό) είναι περιπλοκή. Ένας οργανισμός κατά τή γέννησή του είναι ο συνδυασμός του γενετικού υλικού των γονέων του και ενός μικρού ποσού θρεπτικών ουσιών του ώου. Τό γενετικό υλικό αποτελείται από ζευγάρια αρκετών χιλιάδων γονιδίων, που τό καθένα τους μεταφέρει τήν πληροφορία που δίνει τή δυνατότητα στο κύτταρο να παράγει μία συγκεκριμένη πρωτεΐνη. Μπορούν δέβια να υπάρχουν αρκετά είδη του ίδιου γονιδίου με μικρές διαφορές που δημιουργήθηκαν από μεταλλάξεις, έτσι ώστε κάθε οργανισμός να είναι μοναδικός στο συνδυασμό των γονιδίων του. Τό κύτταρο-ώο διαιρείται σέ άλλα κύτταρα που ή ταχύτητα ανάπτυξής τους επηρεάζεται από τό περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσονται. Επίσης, γειτονικά κύτταρα παράγουν διάφορες χημικές ουσίες επηρεάζοντας τό ένα τό άλλο. Έτσι, έσωτερικό και έξωτετικό περιβάλλον επηρεάζουν τήν ανάπτυξη των κυττάρων που σιγά-σιγά εξειδικεύονται σέ κύτταρα του έγκεφάλου, των πνευμόνων, του δέρματος, κ.λπ. Κάθε οργανισμός, ως σύνολο, έχει ένα περιβάλλον που επηρεάζει τήν ανάπτυξη του μαζί με τις θρεπτικές ουσίες που χρησιμοποιεί από τό έξωτετικό περιβάλλον. Τό περιβάλλον όπου ζούν οι ζωντανοί οργανισμοί δέν είναι σταθερό, αλλά με τήν αναζήτηση τροφής, θερμότητας, επαφής και όπτικών διεγέρσεων ο οργανισμός επιδρά στο περιβάλλον και αυτό με τή σειρά του επιδρά στον οργανισμό. Η διεργασία αυτή είναι συνεχής, άτελειωτη διαλεκτική αλληλεπίδραση. Αυτή είναι σέ γενικές γραμμές ή επιστημονική γνώση για τήν ανάπτυξη των κυττάρων των ζωντανών οργανισμών και ή επίδραση του περιβάλλοντος στήν εξελικτική τους πορεία.

Τήν εποχή του Γκάλτον και του Pearson τά γονίδια ήταν μία άφηρημένη έννοια, ενώ σήμερα έχουν χημική υπόσταση. Κάθε γονίδιο είναι υπεύθυνο για τήν παρασκευή μιās πρωτεΐνης που επιδρά εξειδικευμένα στήν οικονομία του κυττάρου, αλλά τό μεγάλο ερώτημα είναι ποιά ή σχέση του γονιδίου και του «χαρακτήρα» ή των «χαρακτηριστικών» του οργανισμού; Όρισμένες φορές ή σχέση αυτή είναι σχετικά άπλη. Τό χρώμα των ματιών ή των μαλλιών, ο τύπος του αίματος, κ.λπ., για παράδειγμα, προσδιορίζονται από μία ή όρισμένες πρωτεΐνες που συνθέτουν τόν όργα-

νισμό. Στην περίπτωση όμως των χαρακτηριστικών συμπεριφοράς, όπως η ευφυΐα, ή ιδιοσυγκρασία, κ.λπ., το πρόβλημα είναι πιο σύνθετο γιατί οι χαρακτηριστικές αυτές είναι αποτέλεσμα της προσαρμογής του οργανισμού σ' ένα έντελως διαφορετικό επίπεδο οργάνωσης απ' αυτόν του γονιδίου ή της πρωτεΐνης. Ο βιολογικός τους συντονισμός πρέπει να περιλαμβάνει αλληλεπιδράσεις άρκετων εκατομμυρίων κυττάρων και εκατοντάδων ή χιλιάδων πρωτεϊνών. Έτσι η προσέγγιση του προβλήματος με τη διχοτόμηση των αιτίων σε γενετικά και περιβάλλοντος είναι βιολογικά άφελής, γιατί δεν παίρνει υπόψη της ότι ένας δολόκληρος, και αρκετά πολύπλοκος, οργανισμός επιδρά και δέχεται την επίδραση του περιβάλλοντος και όχι ένα ή μερικά γονίδια, που υποτίθεται ότι ρυθμίζουν χαρακτηριστικά συμπεριφοράς.

Συγχρόνως πρέπει να σκεφτούμε όχι μόνο την ανταπόκριση των γονιδίων στο περιβάλλον τους, αλλά και τη συνεισφορά των προηγούμενων γενετικών περιστατικών στο «περιβάλλον» όπου συμβαίνουν τα νεότερα γενετικά γεγονότα. Επίσης δεν πρέπει να ξεχνάμε την γενετική ποικιλία που υπάρχει στους διάφορους οργανισμούς και που κληρονομείται τη στιγμή της γέννησής του. Αλλά στην πορεία της ανάπτυξης, διάφορες ομάδες γονιδίων αντιδρούν στο διαφορετικό περιβάλλον και δίνουν διάφορα χαρακτηριστικά, ιδιαίτερα σε κρίσιμες περιόδους κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης, που επιδρούν αποτελεσματικά στη διαμόρφωση των γονιδίων και φυσικά επί των χαρακτηριστικών του οργανισμού. Η προσαρμογή λοιπόν του οργανισμού σ' όλες αυτές τις αλλαγές είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης του γενετικού υλικού και των ποικιλιών περιβάλλοντος, αλλά με την έννοια ότι οι βιολογικοί μηχανισμοί είναι διπλής κατεύθυνσης και όχι μιιάς και μοναδικής. Δηλαδή, το περιβάλλον επιδρά στον οργανισμό κι αυτός με τη σειρά του επιδρά στο περιβάλλον.¹⁻⁴

Σ' αυτό τό σημείο έρχονται οι θεωρίες των Jensen και Eysenck και των όπαδών τους να δημιουργήσουν μιιά ιδιαίτερη κατηγορία γονιδίων που σχετίζονται με τά χαρακτηριστικά συμπεριφοράς. Χρησιμοποιούν λοιπόν στίς εργασίες τους τόν όρο «γονίδιο χαμηλού IQ» και «γονίδιο ύψηλού IQ», πράγμα όμως που, όπως έξηγήσαμε, δεν μπορεί να υπάρχει αυτό καθαυτό για τόσο περίπλοκες έξωτερικές εκδηλώσεις των οργανισμών. Στή χειρότερη περίπτωση θά είναι τουλάχιστον ένας συνδυασμός πολλών γονιδίων σ' ένα ειδικό περιβάλλον που να έχει σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία «χαμηλού» ή «ύψηλού» IQ.⁵

Κληρονομικότητα, γενετική και πληθυσμιακές διαφορές

Οι περισσότερες εργασίες για την κληρονομικότητα της ευφυΐας, που μετριέται με IQ τέστ, βασίζονται σε έρευνες του Άγγλου εκπαιδευτικού ψυχολόγου C. Burt. Στίς μελέτες του ό Burt χρησιμοποιήσε, μετά από πολύχρονα έρευνες, 150 περίπου περιπτώσεις μονοζυγωτικών διδύμων (δίδυμοι που προκύπτουν από τή διαίρεση ενός γονιμοποιηθέντος ώου σε δύο, σ' ένα πολύ πρώιμο στάδιο της ανάπτυξης και που κατά συνέπεια φέρουν τό αυτό γενετικό υλικό) που ανατράφηκαν ξεχωριστά, έτσι ώστε να έχουν τό αυτό γενετικό υλικό και διαφορετικό κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο μεγάλωσαν.

Η μεθοδολογία των έρευνών ήταν πρωτοπόρα και οι μελέτες θεωρούνται κλασικές στο είδος τους, γι' αυτό και χρησιμοποιούνταν χωρίς καμιά κριτική ανάλυση των αποτελεσμάτων τους. Η κληρονομική συνεισφορά στη διαφορά των IQ λευκών πληθυσμών υπολογίστηκε, κάπως αυθαίρετα, από τόν Burt, σε 80%, ενώ η συνεισφορά του περιβάλλοντος σε 20%. Η μέθοδος του είχε όλη τή σοβαρότητα επιστημονικών επιχειρημάτων και στατιστικής στήριξης που να δικαιολογούν τά πιο πάνω αποτελέσματα. Οι ίδες του για την κληρονομικότητα της ευφυΐας έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση εκπαιδευτικών συστημάτων, στο διαχωρισμό των μαθητών στα σχολεία σε «χαμηλό» και «ύψηλό» IQ και στη χρησιμοποίηση IQ τέστ σε πολλούς τομείς της κοινωνικής ζωής (έπιλογή εργατών, στρατιωτών, κ.λπ.). Οι έρευνες αυτές ήταν φυσικό να επηρεάσουν δασκάλους και ψυχιάτρους, καθώς επίσης και μιιά μεγάλη ομάδα κοινωνιολόγων. Από τό 1974 όμως ό καθηγητής L. Kamin του τμήματος κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο Πρίνστον είχε αρχίσει να προβάλλει μεγάλες αντιρρήσεις για την ακρίβεια των έρευνών και τό μεγάλο ποσοστό κληρονομικής ευφυΐας που έδιναν τά αποτελέσματα.⁶

Πριν δούμε όμως τί αποκαλύφθηκε για τίς μελέτες του Burt θά εξετάσουμε μερικές ακόμη βασικές αντιρρήσεις που προβάλλουν οι βιολόγοι και οι γενετιστές για τή σχέση κληρονομικότητας και ευφυΐας που μετριέται με τά τέστ IQ.

Οι γενετικές διαφορές στίς όποιες αναφέρονται οι Eysenck και Jensen (ό δεύτερος ύπήρξε μαθητής του πρώτου) περιλαμβάνουν ένα όρισμένο βαθμό επίδρασης του περιβάλλοντος, εκτός από τό διοχημικό περιβάλλον στο όποιο αναφερθήκαμε πιο πάνω, και που στους ύπολογισμούς τους εντάσσεται μέσα στη σχετική γενετική διαφορά. Γιατί, κατά τή γνώμη των δύο αυτών έρευνητών, τό περιβάλλον προσδιορίζεται κυρίως με κοινωνικούς όρους (φυλή, κοινωνική τάξη). Έτσι, οι ύπολογισμοί κληρονομικότητας της ευφυΐας ακόμη και όταν εφαρμόζονται σ' ένα πληθυσμό απ' όπου πάρθηκαν οι μετρήσεις, δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να θέσουν τά όρια της γενετικής και περιβαλλοντικής επίδρασης. Οι ύπολογισμοί της επίδρασης της κληρονομικότητας προσπαθούν να μετρήσουν τή γενετική συνεισφορά για τίς διαφορές μέσα σ' ένα πληθυσμό βιολογικό (δηλαδή εκείνος που έχει ελεύθερο ανακάτεμα του γενετικού υλικού). Η μέτρηση όμως του κατά πόσο οι διαφορές ενός χαρακτηριστικού συμπεριφοράς κληρονομούνται μέσα σ' ένα πληθυσμό δεν λέει τίποτα για τή μέτρηση της διαφοράς του χαρακτήρα μεταξύ δύο ή πιο πολλών πληθυσμών.

Μιιά άλλη σημαντική κριτική στίς θεωρίες Eysenck/Jensen, που άφορα όμως και έναν άλλο μεγάλο επιστημονικό κλάδο, είναι ή άμφισβήτηση της επιστημονικής αντικειμενικότητας και άξιας των IQ τέστ. Ιδιαίτερα σ' ό,τι άφορα τόν τρόπο με τόν όποιο

6. C. Burt, «The inheritance of mental ability», *American Psychologist*, No 13, 1958.

— C. Burt, «The genetic determination of differences in intelligence: a study of monozygotic twins reared together and apart», *Brit. Journal of Psychology*, No 57, 1966.

συγκροτούνται και τις διαφορές βαθμολογίας που επιτυγχάνουν σε σχέση με την ανθρώπινη ευφυΐα, που μπορεί να έχει τη βάση της στις βιολογικές διαφορές και να διαφέρει μεταξύ μαύρων και λευκών, και άστων και εργατών. Υπάρχει μεγάλη ποικιλία IQ τέστ που χρησιμοποιούνται για να μετρήσουν την ικανότητα χειρισμού σε συνδυασμούς αριθμών, εικόνων και λέξεων. Επίσης υπάρχουν IQ τέστ που βαθμολογούν μόνο την οπτική ικανότητα και έχουν αντικείμενα γενικής γνώσης, ονομάζονται τέστ «ελεύθερα κουλουράς» και μπορούν να χρησιμοποιηθούν αδιάφορα από το επίπεδο μόρφωσης του ατόμου. Τα τέστ αυτά χρησιμοποιούνται στα εκπαιδευτικά προγράμματα πολλών χωρών. Όσοσο δεν μπορούμε να μιλάμε για μια απόλυτη αντικειμενικότητα των IQ τέστ για τη βαθμολογία της γενικής ευφυΐας, γι' αυτό κατά καιρούς γίνονται αλλαγές των συστημάτων IQ από διάφορους έρευνήτες. Σε ορισμένες περιπτώσεις αλλάζουν ανάλογα με τις επιθυμίες των έρευνητών για να δώσουν καμπύλες ευφυΐας που να ταιριάζουν με παλιότερα αποτελέσματα ή απορρίπτονται όταν δεν συμφωνούν με τις αντιλήψεις του έρευνητή. Έτσι, για παράδειγμα, τρία αριθμητικά τέστ στα οποία οι μαύροι μαθητές στις ΗΠΑ σημείωναν υψηλότερη βαθμολογία από τους λευκούς μαθητές ονομάστηκαν από μερικούς έρευνήτες «IQ τέστ χαμηλότερης βαθμίδας ικανότητας»⁷.

Πρέπει να σημειώσουμε εδώ ότι, αν και η βαθμολογία των IQ τέστ παραμένει σχεδόν σταθερή σε μεγάλους, σε άτομα ηλικίας κάτω των 8 χρόνων η βαθμολογία διαφέρει σημαντικά, αν και έχει πολύ μικρή σχέση με την σχολική επιτυχία αργότερα⁸. Επιπλέον, είναι γνωστό ότι σε νεαρή ηλικία (3-11 χρόνων) συμβαίνουν μεγάλες μεταβολές στον εγκέφαλο και στην ανάπτυξη της συμπεριφοράς των νεαρών ατόμων. Οι αλλαγές αυτές συμβαίνουν με μια συγκεκριμένη σειρά και αντανακλούν στην ικανότητα για την εκτέλεση άφηρημένων σκέψεων και σύνθετης διανοητικής εργασίας⁹. Επίσης, οι Eysenck/Jensen έχουν παραλείψει ένα πλούτο πληροφοριών από νευρολογικές εργασίες που δείχνουν τον τρόπο επίδρασης του περιβάλλοντος, ιδιαίτερα στην παιδική ηλικία, με αποτέλεσμα όχι μόνο να επηρεάζεται η συμπεριφορά, αλλά και η διάπλαση και η ανάπτυξη του εγκεφάλου.

Μελέτες για την επίδραση του γενικού περιβάλλοντος σε νεαρά άτομα έδειξαν ότι ο υποσιτισμός βρεφών παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του εγκεφάλου¹⁰⁻¹¹⁻¹² ενώ άλλοι παράγοντες, όπως η ύγεια

της μητέρας κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, το βάρος του παιδιού κατά τη γέννηση, το μέγεθος της οικογένειας και η κοινωνικοοικονομική θέση της οικογένειας παίζουν σημαντικό ρόλο στη διανοητική πορεία του νεαρού ατόμου και στη σχολική του επίδοση. Πάντως είναι σίγουρο, πώς για να έχει ένα παιδί μεγαλύτερες πιθανότητες να διαθέτει χαμηλό IQ πρέπει να μεγάλωσε μέσα στη φτώχεια, τον υποσιτισμό, με ανθυγιεινές συνθήκες σπιτιού και μεγάλη οικογένεια. Επιστημονικές εργασίες πάνω στο πρόβλημα αυτό έδειξαν πώς όταν γίνει βελτίωση των συνθηκών αυτών έπεται συγχρόνως και βελτίωση της επίδοσης του νεαρού ατόμου στο σχολείο¹³. Επίσης, η περίφημη και κλασική μελέτη των Skodak και Skeels¹⁴ έδειξε ότι το IQ παιδιών από φτωχές οικογένειες λευκών αυξήθηκε κατά 20 πόντους, σε σχέση με το μέσο όρο της κοινωνικής αυτής ομάδας, μετά από την υιοθέτησή τους από πλούσιες οικογένειες σε ηλικία 6 μηνών. Μια άλλη μελέτη του καθηγητή R. Heber του Πανεπιστημίου του Γουισκόνσιν¹⁵ έγινε με μια ομάδα μαύρων παιδιών με μέσο όρο βαθμολογίας IQ 80 πόντων. Όταν τα παιδιά αυτά τοποθετήθηκαν σε ένα ειδικό σχολείο με ειδικευμένους κοινωνικούς λειτουργούς ξεπέρασαν σε μικρό χρονικό διάστημα τους 100 πόντους. Έδώ όμως έρχεται ο Jensen που ρωτάει με τη μελέτη του το 1969¹⁶ «πόσο μπορούμε να αυξήσουμε το IQ και τη σχολική επίδοση», αφού ορισμένες τάξεις και φυλές είναι κληρονομικά κατώτερης ευφυΐας από άλλες. Στην ουσία έβαζε έρωτηματικά στο πρόγραμμα, που είχε αρχίσει στις ΗΠΑ από τους εκπαιδευτικούς, για τη δημιουργία βελτιωμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων για μειονότητες και καθυστερημένους μαθητές.

Οι νέες έρευνες και η πτώση των θεωριών Burt

Οι εργασίες του Burt παραμέναν κλασικές στον τομέα τους στη δεκαετία του '60, επιπλέον τις είχε ενισχύσει με την ανακάλυψη μερικών άκομη μονοζυγατικών ιδιδύμων που ενίσχυσαν τα αρχικά αποτελέσματά του. Άλλα από τις αρχές της δεκαετίας του '70 άρχισαν να γίνονται παράπλευρες έρευνες που προσπαθούσαν να λύσουν το πρόβλημα κληρονομικότητας/περιβάλλοντος από διαφορετική σκοπιά. Μια από αυτές τις μελέτες ήταν το 1974 της δρ. B. Tizard του Εκπαιδευτικού Ίνστιτούτου του Πανεπιστημίου του Λονδίνου. Ανέλαβε να μελετήσει το IQ νόθων παιδιών που είχαν ανατραφεί σε διάφορα όρφανοτροφεία. Τα παιδιά ήταν 85 ηλικίας 2-5, από αυτά 22 ήταν μαύρα, 39 λευκά και 24 μικτής προέλευσης. Υπήρχε ένα μόνο IQ τέστ, η διαφορά βαθμολογίας μεταξύ των παιδιών ήταν μικρή, αλλά τα μαύρα παιδιά είχαν καλύτερη βαθμολογία. Σε ένα δεύτερο δείγμα εξετάστηκαν 64 παιδιά σε κρατικά νηπιαγωγεία από διαλυμένες οικογένειες, ηλικίας μέχρι δύο ετών. Τα 39 από

7. A. Jensen, *Educability and Group Differences*, Methuen, London, 1973.
8. A. Jensen, *How much can we boost IQ and scholastic achievement*, *Harvard Educational Review*, 39, 1, 1969.
9. B. Bloom, *Stability and Change in Human Characteristics*, Willey, New York, 1964.
10. J. Piaget, *Language and Thought of the Child*, Routledge and Kegan Paul, London, 1959.
11. J. Gravioto and E. de Licardie, in N. Scrimshaw and J. Gorodn (ed.), *Malnutrition, Learning and Behaviour*, Press, MIT Boston, 1968.
12. R. Lewin, *The poverty of undernourished brains*, *New Scientist*, 24, 10, 1974.
13. S. Rose, *The Conscious Brain*, Penguim, London, 1976.
14. M. Winick, *Malnutrition and Brain Development*, Oxford Press, 1976.

13. Scottish Council for Research in Education: *Social Implications of the 1947 Scottish Mental Survey*, UP., London, 1953.
14. M. Skodak and H. Skeels, *Journal of Genetic Psychology*, 75, 85, 1949.
15. *Race, Intelligence and Education*, op. cit., p. 133.

αυτά αργότερα μεταφέρθηκαν σε διαφορετικό περιβάλλον (15 ξαναγύρισαν στις μητέρες τους και 24 υιοθετήθηκαν από λευκές οικογένειες). Στα παιδιά αυτά δεν παρουσιάστηκε καμία σημαντική διαφορά στη βαθμολογία των IQ τέστ όσο παρέμειναν στο ίδιο περιβάλλον, αντίθετα παρουσιάστηκαν διαφορές στη βαθμολογία με την αλλαγή του περιβάλλοντος για τις τρεις ομάδες. Τα παιδιά που υιοθετήθηκαν από τις οικογένειες με ανώτερο πνευματικό επίπεδο και μεγάλη συναισθηματική προσοχή παρουσίασαν υψηλότερη βαθμολογία από εκείνα που παρέμειναν στα νηπιαγωγεία ή επέστρεψαν στις μητέρες τους (φτωχό περιβάλλον και χαμηλό μορφωτικό επίπεδο). Στη μελέτη αυτή των δύο ομάδων παιδιών δεν παρουσιάστηκε καμία σημαντική διαφορά στη βαθμολογία των IQ τέστ που να είχε σχέση με φυλετικές διαφορές ή γενετικές (αν υπήρχαν), αντίθετα ενισχύθηκε η σχέση της επίδοσης με το περιβάλλον μέσα στο οποίο ανατράφηκαν τα παιδιά και η προσοχή που τους δίνονταν για να αναπτύξουν τις διανοητικές τους ικανότητες¹⁶.

Η μελέτη αυτή προκάλεσε ξανά το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας και έφερε στο προσκήνιο τη διαμάχη κληρονομικότητα/περιβάλλον και ανθρώπινη εύφυια. Ίδιαίτερα στη Μ. Βρετανία, με το μεγάλο αριθμό ξένων φοιτητών και ένα ευαίσθητο μέρος της έγχρωμης βρετανικής κοινότητας που έβλεπε με τρόμο την άνοδο σοβινιστικών κινημάτων σε μία κοινωνία με αυξανόμενα οικονομικά προβλήματα, το θέμα είχε μία σημαίνουσα θέση και προκάλεσε την περίοδο εκείνη αρκετές συζητήσεις και γράμματα στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο¹⁷. Σε όρισμένες περιπτώσεις, όπως στην περίπτωση της Φοιτητικής Ένωσης, πάρθηκαν πιο σημαντικές αποφάσεις για την αντιμετώπιση των θεωριών με την απαγόρευση όμιλητών, όπως ο Eysenck, από τα αγγλικά πανεπιστήμια που θα υποστήριζαν ότι υπάρχουν φυλετικές διαφορές στο διανοητικό επίπεδο.¹⁸ Φυσικά οι αποφάσεις αυτές δεν συνέβαλαν στην επιστημονική αναθεώρηση των θεωριών.

Μία άλλη περίπτωση που έδωσε την ευκαιρία στους επιστήμονες των δύο διαφορετικών σχολών να αναπτύξουν τα επιχειρήματά τους ήταν το συμπόσιο με θέμα: «Φυλετικές διαφορές στον άνθρωπο», που διοργάνωσε το Ίνστιτούτο Βιολογίας στο Λονδίνο το Σεπτέμβριο του 1974. Ο καθηγητής Jensen ανέπτυξε τις θεωρίες και την επιστημονική βάση των αποτελεσμάτων του που δείχνουν την κληρονομική βάση της νοημοσύνης (80%), ενώ κατά τη γνώμη του το περιβάλλον συμβάλλει με το μικρότερο ποσοστό (20%). Επίσης, υποστήριξε την αντικειμενικότητα των εργασιών του για τη χαμηλότερη νοημοσύνη των μαύρων έναντι των λευκών που έκανε με την χρήση των IQ τέστ. Αντίθετες απόψεις ανέπτυξαν η Δρ. B. Tizard με βάση τις τελευταίες της μελέτες και ο καθηγητής του τμήματος νευροβιολογίας του Άνοιχτου Πανεπιστημίου S. Rose, γνωστός για τις μελέτες του στον ανθρώπινο εγκέφαλο και μαρξιστής διανοούμε-

νος. Έξω από την είσοδο της αίθουσας του συμπόσιου υπήρχαν αρκετοί διαδηλωτές, ενώ τις επόμενες ημέρες υπήρχαν δεκάδες γράμματα στις εφημερίδες που κατέκριναν τις «ρατσιστικές» απόψεις του Jensen¹⁹.

Η διαμάχη των δύο βασικών απόψεων δεν έχει σταματήσει μέχρι των ημερών μας. Πρόσφατα, στις αρχές του 1979, η Έθνικ Ένωση Διδασκάλων στη Μ. Βρετανία έβγαλε ένα διαφωτιστικό φυλλάδιο για το θέμα «φυλής και βαθμού νοημοσύνης», που γράφτηκε από τον S. Rose και τον Ken Richardson. Τα επιχειρήματα των περιβαλλοντιστών του φυλλαδίου έγιναν στόχος κριτικής από τον Eysenck. Έτσι, το περιοδικό *New Scientist* δημοσίευσε τις γνώμες των δύο επιστημόνων πάνω στα θέματα IQ τέστ, εύφυιας, κληρονομικότητας, περιβάλλοντος, κ.λπ.²⁰

Η θεωρία των γενετιστών, που στηρίζαν ένα μεγάλο μέρος της δικής τους εξήγησης στα αποτελέσματα της έρευνας του Burt, δέχτηκε ένα μεγάλο πλήγμα με την αποκάλυψη ότι πράγματι οι κλασικές μελέτες του Burt ήταν νοθευμένες σε σημαντικό βαθμό. Οι αποκαλύψεις για το ότι τα αποτελέσματα του Burt έχουν σοβαρά στατιστικά λάθη και μπορεί να έχουν νοθευτεί άρχισαν από το 1974 με το βιβλίο του L. Kamin³. Την ιστορία των αποκάλυψεων ανέλαβε να διαλευκάνει ο ιατρικός συνεργάτης της εφημερίδας *Sunday Times* του Λονδίνου, έτσι αποκαλύφθηκε ότι: ο Burt σε πολλές περιπτώσεις υπολόγιζε τη βαθμολογία των IQ τέστ των γονέων, αλλά την κατέγραφε σαν πειραματική μέτρηση (ή σύμπτωση της βαθμολογίας γονέων και παιδιών ήταν ένα από τα ισχυρότερα επιχειρήματα σύνδεσης εύφυιας και κληρονομικότητας με το ποσοστό του 80%). Επίσης, ο Kamin ανέκλυψε ότι στα αποτελέσματά του παρουσίαζε ακρίβεια 3 δεκαδικών ψηφίων από διαφορετικές σειρές αποτελεσμάτων, πράγμα που και στατιστικά ήταν αδύνατο, άρα κατά τη γνώμη του ο Burt δούλευε τα αποτελέσματα ανάποδα, ώστε να προσαρμόζονται στις θεωρίες του της κληρονομικότητας της εύφυιας. Τέλος, ο δημοσιογράφος της εφημερίδας ανέκλυψε ότι οι συνεργάτες του Burt, που τα όνόματά τους παρουσιάζονται στις εργασίες του των τελευταίων χρόνων, δεν υπήρχαν στο προσωπικό του University College του Λονδίνου, (αργότερα βρέθηκε η μία των συνεργατών, αλλά παρέμεινε αμφίβολο αν συνεργάστηκε με τον Burt)²¹.

Ο Burt πέθανε το 1971 και οι μελέτες του θεωρούνταν κλασικές για το είδος τους. Μπορεί να μην είχαν νοθευτεί σε μεγάλο βαθμό, αλλά η αντίληψη για την κληρονομική μετάδοση της νοημοσύνης ήταν πιο πολύ ένα δόγμα πίστης παρά μία αντικειμενική μελέτη όπου παρουσιάζονται εξαιρέσεις. Μαζί με τη δογματική φύση της δουλειάς του, που συνεχίστηκε

16. B. Tizard, *Do races differ in average intelligence quotient?*, *Nature* 247, 316, 1974 (1. 2. 1974).

17. *Nature*, 7.6.1974, *New Scientist*, 14.2. και 27.6. 1974.

18. *Times Higher Educational Supplement*, 10.5. και 7.6.1974, *Guardian*, 29.4.1974.

19. *Guardian*, 20 και 21.9.1974, *New Scientist*, 19 και 26.9.1974, *Times Higher Educational Supplement*, 20 και 27.9.1974, 25.10.1974.

20. *Race, Intelligence and education*, H. Eysenck vs. S. Rose, *New Scientist* 15.3.1979.

21. O. Gillie, «Pioneer of IQ faked his research findings», *Sunday Times*, 24.10.1976.

– N. Hawkes, «Nature or nurture? IQ», *Observer*, London, 31.10.1976.

– J. Schwartz, «After Burt, what's left?», *New Scientist*, 11.11.1976.

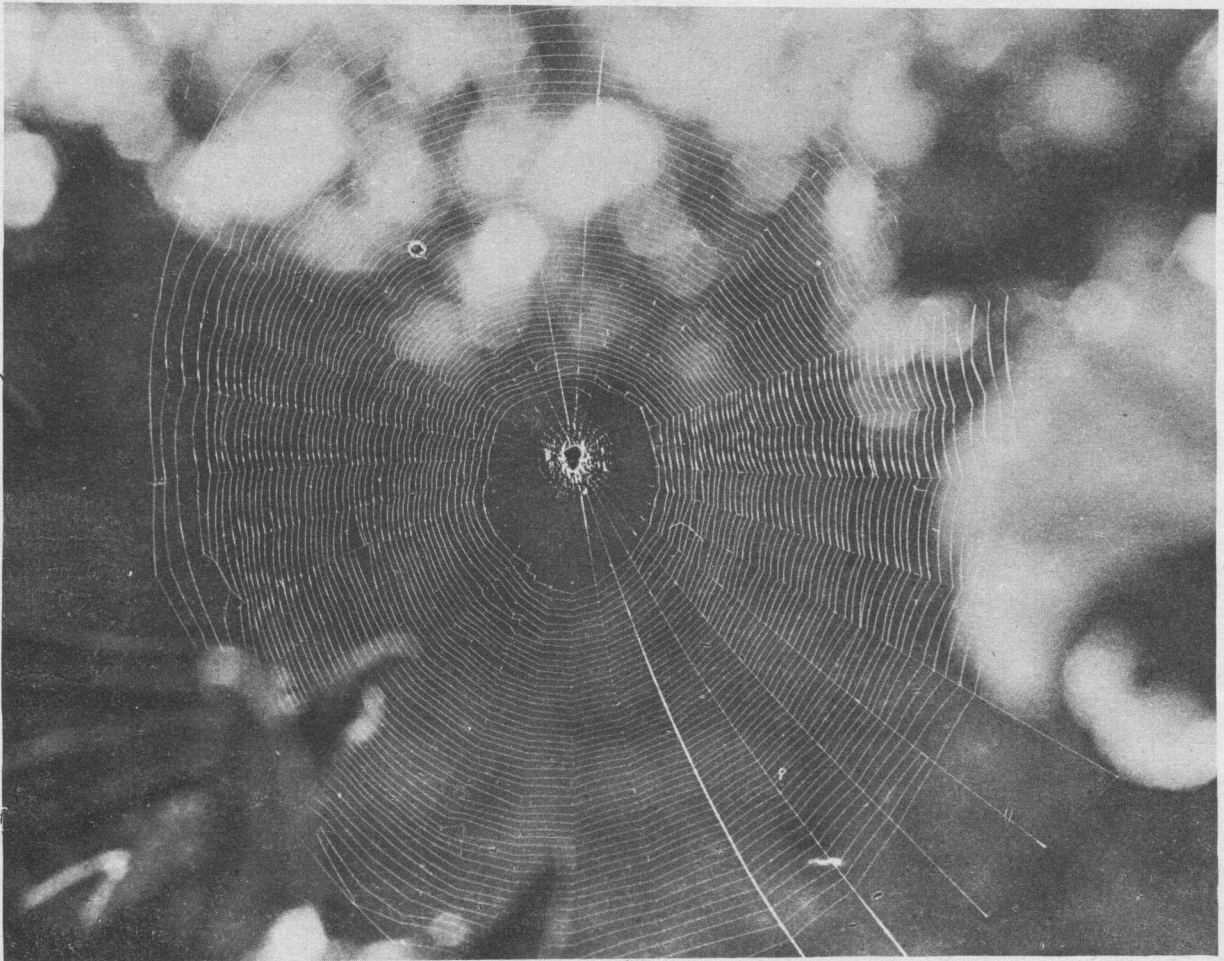
καί στά χρόνια μας από αρκετούς εκπαιδευτικούς ψυχολόγους, δέν ἔκανε καμιά προσπάθεια γιά μιὰ κριτική τοῦ συστήματος τῶν IQ τέστ καί τήν ἐνσωματωμένη ὑποκειμενικότητα τῶν τέστ αὐτῶν στή μέτρηση τῆς ἀνθρώπινης νοημοσύνης. Ἡ νεότερη προσπάθεια γιά μιὰ βιολογική ἀναγωγή τοῦ σύνθετου αὐτοῦ προβλήματος τῆς ἀνθρώπινης εὐφυΐας καί ὁ ἐντοπισμός της σέ ὀρισμένο ἢ ὀρισμένα γονίδια εἶναι ἡ συνέχεια μιᾶς δογματικῆς στάσης ἀπέναντι στά προβλήματα τῆς ἐπιστήμης, πού μπορεῖ ὅμως νά ἔχει σοβαρές κοινωνικές καί πολιτικές ἐπιπτώσεις.

Οἱ ἐπιστημονικές διαμάχες πού προσπαθοῦν νά ὑπερασπίσουν ἢ νά ἀπορρίψουν θεωρίες γιά τή σχέση εὐφυΐας, φυλῆς καί κληρονομικότητας δέν πλανιῶνται μέσα σ' ἓνα κοινωνικό περιθώριο, ἀντίθετα συνδέονται καί μέ τίς προκαταλήψεις τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων γιά τό ἴδιο θέμα καί μέ τήν πολιτική καί οικονομική κατάσταση σέ διάφορες χώρες σέ περιόδους κρίσεων. Ὁ ρατσισμός καί οἱ θεωρίες του ἢ καί ἡ πρακτική του πού ἐφαρμόζεται σέ ὀρισμένες χώρες εἶναι, σύμφωνα μέ μιὰ ἀπόφαση τοῦ ΟΗΕ, μιὰ ἀπό τίς σημαντικές πληγές τῆς ἀνθρωπότητας. Ἡ σωστή μόρφωση τοῦ πληθυσμοῦ μιᾶς χώρας γιά τή βιολογική καί γενετική ὁμοιογένεια ὅλων τῶν φυλῶν τοῦ πλανήτη μας, παρά τήν ποικιλία ἐθνῶν καί ἱστορίας πού ὑπάρχει ἀνάμεσά τους, εἶναι μιὰ δύσκολη δουλειά. Ἀλλά δέν μποροῦν νά μείνουν ἀκόμη τά φαντάσματα τῶν ἀποικιακῶν ἐποχῶν νά καλλιεργοῦν

προκαταλήψεις γιά τήν ἀνισότητα τῶν φυλῶν, σέ μιὰ ἐποχή ἀγῶνων γιά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου καί χειραφέτησης ὅλων τῶν λαῶν γιά ἐθνική ἀνεξαρτησία καί λαϊκή κυριαρχία.

Ἐπιλογή βιβλιογραφίας.

1. N. Block and G. Dworkin, *The IQ Controversy*, Quartet Press, London, 1977.
2. Ann Arbor Science for the People, *Biology as a Social Weapon*, Burgess Publ., Minneapolis, 1977.
3. C. Jencks, *Inequality, a Re-assessment of the Effect of Family and Schooling in America*, Allen Lane, London, 1973.
4. G.R. Searle, *Eugenics and Politics in Britain, 1900-1914*. Noordhoff, Leyden, The Netherlands, 1977.
5. L.S. Hearnshaw, Cyril Burt, *Psychologist*, Hodder and Stoughton, London 1979.
6. W. Ristow, «IQ tests on trial», *New Scientist*, 3.8.1978.
7. R. Lewontin, «The fallacy of biological determinism», *The Sciences*, March-April 1976. (Μετάφραση τοῦ ἀρθροῦ, *Σύγχρονα Θέματα*, No. 1, Μάιος 1978).
8. Μ. Τύπας καί Φ. Καφάτος, «Ἡ διαμάχη γιά τήν κληρονομικότητα τῆς εὐφυΐας καί ἡ κοινωνική της σημασία στό παρελθόν καί σήμερα», *Σύγχρονα Θέματα*, No. 1, Μάιος 1978.

Δέν υπάρχει καπνός χωρίς φωτιά

του Παύλου Ίωαννίδη

*Εΐμαστε θύματα του
περιβάλλοντος, τής εποχής*

K. Καρωτάκης

Κάπνισμα, αλκοόλ και ναρκωτικά φαίνεται να απο-
τελούν σήμερα τις προέχουσες μορφές βραδύρρυθμης
αυτοκτονίας στους οικονομικά αναπτυγμένους λαούς.
Θά μπορούσε να ειπωθεί πώς τό κάπνισμα είναι ή
εγκαιροφλεγής εκδίκηση τών Ίνδιάνων τής Αμερικής
κατά τών λευκών πού δήωσαν τόν πολιτισμό τους.
Από τό 1530 πού οι Ίσπανοί κατακτητές έφεραν και
καλλιέργησαν τόν καπνό στήν Εύρώπη, ή φωτιά του
καπνού πήρε αξιόλογες διαστάσεις μόνο μετά τούς
δύο Παγκόσμιους Πολέμους. Οι στρατιώτες «άντα-
μείβονταν» άπεριόριστα από τις κυβερνήσεις τους μέ
τό ντοπάρισμα του τσιγάρου για να μπορέσουν να
ανθέξουν στις άπάνθρωπες συνθήκες του πολέμου.
Τήν έναλλαγή τής άσκοπης υπερέντασης μέ τήν άνία
τής άπραξίας και μοναξιάς του πολεμιστή, ήρθε μέ
κυβερνητική πρόνοια να γεμίσει ό καπνός. Γεννήθηκε
μέ πολιτισμική καταστροφή κι άνδρώθηκε πάλι μ'
αυτήν ό έθισμός του καπνού-συμβόλου τής άφάνισης.
Έτσι φαίνεται να δικαιώνεται ό N. Willard, τών Δη-
μοσίων Σχέσεων του Π.Ο.Υ., δηλώνοντας πώς «αυτή
ή συνήθεια ταιριάζει σ' ένα κόσμο πού βρίσκεται σέ
πόλεμο». Σ' αυτόν τόν πόλεμο πού συνεχίζεται, ό κα-
πνός φαίνεται να είναι τό βιολογικό όπλο πού ύπο-
θάλλει τήν ανθρώπινη επιθετικότητα σέ ώρες υπερέν-
τασης αλλά και άνίας. °Επιθετικότητα, πού δέν είναι
παρά μία μορφή διαφοροποίησης τής καταπιεζόμενης
άνθρώπινης προοδευτικότητας άπ' τά άδιέξοδα τής
διαμάχης.

Η παραπάνω θέση φαίνεται να ένισχύεται κι από
τις ίδιες τις βιολογικές δράσεις τής νικοτίνης. Διεγεί-
ρει τό φυτικό νευρικό σύστημα, μέ επικράτηση στή
διέγερση του συμπαθητικού, και τό κεντρικό νευρι-
κό σύστημα. Αποτέλεσμα αυτής τής διέγερσης είναι
ή αύξηση του ρυθμού τών λειτουργιών. Η καρδιακή
λειτουργία αυξάνει σέ όρους καρδιακής συχνότητας,
παροχής αίματος και φυσικά έργου. Κατάσταση χα-
ρακτηριστική σέ όργανισμούς πού βρίσκονται σέ
έτοιμότητα, για μάχη ή για φυγή. Αναγκαιότητες σέ
κοινωνίες πού τις διέπει ή διαμάχη. Όπου ό άνθρω-
πος αναγκάζεται από τά άλλεπάλληλα έξωτερικά,
καταπιεστικά ή διεγερτικά έρεθίσματα να περνάει
από τήν έξαρση τής υπερβολής στό βάθος τής άνίας.
Έτσι, στό κράτος τής έλλειψης και τής υπερβολής και
ό καπνιστής κι ό άκαπνος έχει να διαλέξει άνάμεσα
στήν άνενη μάχη ή τήν άδιάκοπη φυγή. Όπου κι οι
δύο όρόμοι έχουν τήν ίδια κατάληξη: έξάντληση και
θάνατο.

Μέ αυτές τις σκέψεις τό κάπνισμα δέν φαίνεται να
είναι ό φονιάς, αλλά άπλώς τό όργανο. Έτσι οι άντι-
καπνιστικές παραινήσεις «μήν αυτοκτονείτε (ή μή
μάχεσθε) καπνίζοντας» θά μπορούσε να ήταν πιό σύ-
σιαστικές άν άπευθύνονταν όχι στό μέσο αλλά στόν
φορέα και στά κίνητρα. Γιατί και χωρίς τσιγάρο μία
κοινωνία διαμάχης δέν φαίνεται πώς θά 'ταν λιγό-
τερο επικίνδυνη. Απλούστατα τό όργανο κι ό τρό-
πος, του άργού ή βίαιου, θανάτου θά άλλαζε μορφή.

Ίδανικό δέν θά ἦταν νά βγεί ἀπό τή μέση ἡ νικοτίνη, γιά νά μπει τό ἀλκοόλ ἢ τό κάθε λογῆς ἀποχαυνωτικό ἢ διεγερτικό, ἢ ἡ ἄμεση ἢ ἔμμεση ἀνθρωποκτονία. Ίδανικό θά ἦταν νά μὴν ἀναγκάζεται ὁ ἄνθρωπος νά μετατρέπει τήν ἔμφυτη προοδευτικότητα σέ ἐπιθετικότητα ἢ σέ ἄρνηση πού εἶναι κι αὐτή ἐπίθεση, στόν ἑαυτό του.

Ἡ καπνοστεφής ὑδρόγειος

Τραγικά ἐνδιαφέρον θά ἦταν νά δεῖ κανένας σέ τί ὕψος ἔχει φτάσει τό νέφος τῆς καπνομίχλης στή σημερινή ὑδρόγειο. Ἡ κατά κεφαλή κατανάλωση καπνοῦ ἔφτασε τό 1976 στά 1,16 κιλά ἐτησίως γιά κάθε κάτοικο τῆς οἰκουμένης. Οἱ «ἀναπτυσσόμενοι» καπνίζουν κατά μέσο ὄρο 2,11 κιλά/ἔτος κι οἱ ἀναπτυσσόμενοι 0,84. Ἡ χώρα μας, μολοντί τό 1976 ἦταν ἀναπτυσσόμενη, στό κάπνισμα εἶχε φτάσει σέ ὑπεραναπτυσσόμενα ἐπίπεδα: 2,54 κιλά καπνοῦ καίγονται γιά χάρη κάθε κατοίκου τοῦ τόπου μας κάθε χρόνο ἀπό τούς καπνιστές μας. Ἔτσι ἡ Ἑλλάδα κατέχει τήν προνομιοῦχο 10ῃ θέση στίς ἀνά τόν κόσμο καπνοθυσιές.

Μιά ἀπλή σύγκριση τῆς κατά κεφαλήν κατανάλωσης καπνοῦ μέ τό κατά κεφαλήν εἰσόδημα καί τόν ἐτήσιο ἀριθμό θανάτων ἀπό νόσους τῶν ἀρτηριῶν (ἔμφραγμα μυοκαρδίου, ὑπέρταση, ἐγκεφαλικά ἐπεισόδια κ.λπ.) δείχνει ἀρκετά ἐνδιαφέροντα καί παράδοξα μαζί συμβάματα. (Ἡ τελευταία σύγκριση περιορίζεται σέ 34 ἀπό τίς 56 χώρες ὅπου ὑπῆρχαν διαθέσιμα στοιχεία γιά τό 1976). Θά πρέπει νά σημειωθεῖ πώς ἔχει βρεθεῖ νά ὑπάρχει στατιστικά σημαντική γραμμική συσχέτιση ἀνάμεσα στήν ἀναλογία θανάτων ἀπό νόσους τῶν ἀρτηριῶν καί τό ὕψος τοῦ κατά κεφαλήν εἰσοδήματος. Σέ πρώτη ἐντύπωση, ἡ σύγκριση εἰσοδήματος μέ τήν κατανάλωση καπνοῦ φαίνεται νά βρίσκεται σέ κάποια χαλαρή σχέση. Ὑπάρχουν ὅμως κραυγαλέες ἐξαιρέσεις πού τείνουν νά μηδενίσουν τήν δύναμη αὐτῆς τῆς συσχέτισης. Ἄς δοῦμε ὅμως δειγματοληπτικά πόσο καπνίζουν οἱ λαοί τῆς ὑδρόγειου.

Οἱ ἀναπτυσσόμενοι

Ἐνα κάπως γενικό συμπέρασμα πού φαίνεται νά βγαίνει ἀπό τά δεδομένα τοῦ παράπλευρου πίνακα εἶναι πώς, μέ ἐξαίρεση τήν Μπούρμα, οἱ ἄνθρωποι φαίνεται νά ἀναζητοῦν τή φωτιά τοῦ καπνοῦ τόσο περισσότερο ὅσο μακρύτερα βρίσκονται ἀπό τήν θέρμη τοῦ Ἰσημερινοῦ. Κι ὅσο αὐτή ἡ θέρμη λιγοστεύει, τόσο τά νοσήματα τῆς φθοράς τῶν ἀρτηριῶν τείνουν νά ἀνεβοῦν. Εἶναι ἄραγε ἡ φθορά αὐτή ἀποτελεσμα μιάς ἄλλης ἐσωτερικῆς φωτιάς πού ὅταν, κατά τόν Ἀριστοτέλη (τά *Μικρά Φυσικά*), καίει ὑπέρμετρα φθείρει τήν ὕλη τῆς ζωῆς χωρίτερα;

Ἄς δοῦμε ὅμως τίς ἀντιθέσεις πού ὑπάρχουν ἀνέμεσα σέ εἰσόδημα, κατανάλωση καπνοῦ καί θάνατο ἀπό καρδιαγγειακές παθήσεις. Ἄν ἡ οἰκονομική

κατάσταση βρίσκεται σέ κάποια χαλαρή σχέση μέ τήν κατανάλωση καπνοῦ τότε στή Ροδεσία (σήμερα Ζιμπάμπουε) τοῦ 1976 καπνίζουν πολύ περισσότερο ἀπ' ὅ,τι θά περίμενε κανείς γιά τό πενιχρό εἰσόδημα. Τό 1976 ὁ λαός τῆς Ζιμπάμπουε δέν εἶχε τήν ἐλευθερία νά ζεῖ ὅπως θέλει, εἶχε ὅμως ἀπόλυτη ἐλευθερία νά πεθαίνει καπνίζοντας τά πολυεθνικά τσιγάρα. Γιατί εἶναι δύσκολο νά πιστευτεῖ πώς ὄλον αὐτό τόν καπνό τόν κάπνιζαν οἱ 230 χιλ. λευκοί (σέ πληθυσμό 6 ἑκατομμυρίων). Ἄν καί σέ διαφορετικό οἰκονομικό ἐπίπεδο, ἀνάλογη φαίνεται νά εἶναι ἡ κατάσταση καί στή χώρα μας σέ σχέση μέ τίς δυτικῶν τύπου οἰκονομίες. Ὑπάρχει ἄραγε κάποιος κοινός παράγων πού σπρωχνεῖ τούς ἄνθρώπους νά καπνίζουν περισσότερο;

Σέ ἀντίθεση ὅμως ἔρχεται τό παράδειγμα τῆς Περούσας ὅπου ἐνώ τό 1976 τό εἰσόδημα ἦταν ἀξιόλογο, ἡ κατανάλωση καπνοῦ ἦταν μηδαμινή (0,78 κιλά ἐτησίως). Εἶναι γιατί, τό 1976, στό Ἰράν ἀνθούσε ἡ φυτεία κι ἡ διάδοση τῆς ἰνδικῆς κánaβης ἢ τῆς παπαρούνας πού ὑποκαθιστοῦσαν τήν νικοτίνη ἀφήνοντας τόν καπνό γιά τούς κρατοῦντες καί νεμόμενους τό εἰσόδημα ἢ ἡ ἰσλαμική παράδοση πού ἀπαγορεύει τέτοια κατάχρηση;

Οἱ πιό ἀρειμάνιοι ὅμως καπνιστές τοῦ Τρίτου Κόσμου θά πρέπει νά εἶναι οἱ, κατά τό πλεῖστον, μογγολικῆς καταγωγῆς Βερμανοί πού στήν ἀφόρητη ζέστη καί ὑγρασία τοῦ κλιματός τους, παρά τήν φτώχεια τῆς οἰκονομίας τους, ἐννοοῦν νά καπνίζουν 2 καί 3 φορές περισσότερο ἀπ' ὅ,τι οἱ γηγενεῖς ἐξίσου φτωχοί γείτονές τους τῆς Ταϊλάνδης καί τοῦ Μπαγκλαντές. Θά πρέπει νά ὑπομνηστεῖ πώς στήν Μπούρμα ἐκτός ἀπό τήν βερμανική εἶναι ἀπό πολλές δεκαετίες ἐπίσημη γλώσσα κι ἡ ἀγγλική. Εἶναι ἄραγε ἀποτελεσμα στρέβλωσης τῆς βουδιστικῆς παράδοσης ἡ εὐρεία χρήση τοῦ καπνοῦ στήν Μπούρμα σέ σχέση μέ τούς γείτονές τῆς;

Ἡ διατήρηση τῆς παράδοσης λοιπόν φαίνεται νά παίζει κάποιο ρόλο στό κάπνισμα καί ἡ ὅποια σχέση ὑπάρχει μέ τό οἰκονομικό ἐπίπεδο διασπάται ἀπό πολιτικές μεταβολές σ' ἕνα λαό.

Οἱ «ἀναπτυσσόμενοι»

Τῆ σχέση ὅμως καπνοῦ-εἰσοδήματος-ἀρτηριακῶν νόσων ἔρχονται νά διαλύσουν οἱ βόρειοι, δυτικοί κι ἀνατολικοί, οἰκονομικά ἀναπτυσσόμενοι καί μή. Οἱ Σουηδοί πρωτοπόροι (μετά τούς Ἑλβετούς) στήν οἰκονομία ἀλλά καί πρωτοπόροι (μετά τούς Σκωτσέζους) στό θάνατο ἀπό νόσους τῶν ἀρτηριῶν, ἔρχονται τελευταῖοι στή λίστα τῶν οἰκονομικά ἀναπτυσσόμενων, δυτικῶν καί ἀνατολικῶν, χωρῶν. Πρῶτοι βέβαια παγκόσμια στόν ἀγῶνα κατά τοῦ κάπνισματος. Ἄλλά παρά τήν ἀντικαπνιστική τους στάση, ἡ φήμη τους γιά τή συνάφεια πρὸς τό ἀλκοόλ, πού κι αὐτό τό μάχονται, ἢ γιά τό θάρρος τους νά αὐτοκτονοῦν κατευθείαν εἶναι γνωστή. Φαίνεται πώς κι ὁ Νορδικός διάλογος ἔχει πολλά ποδάρια. Οἱ Σουηδοί μολοντί ἔρχονται τελευταῖοι στό κάπνισμα, ἔρχονται πρῶτοι

**ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΚΑΠΝΟΥ¹ (σέ κιλά) ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ²
(σέ δολάρια ΗΠΑ) ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΥΣ ΑΠΟ ΝΟΣΟΥΣ ΤΩΝ ΑΡΤΗΡΙΩΝ³⁻⁴ (ανά 100.000
κατοίκους) - 1976**

ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΕΣ ΧΩΡΕΣ	Κατά κεφαλή		ΝΟΣΟΙ ΑΡΤΗΡΙΩΝ	ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ	Κατά κεφαλήν		ΝΟΣΟΙ ΑΡΤΗΡΙΩΝ
	ΕΙΣΟΔΗΜΑ	ΚΑΠΝΟΣ			ΕΙΣΟΔΗΜΑ	ΚΑΠΝΟΣ	
ΕΛΛΑΣ	2.570	2,54	278	Καναδάς	7.930	2,84	370
Αργεντινή	1.580	2,34	-	Βέλγιο & Λουξ.	7.020	2,84	411
Ρωδεσία	530	2,19	-	Ολλανδία	6.650	2,81	343
Μπούρμα	120	2,11	-	Ελβετία	9.160	2,70	298
Συρία	830	2,01	34	Δανία	7.690	2,70	535
Ισπανία	2.990	1,90	264	Ιαπωνία	5.090	2,57	226
Δ. Κορέας	700	1,53	-	Ο.Δ. Γερμανίας	7.510	2,52	446
Τουρκία	1.010	1,52	-	Η.Π. Αμερικής	7.880	2,50	456
Κολομβία	650	1,36	104	Ιρλανδία	2.620	2,30	518
Βραζιλία	1.300	1,27	-	Γαλλία	6.730	215	277
Βενεζουέλα	2.540	1,14	101	Αυστραλία	6.990	2,10	416
Ιράκ	1.390	1,09	-	Αγγλία	4.180	1,90	544
Ακτή Έλεφαντ.	650	1,09	-	Αυστρία	5.620	1,83	493
Ταϊλάνδη	380	1,07	11	Νορβηγία	7.800	1,71	485
Πορτογαλία	1.660	1,02	357	Ιταλία	3.220	1,70	347
Μαλαισία	830	1,02	-	Σουηδία	9.030	1,43	599
Ν. Αφρική	1.290	1,02	-				
Αλγερία	1.010	1,00	-				
Φιλιππίνες	420	0,81	68				
Ιράν	2.060	0,78	-	<i>ΧΩΡΕΣ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ</i>			
Μεξικό	1.060	0,75	53	Πολωνία	2.880*	2,97	279
Μαρόκο	520	0,73	-	Βουλγαρία	2.460*	2,90	499
Ινδονησία	280	0,69	-	Κούβα	820*	2,40	222
Πακιστάν	180	0,63	-	Ούγγαρία	2.340*	2,35	572
Μπαγγλαντές	90	0,60	-				
Αίγυπτος	280	0,57	84	Γιουγκοσλαβία	1.750	1,91	207
Τανζανία	180	0,48	-	Σοβιετική Ένωση	2.800*	1,55	-
Ινδία	140	0,38	-	Τσεχοσλοβακία	3.790*	1,54	518
Ζαΐρ	130	0,32	-	Λ. Δ. Γερμανίας	4.520*	1,53	597
Νιγηρία	400	0,13	-	Ρουμανία	1.400*	1,48	308
				Λ. Δ. Κίνας	370*	1,03	-

* Εισόδημα καθ' ύπολογισμό - : στοιχεία λείπουν

1. FAO Commodity Projections, FOA Rome (Έπιλογή του World Health Feb. 1980), 1979.

2. 1978 World Bank Atlas. World Bank, Washington, D. C. 1978.

3. Health Statistics Annual. WHO, Geneva 1978, 1979 (Στοιχεία για άρρενες μόνο).

4. Νόσοι Αρτηριών: Ίσχαμική καρδιοπάθεια+Αρτηριακή υπέρταση+άγγειοεγκεφαλικά+νόσοι περιφερικών αρτηριών.

στό θάνατο από καρδιαγγειακές παθήσεις, που παρά τον περιορισμό του καπνίσματος εξακολουθούν να αυξάνουν (+13,9 στη διάσχιση 1970-76).

Χώρια όμως από τη Σουηδία, και στις υπόλοιπες βιομηχανικές χώρες φαίνεται να υπάρχει μία αρκετά έκτεταμένη αντίνομία στη σχέση ανάμεσα στην κατανάλωση καπνού και την έκταση του θανάτου από νόσους των αρτηριών. Από τις 10 χώρες που καταναλώνουν πάνω από 2,11 κιλά καπνού (μέση τιμή για

τις «ανάπτυγμένες»), οι 6 παρουσιάζουν τιμές θνητότητας από νόσους των αρτηριών από τη μέση τιμή για αυτές τις χώρες (που είναι 432 θάνατοι ανά 100.000 κατοίκους). Αντίθετα, από τις 6 χώρες με κατανάλωση καπνού λιγότερο από 2,11 κιλά/έτησιως οι 5 έχουν τιμές θανάτου υψηλότερες και μόνο στην Ιταλία οι θάνατοι από καρδιαγγειακά είναι λιγότεροι από τη μέση τιμή. Βέβαια από το κάπνισμα δέν νοσούν χώρες αλλά άνθρωποι και η μελέτη της συγκε-

κρυμμένη πράξης σε συγκεκριμένα άτομα έδειξε πώς σε, βόρειους κατά τό πλείστον, καπνιστές ή θνητότητα από κάθε αιτία θανάτου είναι διπλάσια απ' ό,τι σε μή καπνιστές, πού κατά τούς έρευνητές σημαίνει πώς αν οι καπνιστές δέν κάπνιζαν θά ζούσαν 7 όλόκληρα χρόνια περισσότερο απ' όσο ζούν. Μέ τέτοια γνώση θά μπορούσε νά φανταστεί κανείς σε τί ύψος θά ανέβαινε ή όλική θνητότητα αν οι επιρρεπείς σε άρτηριακές νόσους λαοί κάπνιζαν περισσότερο. 'Αλλά όπως είπαμε, τό κάπνισμα είναι τό μέσον θανάτου κι όχι ή τελική αιτία πού έφόσον εξακολουθεί νά υπάρχει θά δώσει διέξοδο σε άλλον τρόπο ύποκατάστασης.

Στή Γαλλία γιά παράδειγμα όπου, γιά τίς βιομηχανικές χώρες, ή κατανάλωση καπνού είναι μέτρια και ή αναλογία θανάτων από άρτηριακές νόσους άσυνήθιστα χαμηλή, αντιμετωπίζεται σήμερα τό δξύτερο ίσως διεθνώς πρόβλημα αλκοολισμού. Από τίς 550 περίπου χιλιάδες θανάτων έτησίως οι 40 χιλιάδες έχει υπολογιστεί πώς όφειλονται στίς επιδράσεις του αλκοόλ. Τό κόστος αυτής τής συμφοράς σε ιατροφαρμακευτικές δαπάνες και σε μείωση τής παραγωγικότητας έχει υπολογιστεί σε 4 δισεκατομμύρια δολάρια έτησίως. Έκει τό αλκοόλ παράγεται άφθονα και προάγεται έπίσης γιά τό συμφέρον τής οικονομίας, όχι όμως και τών καταναλωτών του. 'Η γαλλική βιομηχανία οίνοπνευματωδών προσφέρει 10 δισεκατ. δολάρια και άπασχολεί τό 1/10 του εργατικού δυναμικού τής χώρας. Ένα προϊόν πού ήταν ή έθνική περηφάνια τών Γάλλων κατάντησε πρόσφατα ή έθνική συμφορά τους. Στά τελευταία 25 χρόνια ξεπέρασαν κάθε παγκόσμιο ρεκόρ σε κατανάλωση: 26 λίτρα καθαρό οινόπνευμα έτησίως αντιστοιχεί σε κάθε ένήλικα Γάλλο ενώ 1 στούς 4 θεωρείται προβληματικός πότης! Όπωςδήποτε κάτι πρέπει νά άλλαξε σ' αυτόν τόν χρόνο κι άνθρωποι από παραδοσιακοί γκισατέρο, κονουασέρ κ.λπ. έγιναν θύματα κατάχρησης μιάς άπόλαυσης. Έτσι σε περίοδο κρίσης ενέργειας αντί νά χρησιμοποιείται τό αλκοόλ γιά έξωτερική θέρμανση καταναλίσκεται στήν έσωτερική υπέρθέρμανση όπου είναι θάνατος. 'Η τά καπνοτόπια σε ένα κόσμο πού λιμοκτονεί, αντί γιά τροφή παράγουν θάνατο.

Έτσι, παρ' όλη τήν έλπίδα πώς ό περιορισμός του καπνίσματος θά μπορούσε νά αυξήσει τό προσδόκιμο επιβίωσης ενός λαού στίς «άναπτυγμένες» χώρες δέν φαίνεται νά γίνεται κάτι τέτοιο. Τό προσδόκιμο επιβίωσης στίς ηλικίες 0, 25, 65 και 75 ετών δέν έδειξε καμιά ύπολογίσιμη διαφορά σε χώρες πού καταναλώναν περισσότερο ή λιγότερο από τήν μέση τιμή κατανάλωσης καπνού τόσο γιά τίς δυτικές όσο και γιά τίς ανατολικές χώρες του πίνακα όπου ύπήρχαν στοιχεία.

Ό αντίποδας τών Σουηδών όμως στο κάπνισμα θά πρέπει νά είναι οι Πολωνοί. Παγκόσμια πρώτοι σε κατανάλωση καπνού κι από τούς «άναπτυγμένους» σχεδόν τελευταίοι σε αναλογία θανάτων από καρδιαγγειακά νοσήματα, σε αντίθεση πάλι με τούς Τσεχοσλοβάκους κι Ανατ. Γερμανούς πού έχουν από τίς πύ υψηλές τιμές θανάτου από άρτηριακές νόσους και κάπνιζουν λιγότερο.

Βλέποντας όμως τά πράγματα από τή στενή θεώρηση μιάς κατηγορίας νόσου, κινδυνεύουμε νά χάσουμε τήν συνολική εικόνα. 'Αλλά και ή όλική, από

κάθε αιτία θνητότητα δέν φαίνεται νά παρουσιάζει σημαντική διαφοράς στίς «άναπτυγμένες» χώρες με πολλή ή λιγότερη κατανάλωση καπνού. Αυτή ή έλλειψη διαφοράς πρέπει νά σημαίνει πώς σε μίαν έμπόλεμη κατάσταση τό φωνικό όργανο μπορεί νά έχει πολλές μορφές και σε τέτοιες συνθήκες δέν φαίνεται νά υπάρχουν διέξοδοι. Είτε καπνός είτε αλκοόλ, είτε βόλι είτε μαχαίρι τό τελικό άποτέλεσμα είναι τό ίδιο.

Πούος έπωφελείται και όφελείται

Ό παγκόσμιος καπνιστής πληρώνει 85 ως 100 δισεκατομμύρια δολάρια (1976) στήν αγορά του καπνού, δηλ. 4 φορές τό άκαθόριστο έθνικό προϊόν τής χώρας μας ή 25 περίπου φορές τό ύψος του κρατικού προϋπολογισμού μας. Μέ τέτοιο ύπερεθνικό τζίρο δέν είναι παράξενο πώς επτά μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες έλέγχουν τήν μεγαλύτερη μερίδα αυτού του πακτωλού σε συναγωνισμό ή καλύτερα σε συνδυασμό με τίς ντόπιες καπνοβιομηχανίες. Ό άγρότης-παραγωγός βρίσκεται σχεδόν πάντα σε χρέος. Σύμφωνα με έκθεση τής UNCTAD δωροδοκίες προωθούνται από τίς εταιρείες στα μεγαλύτερα πολιτικά κόμματα ορισμένων χωρών. Αυτές οι δαπάνες αιτιολογούνται σαν «άναγκαίες γιά τήν επιβίωση και τήν κερδοσκοπικότητα τών εταιρειών» και θεωρούνται σαν «ουσιαστικές γιά τήν προώθηση ευνοϊκής (γι' αυτές φυσικά) νομοθεσίας». Πέρα από τίς σπονδές προς τούς πολιτικούς παράγοντες οι εταιρείες μετέρχονται και τούς πύ πολυέξοδους τρόπους προβολής του προϊόντος τους γιά θόλωση του έγκεφάλου του κοινού.

Έκτός βέβαια από τίς εταιρείες κι οι κυβερνήσεις παίρνουν μιά όχι ευκαταφρόνητη μερίδα, συνήθως τή μεγαλύτερη, απ' τήν φορολογία του καπνού. Γιά παράδειγμα, στίς ΗΠΑ εισπράχθηκαν τό 1976 6 δισεκατομμύρια δολάρια από φορολογία προϊόντων καπνού, ενώ στήν 'Αγγλία, όπου ό φόρος φτάνει στο 10% τής τιμής καταναλωτή, αποδόθηκαν 4 δισεκατομμύρια δολάρια. Σε πολλές βιομηχανικές χώρες τό εισόδημα από φορολογία καπνού φτάνει στο 5% τής συνολικής κυβερνητικής φορολογίας. Βέβαια καμιά κυβέρνηση δέν θά ήταν ευχαριστημένη με τέτοιο έσοδο αν έπρεπε νά πληρώσει και τό ιατροφαρμακευτικό κόστος του καπνού πού στήν περίπτωση τών ΗΠΑ έχει υπολογιστεί σε 15 δισεκατομ. δολ.: δηλ. δυόμισι φορές τό φορολογικό έσοδο. Αυτό τό έξοδο όμως με τόν ένα ή τόν άλλο τρόπο τό πληρώνουν πάλι εκείνοι πού πληρώνουν και τούς φόρους. Σ' αυτόν τόν παραλογισμό έρχεται νά προστεθεί κι άλλο ένα έξοδο γιά πριμοδοτήσεις. Τό 1975 οι καπνοκαλλιεργητές τής ΕΟΚ εισέπραξαν 206 εκατ. δολ. γι' αυτόν τό σκοπό. Όλη αυτή ή ένίσχυση όμως τελικά όφέλησε τά δημόσια ταμεία και τίς καπνοβιομηχανίες κι όχι τόν παραγωγό ή τόν καταναλωτή.

'Αλλά οι άπώλειες δέν σταματάνε εκεί. Συνέχεια αυξανόμενες εκτάσεις γής, παραγωγικό ανθρώπινο δυναμικό και φυσική ενέργεια θυσιάζονται στήν παραγωγή κι έπεξεργασία του καπνού.

«Έλευθερία» επιλογής

'Αν ή χρήση του όπιου σταμάτησε στήν Κίνα, αυτό πρέπει νά όφείλεται μόνο στο γεγονός πώς λείψαν οι προαγωγοί, όχι μόνο του όπιου αλλά και τής άπελψίας πού έσπρωχνε τόν άνθρωπο στήν όπιομανία. Τό

ίδιο θά πρέπει νά συμβεί καί μέ τό κάπνισμα καί τό κάθε λογής ανάλογο τρόπο αὐτοκτονίας πού στήν οὐσία εἶναι κατευθυνόμενες ἀνθρωποκτονίες. Βερμαλιστικές ἢ εἰκαστικές ἀντικαπνιστικές παραινέσεις δέν ἀρκοῦν γιά νά ἀνακόψουν τά μέσα τοῦ πρόωρου θανάτου στόν σημερινό μαχόμενο ἢ ἀπελπισμένο κόσμο. Πρόστιμα, ποινές καί φορολογίες αὐξάνουν τήν καταπίεση καί τέτοιου εἴδους πολιτική πού στρέφεται στό θῦμα κι ὄχι στήν αἰτία τό μόνο πού θά μπορούσε νά καταφέρει θά ἦταν νά ἀλλάξει τήν μορφή τοῦ μέσου ἐξόντωσης. Ἄν σύμφωνα μέ τό Ν. Willard τοῦ Π.Ο.Υ. ὁ ἀγώνας πρέπει νά στραφεί «ὄχι ἐναντίον τῶν καπνιστῶν ἀλλά ἐναντίον τοῦ καπνίσματος» τότε δέν θά 'πρεπε ἀπ' τή μιά μεριά νά κυνηγιέται ὁ καπνιστής κι ἀπ' τήν ἄλλη νά προμοδοτεῖται καί νά διαφημίζεται σέ ἰδιωτικούς καί δημοσίους χώρους τό κάπνισμα καί νά αὐξάνεται ἡ φορολογία ἀπ' τό φόβο μήπως κι οἱ ἀντικαπνιστικές παραινέσεις ἀποδώσουν καί μειωθοῦν τά ἔσοδα.

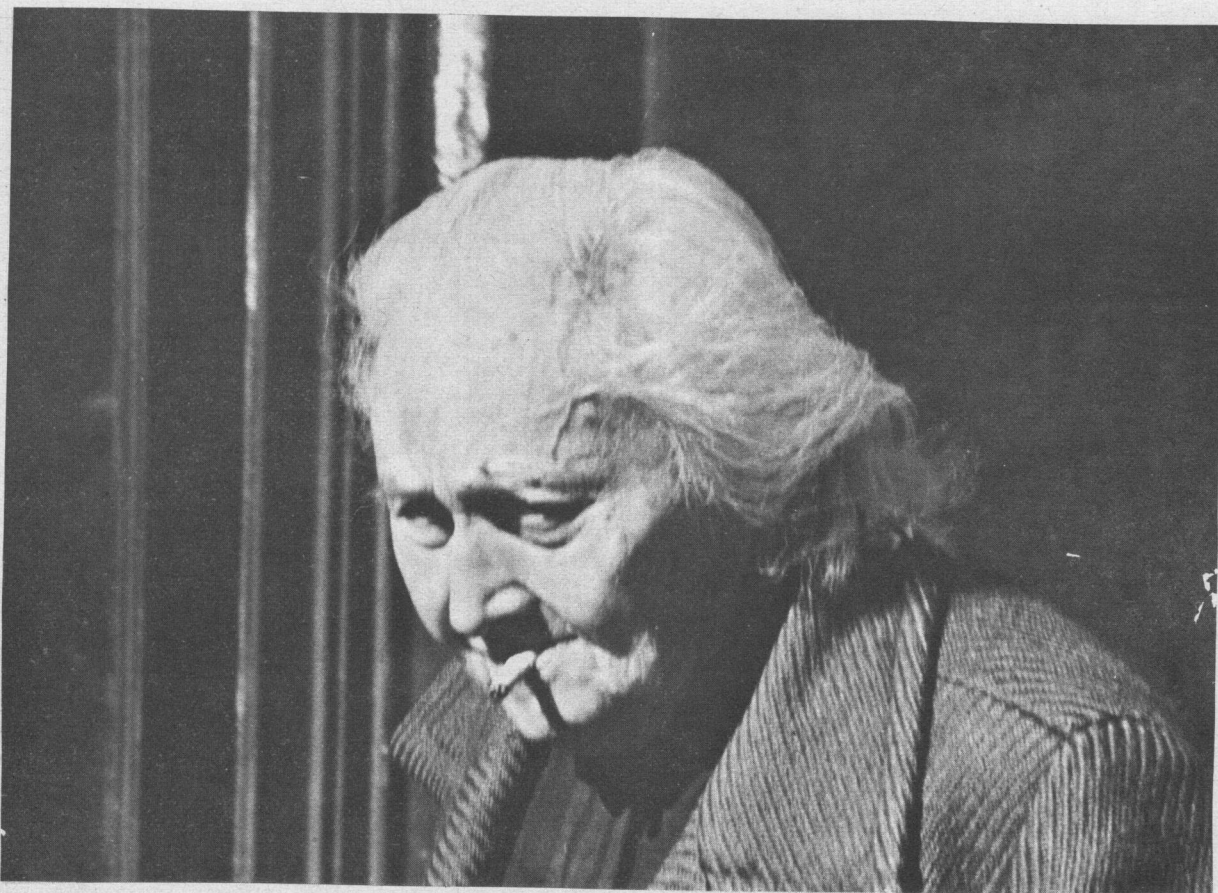
Γιατί δέν εἶναι ὁ καπνός τοῦ τσιγάρου πού ὀδηγεῖ στόν θερμικό θάνατο μέ τούτη ἢ τήν ἄλλη νόσο, ἀλλά καί τό μπαρούτι τῶν ἐξοπλισμῶν, κι ἡ οἰκολογική μόλυνση τῆς βιομηχανικῆς «ἀνάπτυξης», κι ἡ μπόχα ἀπ' τίς χαβούζες, κι ὁ βομβαρδισμός τῆς καθημερινῆς σύνθλιψης κι ἡ δυσωδία τῆς ἀντιπαραγωγικῆς διοίκησης κι ὅλα τά δεινά πού ἔχουν συσσωρευτεῖ στό σῆμα τοῦ ἀνθρώπου καί δέν τόν ἀφήνουν νά ἀνελιχθεῖ. Στό σύστημα ἀρέσει ἢ συμφέρει νά προβάλλει τήν «ἀτομική εὐθύνη», τό «μοιραῖο», τήν «τύχη» δί-

νοντας ἐλευθερία στήν ἐκλογή τρόπων θανάτου καί συμβουλές πρὸς ἀποφυγὴν τους, ἐνῶ ἀνακόβει πράξεις γιά ἐκλογή τρόπων Ζωῆς. Ὅπου εἶναι ἡ Εἰρήνη, ὁ Παιδεία, ὁ Πολιτισμός κι ὁ σεβασμός στή Φύση καί τόν Ἄνθρωπο. Ὅσο ὁ Ἄνθρωπος θά ἐμποδίζεται νά ἀνελιχθεῖ γιατί ὁ κόπος του δέν γυρνάει σ' αὐτόν μέ τή μορφή ἀγαθῶν πού νά προάγουν τή ζωή καί τό πνεῦμα ἀλλά σκορποῦν τόν θάνατο καί τό σκοτάδι τόσο θά φουντώνει ἡ σύγκρουση. Ἡ καταπίεση τῆς ἀνθρώπινης προοδευτικότητας ἀναπόφευκτα θά ὀδηγεῖ στήν ἀνάπτυξη ἐπιθετικότητας κι ἔτσι ἀναπόφευκτα ἄλλοι θά χάνονται στή Μάχη κι ἄλλοι στή Φυγή. Γιατί δέν ὑπάρχει καπνός χωρίς φωτιά κι ἡ ἀπόληξη κάθε φωτιάς εἶναι ἡ στάχτη καί τά ἐρείπια: ὕλικά κι ἀνθρώπινα...

*«Καί πάντα ὁ δολοφόνος καί τό θῦμα μιά νύχτα
ἄξαφνα
παίρνουν τόν ἴδιο δρόμο,
γιατί σημασία ἔχει ποιός θά πεθάνει μέ λιγότερη μο-
ναξιά
Τ. Λειβαδίτης.»*

Πηγές δεδομένων.

- World Health, Φεβρ.-Μάρτ. 1980, Geneva, Switzerland
- FAO Commodity Projections, Roma 1979.
- Health Statistics, Annual, WHO, Geneva, 1978, 1979.
- Newsweek International, July 4, 1980.

«Ἐπιτέλους ἀνεβαίνουμε» «Ὅχι. Ἀπεναντίας.» «Κατεβαίνουμε;»
 «Ἀκόμα χειρότερα καπετάνιε! Πέφτουμε!» «Γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ πε-
 τάξτε τὴ σαβούρα!» «Μά κοιτάξτε! Ὁ τελευταῖος σάκος εἶναι ἀδεια-
 νός!» «Ἀνεβαίνει τὸ ἀερόστατο;» «Ὅχι.» «Ἀκούω θόρυβο κυμάτων!»
 «Ἡ θάλασσα εἶναι ἀπὸ κάτω μας! Δέν ἀπέχει πάνω ἀπὸ 500 πόδια!»
 «Πετάξτε δλα τὰ βάρη!... Τὰ πάντα!...». Τέτοια ἦταν τὰ ἀναπάντεχα
 λόγια πού ἀντηχοῦσαν στὸν ἀέρα, πάνω ἀπὸ τὴν ἀχανή ὑδάτινη ἔρημο
 τοῦ Εἰρηνικοῦ, περὶ τὶς τέσσερις τὸ ἀπόγευμα τῆς 23ης Μαρτίου 1865.

Ἡ Μυστηριώδης Νῆσος
 Ἰουλίου Βέρν

Διάλογοι κουφῶν πλὴν λαλίστατων

τοῦ Γιώργου Καρῶ

Τὸ ἄρθρο τοῦ Γιώργου Καρῶ «ΠΑΣΟΚ καὶ μαζικά κινήματα» στὸν περασμένο «Πολίτη» (Ἰούλιος, τεύχ. 36) προκάλεσε τὶς ἀπαντήσεις τῶν Χρῦσανθου Λαζαρίδη καὶ Ἀντρέα Παπᾶ, πού δημοσιεύουμε στὶς ἐπόμενες σελίδες τοῦ περιοδικοῦ. Τὰ κείμενα αὐτὰ ἔδωσαν τὴν ἀφορμὴ στὸν Γ. Καρῶ νὰ καταπιαστεῖ διεξοδικότερα μὲ ὀρισμένες ἀπόψεις πού ἀπασχολοῦν σήμερα τὶς δυνάμεις τῆς ἀνανεωτικῆς Ἀριστερᾶς. Ἐλπίζουμε διὸ ὁ προβληματισμὸς θὰ συνεχιστεῖ καὶ θὰ ἐμπλουτιστεῖ, τόσο στὶς σελίδες τοῦ «Πολίτη» ὅσο καὶ σὲ ἄλλα ἐντυπα τοῦ «ἀνανεωτικοῦ χώρου».

Ἐπειδὴ καὶ οἱ δύο «συζητητές*» ἐπιμένουν διὸ τὸ κείμενο στὸν περασμένο *Πολίτη* ἀπαγορεύει τὸ διάλογο, ὡς προσηγηθῶν λίγα περὶ διαλόγου. Νομίζω, λοιπόν, διὸ αὐτὸς πρέπει νὰ ἀρχίζει ἀπὸ τὰ ἴδια μας τὰ κείμενα: μέσα σ' αὐτὰ καὶ καθὼς λέμε τὰ ὅσα ἔχουμε νὰ ποῦμε, πρέπει νὰ μάθουμε νὰ συζητᾶμε ταυτόχρονα, γιὰ νὰ συμφωνήσουμε ἢ νὰ τσακωθοῦμε, καὶ ἄλλες ἐπὶ πρὸς ἀπόψεις. Γιατί διάλογος γίνεται μὲ ἀπόψεις πού συγκρούονται δημόσια, πού ἀνοίγουν μέτωπα, πού ἀποκλείουν σὰν λογικὴ τὶς ἀντίθετες, πού πλησιάζουν ἢ καὶ ἀνταμώνουν κάποιες τρίτες, πού ἀλλάζουν ἀπὸ τὴν τριδὴ μὲ τὶς συγγενικές. Ἀλλὰ αὐτὸ, ὅπ' ὅσα τουλάχιστον μαρτυρᾶ ἡ τρέχουσα εὐαισθησία τῶν ἀριστερῶν, δέν γίνεται «αὐθόρμητα». Ὁ διάλογος, μὲ δύο λόγια, φαίνεται πὼς πρέπει νὰ προκληθεῖ, νὰ ἐκμαιεῖ, νὰ ἐκβιαστεῖ. Ἀλλὰ ταυτόχρονα μιά ἀποψη, ἓνα ναί, εἶναι ἀσάφες, παρεξηγήσιμο, ἀνενεργό, χωρὶς τὰ ὄχι του. Ἄν θέλουμε,

μεταξὺ ἄλλων, νὰ ποῦν οἱ ἀπόψεις μας κάτι σὲ κάποιους, αὐτὸ πρέπει νὰ ἐπιδιώκουμε νὰ γίνει ὄχι ἐλ-
λείψει ἀλλὰ εἰς βάρος ἄλλων ἀπόψεων.

Στὸν προηγούμενο *Πολίτη* θεώρησα σκόπιμο νὰ νομιμοποιήσω καὶ τυπικὰ αὐτὴ τὴν κατάσταση. Καὶ ἀναφέρθηκα ὀνομαστικὰ σὲ δύο ἄρθρα πού, φυσικά, θὰ μπορούσαν κάλλιστα νὰ εἶναι κάποια ἄλλα. Δέν «ἀπαντοῦσα» στὸν Ἀ. Παπᾶ καὶ τὸν Χ. Λαζαρίδη τὴν ἀποψή μου ἔλεγα ὁ ἄνθρωπος καὶ μὲ ἀπόψεις τὰ ἄλλα. Τίποτα λιγότερο, τίποτα περισσότερο. Πολύ φοβᾶμαι ὅμως διὸ στὰ περὶ πολιτικῆς, κι ὄχι μόνο σ' αὐτὰ, γραφόμενα τὰ περὶ διαλόγου ἤθη εἶναι κάπως παράξενα: ὁ καθένας «λέει τὴν ἀποψή του», παρθενογεννημένη, μονογενή, ἔρημη κι ἀπαστρέπτουσα, καὶ κάνει τὴν ἐκλογή (ἐκλογή σημαίνει συνάμα καὶ ἀπόρριψη) δημοψήφισμα: ναί ἢ ὄχι; 1-0 λοιπόν ἀνευ ἀγῶνος καί, φυσικά, ἀντιπάλου. Κάπου ἄλλου, σὲ ἄλλα ἐντυπα ἢ καὶ σὲ ἄλλες σελίδες τοῦ ἴδιου ἐντύ-

που, κάποιο άλλοι θά κερδίζουν τὰ δικά τους. 1-0, χωρίς δίχτυα, χωρίς δοκάρια, χωρίς μπάλα, χωρίς αντιπάλους. Μόνο με συμπαίκτης. Καί αυτά όλα θέβαια σὸ ὄνομα πάντοτε τοῦ διαλόγου.

Ὅπου ὡς διάλογος ἐννοεῖται πλέον ἢ δημοσίευση, ἐδῶ κι ἐκεῖ, «ἀγνωστων» μεταξύ τους ἀπόψεων πού –μικρός εἶναι ὁ κόσμος καί μέγας ὁ Κύριος– θά συγκρουστοῦν, λέει, «ἀντικειμενικά». Διάλογος λαλιστατων πλὴν κουφῶν... Ἄν λοιπόν κάποιοι ἔγραφε ἀκριβῶς τὰ ἴδια πράγματα, χωρίς ὅμως νά ἀναφέρει ἢ νά ὑπαινιχθεῖ τὸ ὄνομα ἢ τὰ ἀρχικά τοῦ ἀρθρογράφου, δέν θά ἀντιμετώπιζε σχεδόν ποτέ τὴν ὁποιαδήποτε ἀντίδραση. Ἄν ἀντίθετα, λέγοντας τὰ δικά του καί ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νά τὰ στοιχειοθετήσει καλύτερα, ἀσχοληθεῖ ρητὰ μὲ τὶς ἀπόψεις ἄλλων ἀνθρώπων, ἀτόμων, ἀρθρογράφων, τὰ σημερινὰ νοσηρὰ ἔβη ἐπιτρέπουν μιά καί μόνη ἐρμηγεία: γιὰ μένα λέει, μοῦ ἀπάντησε· θά τοῦ ἀνταπαντήσω ἀμέσως. Καί ἔτσι, μὲ τὸ νά ὑπερασπίζεται κανεὶς, καί μάλιστα ἀκαριαῖα, ὄχι τὶς ἀπόψεις του ἀλλὰ τὸ «ἄτομό» του, ἀφενὸς καί κυρίως ἐξοστρακίζει τὰ πραγματικά προβλήματα ἀπὸ τὰ γραφόμενα καί, ὄρα, προσωποποιεῖ τὴν κουβέντα, δηλαδή ἀφήνει τοὺς ἄλλους ἀπέξω, τοὺς κόβει κάθε διάθεση καί ἐνδιαφέρον νά παρέμβουν (ἴσως, λέω ἴσως, νά ἐπρόκειτο νά μποῦν καί κάποιοι ἄλλοι στὴ συζήτηση· τώρα ποῖός θά τολμήσει, χωρίς νά ἔχει ἀναφερθεῖ τὸ ὄνομά του, νά παρεμβληθεῖ – ἀκάλεστος! – στὴ «συζήτηση» Παππᾶ-Λαζαρίδη-Καρρᾶ;). Καί ἀφετέρου τραβάει τὸν ἄλλο, στὴν περίπτωση μας ἐμένα (γιατί ἂν οἱ ἀπαντήσεις ἦταν ἄλλες δέν θά εἶχα κανένα λόγο νά ἐπανεῖθω ἀμέσως ἢ κἄν), σέ ἕναν ἀγώνα δρόμου μέχρι τελικῆς πτώσεως, τὸν ἐξαναγκάζει νά ἀνταπαντήσει χωρίς χρονοτριβὴ καί σκέψη, βεβιασμένα, μὲ τὸ μαχαίρι σὸ λάιμό, μὲ κίνδυνο νά τοῦ βγοῦν τελικά ἀπόψεις πού δέν ἔχει, μὲ κίνδυνο νά πλαστογραφῆσει αὐτὰ πού θά εἶχε, ὑπὸ ἄλλους ὄρους, νά πει. Παρ' ὅλα αὐτὰ προσπάθησα νά εἶμαι καί οὐσιαστικός.

Φαίνεται ὅτι μὲ τὸν Ἄ. Παππᾶ δέν ὑπάρχουν καί πολλά περιθώρια γιὰ συζήτηση. Κι αὐτὸ ὄχι τόσο γιατί θεώρησε ὅτι ἕκατσα, τριάντα χρονῶν ἀνθρώπος, νά γράψω μὲ μοναδική μου πρεμούρα νά ἀσχοληθῶ μὲ τὸ «ἄτομό» του,¹ καί ὄρα εἶναι ἐκτός θέματος.

1. Ἄς ἀρκέσει ἕνα ἴλαρό καί σόκιν παράδειγμα: στὸν περασμένο Πολίτη ἀναφέρθηκα σέ «διεξόδους καί λύσεις ὑπαρξιακοῦ κατὰ τεκμήριο χαρακτήρα». Πράγμα πού προφανῶς παρέπεμπε σὸ πῶς πολὺ συχνὰ οἱ ἀνάγκες, ἀνθρώπων, ὁμάδων καί ὀργανώσεων νά βροῦν τρόπους νά ὑπάρξουν τοὺς ὀδηγεῖ σέ λύσεις πού δέν πηγάζουν ἀπὸ ἕναν πολιτικό στοχασμὸ πάνω στὴ γενικὴ κατάσταση τῆς ἀριστερᾶς ἀλλὰ ἀπὸ τὶς, ἐκ τῶν πραγμάτων ἀποσπασματικές καί μυωπικές, εἰδικές ἀνάγκες τους, τὶς ὁποῖες συχνὰ θεωρητικοποιοῦν ἐν εἰδει προτάσεων πρὸς τοὺς ἄλλους. Ὁ Ἄ. Παππᾶς τὸ ἀντελήφθη πλήρως: «ἐκτός ἀπὸ τὶς "ὑποπτες" πολιτικές μου προθέσεις καταλήγουμε σὸ νά ἀνιχνεύονται ἀπὸ τὸ ἀστυνομικό-ψυχολογικὸ δαιμόνιο τοῦ Γ.Κ. καί τὰ ὑπαρξιακά μου προβλήματα. Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθήκες πρέπει νά εἶμαι ἴσως εὐχαριστήμενος πού τὸ μένος τοῦ Γ.Κ. δέν ἔφθασε μέχρι τῆς σεξουαλικῆς μου ζωῆς, ἀποδίδοντας κάποια ἀποψή μου σέ πιθανὰ ἢ "διαφαινόμενα" σεξουαλικά μου προβλήματα! Τὸ γιατί πάντως ὁ Ἄ. Παππᾶς μπάζει, ἀρρόκλητα, στὴν κουβέντα τὰ σεξουαλικά του προβλήματα ξεφεύγει ἀπὸ τὸ ἀντικείμενο αὐτοῦ τοῦ σημειώματός.

Ἄλλὰ γιατί τὰ χῶτα τῶν ἀπόψεών μας δέν ταιριάζουν. Οἱ διαφορές μας λοιπόν δέν ἔχουν σχέση μὲ τὸ κατὰ πόσον τὸ ΠΑΣΟΚ θά πάρει τελικά τὶς ἐκλογές. Περὶ ἀριστερᾶς εἶναι ὁ λόγος.

Ἄς ξεκινήσουμε ἀπὸ τὴ γνώμη τοῦ Ἄ. Παππᾶ ὅτι τὸ σημειώμά μου ἦταν εὐτελής «προσπάθεια νά ἐνεργοποιηθοῦν καί νά τεθοῦν σέ κίνηση τὰ πῖο στοιχειώδη ἀνταντακλαστικά αὐτοάμυνας καί αὐτοσυντήρησης» τοῦ ἕλληνα ἀνανεωτῆ ἢ ἀριστεροῦ. Πράγμα αὐταπόδεικτα, ὑποτίθεται, ἀπαράδεκτο. Πραγματικά, λοιπόν, ἕνα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα πού ἐνυπῆρχαν σὸ κείμενο ἐκεῖνο ἦταν ἀκριβῶς αὐτό. Καί πιστεύω μάλιστα ὅτι τὰ πῖο στοιχειώδη αὐτὰ ἀνταντακλαστικά εἶναι τὰ ὑψηλότερα καί εὐγενέστερα τοῦ εἶδους. Προϋποθέτουν ὅμως μακριά, πολὺ μακριὰ ἱστορία, ἱστορία δεκαετιῶν. Πού δέν εἶναι φυσικὰ ἱστορία ἀτομικῆ. Πρόκειται γιὰ τὴν ἱστορία ἐνὸς ὀλόκληρου κινήματος. Ἀριστερός, μαζί μὲ πάμπολλα ἄλλα, σημαίνει καί τὸ νά ἔχεις κάνει δική σου αὐτὴ τὴν ἱστορία «ἄλλων». Καί αὐτὰ τὰ ἀνταντακλαστικά, συλλογικά καί ἱστορικά διαμορφωμένα καθὼς εἶναι, δέν ἀναφέρονται θέβαια σέ κάποια ἀτομικὴ αὐτοάμυνα καί αὐτοσυντήρηση. Ἡ ἀποψη τοῦ Ἄ. Παππᾶ ἔδειξε ὅτι τὰ στερεῖται.

Μιά λοιπόν καί – ἀκόμα καί στοὺς σημερινούς ὑποπτοὺς καί ἀνύποπτους καιροὺς – τὸ τί εἶναι κομμουνιστῆς καί ἀριστερῆς πολιτικῆς δέν μποροῦν νά ἀποτελέσουν, ὅπως νομίζει, ἀντικείμενο «ἀτομικῆς ἐπιλογῆς» καί, πολλῶ μᾶλλον, «προσωπικῆς ἐρμηγείας», σέ κείνους ἀκριβῶς μὲ τὰ «πῖο στοιχειώδη ἀνταντακλαστικά» ἀπευθυνόταν τὸ σημειώμά μου. Γιατί γι' αὐτοὺς, καί μόνο γι' αὐτοὺς, μπορεῖ νά ἔχει κάποιο νόημα ἢ διατύπωση «μαρξιστῆς ἀριστερός σημαίνει πρὶν ἀπ' ὅτιδήποτε ἄλλο ἰδεολογικός ἀντίπαλος ὄλων τῶν ἄλλων». Διατύπωση πού ἢ σκληρῆ, πολὺ σκληρῆ πραγματικότητα ἀπὸ τὴν ὅποια πηγάζει βαφτίστηκε ἀπὸ τὸν Ἄ. Παππᾶ «ὑπόδειγμα ἀριστερῆς σκέψης πού πάσχει ἀπὸ ἀγκύλωση καί ἀθεράπευτη ἀκαμψία».

Αὐτὴ λοιπόν ἡ ἀντιπαλότητα δέν πλανιέται στὸν ἀφηρημένο χῶρο τῶν ἰδεῶν: τὴν ὑλικότητά της τὴν ἀντλεῖ ἀπὸ τὶς τρέχουσες καί τὶς ἀέναιες συγκρούσεις· καί τὴν ἐπιβεβαιώνει μέσα ἀπὸ τὴν πολιτικὴν. Εἶναι ἀκριβῶς ἢ κάθε ἄλλο παρὰ ἄυλη, ἢ στὴν πάλη μὲ τοὺς ἄλλους πραγματοποιούμενη ἰδεολογικὴ καί θεωρητικὴ συγκρότηση, πού χαρακτηρίζει τὴν ἀριστερά, πού τῆς ἐπιτρέπει νά γίνεῖ καί νά παραμείνει ὄχι ἀπλῶς πολιτικὴ δύναμη (πρὸς τί; ὑπάρχουν κάμποσες) ἀλλὰ ἀριστερῆς πολιτικῆς δύναμη. Ἐπαναστατικῆ. Καί τούτη ἢ ἐξόχως ἀντιφατικὴ καί ἐν μέσῳ συγκρούσεων συγκρότηση εἶναι πού ἐπιτρέπει στὴν ἀριστερά νά χωριστεῖ ἀπὸ τοὺς ἄλλους, δηλαδή νά ὑπάρξει αὐτόνομη, ὄχι μὲ δάνεια ἀλλὰ μὲ τὴ δική της παραγωγή: μὲ τὴ μετάπλαση, μὲ τὴν ἐπεξεργασία μὲ τὰ δικά της ἐργαλεῖα τοῦ ὑλικοῦ πού ἀποσπασματικά παράγει ἢ πᾶλη τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων. Ἄλλὰ ὁ ἐνλόγῳ χωρισμὸς οὔτε προϋπάρχει οὔτε κἄν προηγείται· γιατί δέν μπορεῖ παρὰ νά στοιχειοθετεῖται, νά φτιάχεται μέσα στὴν πολιτικὴ καί τὴν καθημερινὴ τριβή. Οὔτε, πάλι, ἀπολυτοποιεῖ τὴν ἀντιπαλότητα τῆς ἀριστερᾶς πρὸς τοὺς ἄλλους. Ἀπεναντίας. Γιατί εἶναι αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ χωρισμὸς, αὐτὴ ἢ αὐτόνομη

της άριστεράς, πού της επιτρέπεται όχι να πολεμάει στά τυφλά όλους τούς άλλους άρχής γενομένης από τούς διπλανούς της, αλλά να διακρίνει έχθρούς και να βρίσκει φίλους, να θγαίνει να αναζητήσει κάποιους, τούς πολλούς, να τούς προϋπαντήσει, να τούς ανταμώσει, να τούς «τραθήξει», να τούς διδάξει και να μάθει απ' αυτούς, να τούς κάνει να θέλουν να την πλησιάσουν. Η δράση λοιπόν της άριστεράς, αν για άριστερά μιλάμε, δέν μπορεί να είναι, τελικά, παρά μία τέτοια έγγενώς αντιφατική και πολυδιάστατη πορεία χωρισμού-συναντήσεων. Παντού, από την πιό άσημαντη ψηφοφορία στό μαζικό όργανο κάποιου χώρου μέχρι τή Βουλή και την άνοιχτή πάλη τών μαζών, ή άριστερά όφείλει να συγκροτεί, συγκρουόμενη, την ιδεολογία της και να έπεξεργάζεται την ξένη και έχθρική προς τίς άστικές, μικροαστικές, δεξιές, σοσιαλδημοκρατικές, σταλινικές κ.λπ. θεωρία της· και μαζί, την ίδια στιγμή, μέ την πολιτική της παρουσία και δράση να συναντά, ακόμα και να διαπλάθει, να φτιάχνει, τίς δυνάμεις εκείνες μέ τίς όποιες πρέπει, μπορεί και θέλει να συμμαχήσει. Γιατί όλα αυτά;

Η αυτόνομη δράση της άριστεράς είναι αναγκαία γιατί αυτή είναι τό μόνο κίνημα ιστορικής προοπτικής μέσα στον καπιταλισμό. Πού, μεταξύ άλλων, σημαίνει ότι μόνη αυτή είναι σε θέση να θέσει πολιτικά τό ζήτημα της έξουσίας (όχι άπλώς της κυβέρνησης), της άλλαγής της κοινωνίας (όχι άπλώς της κυβέρνησης), της άλλαγής της κοινωνίας (όχι άπλώς της κυβέρνησης). Απύθμενος σεχταρισμός; Κάθε άλλο: ακριβώς επειδή μόνη αυτή έχει τά φόντα να θέσει μέ πολιτικούς όρους τό ζήτημα της έξουσίας, γνωρίζει πώς δέν μπορεί να τό θέσει και να τό αντιμετωπίσει μόνη της. Είναι ακριβώς ό χωρισμός της από τούς άλλους πού την κάνει να ξέρει ότι αυτό γίνεται μόνο μαζί μέ πολλούς από αυτούς τούς άλλους, από ένα εύρος κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων, από μία συμμαχία κοινωνικών τάξεων και έναν συνασπισμό πολιτικών δυνάμεων. Και επειδή αυτό μόνο αυτή τό έχει συνείδηση, ξέρει πώς αυτά τά πράγματα δέν μπορεί να τά περιμένει από πουθενά, πώς παραείναι σοβαρά για να τά αφήσει έρμαιο στίς κατά καιρούς έπιλογές τών άλλων και στίς εκάστοτε ανάγκες του στενού ή πλατιού κομματικού τους συμφέροντος. Μόνη αυτή μπορεί να είναι τό συνεκτικό στοιχείο του μετώπου ή συνασπισμού, και άρα αυτή χρεώνεται τελικά τή δημιουργία του. Σήμερα λοιπόν τέτοια δύναμη στην Ελλάδα δέν υπάρχει.

Γιατί τέτοια δύναμη, μάς τό 'χουν δείξει πιά, δέν είναι ούτε ή έγγενής άλλοπροσαλλοσύνη και ό τυχαρπαστος σοσιαλισμός του ΠΑΣΟΚ ούτε ή όρκωτή δουλοφροσύνη και ό ριζικός συντηρητισμός του ΚΚΕ. Όσο για μάς, την ανανεωτική άριστερά, δηλαδή την άριστερά, κάτισχοι πολιτικά, άχνοι και πελαγωμένοι ιδεολογικά, άμορφοι όργανωτικά, ανά δύο και ανά τρεις να καθγαδίζουν και να μισούνται τά κόμματα, οι όργανώσεις και οι άνθρωποι, διασπάσεις και αναδιασπάσεις, μέ τό ζόρι οι λίγες ψήφοι, ψιχία ή κοινωνική άναφορά, λίγοι και λιγομίλητοι στους κοινωνικούς χώρους, βουδά μέλη του χορού στό δράμα της πολιτικής σκηνής. Μηδέν. Αυτό θα δεί ή λογική του Α. Παππά και ρεαλιστικά (ό συσχετισμός τών δυνάμεων...) θα συμπεράνει: έ, τί να κάνουμε; Ας περιτριγυρίσουμε τό ΠΑΣΟΚ κι ό,τι αρπάξουμε.

Εμείς θα σώσουμε τον κόσμο;

Εμείς. Ας μου συγχωρηθεί ή μισοκυριολεξία-μισομεταφορά, αλλά εμείς, οι άριστεροί και κομμουνιστές της ανανέωσης θα σώσουμε τον κόσμο. Και τούτο, άπόψεις νομαδικές, ταξιδιάρικες, άποδημητικές· άπόψεις πλημμυροπαθείς· άπόψεις-δδέλλες σε ξένους όργανισμούς μέ άλλο ρέζους· άπόψεις πού ζητούν φιλοξενία και γυρεύουν έπενεικίαση· άπόψεις χωρίς πάθος, χωρίς μίση και άγάπες, ούτε τό μπορούν ούτε τό θέλουν.

Κάναμε πριν την «προφανή» σούμα της ανανέωσης και βγήκε μηδέν. Εύτυχώς πού τά πράγματα είναι έτσι μόνο στα μάτια του αριθμόπληκτου συσχετισμού τών δυνάμεων. Γιατί «υπάρχουν και άνθρωποι και ιδέες και προσπάθειες και έστιές και αντίστασεις», για να αντιγράψω από κείμενο μιας τέτοιας προσπάθειας. «Σέ δύο βουλευτικές εκλογές, σ' ένα δημοψήφισμα, σε δύο δημοτικές εκλογές, σε εκατοντάδες εργατικές άπεργίες, σε άπειρες μικρές και μεγάλες κινητοποιήσεις έπαγγελματικών κλάδων, στα διανοούμενα έπαγγέλματα, στο χώρο τών ιδεών, στην έπιστήμη, στην δημιουργία, στην παιδεία και στον πολιτισμό, οι ανανεωτικές δυνάμεις της άριστεράς ύπάρξαν». Και ανά λίγες ή πολλές μέ όλους τούς συνδυασμούς, ή και όλες μαζί, συνδικαλίστηκαν, συσπειρώθηκαν, εκδήλωσαν, διαδήλωσαν, ψήφισαν, τά βρήκαν, τσακώθηκαν μέ τούς άλλους και άναμεταξύ τους. Διατάχθηκαν και αναδιατάχθηκαν, όμως υπάρχουν. Και τούτο τό λίγο αλλά ύπαρκτό άποδείχθηκε σχεδόν πάντα «ή μόνη ζωογόνα προή μέσα στην γενική συμβατικότητα και κοινοτυπία», ό,τι πιό «ζωηφόρο, στοχαστικό και δυναμικό».

Δέν είναι πλάσμα έξημμένης φαντασίας αυτός ό χώρος, ό μασιζόμενος από την άμχανία και την άπορία του, όσο κι αν έχει άνάγκη από φαντασία και έξημμένη και τολμηρή. Αν μή τί άλλο επειδή όλοι μιλούν γι' αυτόν. Οι απέξω: για να τον βαρέσουν, να τον σκορπίσουν, για να τον διαλύσουν, για να τον άφομοιώσουν όπως τά ιδεολογικά τους μαθήματα, για να τον κάνουν άνήμερη ομάδα περιφρούρησης· ή για να τον στομπώσουν μέ τό Λόγο του Άρχηγού. Οι άπομέσα: άλλοι για να διαχωρίσουν τίς ευθύνες και τή θέση τους, άλλοι για να τον τραθήξουν στην μετανάστευση, άλλοι για να τον κάνουν δεξαμενή να άντλήσει κόσμο ό πόλος σύγκλισης πού σκαρφίστηκαν, άλλοι για να του παραχωρήσουν μεγαλόψυχα τό δικαίωμα να τούς ψηφίσει και να ζαλιστεί από την άκτινοβολία τους. Άλλοι, τέλος, για να πούν: ό χώρος ύπάρχει· να θελήσει να ύπάρξει άλλιώς, να θελήσει να γίνει παράταξη.

Δηλαδή να νομιμοποιήσει μία κατάσταση πού ύπάρχει, την έστω και άρνητικά κατά βάση όρισμένη κοινότητά του, και να την δουλέψει, να την φανταστεί άλλιώς, να την κάνει άλλιώς (και τούτο, αν αρχίσει, δέν θα 'ναι «όργανωτικά» ή μέ τό συγκερασμό της μιας πλατφόρμας μέ την άλλη· δέν μπορεί παρά να αρχίζει μέ την τριδμή, τό νταραβέρι, τό συγχρωτισμό, λίγο λίγο, έδώ κι εκεί, ψηλαφητά, χύμα, άτσαλα, μαζί αθόρυμα και συνειδητά). Γιατί μόνο από δώ θα μπορέσει να προκύψει, μέσα από άγνωστους και πρωτότυπους, ιστορικά νέους αν θέλετε, δρόμους, τό πολιτικό ύποκείμενο πού θα θέσει, μέ βάση τά πραγ-

ματικά δεδομένα και τούς ύπαρκτους συσχετισμούς, τό ζήτημα τής έξουσίας στόν έαυτό του, στούς άλλους, επίταπτος.

Στούς άλλους. Γιά νά σταθούμε λοιπόν στό ΠΑΣΟΚ, άφού και περί αυτού ή κουβέντα. Ή πρόταση γιά τήν κριτική ύποστήριξη στό ΠΑΣΟΚ, πρός έναν χώρο άσυγκρότητο, άνοργάνωτο, άμορφο, άντιστρατεύεται αυτή άκριβώς τήν προοπτική. Μιά προοπτική όχι πολιτικού πολέμου πρός τό ΠΑΣΟΚ αλλά, έντελώς άλλο πράγμα, αυτόνομης συγκρότησης και παρουσίας. Και είναι πάλι έκτός θέματος ό 'Α. Παππάς όταν μου άποδίδει τήν θέση ότι τάχα «τό ΠΑΣΟΚ, πολύ άπλά, δέν έχει και δέν μπορεί νά έχει καμιά σχέση μέ τήν άριστερά». 'Ισα ίσα. Ή μή κριτική ύποστήριξη σήμερα πρός τό ΠΑΣΟΚ και ή συνειδητή προσπάθεια γιά νά συγκροτηθεί ή άριστερή άνανεωτική παράταξη θά μπορέσουν, ίσως, κάποτε, νά μās επιτρέψουν νά «ξαναβρούμε» τό ΠΑΣΟΚ μέ άλλους όρους, νά τό «δοθηθούμε», νά τό αλλάξουμε, νά τό ξαναγκάσουμε νά συμμαχήσει. Μαζί μας και μέ άλλους. Και από τήν άπορίστη τουλάχιστον αυτή τό ΠΑΣΟΚ έχει και παραέχει σχέση μέ τήν άριστερά. Ποιά θά είναι όμως αυτή ή άριστερά άν πάρουμε στά σοβαρά σήμερα τή συμβουλή του 'Α. Παππά, άν εγκαταλείψουμε τά όσα μās συνδέουν και μās καλούν, και τρέξουμε νά τσαλαβουτήσουμε στίς «μάζες» του ΠΑΣΟΚ;

Γιά νά συντομεύουμε. Ήγραφα στόν περασμένο Πολίτη ότι ή λογική του 'Α. Παππά έμπεριέχει εκ των πραγμάτων τόν όπορουνισμό (ή λέξη δέν είναι βρισια) επειδή δέν έχει από πού νά κρατηθεί, δέν έχει τίποτα νά πεί γιά τό τί είναι τελοσπάντων αυτή ή άριστερά, γιατί υπάρχει, άν πρέπει νά υπάρχει, πούθε έρχεται και κατά πού τραβάει. Αυτός βρέθηκε, όπως πάντα, έκτός θέματος: «'Ας μέ συγχωρήσει ό Γ.Κ. αλλά δέν ήξερα πώς όταν κάποιος άριστερός γράφει γιά όποιοδήποτε πολιτικό θέμα πρέπει νά άρχίζει εξηγώντας τί πράγμα είναι ή άριστερά(!), γιατί υπάρχει(!)...» Και συνέχισε ευδιάθετα: «Ευτυχώς πού ό Γ.Κ. δέν μέ κατηγορεί γιά τή σιωπή μου πάνω στό πώς έμφανίστηκε ή ζωή στή γή». Πρώτον δέν τόν κατηγορώ γιατί ό καθένας μιλάει μέ όσα κατάλαβε. Δεύτερον, δέν είναι ή κουβέντα γιά «όποιοδήποτε πολιτικό θέμα». Τρίτον, μιλούσα φυσικά γιά τή λογική του, όχι γιά τό κείμενό του. Τώρα όμως, εκεί πού έχουν φτάσει τά πράγματα, τόν παρακαλώ, άν θελήσει νά επανέλθει, τό κείμενό του πιά νά τό «άρχισει εξηγώντας» αυτά άκριβώς τά περί άριστεράς «αυτονόητα» πράγματα.

Γιά όποιον έχει διαβάσει τά άρθρα πού μās άπασχολούν θά είναι σαφές ότι ή (όποια τελοσπάντων) άποψη του Χ. Λαζαρίδη δέν είναι ξένη πρός τά λίγα και σχηματικά πού προηγήθηκαν, παρότι συχνά επιχείρησε νά τά διαστρέψει και νά τά στρέψει έναντίον τών όσων γράφτηκαν στόν περασμένο Πολίτη. Ήξισου σαφές θά είναι, συνεπώς, ότι ό ισχυρισμός του «τίς διαφορές μου μέ τόν 'Α. Παππά τίς έχω ήδη εξαντλήσει» δέν εϋσταθεί. Διότι τίς διαφορές του ούτε καν τίς άκούμπησε (γεγονός πού ό 'Α. Παππάς εκτίμησε: στήν άπάντησή του στόν Χ. Λαζαρίδη, 'Αντί, αρ. 159, 29.8.80, θεωρεί ότι οι άπόψεις τών δυό τους είναι «σχεδόν ταυτόσημες» σέ πολλά «θέματα-κλειδιά», εν οίς φυσικά και «ή κρίση τής άριστεράς». Κομπλιμάν πού έλπίζω νά μή χαροποιήσει τόν

Χ. Λαζαρίδη). Όσο, τέλος, γιά τόν ισχυρισμό του ότι ό γράφων «δέν έθιξε στό παραμικρό τήν πολιτική λογική του 'Α. Παππά... άρα τήν άποδέχθηκε», ό τελευταίος του έχει άπαντήσει. Μέ τό νά μή μου χαρίσει — δικαίως ό άνθρωπος — ούτε μία γλυκιά κουβέντα.

Τό ποιόν λοιπόν τής άπάντησης του Χ. Λαζαρίδη τό υπαινίχθηκα· άς τό κατονομάσω: εκφράζω δημόσια τήν πίκρα και τήν όργή μου γιά αυτή τήν κατάλληλη γιά άνθολογία διαδικαστικο-συνδικαλιστική άπάντηση πού έστειλε· άπάντηση πού, άγνοώντας επιδεικτικά τή σοβαρότητα τών ζητημάτων και έλισσόμενη ως ξεσκολισμένος έγχελυσ, μοιάζει μέ λογίδριο πού άποσκοπεί νά άποσπάσει — πάση, έντελώς πάση, θυσία — τήν ψήφο σέ κάποια φανταστική (για μένα· γιά κείνον μάλλον όχι) γενική συνέλευση όργιώδους δλάστησης. Επί τής διαδικασίας, επί του προσωπικού, επί του κανονισμού, επί κοντώ. Και τά επί τής ούσίας; Τά επί τών άπόψεων;

«Ούτε σκοπεύω νά υπερασπίσω τίς άπόψεις μου από τήν κριτική του Γ. Καρρά». Τί συμβαίνει όταν κάποιος όχι άρνείται νά επανέλθει (θεμιτό αυτό) αλλά επανέρχεται άρνούμενος νά υπερασπιστεί τίς άπόψεις του; Έχοντας διαβάσει πέραν του ενός κείμενα του Χ. Λαζαρίδη, είχα τήν έπίγνωση ότι ένδεχομένως τόν άδικούσα. Τό κείμενό του πάντως δέν τό άδίκησα στό έλάχιστο γιατί εκεί αυτά έλεγε. Άσχολήθηκα λοιπόν μ' αυτό κι όχι μ' αυτόν, άφενός γιά νά εκφράσω τήν αντίθεσή μου μέ μία τοποθέτηση επικίνδυνη, διαδεδομένη και πιστευτή, αλλά και γιά νά τόν «προκαλέσω», άς πούμε, νά μιλήσει πιό ουσιαστικά, και γιατί όχι, πιό άντιφατικά. Δέν τό δέχτηκε και άρνείται νά υπερασπιστεί τίς άπόψεις του υπερασπιζόμενος τόν έαυτό του. Ήπειδή όμως σκέψεις και άπόψεις εκφράζονται και στήν άπάντησή του και μάλιστα πολύ πιό ένδιαφέρουσες από τό άρθρο στό 'Αντί, θά ήθελα νά σταθώ σέ όρισμένες άπ' αυτές, κυρίως βέβαια γιατί, ξεπερνώντας τήν άτομική περίπτωση του άρθρογράφου, είναι ή διάχυτη στάση ενός όλόκληρου κόσμου. Άλλά εδώ, όπως θά είναι πασιδηλο, ή συζήτηση γίνεται σέ κάποιο άλλο επίπεδο από εκείνη μέ τόν Α. Παππά.

Στόν προηγούμενο Πολίτη ή κουβέντα ήταν γιά μία άποψη πού, επειδή βλέπει στό ΚΚΕ έσ. έναν έχθρό, άρνείται τήν ανάγκη νά συμπαραταχθεί και νά συγκροτηθεί όλόκληρος ό άνανεωτικός χώρος, καταφεύγοντας σέ εκ των ένόντων θεωρητικοποιήσεις. Άς προχωρήσουμε όμως λίγο: τί είναι τελικά αυτή ή αντίθεση; Είναι πολιτική, είναι ιδεολογική, και πόσο; Έρώτημα θεμιτό, ιδιαίτερα μάλιστα όταν ή ένλόγω έχθρότητα προέρχεται συχνά από άνθρωπους πού, όντας παλιότερα μέλη του ΚΚΕ έσ., είχαν αναγάγει τότε σέ ύπ' αριθμό ένα έχθρό τους τήν «έδαττική» λεγόμενη νοοτροπία, ως πολύ «δεξιά»· και πού τώρα, έξω από τό ΚΚΕ έσ., έχουν αναγάγει αυτό πλέον σέ ύπ' αριθμό ένα έχθρό τους, επιδιδόμενοι ταυτόχρονα σέ προσπάθειες κοινής εμφάνισης και συμμαχίας μέ τήν ΕΔΑ.

Τό κείμενο λοιπόν του περασμένου Πολίτη έλεγε ότι ή άνανεωτική άριστερά πρέπει νά κατέβει όλόκληρη, νά υπάρξει ενιαία στίς εκλογές², «γιατί ή ση-

2. Πράγμα πού, φυσικά, δέν άποτελούσε και τή θεμελιώδη θέση του κειμένου. Ό λόγος ήταν γιά τήν άριστερή παράταξη. Ήπαρξη αυτής τής παράταξης, έλεγε, σημαίνει παρουσία και δράση και στήν πολιτική σκηνή. Πολιτική

μερινή άριστερά τής ανανέωσης μπορεί νά έλπίζει ότι θά ύπάρξει μόνο άν συγκεντρώσει όλες τές δυνάμεις τής, άν δημιουργήσει τό πλαίσιο νά συγκροστούν όλες οι τάσεις πού τή συνιστούν, μόνο άν κινηθεί μέ όλα όσα διαθέτει». Καί άκολουθοϋσε ένας χύμα κατάλογος πού προσπαθοϋσε νά σηματοδοτήσει, πρόχειρα καί περιγραφικά, αυτά τά «όσα διαθέτει». Στο τέλος του πρόσθεσα καί τούς τέως καί τούς νύν βουλευτές τής, γιατί καλώς ή κακώς (νά έξηγοϋμαστε: κάλλιστα) καί τέτοιους διαθέτει. Καί είναι επιπλέον αυτόνοτο, έλπίζω, ότι όποιος έχει τήν άποψη ότι τό έnlόγω κόμμα είναι μέρος τής ανανεωτικής άριστεράς κι ότι αυτή πρέπει νά ύπάρξει ένιαία, δέν μπορεί νά πει: έμένα μου άρέσουν τά κάτωθι έπτά μέλη τής Κεντρικής Έπιτροπής καί οι έξης δώδεκα κομματικές οργανώσεις βάσης, τούς άλλους δέν τούς θέλω. Άνεφερα λοιπόν τούς νύν βουλευτές όχι γιατί τρέφω καμιά προσωπική συμπάθεια προς τόν Λ. Κύρκο, τόν όποιο θεωρώ ένα από τά λιγότερο συμπαθή (πολιτικά έννοείται) στελέχη τής ανανεωτικής άριστεράς καί τή συμφύλιωτική πολιτεία του παράδειγμα προς άποφυγή καί καταπολέμηση, αλλά γιατί άπλούστατα ό Λ. Κύρκος τυγχάνει μέλος καί στέλεχος του ΚΚΕ ές.

Ό Χ. Λαζαρίδης τοίμπησε πρόθυμα τό άθέλητο δόλωμα: «Μέ τούς σημερινούς όρους τί θά μπορούσε νά σημαίνει ή κοινή εκλογική κάθοδος όλων τών ανανεωτικών [χωρίς εισαγωγικά] κομμάτων κι οργανώσεων, «δεξιών καί άριστερών», «άνοιχτών καί σεχταριστικών», τών πρώην καί τών νύν βουλευτών»; Άν δέν θέλουμε νά χάσουμε τήν πρακτική διάσταση τών όσων λέμε, κάτι τέτοιο θά ισοδυναμοϋσε μέ μιá σταυροφορία όλων μας για τήν επανεκλογή εκείνου του «νύν», ό όποιος στην περίπτωση του Άφγανιστάν νιοθέτησε δημόσια καί κατ' αντιπαράθεση (sic) μέ τήν πλειοψηφία καί αυτής τής ήγετικής ομάδας του ΚΚΕ ές., τήν πιό άνοιχτή σοβιετόφιλη γραμμή, τήν πιό άνεξίκακη καί μασημένη κριτική κατά τής «σοβιετικής στρατιωτικής έμπλοκής». Έ λοιπόν, είδικά οι όπαδοί τών «δημόσιων καί διά γυμνού όρθαλμού όρατών διαχωριστικών γραμμών» είναι εκείνοι πού θά είχαν τές μεγαλύτερες άντιρρήσεις για μιá τέτοια κοινή εκλογική κάθοδο του ανανεωτικού χώρου. Τουλάχιστον όπως έχουν τά πράγματα σήμερα...» Καί ξαφνικά, ξεχνώντας μονομιάς τές ανάλυσεις τής «πολιτικής συγκυρίας»³ καί τούς διαλογι-

σκηνή σημαίνει καί εκλογές. Κατά τόν Χ. Λαζαρίδη ό γράφων «κατά κύριο λόγο» άπαντοϋσε «στό άν πρέπει νά ψηφίζουμε καί στό πώς πρέπει νά δώσουμε τελικά τήν ψήφο μας»!

3. Αυτή ή πρόσφατη μαζική ψύχωση μέ τή «συγκυρία», αυτό τό λαχανητό πίσω από τήν επικαιρότητα πού βαφτίζεται συγκυρία, συχνά, άν όχι πάντα, είναι τό άλλοθι μιás σιωπής ή, ακόμα σημαντικότερο, τό ύποκατάστατο μιás άδυναμίας νά άντιμετωπιστούν πολιτικά κάποιες εϋρύτερες καί πιό παρατεταμένες «συγκυρίες». Παράδειγμα: τό ΚΚΕ ές. θέλει, όταν τό ΠΑΣΟΚ θά πάρει τές εκλογές, «νά πλασαριστεί σάν προνομιακός σύμμαχος του ΠΑΣΟΚ καί, παρά τό μέγεθος του, νά διαδραματίσει βαρύνοντα ρόλο. Αυτός είναι ό λόγος για τόν όποιο τό ΚΚΕ ές. δέν κάνει οικειοθελώς κανένα άνοιγμα πού θά μπορούσε νά άνατρέψει λεπτές έσωτερικές ισορροπίες κι όχι θέβαια έξαιτίας τής πολιτικής του μωπίας, όπως υπαινίσσεται ό Γ. Καρράς». Άλλού: «άν τό ΚΚΕ ές. πολιτεύεται όπως πολιτεύεται αυτό συμβαίνει γιατί ποντάρει κι αυτό στην επικείμενη άνοδο του ΠΑΣΟΚ». Άνεξάρτητα από τήν όρθότητα αυτών τών εκτιμήσεων, ποιá ήταν τά άνοίγματα καί ή πολιτεία του ΚΚΕ ές. πχ. τό 1975, όταν τό ΠΑΣΟΚ είχε λίγο πάνω από 10%;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΑ «ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ»

● Νηπιαγωγείο

● Δημοτικό

● Ξένες γλώσσες

ΚΑΝΑΡΗ 33 – ΑΓ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ
τη. 65.96.791

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΚΕΨΗ

Ρ. ΒΑΝΕΓΚΕΜ 'Η Βίβλος τών ήδωνάν	170
Μ. ΜΠΟΥΚΤΣΚΙΝ-Κ. ΓΟΥΩΡΝΤ Αύθορμητισμός καί Όργάνωση	80
Μ. ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ-Α. ΡΟΜΠΕΡΤΣ 'Η Οικολογία κι ή 'Επαναστατική Σκέψη	80
ΜΑΡΡΑΙΗ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ 'Ιεραρχία καί Κυριαρχία	60
ΜΑΡΡΑΙΗ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ Τά Όρια τής Πόλης: 'Η διαλεκτική τής Ιστορικής άνάπτυξης τών πόλεων	110
ΝΤΑΝΙΕΛ ΚΟΝ-ΜΠΕΝΤΙΠ Τό Μεγάλο Παζάρι	150
ΑΛΜΠΕΡΤ ΚΑΜΥ Ούτε Δήμιοι Ούτε Θύματα	60
ΑΛΝΤΟΥΣ ΧΑΣΕΛΕΥ 'Επιστροφή στόν Θαυμαστό Νέο Κόσμο	100
Φ. ΠΕΡΛΜΑΝ-Ρ. ΒΑΝΕΓΚΕΜ 'Η Άναπαραγωγή τής Καθημερινής Ζωής	100

ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ – ΑΝΤΙΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ

ΒΙΛΧΕΑΜ ΡΑΪΧ Οι Ρίζες τής Σεξουαλικής Καταπίε- σης	70
ΒΙΛΧΕΑΜ ΡΑΪΧ 'Η Πάλη τών Τάξεων καί ή Ψυχανά- λυση	110
ΒΙΛΧΕΑΜ ΡΑΪΧ Τό Ξεπέρασμα του Οιδιπόδειου Συμπλέγματος	70
ΒΙΛΧΕΑΜ ΡΑΪΧ 'Ερωτισμός καί Αύτοερωτισμός	80
ΒΙΛΧΕΑΜ ΡΑΪΧ Χειρόγραφα Βιοφυσικής	150
ΒΙΛΧΕΑΜ ΡΑΪΧ 'Ο Μαζοχιστικός Χαρακτήρας. 90	
ΛΑΙΝΓΚ-ΖΑΑΣ Δύο Δοκίμια για τήν Ψυχιατρική Καταπίεση	60

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

Κιαφας 3, Αθηνά, τηλ 3639980

σμούς περί κρίσης της άριστεράς ο Χ. Λαζαρίδης αναφωνεί: «Έ, όχι και τόν Κύρκο!» Και αυτό τό κράμα έναρθρης και άναρθρης κραυγής, γιατί περί κραυγής βέβαια πρόκειται, έρχονται νά τό ανταμώσουν πολλές παρόμοιες κραυγές άλλων, από τίς όποιες άντλεί και στίς όποιες άφιερώνει τή δική του ό άρθρογράφος.

Όυτε κατά διάνοια θέλω, και δέν έχω έξάλλου κανένα άπολύτως δικαίωμα νά ύποτιμήσω, όσα ένας όλόκληρος και μαχητικός κόσμος τραθήξε (και ένας άλλος τραβάει) από τήν καθοδήγησή του και πίο είδικά τή ρητορεία του Λ. Κύρκου, τήν ιερή διαδικακτηση ανθρώπων, κομμουνιστών, πού οί ήγεσίες τους, αυτοί άκριβώς πού όφειλαν νά αναδείξουν και νά γονιμοποιήσουν τήν κριτική του, τόν έξώθησαν στον άνταρτοπόλεμο του παρασκηνίου και τής διαδικασίας, τόν προπηλάκισαν, τόν άπομόνωσαν, τόν χαρακτηρίσαν, ακόμα και τόν άπόδιωξαν, γιά τόν άπλό λόγο ότι ήταν κριτικός και διεκδικούσε - σωστά ή λάθος, παντελώς άδιάφορο - τό δικαίωμα τής άποψής του. Άλλά ή κραυγή όσο δικαιολογημένη, δέν είναι αυτοδύναμη και πολιτική στάση άπέναντι στα πράγματα (όχι τής άτομικής ιστορίας του καθένα ή πολλών αλλά) τής άριστεράς. Υπάρχουν φυσικά και πολιτικές και ιδεολογικές διαφορές πού κανείς δέν μπορεί νά διαγράψει ή νά ύποτιμήσει και άπόψεις, και θέσεις και προτάσεις και ιδέες και κατευθύνσεις· όσο όμως και νά θεωρητικοποιείται, όσο και νά έξωραϊζεται με τήν άνάλυση τής «συγκυρίας», από τό βάθος τών προτάσεων και θέσεων ή κραυγή θά άντηχει πάντα σαν κραυγή: άγανακτισμένη αλλά μίζερη. Και βέβαια ούτε οί κραυγές ούτε οί ψίθυροι είναι και στοχασμός γιά τό παρόν και τό μέλλον τής άριστεράς. Και γιά όσον καιρό θά έπισκιάζουν τό μέγα έρώτημα τής άριστερής άνανεωτικής παράταξης, θά βαδίζουμε με δήμα σημειωτόν. Δέν θά μένουμε όμως και στάσιμοι. Η γή κινείται.

Τά προηγούμενα ισχύουν, νομίζω, στή γενικότητά τους. Εύτυχώς όμως τά πράγματα είναι πολύ περισσότερο αντιφατικά από τόσο. Τό κείμενο του γράφοντος στον τελευταίο Πολίτη είχε δυό κεντρικά σημεία: τήν άνάγκη νά συγκροτηθεί ή άνανέωση σέ παράταξη· και τό ότι μέσα στήν άνανέωση, μαζί με όλους μας, είναι και τό ΚΚΕ έσ. Στο πρώτο σημείο θεωρώ ότι ή συμφωνία του Χ. Λαζαρίδη είναι πλήρης (κι άς τό 'κρυψε από τόν 'Α. Παππά). Άλλά και στο δεύτερο, νομίζω, δέν διαφωνεί ριζικά: είναι άπλώς αντιφατικός. Όχι τόσο γιατί όταν μιλάει γιά τίς άνανεωτικές δυνάμεις συμπεριλαμβανομένου του ΚΚΕ έσ. μία τίς βάζει σέ είσαγωγικά και μία όχι. Άλλά γιατί πουθενά στίς 30 χειρόγραφες σελίδες του δέν αναφέρει ότι τό ΚΚΕ έσ. είναι εκτός άνανέωσης, καθώς επίσης και γιατί, ακόμα παραπέρα, μιλάει ρητά γιά τίς πιέσεις πού μπορούν και πρέπει νά άσκηθούν στο ΚΚΕ έσ. από όσους «συνειδητοποιούν τήν κρίση τής άριστεράς», με τό νά «άναλάβουν πρωτοβουλίες, νά άσκήσουν πιέσεις, νά εκδιάσουν καταστάσεις, νά ταραξουν τά νερά, νά θρούν όρόμους σύγκλισης...», πράγμα πού μπορεί, όπως λέει, νά οδηγήσει ακόμα και στήν κοινή κάθοδο του άνανεωτικού χώρου στίς εκλογές. Προσθέτει άπλώς τήν άκόλουθη άνώδυνη, καθότι αυτονόητη ή διαφοροποιημένη, φράση: «όχι όμως χωρίς άνακατατάξεις, όχι χωρίς άπώλειες, όχι χωρίς άνατροπές λεπτών και μή ίσορροπιών».

Μιλήσαμε γιά αντιφατικότητα: τό ΚΚΕ έσ. και άνήκει και δέν άνήκει στήν άνανεωτική άριστερά. Η

άποψη αυτή προσπαθεί νά συνταιριάξει τήν κραυγή με τό κραυγαλέο γεγονός ότι τό ΚΚΕ έσ. είναι δύναμη του άνανεωτικού χώρου. Και άναγκάζεται έτσι νά καταφύγει σέ ένα φανταστικό θεωρητικό σχήμα, σέ μία διαδομένη όσο και αυθαίρετη έκδοση τής κρίσης τής άριστεράς. Έπειδή ο Χ. Λαζαρίδης κάνει πώς δέν καταλαβαίνει ότι περί αυτής τής κρίσης, και έξαιτίας τής, είναι ο λόγος, και ισχυρίζεται ότι ο γράφων «δέν μάς λέει έστω και μία κουβέντα γιά τήν κρίση τής άριστεράς», άς πούμε δυό κουβέντες συγκριμένες.

Γιά όρισμένους, λοιπόν, ή κρίση τής άριστεράς είναι γεγονός ύπαρκτό, αλλά μόνο στα κόμματα. Κρίση τής άριστεράς=κρίση τών κομμάτων, και πίο είδικά, στήν περίπτωσή μας, του ΚΚΕ έσ. Και οί ύπόλοιποι; Αυτοί, λέει, είναι προϊόντα τής αλλά δέν βρίσκονται μέσα τής: είναι οί περιβόητες «είς ήμεις πού άποδεσμεύει ή κρίση τής άριστεράς» ή πού, ακόμα χειρότερα, τίς «άπελευθερώνει». Είναι οί δυνάμεις πού άποχωρώντας από τά κόμματα άποχωρούν ταυτόχρονα και από τήν κρίση τής άριστεράς, γιατί ή άποχώρηση από τά κόμματα τίς φιλτράρει, τίς άποστειρώνει, τίς άποκαθαίρει και τίς παραδίδει, άσπιλες, άναγεννημένες και ούδέν γνωρίζουσες γιά τό έγκλημα, σέ κάποιον άπολυμασμένο χώρο έξω από τήν κρίση τής άριστεράς. Είναι οί δυνάμεις, έν αϊς και αυτές πού κατά τόν Χ. Λαζαρίδη «στρατεύονται στήν προοπτική τής κομμουνιστικής άνανέωσης», στίς όποιες συμπεριλαμβάνεται τό έντός κρίσης ΚΚΕ έσ. Είναι οί δυνάμεις πού τόσο συχνά κι έπίμονα καλούνται νά συγκροτήσουν τόν περιήρημο «πόλο σύγκλισης» ή «πόλο άναφοράς» τους. Έναν πόλο έχθρικό προς τό ΚΚΕ έσ. Άλλά και φιλικό προς τό έπιθυμητό προείκασμα ενός «άλλου» ΚΚΕ έσ., ενός διαλυμένου ή άναδιαταγμένου ΚΚΕ έσ. ή φιλικό προς κάποιο φανταστικό ΚΚΕ έσ. - δεξαμενή άντλησης άτόμων γιά τόν πόλο. Είναι οί δυνάμεις, τέλος, πού δέν ύπάρχουν.

Όχι γιατί δέν πληθαίνουν οί διασπάσεις ή οί άποχωρήσεις, όχι γιατί δέν φουντώνουν οί στρατιές τών «πρώην», όχι γιατί άνάμεσα στο ΚΚΕ έσ. και όλους τούς ύπόλοιπους δέν ύπάρχουν σημαντικότερες διαφορές, πού συμπεριλαμβάνονται στήν από πάμπολλες άπόψεις σωστή διατύπωση πού τό κατατάσσει στήν «έπίσημη κομματική άριστερά». Άλλά γιατί, άν άποχωρώ από ένα κόμμα δέν σημαίνει και άποχωρώ από τήν άριστερά, ή κρίση δέν είναι τών κομμάτων (ή όσοι θέλουν άς τήν όνομάσουν έτσι), είναι τής άριστεράς. Η όργανωτική, ή πολιτική, ή ιδεολογική κρίση τής, ή κρίση ήγεσίας τής, είναι ή κατάσταση πού όλοι ζούμε στο πετσί και σέ κάθε δήμα μας, είμαστε όλοι μέσα τής, ο καθένας άτομικά και όλοι μαζί. Γιατί όλοι βέβαια θέλουμε, όσοι θέλουμε, νά είμαστε και είμαστε μέσα στήν άριστερά. Άλλά μαζί με τήν άριστερά· τεί και ή κρίση τής. Είναι καιρός πιά νά διεκδικήσουμε «οί τό δικαίωμά μας σ' αυτή τήν κρίση. Οί άμόλυντοι άς κάνουν τήν κρίση τους άκρισία».

Μόνο λοιπόν άν δεχθούμε τήν κρίση μας και πάψουμε νά τή βαφτίζουμε κρίση τών άλλων, θά μπορούσαμε νά δούμε τά πράγματα στήν αντιφατικότητά τους. Θά είμαστε, οί πάντες, άναπόφευκτα και μοιραία αντιφατικοί. Άς είναι όμως αυτό όχι γιατί λέμε διάφορα πράγματα μαζί με τά αντιθετά τους, αλλά γιατί αυτή τήν αντιφατικότητα άναγνωρίζουμε και άποδεχόμαστε. Αυτή λοιπόν άκριβώς τήν αντιφατι-

κότητα είχε στό νου του τό σημείωμα στόν προηγούμενο Πολίτη λέγοντας ότι όταν ό ύποφαινόμενος ψήφισα τό ΚΚΕ ές. και τή Συμμαχία τό έκανα, όπως πολλοί, κριτικά. Καί ότι ήταν επιλογή άριστερή, έστω και εκδιασμένη. Καί ότι, τέλος, και οι εκδιασμένες επιλογές, ή, πιά ώμά, οι επιλογές σε ποιόν εκδιασμό θά ύποκύψεις, παραμένουν επιλογές πολιτικότητας. Ό Χ. Λαζαρίδης θεώρησε ότι τό παραπάνω «νομιμοποιεί» τή θέση «τών ελεύθερων σκοπευτών πού, παραμένοντας έξω από τά πολιτικά πράγματα, ύποκύπτουν εκάστοτε σε ποικίλα εκλογικά διλήμματα και ψηφίζουν, εκόντες άκοντες, αυτό πού οι ίδιοι θεωρούν "μικρότερο κακό"». Λάθος. Πρώτον, διότι τά παραπάνω αναφέρονται στό παρελθόν. Καί στόχο τους είχαν τήν άποψη του Χ. Λαζαρίδη (κριτική ύποστήριξη ίσον σκέτη ύποστήριξη) πού, ξεχασιάρα, δέν θυμάται τίποτα περί εκδιασμών και κριτικών ύποστηρίξεων: μά τί θά έλεγε τελοσπάντων εκείνος, μέλος του ΚΚΕ ές. τότε, εάν τό Νοέμβρη του 1977, γιά παράδειγμα, κάποιος του έλεγε ότι άρνεϊται τόν εκδιασμό τής Συμμαχίας γιατί «νομιμοποιεί κ.λπ.» και ότι σκοπεύει νά ψηφίσει τήν ιστορία, τήν πάλη των τάξεων, τήν Πολιτική; Ή μήπως δέν ύπήρχαν και τότε τά ίδια ακριβώς προβλήματα (π.χ. ό κόσμος των άπογοητευμένων ή οι άνέντακτοι κομμουνιστές) πού πολλοί ανακάλυψαν εκθαμβοί πρόσφατα; Ή μήπως, τέλος, αφού όλοι στό ίδιο καζάνι βράζουμε, ή κριτική πού αναπτύχθηκε μέσα στά κόμματα, και εξακολουθεί νά αναπτύσσεται, δέν έχει καμιά σχέση με τήν κριτική πού ακούγεται και ακουγόταν απέξω;

Λάθος λοιπόν γιατί, δεύτερον, τά παραπάνω, τά περί κριτικής (έπιμένω) και ταυτόχρονα εκδιασμένης ύποστήριξης, ύποδηλώνουν μία στάση, πηγάζουν από τά στοιχειωδέστατα εκείνα άνταντακλαστικά αυτόάμυνας και αυτοσυντήρησης του άριστερου και του άριστερου χώρου πού δέν άρεσαν στόν Ά. Παππά. Ούτε όμως ή αυτοάμυνα ούτε ή αυτοσυντήρηση, και άρα ούτε ή κριτική ή μή ύποστήριξη, είναι όνειρο και δραμα γιά τό μέλλον. Μέχρι πότε μπορεί κανείς νά άμύνεται και νά αυτοσυντηρείται;

Κι αυτό δέν τό έχει καταλάβει, περισσότερο από όλους, τό ίδιο τό ΚΚΕ ές. Πού μέλη του, πολλά μέλη του, συμφωνούν από καρδιάς και μή με πολλά και διάφορα πού λέγονται έξω απ' αυτό, τά όποια άρα - αυτό θά πεί «συμφωνώ» - είναι και ή δική τους άποψη, αλλά πού ούτε τους περνάει, απ' ό,τι φαίνεται, από τό μυαλό ότι τήν άποψη του δέν άρκει νά τήν έχει κανείς, ότι είναι ύποχρεωμένος νά τήν θέσει και νά τήν κουβεντιάσει παντού, και προπαντός εκεί πού κατεξοχήν πρέπει νά κουβεντιάζονται αυτά τά πράγματα, στίς κομματικές οργανώσεις.⁴ Τό ΚΚΕ ές., πού περισσότερο από όποιονδήποτε άλλον μάς καλεί όλους μας, μαζί ίσως και τά μέλη του, νά ζήσουμε ελεύθεροι πλύν άσφαιροι σκοπευτές και όλιγαρκείς όπαδοί, εκδιασμένοι ψηφοφόροι και άμίλητοι συμπαράστατες, ύποστηρικτές γεμάτοι ύποχρεώσεις και γυμνοί από δικαιώματα. Πού χρόνια τώρα διακηρύσσει φιλάρεσκα, με τελευταίο κρούσμα τή φεστιβαλική Αύγή, 19.9.80, ότι «ή ύπόθεση γιά ένα κομμουνιστικό κόμμα πού θά πατάει γερά στήν Έλλάδα και στό λαό της βρίσκεται σε ύπεύθυνα χέρια. Αυτό βεβαιώνει όλος αυτός ό κόσμος πού συρρέει στό πάρκο», λές και ή ύπόθεση αυτή μπορεί νά άφραθεί σε έξουσιοδοτημένα χέρια, λές και δέν είναι τά χέρια «όλου αυτού του κόσμου» πού πρέπει νά τήν αναλάβουν και πού τό ΚΚΕ ές. τά θέλει μόνο γιά παλαμάκια. Πού απέ-

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ "Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ"

Δ/ΝΣΗ: Κ. ΣΤΡΑΤΗΓΗ
ΠΤΥΧ. ΠΑΝΤΕΙΟΥ & ΝΟΜΙΚΗΣ

ΚΩΛΕΤΤΗ 32 (ΠΑΡΑΛ. ΣΟΛΩΝΟΣ)
ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ. 3617833

ΠΡΟΣΟΧΗ!!!
ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΜΑΣ
ΕΦΑΡΜΟΣΑΜΕ
ΕΙΔΙΚΟ ΕΚΠΤΩΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
20 - 30%

ΣΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ: 15%
ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΕΣ - ΣΕΙΡΕΣ ΔΕΜΕΝΕΣ
40-50%

ΕΚΤΕΛΟΥΜΕ ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΕΣ ΣΕ ΟΛΗ ΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ
ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΩΣ «ΕΠΙ ΑΝΤΙΚΑΤΑΒΟΛΗ»

**ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ Η Β' ΕΚΔΟΣΗ
ΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΟΚΤΩΒΡΗ**

Α' ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΗΣ Ο.Ι.Ε.Λ.Ε.
**ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

Στόν τόμο αυτό βρίσκονται συγκεντρωμένες οι εισηγήσεις του Α' Συνεδρίου Παιδείας της Ο.Ι.Ε.Λ.Ε. (Όμοσπονδίας Ίδιωτικών Έκπαιδευτικών Λειτουργών Έλλάδας) πού πραγματοποιήθηκε στήν Αθήνα στίς 24,25,26 του Νοέμβρη και 1,2,3 του Δεκέμβρη 1979. Οι εισηγήσεις αυτές καταγράφονται όπως ακριβώς ακούστηκαν και άποτελούν ένα πολύτιμο υλικό πού καλύπτει ένα πλατύ φάσμα από τά πιό ζωτικά προβλήματα τής σύγχρονης εκπαιδευτικής πραγματικότητας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΕΚΜΗΡΙΟ
ΖΩΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ 17 - ΤΗΛ. 6448510

ναντι στά σοβαρά, σοβαρότατα πράγματα, άπέναντι σέ έναν δλόκληρο κόσμο, άπέναντι σέ «ιστορικούς κομμουνιστές και νέους, άντιστασιακούς, σοσιαλιστές, παλιούς και νέους έδαίτες, άνεξάρτητους κομμουνιστές, άριστερούς, “άριστεριστές”, άπόμαχους», άπέναντι σέ όλους αυτούς πού συναποτελούν τήν άνανεωτική άριστερά, τό μόνο πού έχει νά πει ύστερα άπό ώριμη σκέψη είναι: «σας επιτρέπω νά μέ ψηφίσετε». Πού εκμεταλλευόμενο τήν (τρόπος του λέγειν) ισχύ του και τό όνομά του - όνομα πού άπέκτησε μέ μέλη πού στή συντριπτική τους πλειοψηφία έχουν φύγει - μάς εκδιάζει εκ συστήματος όλους έμάς, χωρίς τους όποιους δέν ύπάρχει. Πού τρέμει τό κάθε άνοιγμα, γιατί άνοιγμα σημαίνει ρίσκο, σημαίνει στοίχημα, κι αυτά τά άποφεύγει όπως ό διάολος τό λιθάρι κι ό κνίτης τό μαρξισμό προκειμένου νά διατηρήσει τήν πλαστή τάξη και τή μίζερη ασφάλεια στίς γραμμές του. Γραμμές του πού, όταν τά πράγματα ζορίσουν, δέν διατάζει εύσχήμως ή ένίστε και άσχήμως νά εκκαθαρίσει. Πού ούδέποτε πέρασε άπό τό μυαλό των «αυτοκριτικών» τής ήγεσίας του ό καταστροφικός του ρόλος γιά τήν άνανέωση του κομμουνιστικού κινήματος, ή συνέργειά του στή λαοθάλασσα του ΠΑΣΟΚ και τή λιμνοθάλασσα του ΚΚΕ, στόν εκχυδαισμό τής πολιτικής ζωής. Πού ούδέποτε μπόρεσε, τέλος, νά δει ότι ή τύχη του και ή μοίρα του δέν είναι άποκλειστική του ύπόθεση, ότι δέν είναι ό έαυτός του πού διακυβεύεται αλλά όλοι μας, οι πάντες, ή άριστερά και τό μέλλον της, και ότι αυτά τά πράγματα δέν μπορεί νά είναι προνόμιο κανενός και κανείς δέν έχει τό δικαίωμα νά τά χειρίζεται κατά τό κομματικό δοκού και άνάλογα μέ τά δικά του άτομικά(;) συμφέροντα.

Είναι ακριβώς αυτό τό τελευταίο (πού ούτε ό Χ. Λαζαρίδης δείχνει νά καταλαβαίνει) πού πρέπει, νομίζω, νά άποτελέσει τό σημείο άφετηρίας γιά κάθε σχετική συζήτηση: ότι δηλαδή τά μεγάλα ζητήματα τής άριστεράς δέν μπορούν πλέον νά έπισκιαζονται άπό τήν ύπαρξη των διαφορών, ούτε μπορεί τό ζήτημα μάς δλόκληρης παράταξης, πού μόνη αυτή μπορεί - κάποτε - νά θέσει στόν έαυτό της και τούς άλλους τό ζήτημα τής έξουσίας, νά είναι έξαιρω των πνιγηρά στενών κομματικών άναγκών, των τραυματικών θεωρητικοποιήσεων, του άνεμοδεικτη. Ότι δλόκληρη ή άνανεωτική άριστερά όφείλει, άν πραγματικά σκέφτεται όχι ως πρόσκαιρο άθροισμα άτόμων και οργανώσεων αλλά ως κίνημα ιστορικής προοπτικής, νά βρει τρόπους νά πλάσει τήν ένότητά της, νά συνυάρξει παρά και μέ τίς διαφορές της, νά φαντα-

4. Άς μου συγχωρεθεί μιά αυστηρά προσωπική παρέμβαση. Γιά τό κείμενο του περασμένου Πολίτη άκουσα άπό πολλά μέλη του ΚΚΕ έσ. τά καλύτερα λόγια. Έπειδή πχ. τά 'θαζε μέ τόν Χ. Λαζαρίδη και άρα, ύποτίθεται, μέ τή Β' Πανελλαδική τής όποιας είναι στέλεχος; Έλπίζω όχι. Και έτσι πάντως νά έχει τό πράγμα, οι κίνδυνοι αυτοί είναι εκ των προτέρων γνωστοί και, όταν τά ζητήματα πού συζητιούνται είναι τόσο σπουδαία, άξιζει μου φαίνεται τόν κόπο νά τους άντιμετωπίζει κανείς.

στεί άλλιώς τό μέλλον της. Κι άν του ενός δέν του άρέσει, και δικαίως, ό άλλος, άν τόν θεωρεί δεξιό ή άριστεριστή, φραξιονιστή ή δολοπλόκο, τί νά κάνουμε; Αυτοί είμαστε και άλλοι δέν ύπάρχουν. Παρά λοιπόν τή σημασία τους είναι, έλπίζω, περισσότερο άπό σαφές ότι δέν είναι περι έκλογών ό λόγος. Ίσα ίσα. Άν δέν σκεφτούμε, άνεξαρτήτως εκλογών, σάν άριστερά, ό λόγος θά 'ναι τελικά πάντα και μόνο περι εκλογών. Άλλοι τότε θά παίρνουν τά άκατοίχητα αλλά άκακα θουνά, κι άλλοι θά τρέχουν νά συρράψουν παράταιρες συμμαχίες ή θά ρίχνονται μέ τά μούτρα στήν άτομική τους μονομαχία μέ τήν κάλπη. Και όρισμένοι, εν οίς και ό γραφον, θά εξακολουθούμε νά ψηφίζουμε. Μόνο πού θά ψηφίζουμε τή συμφορά μας.

Νομίζω, έλπίζοντας πώς δέν αυθαιρετώ, ότι ό Χ. Λαζαρίδης δέν διαφωνεί μέ τά όσα προηγήθηκαν. Τό βασικό του πρόβλημα φαίνεται νά είναι ότι «τό ΚΚΕ έσ. δέν θέλει και δέν μπορεί», πρόβλημα πού δέν είναι δέβια ούτε καινούριο, ούτε πρωτότυπο, ούτε μόνο δικό του αλλά όλων μας. Γι' αυτό και στίς εκφράσεις του είναι γενικά άπλώς επιφυλακτικός: «μέ τους σημερινούς όρους», «τουλάχιστον όπως έχουν τά πράγματα σήμερα», «φαίνεται άντιρεαλιστική», ή πολιτική συμμαχιών είναι «άπίθανη γιά τό προβλεπτό μέλλον», προτάσεις «άνέφικτες».

Γιά νά αφήσουμε λοιπόν τό «ρεαλισμό» σέ άλλους, τό έρώτημα δέν μπορεί παρά νά είναι: αφήνοντας στήν πάντα όλα τά «άπίθανα» και τά «άνέφικτα», μάς ενδιαφέρει ή δέν μάς ενδιαφέρει αυτή ή ύπόθεση; Είναι ή δέν είναι αυτή ή στάση μας; Και άρα τά πάντα πού λέμε και κάνουμε αυτό έχουν άπό πίσω τους, εκεί τείνουν, τό έμπεριέχουν, τό άναδεικνύουν (κι όχι, μέ άλλοθι τό εύκαιρο μέν αλλά άνέφικτο, τό άντιστρατεύονται); Και μάλιστα χωρίς άπολύτως καμιά έγγύηση ότι κάτι θά προκύψει; Και άπό δώ αρχίζει μία κουβέντα πού είναι πλέον ύποχρεωμένη νά θεωρήσει σάν δεδομένα τά έξής άπειρώς άντιφατικά: ότι 1) τό ΚΚΕ έσ. έχει κάνει τό μεγαλύτερο κακό πού ήταν δυνατόν νά γίνει στήν ύπόθεση τής άνανεωτικής άριστεράς· 2) εύτυχώς πού άνανέωση δέν είναι μόνο τό ΚΚΕ έσ.· 3) εύτυχώς πού τό ΚΚΕ έσ. ύπάρχει. Και άπό δώ αρχίζει μιά κουβέντα γιά νά δει και νά καταλάβει τό ίδιο τό ένλόγω κόμμα, ή όσοι τελοσπάντων είναι σέ θέση, τά δύο πρώτα δεδομένα. Και γιά νά καταλάβουμε οι υπόλοιποι, όσοι τελοσπάντων είμαστε σέ θέση, τό τελευταίο. Και άπό δώ, τέλος, αρχίζει, άν αρχίζει, μιά κουβέντα μακριά και επώδυνη, πού όμως έχει κάποιους πολύ σκληρούς λόγους νά φτουρήσει.

Έλπίζω, γιά νά τελειώνουμε, ότι ό Χ. Λαζαρίδης θά επανέλθει σέ κάποια στιγμή, και όχι κατ' άνάγκην άστραπιαία. Γιατί, καιτοι επιμένει ότι «τελικά ό Γ. Καρράς δέν κατάλαβε τίποτα», κατάλαβα τουλάχιστον καλά ότι άν θελήσει νά αφήσει στό πλάι τό κακομαθημένο σόου και τίς ζαβολιές τής τωρινής του άπάντησης θά είναι και γόνιμος και έποικοδομητικός.

συζήτηση

Απόψεις και θέσεις γιά την «άνανεωτική αριστερά»

Συζήτηση
τελειωμένη
συζήτηση
χωρίς τελειωμό

του Χρυσάνθου Λαζαρίδη

Στό τεύχος 36 του *Πολίτη*, ο Γ. Καρράς με τό άρθρο του «ΠΑΣΟΚ και μαζικά κινήματα - Τά νέα διλήμματα» σχολίασε αναλυτικά δύο κείμενα διαλόγου που είχαν δημοσιευτεί στο περιοδικό *ANTI* σχετικά με τις σημερινές προοπτικές της Αριστεράς, τόν ιδιαίτερο ρόλο του ΠΑΣΟΚ και τή στάση των αδέσμευτων αριστερών. Πρόκειται για τό άρθρο του Α. Παππά «Τό ΠΑΣΟΚ, τά διλήμματα εξουσίας κι ό άνανεωτικός χώρος» (*ANTI*, άρ. 151) και τήν απάντηση του υπογράφοντος, «Αριστερά και Έξουσία» που έρχόταν νά αντικρούσει τό προηγούμενο (*ANTI*, άρ. 154).

Στίς γραμμές που ακολουθούν δέν έχω καμιά πρόθεση νά ανακινώσω τή συζήτηση. Άλλωστε τίς διαφορές μου με τόν Α. Παππά τίς έχω ήδη ξεαντλήσει. Ούτε σκοπεύω νά υπερασπίσω τίς απόψεις μου από τήν κριτική του Γ. Καρρά. Γιατί τό πιά ένδιαφέρον στό άρθρο του Γ. Καρρά βρίσκεται άλλου. Άποκαλύπτει μιά προβληματική άρκετά διαδεδομένη στό χώρο των άνέντακτων αριστερών, προβληματική που - πράγμα παράδοξο από πρώτη άποψη - καταντάει τελικά άπαγορευτική για κάθε συζήτηση! Κι είναι πράγματι παράδοξο νά διαπιστώνει κανείς ότι εκείνος άκριβώς ό χώρος τής αριστεράς που έχει περισσότερο τήν ανάγκη του διαλόγου και τό μεγαλύτερο συμφέρον από τήν προώθησή του, γίνεται έξαφνα τόσο στενός, τόσο στείρος και φορμαλιστικός, όταν ή συζήτηση τείνει νά πάρει άμεσα πολιτικό χαρακτήρα. Άς δούμε όμως περί τίνος πρόκειται.

Άπό πρώτη άποψη ό διάλογος μοιάζει νά υποκινήθηκε από τήν προοπτική των έπερχόμενων εκλογών μιά που οι κομματικά άνέντακτοι αριστεροί ψηφοφόροι κάθε άλλο παρά άμελητέοι είναι σέ όγκο, τουλάχιστον για τά μέτρα και τούς έσωτερικούς συσχετισμούς τής αριστεράς. Στό υπέδαφος όμως του διαλόγου βρίσκεται αυτό καθαυτό τό φαινόμενο των μη κομματικά ένταγμένων αριστερών, τό γεγονός δηλαδή ότι τά τελευταία χρόνια αύξήθηκε τό ειδικό βάρος των αριστερών που άμφισβητούν τήν επίσημη Άριστερά, συνειδητοποιούν τά άδιέξοδά της και δραστηριο-

ποιούνται έξω από τά κομματικά της στεγανά.

Στό υπόβαθρο τής συζήτησης βρίσκεται λοιπόν ή άδυναμία τής αριστεράς νά έγγηθει μιά πειστική προοπτική έξουσίας, ή πλήρης ύποταγή της στίς πρωτοβουλίες τής δεξιάς, ή κρίση των διεθνών της προτύπων, ή άνεπάρκεια του ιδεολογικού της όπλοστασίου, ό θεωρητικός της πρωτογονισμός, αυτό που με δυό κουδέντες ονομάζουμε σήμερα κρίση τής Άριστεράς. Γι' αυτό και τά ζητούμενα τής συζήτησης δέν μπορούν νά ξεαντλούνται στό άν πρέπει νά ψηφίζουμε και που πρέπει νά δώσουμε τελικά τήν ψήφο μας. Τέτοια είναι ώστόσο τά ερωτήματα στα όποια άπαντούν κατά κύριο λόγο τόσο ό Α. Παππάς όσο κι ό Γ. Καρράς. Πολύ περισσότερο στή συζήτηση αυτή δέν μπορούν νά υπάρχουν εκ των προτέρων δεδομένα «πρέπει» και συνταγές άπόλυτης έγκυρότητας και γενικής ισχύος. Κι εδώ θα διακινδυνεύσω μιά πρώτη παρατήρηση:

Άν θέλουμε νά υπάρξει συζήτηση πρέπει νά αποφύγουμε τό εύκολο τρόπο με τόν όποιο ό Γ. Καρράς έθεσε τό πρόβλημα των εκλογών για τούς άνέντακτους αριστερούς, και παρέκαμψε τό πρόβλημα τής κρίσης τής Άριστεράς.

Άρχές και πολιτική: Τό σύνδρομο του αριστερισμού

Άς παρακολουθήσουμε όμως από κοντά τήν λογική του. Σύμφωνα με τή άποψη του Γ. Καρρά, μαρξιστική αριστερά σημαίνει πριν άπ' όλα ιδεολογικός αντίπαλος όλων των άλλων. Μ' άλλα λόγια ή αυτοκατάφαση τής μαρξιστικής αριστεράς σημαίνει «τή δημιουργία όρατών διά γυμνού όφθαλμού και δημόσιων διαχωριστικών γραμμών, άμετάκλητων και άπαγορευτικών, τή συνεχή αντίσταση στα λόγια, στα έργα, στα γραπτά, στή θεωρία, στήν πρακτική άπέναντι σέ κάθε προσβολή από ιδεολογίες ξένες. Δηλαδή έχθρικές». Ό Γ. Καρράς είναι άρκετά προσεκτικός, ώστε τό αίτημα αυτό τής ιδεολογικής αυτονομίας και αντιπαλότητας νά μίν τό έπεκτείνει στή σφαίρα τής πολιτικής. Έτσι όμως όμολογει έμμεσα ότι ή αντίρρησή του έχει ξαστοχήσει. Γιατί έναντι μιάς πολιτικής πρότασης που

καταλήγει στην «κριτική υποστήριξη του ΠΑΣΟΚ», ο ίδιος αντιπαράθεσε την ανάγκη ιδεολογικής αυτονομίας των κομμουνιστών, προειδοποιώντας μάλιστα ότι η αντίρρηση του θα μάς παγιδεύσει αν έπετασθαι στη σφαίρα της πολιτικής.

Τά πυρά του Γ. Καρρά είναι ασφαίρα λοιπόν! Ο Α. Παππάς μάς μίλησε «πολιτικά» όταν μάς ζήτησε να στραφούμε κριτικά προς το ΠΑΣΟΚ. Από την άρχη του άρθρου του υποστήριξε δύο πράγματα: Πρώτον, ότι στο έγγύς μέλλον το ΠΑΣΟΚ θα πάρει την έξουσία, και δεύτερον, ότι η «προαγωγή» αυτή του ΠΑΣΟΚ δέν είναι πιθανό να τό οδηγήσει στην «ένσωμάτωση» ή στη «σοσιαλοδημοκρατία». Έφ' ω και τά συμπεράσματά του. Ο Γ. Καρράς αντιπαράθετοντας κάποιες λενινιστικές άρχές και μιλώντας για τή σημασία της αυτόνομης ιδεολογικής συγκρότησης δέν έδιξε στο παραμικρό τήν πολιτική λογική του Α. Παππά. Σιωπηρά τήν παρέκαμψε. Άρα τήν αποδέχτηκε.

Έξάλλου υπάρχει και τό χειρότερο. Στη σφαίρα της πολιτικής, τά επιχειρήματα του Γ. Καρρά μπορούν εύκολα να στραφούν εναντίον του. Διότι ή «ιστορική ανανέωση», και συγκεκριμένα τό ΚΚΕ έσ. τήν υποστήριξη του οποίου θεωρεί αναπόφευκτη, αναγκαία και αυτόνομη, είναι τό κατεχόμενη πολιτικό ρεύμα που δέν έχει τραθήξει διαχωριστικές γραμμές, ή μάλλον έχει άκολουθήσει συνειδητά πολιτική μή καθαρών μετώπων, τόσο προς τήν κατεύθυνση του σοβιετόφιλου ΚΚΕ, όσο και προς τήν πλευρά όλων των άλλων κομμάτων της έξουσίας και της αντιπολίτευσης. Και στην πολιτική αυτή έπιμένει μέχρι σήμερα. Μέ τους σημερινούς όρους τί θα μπορούσε να σημαίνει ή κοινή έκλογική κάθοδος όλων των ανανεωτικών κομμάτων κι οργανώσεων, «δεξιών και άριστερών», «άνοιχτών και σεχταριστικών», «όλων των πρώην και νύν δουλευτών»; Άν δέν θέλουμε να χάσουμε τήν πρακτική διάσταση των όσων λέμε, κάτι τέτοιο θα ίσοδυναμούσε με σταυροφορία όλων μας για τήν έπανεκλογή εκείνου του «νύν», ό οποίος στην περίπτωση του Άφγανιστάν υιοθέτησε δημόσια, και κατ' αντιπαράθεση με τήν πλειοψηφία και αυτής της ήγετικής ομάδας του ΚΚΕ έσ., τήν πιο άνοιχτή σοβιετόφιλη γραμμή, τήν πιο άνεξίκακη και μασομένη κριτική κατά της «σοβιετικής στρατιωτικής έμπλοκής». Έ λοιπόν, ειδικά οι όπαδοί των «δημοσίων και διά γυμνού όφθαλμού όρατών διαχωριστικών γραμμών» είναι εκείνοι που θα είχαν τς μεγαλύτερες άντιρρήσεις για μία τέτοια κοινή έκλογική κάθοδο του ανανεωτικού χώρου. Τουλάχιστον όπως έχουν τά πράγματα σήμερα...

Έλος τά επιχειρήματα του Γ. Καρρά που συνοψίζονται στο αίτημα της ιδεολογικής αυτονομίας, έχουν μία άπολυτότητα που καταντά άντιστοιχική. Διότι ύπενθυμίζει τό παράδειγμα των κομμουνιστικών πυρήνων που «σ' ένα

κόσμο άμείλιχτα έχθρικό άποτολμούσαν τήν ίδρυση Κομμουνιστικών Κομμάτων στις άρχές του αιώνα», ξεχνώντας όμως ότι ή ένοποίηση των διάφορων σοσιαλιστικών ομάδων της εποχής εκείνης έγινε με κριτήρια άρκετά έλαστικά, όπου οι άκαδημαϊκοί μαρξιστές συνυπήρχαν με έπαναστάτες εργατικούς και άπροκαλυπτοι οικονομιστές συνεργάζονταν με έξτρεμιστές της άριστεράς - χαρακτηριστική είναι ή περίπτωση της ρωσικής σοσιαλδημοκρατίας και πώς συγκροτήθηκε. Κι αυτό συνέβη, γιατί ή ένιαία πολιτική συγκρότηση και καταγραφή του εργατικού κινήματος - ή εμφάνιση στο προσκήνιο της σοσιαλδημοκρατίας, όπως τό λέγαν τότε, ήταν αίτημα που είχε ιστορική προτεραιότητα σε σχέση με τό ξεκαθάρισμα των «ξένων ιδεολογιών». Τό δεύτερο μπορούσε να γίνει και έγινε μέσα από πολύχρονες διαμάχες στα πλαίσια του πρώτου. Οι μπολσεβίκοι υπήρξαν όχι γιατί κάποτε ό Λένιν άποφάσισε να ιδρύσει ένα Κομμουνιστικό Κόμμα ξεκινώντας από τον «πυρήνα του», αλλά διαμορφώθηκαν ως ρεύμα μέσα από μία μακρόχρονη διαμάχη στα πλαίσια του Ρωσικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος, όπου ό Λένιν δέχτηκε κατ' άρχην να συνυπάρξει πολιτικά με ιδεολογικά ρεύματα ξένα κι έχθρικά προς τον έπαναστατικό μαρξισμό.

Μίλησα κάπου για άριστεριστικά κινήματα. Μόνιμα χαρακτηριστικά του άριστερισμού είναι, όπως ξέρουμε όλοι, ή υποκατάσταση της πολιτικής από τήν ιδεολογία, ή αδυναμία κατανόησης της πολιτικής συγκυρίας, ή έπίκληση «άρχων», ή άπολυτοποίηση της λενινιστικής έμπειρίας και ταυτόχρονα ή άντιστοική κατανόηση της, τελικά ή παραποίηση της ίδιας της λενινιστικής κληρονομιάς. Έτσι από αυτά δέν άπέφυγε ό Γ. Καρράς. Και αυτό όσοτόσο είναι τό λιγότερο...

Συζήτηση τελειωμένη

Τό σοβαρότερο πρόβλημα με τήν έπιχειρηματολογία του Καρρά είναι άλλο. Διαβάζοντας τό κείμενό του με έκπληξη διαπιστώνει κανείς ότι ή άποψη του είναι άπαγορευτική για όποιαδήποτε περαιτέρω συζήτηση. Και νά γιατί.

«Κριτική υποστήριξη» και κομματικοί έκδιασμοί

Πρώτον, νομοποιεί τή στάση της «κριτικής υποστήριξης». Δηλαδή, τή θέση των έλευθερων σκοπευτών που παραμένοντας έξω από τά πολιτικά πράγματα υποκύπτουν εκάστοτε σε ποικίλα έκλογικά διλήματα και ψηφίζουν, εκόντες - άκοντες, αυτό που οι ίδιοι θεωρούν «μικρότερο κακό».

Μήπως ή κριτική αυτή είναι άδικη ή, έστω, ύπερβολική; Κάθε άλλο! Ο ίδιος ό Γ. Καρράς χεχεται, έδώ με τήν έπαλη-

θύσει. Άναφερόμενος στην προσωπική του περίπτωση, άπαριθμεί τς περιπτώσεις όπου ψήφισε, «κριτικά», τό ΚΚΕ έσ. και τή συμμαχία: «Ήταν με δύο λόγια συνειδητή και, έπιμένω, άριστερή έπιλογή, έστω και έκδιασμένη. Άλλά και οι έκδιασμένες έπιλογές δέν είναι τάχα έπιλογές;»

Καμιά άντίρρηση. Περί έκδιασμένων έπιλογών πρόκειται λοιπόν, και τέτοιες έπιλογές είναι μάλλον δύσκολο να εκφράζουν όποιαδήποτε μορφή κριτική στάση. Γιατί αν δέν θέλουμε να χάσουν οι λέξεις τή σημασία τους, κριτική υποστήριξη δέν μπορεί να σημαίνει: παίρνω τς άποστάσεις μου και διαχωρίζω τς ευθύνες μου από τό Κόμμα που άναγκαστικά υποστηρίζω, μή υπάρχοντος καλύτερου. Έκτός πιά, κι αν όλοι έμεις της μαρξιστικής ανανέωσης άποφασίσουμε να γίνουμε Πόντιοι Πιλάτο της πολιτικής.

Όταν δέν υπάρχει όποιοσδήποτε τρόπος να έπηρεάσεις, να διαφοροποιήσεις ή να άλλξεις αυτό που υποστηρίζεις, τότε, κακά τά ψέματα, ό όρος κριτική υποστήριξη δέν έχει πραγματικό αντίκρισμα. Προσφέρεται μονάχα για να τακτοποιεί προβλήματα συνείδησης. Και, όπως φαίνεται, άρκετά άποτελεσματικά...

Άς μή νομιστεί όμως ότι πρόκειται για παιχνίδι με τς λέξεις. Γιατί στο σημείο αυτό υπάρχει και μία ουσιαστική διαφορά: Θά μπορούσε να ύπάρξει πράγματι έδαφος για συζήτηση άνάμεσα στις δυνάμεις που άποδοσμεύονται σήμερα από τήν κρίση της Άριστεράς, αν αυτή άκριδώς τή στάση του «έλευθερου σκοπευτή» τήν άμφισβητήσουμε και τήν ξεπεράσουμε όριστικά. Άν πάσων κάποτε οι άδέμοιτοι άριστεροί να εκδιάζονται, και να υποκύπτουν σε έκδιαστικά διλήματα - νομίζοντας μάλιστα ότι αυτή τους ή ύποταγή δηλώνει και κριτική στάση. Άν ξεπεράσουν τή παθητικότητά τους, αν σπάσουν τή σιωπή τους, αν πάρουν οι ίδιοι πρωτοβουλίες.

Όσο ό μύθος της «κριτικής υποστήριξης» κυριαχεί, οι δυνάμεις που άποδοσμεύονται από τήν κρίση της άριστεράς θα έξακολουθούν να είναι παγιδευμένες στή τροχιά των κομμάτων που ίσα-ίσα άμφισβητούν. Θά μετατρέπονται άγεληδόν σε ψηφοφόρους, ψηφοφόρους του ΠΑΣΟΚ - μαγνητισμένες από τό μύθο της έξουσίας. Ψηφοφόρος του ΚΚΕ - σαγηνευμένος από τό μύθο του «ένός και μοναδικού». Ή έστω, ψηφοφόρος του ΚΚΕ έσ. - λύση άνάγκης - για όσους δυσπιστούν άνέναντι στο πρώτο κι άποστρέφονται τό δεύτερο. Προς δόξαν των έπίσημων κομμάτων, των ήγετιών τους, των στεγανών και των άδιεξόδων τους, οι άδέσμευτες δυνάμεις της άριστεράς θα περιορίζονται στον άχαρο ρόλο του όπαδου-ψηφοφόρου - πάντα «κριτικά» και πάντα έκδιασμένα. Πρέπει κάποτε να τελειώνουμε με τή λογική της κριτικής υποστήριξης. Γιατί άλλως ή συζή-

τηση δέν έχει νόημα ή τά όριά της είναι πάρα πολύ στενά.

Τά «αυτόνομητα» και τά ανέφικτα

Δεύτερο – και σπουδαιότερο – ή τελική πρόταση του Γ. Καρρά όχι μόνο κλείνει όλα τά προβλήματα εξαφανίζοντας έτσι τό πεδίο συζήτησης – αλλά, όπως ό ίδιος για μία άκόμα φορά όμολογεί έμμεσα, είναι μή πραγματοποιήσιμη. Άρα δέν έχει και προοπτική... «Όυτε όμως τό ΚΚΕ έσωτ., άπ' ό,τι τουλάχιστον μαρτυρά ή μέχρι τώρα πολιτεία του, έχει αντίληφθει ότι άναγεωτική άριστερά δέν είναι άπλώς ό έαντός του σύν κάποιες τσόντες από δώ κι από κεί... Φέρθηκε και πολιτεύθηκε, και τίποτε δέν δείχνει ότι ή επίσημη στάση του αλλάζει, σαν τό κόμμα πού κανένα δέν έχει ανάγκη και όλοι τό έχουν: κλειδαμπαρώθηκε στο καθούκι του περιμένοντας ψήφους και προσχωρήσεις...». Μήπως πρέπει να περιμένουμε κάποιο άνοιγμα της τελευταίας στιγμής; Ό Γ. Καρράς όμως δέν είναι άφελής, και μάς διευκρινίζει ευθύς άμέσως: «... δέν θά έχει άπολύτως κανένα νόημα και καμιά προοπτική τό όποιοδήποτε σπασμωδικό άνοιγμα επιχειρηθεί τή στιγμή πού θά έκπνέουν οι προθεσμίες» Κι όπως γνωρίζουμε όλοι μας, οι προθεσμίες ήδη έχουν άρχισει να έκπνέουν...

Πρός τί λοιπόν ή συζήτηση; Σύμφωνα με τήν άποψη του Γ. Καρρά, μία είναι ή αυτόνομη λύση, και αυτή άπραγματοποίητη. Η άναζήτηση κάθε άλλης παραβιάζει τά αυτόνομητα. Και ή έμμονή σ' αυτήν φαίνεται άντιρεαλιστική. Η συζήτηση είναι τελειωμένη λοιπόν. Η κάτι χειρότερο: μάταιη!

Κάτι πού δέν ύποπτεται ό Γ. Καρράς είναι ότι ή συζήτηση αρχίζει άπ' τό σημείο άκριδώς πού τελειώνει τό άρθρο του. Διάλογος μπορεί να ύπάρξει μόνο έξω από τά όρια της λογικής του: Έπειδή τό ΚΚΕ έσωτ. δέν θέλει και δέν μπορεί να κάνει τά άνοίγματα πού ό ίδιος θεωρεί άπαραίτητα, όλες οι δυνάμεις πού συνειδητοποιούν τήν κρίση της άριστεράς και ιδιαίτερα αυτές πού στρατεύονται στην προοπτική της κομμουνιστικής άνανέωσης – είτε άνήκουν σε κόμματα και όργανώσεις είτε είναι άνέντακτες – πρέπει επιτέλους να αναλάβουν πρωτοβουλίες, να άσκήσουν πιέσεις, να έκδιώσουν καταστάσεις, να ταραξουν τά νερά, να βρουν δρόμους σύγκλισης.

Πάνω στο χαρακτήρα και τήν κατεύθυνση αυτών των πρωτοβουλιών μπορεί να γίνει όντως πολλή συζήτηση και να προκύψουν πολλά «διά ταύτα». Και τότε ό χώρος του ΚΚΕ έσωτ. δέν θά μείνει άνεπιπρόσπαστος. Και τότε οι πιέσεις πού θά άσκηθούν επί του ΚΚΕ έσωτ. και μέσα στο ΚΚΕ έσωτ. μπορεί να οδηγήσουν και στο κοινό κατέβασμα των «άναγεωτικών» δυνάμεων. Όχι όμως χωρίς άνακατατάξεις, όχι χωρίς

απώλειες, όχι χωρίς άνατροπές λεπτών και μή ίσορροπιών. Μπορούν άκόμα να οδηγήσουν και σε άλλα πιθανά «σενάρια». Όποιοσδήποτε όμως πρωτοβουλίες, άν δέν άνταποκρίνονται στο αίτημα σύγκλισης των δυνάμεων πού άπελευθερώνει ή κρίση της άριστεράς, άν αυτές άκριδώς τις δυνάμεις δέν εκπροσωπούν, άν δέν συμπυκνώνουν τις ποικίλες ιστορικές έμπειρίες τους, άν δέν εκφράζουν τόν πλουραλισμό τους και τις όποιες κοινές όριοθετήσεις τους, τό πλήρες φάσμα τους και τις αντίθεσεις τους, τή δυναμική και τις αδυναμίες τους, τότε δέν θάχουν καμιά προοπτική.

Οι πρωτοβουλίες αυτές ώστόσο δέν «χωράνε» στην προβληματική του Γ. Καρρά. Γι' αυτόν είναι δεδομένη ή άνανέωση, δεδομένες οι όριοθετήσεις της προς τους άλλους πολιτικούς σχηματισμούς, δεδομένη ή άνάγκη ενότητας και ενιαίας παρουσίας των κομμάτων και όργανώσεών της, δεδομένη και ή θέληση κάθε σημερινού άριστερού – «πολλώ μάλλον κομμουνιστή» – για τήν έπίτευξη αυτής της ενότητας. Όπερ έδειξαι! Όμως ή συζήτηση πού ξεκινάει θεωρώντας τά ζητούμενα σά δεδομένα έχει άκρωθεί πριν καν ξεκινήσει...

● Άριστερά και Έξουσία: Η άδιαφάνεια της κρίσεως

Νομίζω ότι τελικά ό Γ. Καρράς δέν κατάλαβε τίποτα! Δέν κατάλαβε γιατί ό Ά. Παπατās προτείνει τήν «κριτική ύποστήριξη» του ΠΑΣΟΚ. Όυτε γιατί αυτή ή πρόταση σήμερα πιάνει τόπο. Όυτε γιατί έγώ διαφωνώ. Όυτε πώς προσπαθώ να τήν άντικρούσω. Όυτε γιατί τό ΚΚΕ έσωτ. πολιτεύεται όπως πολιτεύεται και πού άποσκοπεί με τό να «κλειδαμπαρώνεται στο καθούκι του περιμένοντας ψήφους και προσχωρήσεις». Αυτό όμως δέν σημαίνει ότι όλα τούτα είναι άκατανόμητα. Για να τά κατανοήσουμε ώστόσο μάς χρειάζεται μία προβληματική πού να παίρνει ύπόψη της τήν πολιτική συγκυρία και τόν ιδιαίτερο τρόπο με τόν όποιο έσωτερικεύονται οι πολιτικές εξελίξεις μέσα στην Άριστερά. Μιά προβληματική, δηλαδή, διαφορετική άπ' αυτή του Γ. Καρρά.

Έξηγούμε λοιπόν: Πρέπει να καταλάβουμε τί σημαίνει σήμερα τό γεγονός ότι τό ΠΑΣΟΚ έμφανίζεται σαν άμεσος διεκδικητής της έξουσίας και ύπόσχεται να θέσει στην ήμερησια διάταξη τό αίτημα της κοινωνικής άλλαγής και του σοσιαλισμού. Πρέπει άκόμα να προσέξουμε ιδιαίτερα ότι ή αίσθηση του «άνερχόμενου» ΠΑΣΟΚ δεσπόζει στα πολιτικά μας πράγματα, και – πράγμα περίεργο από πρώτη άποψη – τροφοδοτείται από ποικίλες κατευθύνσεις, έξυπηρετώντας τις πιο διαφορετικές σκοπιμότητες:

– Άποφιλώνει και περιθωριοποιεί τήν κομμουνιστική άριστερά.

– Καθιλώνει στη λογική της κοινοβουλευτικής άναμονής και παθητικότητας μία σειρά δυνάμεις πού πλήττονται από τήν κοινωνική κρίση· είναι οι κατ' έξοχήν δυνάμεις πού στρέφονται σήμερα προς τό ΠΑΣΟΚ και πού εν όψει της βέβαιης επικράτησης του κ. Παπανδρέου άναστέλλουν κάθε άμεση αντίδρασή τους. Τό έκλογικό παιχνίδι άπορροφά έτσι τις επικίνδυνες κοινωνικές εντάσεις, έπειδή άκριδώς ή επικράτηση του ΠΑΣΟΚ φέρεται σαν έξαιρετικά πιθανή.

– Η ραγδαία άνοδος του ΠΑΣΟΚ λειτουργεί σαν φόβητρο και συνασπίζει τό συντηρητικό κόσμο υπό τήν αίγίδα της μετριοπαθούς δεξιάς πού εκφράζει ό κ. Ράλλης, επικυρώνοντας και τις εξελίξεις στην Ν. Δημοκρατία.

– Χρησιμοποιείται άκόμα από τήν σημερινή κυβέρνηση σαν έκδιαστικό χαρτί άπέναντι στους δυτικούς συμμάχους – Εύρωπαίους και μή – για τήν έπίτευξη εννοιικών διακανονισμών στα «έθνικά» θέματα όσο είναι καιρός και «πριν τό ΠΑΣΟΚ έλθει στην έξουσία».

Άλλά και ή κομμουνιστική άριστερά στοιχίζεται πίσω άπ' τό «άνερχόμενο» ΠΑΣΟΚ διαμορφώνοντας τήν προοπτική της παραπληρωματικά προς τήν προεξοφλούμενη άνοδό του: Τό ΚΚΕ άποσκοπεί σ' ένα τέτοιο έκλογικό ποσοστό πού να του έξασφαλίσει ρυθμιστικό ρόλο και να τό επιτρέψει να λειτουργήσει εναντι του ΠΑΣΟΚ σαν μοχλός πίεσης από τά «άριστερά». Δηλαδή σά μοχλός των συμφερόντων και δλέψεων του σοβιετικού συνασπισμού. Τό ΚΚΕ έσ., έξάλλου, γνωρίζει ότι άν καταφέρει να έπιζήσει σαν πολιτική άποψη περιβλημένη με τό «κύρος» της μετριοπαθούς άριστεράς, μπορεί να πλασαριστεί σά προνομακός σύμμαχος του ΠΑΣΟΚ και, παρά τό μέγεθος του, να διαδραματίσει βαρύνοντα ρόλο. Αυτό είναι ό λόγος για τόν όποιο τό ΚΚΕ έσ. δέν κάνει οικειοθελώς κανένα άνοιγμα πού θά μπορούσε να άνατρέψει τις λεπτές έσωτερικές του ίσορροπίες. Κι όχι βέβαια έξαιτίας της πολιτικής του μωπίας, όπως ύπαινίσσεται ό Γ. Καρράς.

Άν κάποιος άνανεωτής μαξιστής στρέφονται προς τό ΠΑΣΟΚ, αυτό συμβαίνει γιατί πείθονται ότι τό ΠΑΣΟΚ πράγματι θά άνοξει τό δρόμο για τήν Σοσιαλιστική Άλλαγή. Κι άν κάποιος άλλοι στρέφονται προς τό ΚΚΕ αυτό συμβαίνει διότι θεωρούν ότι, με τό ΠΑΣΟΚ στα ρόθουρα της έξουσίας, χρειάζεται ένα ισχυρό αντίβαρο από τ' «άριστερά». Κι άν τό ΚΚΕ έσ. πολιτεύεται όπως πολιτεύεται, αυτό συμβαίνει γιατί ποντάει κι αυτό στην επικείμενη άνοδο του ΠΑΣΟΚ. Άν λοιπόν άμφοισθούμε τά στεγανά της επίσημης άριστεράς, άν θέλουμε να σταθούμε κριτικά άπέναντι της, άν θέλουμε να δικαιολογήσουμε τήν ύπαρξή μας, άν θέλουμε να διασωθούμε από τις Συμ-

πληγάδες τών δύο μεγάλων κομμάτων, αν θέλουμε σοβαρά να μιλήσουμε για προοπτική, τότε, πριν απ' όλα, πρέπει να αμφισβητήσουμε τόν ισχυρισμό ότι επίκειται ή ώρα τής αλλαγής, ότι ή δεξιά έφαγε τά ψωμιά της κι ότι όπου νά ναι τό ΠΑΣΟΚ παίρνει τήν έξουσία. Μόνο έτσι μπορεί νά δικαιολογηθεί σήμερα πολιτικά ή ανάγκη μιās «άλλης» Άριστεράς.

Απαντώντας στόν Ά. Παππά εκεί ακριβώς συγκέντρωσα τήν προσοχή μου. Δέ μιλήσα μόνο ή κύρια γιά τά έκλογικά ποσοστά και τίς πιθανές διακυμάνσεις τους. Αναφέρθηκα στή διάταξη τών δυνάμεων στήν πολιτική σκηνή γιά νά ξεγηγήσω γιατί ο παραμερισμός τής δεξιάς είναι περιπού αδύνατος και τά περιθώρια έλιγμών και άντεπιθέσεων από τήν πλευρά της τεράστια. Αναφέρθηκα ακόμη στήν πολιτική συμμαχιών πού είναι άνύπαρκτη μέσα στήν Άριστερά κι άπίθανη γιά τό προβλεπτό μέλλον. Αναφέρθηκα στά προφανή άδιέξοδα πού έχει νά άντιμετωπίσει τό ΠΑΣΟΚ έξαιτίας τών άντι-

φάσεων του πού τώρα μόλις έρχονται στήν επιφάνεια και πού μέσα στό κλίμα τής γενικής εϋφορίας πολύ λίγοι και πολύ λίγο φαίνεται νά τά παίρνουν υπόψη τους. Αναφέρθηκα, τέλος, στίς έναλλακτικές λύσεις του άστισμού και στή προεξοφλούμενη αδυναμία του ΠΑΣΟΚ νά τίς άντιμετωπίσει μέσα στίς συνθήκες του γενικού εφουσιασμού και τής αντιπολιτευτικής παθητικότητας πού τό ίδιο έχει καλλιεργήσει ως σήμερα. Γιά τόν Γ. Καρρά όμως δέν είναι αυτά πού προέχουν. Είναι τά ζητήματα «άρχης» - κατά τήν ντεμοντέ έκφραση. Νά γιατί ή προβληματική του κινδυνεύει τελικά νά γίνει άπολιτική.

Είναι φανερό λοιπόν γιατί δέ μάς λέει έστω και μιά κουβέντα γιά τήν κρίση τής άριστεράς, γιά τίς δρατές και μή, προβλεπτές και μή, άμεσες και άπώτερες επιπτώσεις της. Γιατί δέ βλέπει τήν πολιτική άμεσότητα αυτής τής κρίσης. Γιατί κατανοεί σάν ρουτινιέρι-κες και συνηθισμένες τίς ιστορικές ανακατάξεις πού συντελούνται σήμερα σ' όλα τά επίπεδα τής κοινωνικής ζωής

και ιδιαίτερα στόν πολιτικό χώρο. Και, κατά συνέπεια, τίς άγνοεί. Έτσι όμως δέν μπορεί νά καταλάβει πώς οι άνακατατάξεις αυτές τείνουν νά έσωτερικευτούν μέσα στήν έπίσημη άριστερά, γενικεύοντας τήν άφερεγγυότητά της κι επιτείνοντας τήν κρίση της. Δέν μπορεί κατά συνέπεια, νά κατανοήσει τήν κρίση τής Άριστεράς, ως πεδίο πολιτικής επέμβασης.

Γιά νά τελειώνω λοιπόν: Η προβληματική του Γ. Καρρά κινείται έξω από τήν πολιτική συγκυρία, άδιαφορώντας γιά τίς διεργασίες τόσο του κοινωνικού υπεδάφους όσο και τής πολιτικής σκηνής, άγνοώντας τήν κρίση τής άριστεράς, προσφεύγοντας στά πιο άμφιλεγόμενα «αϋτονόητα» και καταλήγοντας σέ προτάσεις εκ προοιμίου άνέφικτες. Νά λοιπόν μιά προβληματική από τήν όποία πρέπει νά αποκολληθούμε. Χωρίς ένδοιασμούς. Και όριστικά!

Άφορμή γιά τό κείμενο αυτό άποτέλεσε τό άρθρο-άπάντηση - πρós τόν Χρυσάνθο Λαζαρίδη και έμένα συλλήβδην - του Γιώργου Καρρά με τίτλο «ΠΑΣΟΚ και μαζικά κινήματα - Τά νέα διλήμματα» στό No 36 του Πολίτη.

Θά μπορούσα καταρχήν νά δηλώσω πώς είμαι ικανοποιημένος γιά τό ότι ο (νέος;) προβληματισμός πού έπιχειρούσε νά θέσει τό άρθρο μου «Τό ΠΑΣΟΚ, τά διλήμματα τής έξουσίας και ο άνανεωτικός χώρος» (ANTI, No 151) προκάλεσε ήδη έναν όρισμένο αριθμό άπαντήσεων [Χρυσάνθου Λαζαρίδη, «Άριστερά και έξουσία» (ANTI, No 154), Δ. Κοσμίδη-Β. Ευδιά, «Τό ΠΑΣΟΚ, τό διλήμματα του Άντρέα Παππά και ο άνανεωτικός χώρος» (Άγώνας No 11), Γιώργου Καρρά «ΠΑΣΟΚ και μαζικά κινήματα - Τά νέα διλήμματα» (Πολίτης, No 36)] και άρα, άντικειμενικά, άνοιξε κάποιο διάλογο πάνω στή συγκεκριμένη πρόταση (τής κριτικής ύποστήριξης στό ΠΑΣΟΚ) στά πλαίσια τής άνανεωτικής άριστεράς.

Περνώντας τώρα στή συγκεκριμένη κριτική πού άσκείται στήν

άποψη μου από τόν Γ. Καρρά, φοβόμαι ότι πρέπει νά ξεκινήσω έπισημαίνοντας πώς τόσο τό ύφος όσο και τό γενικότερο πνεύμα του κειμένου του Γ.Κ. δέν είναι τέτοια πού νά προάγουν τό διάλογο (μέ τήν οϋσιαστική έννοια τόσο τής λέξης «διάλογος» όσο και τής λέξης «προάγω»). Αν κάτι χαρακτηρίζει κυρίαρχα τό άρθρο του Γ.Κ. αυτό είναι ή καχυποψία, ή άνίχνευση προθέσεων, οι εύκολες κατηγορίες και ή «παιδική», θά έλεγα, τάση νά άποδείξει κάποιος ότι είναι πιο άριστερός από τούς άλλους ή ότι, γενικά, είναι πολύ άριστερός. Αντί ο Γ.Κ. νά υποβάλει στήν πιο έξουχιστική δυνατή, αν θέλει, κριτική τήν πρότασή μου και νά άνασκευάσει τά έπιχειρήματά μου - όποτε δέ θά είχα πραγματικά κανένα πρόβλημα -, αναλύσεται σέ έξυπνακίστικους ύπαινιγμούς και άτυχες, πιστεύω, κατά κανόνα ειρωνείες. Άποτέλεσμα: ο διάλογος μετατρέπεται νομοτελειακά σέ διάλογο κουφών ή, πιο παραστατικά, έξομοιώνεται μέ συζήτηση φοιτητών σέ πηγαδάκι έξω από τό Πανεπιστήμιο μετά τή γενική σνέλευση.

«Άνανεωσιοκτόνοι»
και
«άνανεωσιοσωτήρες»

του Άνδρέα Παππά

Καί πρώτα-πρώτα κατατίθεται από τόν άρθρογράφο ή λογοτεχνικής ύψης μεταφορά του άνεμοδείκτη άπλά και μόνο για να παραπέμψει έμμεσα στην κοινότατη λαϊκή έκφραση «όπου φυσάει ο άνεμος». Έτσι, ο άναγνώστης προειδοποιείται, κατά κάποιον τρόπο, από τόν Γ.Κ. να «κουμπωθεί», γιατί ο Α.Π. (έγώ) είναι όπορτουμιστής, πολιτικάντης ή κάτι άνάλογο. Πιο κάτω άλλωστε ο Γ.Κ. δέ θά διατάσει να χρησιμοποιήσει για τό ίδιο θέμα και ώμότερες εκφράσεις γράφοντας πώς ή λογική μου:

«...έμπεριέχει εκ τών πραγμάτων τόν όπορτουμισμό για τόν άπλό λόγο ότι δέν έχει από πού να κρατηθεί: δέν έχει τίποτα να πεί περί του τί πράγμα είναι τελοσπάντων αυτή ή άριστερά, γιατί υπάρχει και άν πρέπει να υπάρχει, πόθεν προήλθε και προς τά πού τραβάει».

Άς μέ συγχωρήσει ο Γ.Κ. αλλά δέν ήξερα πώς, όταν κάποιος άριστερος γράφει για όποιοδήποτε πολιτικό θέμα, πρέπει να αρχίζει εξηγώντας τί πράγμα είναι ή άριστερά (!), γιατί υπάρχει (!), άν πρέπει να υπάρχει (!), πόθεν προήλθε (!) και προς τά πού τραβάει (!) (εϋτυχώς πού ο Γ.Κ. δέν μέ κατηγορεί και για τή σιωπή μου πάνω στο πώς έμφανίστηκε ή ζωή στη γή). Και μάλιστα όχι άπλως ή παράλειψη όλων αυτών αποτελεί όλίσθημα, αλλά και ή κατηγορία πού επισύρει είναι βαρύτερη: όπορτουμισμός.

Σέ άλλο πάλι σημείο του κειμένου του Γ.Κ. διαβάζω πώς:

«Πολλά από τούτα, λύσεις και διέξοδοι ύπαρξιακού κατά τεκμήριο χαρακτήρα, τυλίγονται συχνά σε περίβλημα κοινωνιολογίζουσας ή μαρξίζουσας προέλευσης ώστε να μπορούν άνέξοδα να φαντάζουν, μέσα στο γενικευμένο κομπούζιο, "ρεαλιστικά" ή ακόμη και "έπαναστατικά"».

Έτσι λοιπόν, εκτός από τις «ύποπτες» πολιτικές μου προθέσεις, καταλήγουμε στο να άνιχνεύονται από τό αστυνομικό-ψυχολογικό δαιμόνιο του Γ.Κ. και τά ύπαρξιακά μου προβλήματα. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, θά πρέπει ίσως να είμαι εύχαριστημένος πού τό μένος του Γ.Κ. δέν έφτασε μέχρι τή σεξουαλική μου ζωή, αποδίδοντας κάποια άποψη μου σε πιθανά ή «διαφαινόμενα» σεξουαλικά μου προβλήματα. Λυπάμαι αλλά δέν

μπορώ να μήν έπισημάνω πώς τό είδος αυτό κριτικής όχι μόνο δέν προωθεί σε καμιά περίπτωση τό διάλογο αλλά και μου θυμίζει έντονα τό μεσόκοπο βολεμένο ή άπολίτικο πού κριτικάρει και ειρωνεύεται τήν άριστερή στρατευση κάποιου νεολαίου, ύταινισόμενος πώς πρόκειται για άπλή άναζήτηση λύσης σε κάποια ύπαρξιακά προβλήματα.

Αυτά τά λίγα για τό ύφος και τό ήθος του κειμένου του Γ.Κ. σε σχέση με τό άτομό μου και τις άποψεις μου. Και τώρα μερικές παρατηρήσεις για τήν κριτική του στην ουσία τής πρότασης μου.

Από τήν πρώτη κιόλας φράση του άρθρου του, ο Γ.Κ. θά σπεύσει να μάς δώσει ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα τής σκέψης του γράφοντας:

«Ή κατάσταση πού επικρατεί τά τελευταία χρόνια στην άριστερά, δηλαδή (;) τήν άνανεωτική λεγόμενη άριστερά, έχει αναγάγει τήν ιδιότητα του κομμουνιστή και τούς προσδιορισμούς τής άριστερής πολιτικής από συλλογικά (ζητήματα προφανώς) σε ζητήματα άτομικής έπιλογής και προσωπικής έρμηνείας».

Τό πρόβλημα λοιπόν του τι ακριβώς σημαίνουν οι φράσεις «είμαι κομμουνιστής» και «κάνω άριστερή πολιτική» φαίνεται ότι για τόν Γ.Κ. όχι άπλως είναι δυνατό να άπαντηθεί σαφέστατα, κατηγορηματικά και με άπόλυτες όριοθετήσεις αλλά και έχει ήδη άπαντηθεί και λυθεί στο προσφιλές του - όπως θά φανεί και παρακάτω - έπίπεδο των «ζητημάτων άρχής». Κάθε προσπάθεια έπομένως «άτομικής έπιλογής και προσωπικής έρμηνείας» στο πρόβλημα, είναι φυσικό να αποπνέει έξ όρισμού τυχοδιωκτισμό και σοσιαλθολούρα. Δέν ξερω πώς ακριβώς στοιχειοθετείται ή άνανεωτική αντίληψη του Γ.Κ. πάνω στο πρόβλημα, πάντως ή δική μου αντίληψη για τή μαρξιστική άνανεωση συνεχάζεται και τόν άγώνα για να πάψει να καθορίζεται δεσμευτικά και διά διατάγματος τό περιεχόμενο του «κομμουνιστή» ή τής «άριστερής πολιτικής».

Όσο για τήν έπίμαχη φράση-έννοια του «συσχετισμού δυνάμεων», ή ο Γ.Κ. δέν καταλαβαίνει με ποιά έννοια αναφέρομαι στη φράση σαν «φράση-κλειδί τής συλλογιστικής μου» ή κάνει πώς δέν καταλαβαί-

νει. Διαφορετικά, μου είναι άδύνατο να καταλάβω (έγώ τώρα) πώς βγαίνει τό συμπέρασμα ότι:

«Τό μόνο πού μπορεί να σημαίνει ή «φράση» σαν φράση είναι τό έξής: όταν σε ρωτάνε «τί είσαι πολιτικά», «μέ ποιόν είσαι», «τί ψηφίζεις», έσύ άπαντάς: «μισό λεπτό να δώ πρώτα τό συσχετισμό των δυνάμεων».

Όμως έγώ έγγραφα:

«Όσα προγράμματα δημοκρατικής διεξόδου - ακόμη και τά πιό σωστά - κι άν συντάξει ή ήγεσία του ΚΚΕ.ε. και όσες εκκλήσεις για ένότητα και άν άπευθύνει ο συμπαθέστατος πρόεδρος τής ΕΔΑ, είναι σήμερα καταδικασμένα να πέφτουν στο κενό, στο βαθμό πού ο χώρος αυτός δέν εκφράζει κάποιες κοινωνικές δυνάμεις πού θά στηρίξουν τήν όποιαδήποτε πρόταση και στο βαθμό πού πολιτική σημαίνει συσχετισμός δυνάμεων. Ή ίδια λοιπόν ή άδυναμία του άνανεωτικού χώρου και ο άμείλικτος σε βάρος του συσχετισμός στα πλαίσια τής έλληνικής άριστερας είναι φυσικό να μετατρέπουν τις όποιες προτάσεις του σε εύχολόγια και τόν ίδιο σε κομπάρσο τής πολιτικής ζωής του τόπου».

Και παρακάτω:

«Μιά τέτοια πολιτική (κριτικής ύποστηρίξης) δέ σημαίνει ότι ζητάμε να μπουμε στο μηχανισμό του ΠΑΣΟΚ έστω και σαν σύμμαχοι, ούτε ότι ξαφνικά αρχίζουμε να τό λιβανίζουμε ή να του «κρατάμε τό ίσο», ούτε καν ότι ζητάμε να διαπραγματευτούμε τους όρους αυτής μας τής ύποστήριξης μαζί του, όποτε μέ δέος θά έπρεπε να άντιμετωπίσουμε και πάλι τό τέρας αυτό πού λέγεται συσχετισμός δυνάμεων».

Όσο τό ΠΑΣΟΚ θά έχει πίσω του, με τόν ένα ή τόν άλλο τρόπο, εκατομμύρια λαού ενώ έμεις θά άποτελούμε άπλως ομάδες συμπαθέστατων κατά τά άλλα άτομων ξεκομμένων όμως από κάθε σχεδόν μαζική διαδικασία, τό ΠΑΣΟΚ δέν πρόκειται να διαπραγματευτεί μαζί μας καμιά συνεργασία...»

Είναι νομίζω λοιπόν προφανές πώς τό «συσχετισμό δυνάμεων» δέν τόν χρησιμοποιώ ούτε σαν ξεκάμφωτη φράση ούτε μέσα από μία τεχνοκρατική αντίληψη τής πολιτικής. Και φυσικά (λυπάμαι πραγματικά πού αναγκάζομαι να διευκρινίσω τόσο όφθαλμοφανή και άπλά πράγματα) ή λογική μου δέν είναι

μιά λογική του τύπου «εφόσον ο συσχετισμός δυνάμεων είναι υπέρ του ΠΑΣΟΚ, ως ακολούθησουμε τό ΠΑΣΟΚ» – πού θά μπορούσε αὐριο «φυσιολογικά» νά ὀδηγήσει στό «ἀφοῦ ὁ συσχετισμός δυνάμεων εἶναι υπέρ τῆς Νέας Δημοκρατίας ἢ τοῦ ΚΟΔΗΣΟ, τί ἄλλο νά κάνουμε παρά νά πάμε μέ τή Ν.Δ. ἢ τό ΚΟΔΗΣΟ». Κάποια τέτοια ἀντίληψη γιά τό συσχετισμό δυνάμεων φαίνεται νά φοβᾶται (δικαιολογημένα) καί νά μού καταλογίζει (ἀδικαιολόγητα) ὁ Γ.Κ., ὅπως ἄλλωστε προκύπτει καί ἀπό παραδείγματα τῶν ἀνά τόν κόσμο κομμουνιστικῶν κομμάτων στίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα πού παραθέτει γιά νά ἐνισχύσει τήν ἀποψη του.

Αὐτά ὥστόσο πού ἐγώ ἤθελα νά τονίσω μέ τήν ἐπίμονη ἐπανάληψη τῆς φράσης «συσχετισμός δυνάμεων» εἶναι:

α) πώς ἀποτελεῖ ἀκρογωνιαῖο λίθο κάθε ἀριστερῆς (καί ὄχι μόνο ἀριστερῆς) πολιτικῆς σκέψης καί πολιτικῆς πρότασης τό νά ξεκινάει κανεῖς μέ τήν ἐκτίμηση τοῦ συσχετισμοῦ δυνάμεων· κι αὐτό ὄχι βέβαια γιά νά ὑποταγεῖ στή συνέχεια σ' αὐτόν, ἀλλά γιατί ἂν θέλει νά ἀγωνιστεῖ γιά τήν ἀνατροπή του, πρέπει πρῶτα ἀπ' ὅλα νά ἔχει μιά σαφέστατη εἰκόνα του καί ἐπίγνωσή του.

β) πώς ὅποιαδήποτε πολιτικῆ πρόταση, ὅσο σοφῆ κι ἂν εἶναι, ἔχει ἀνάγκη ἀπό κάποιες κοινωνικές δυνάμεις πού θά τήν στηρίξουν καί θά τήν ὑλοποιήσουν· καί

γ) πώς, ἂν ὑποτεθεῖ ὅτι συμφωνούσαμε γιά μιά πολιτικῆ κριτικῆς ὑποστήριξης στό ΠΑΣΟΚ, δέ θά ἔπρεπε νά τρέφουμε αὐταπάτες ὅτι μπορούμε νά «διαπραγματευτοῦμε» τήν ὑποστήριξή μας αὐτή, γιατί τό «πόσες μεραρχίες ἔχει ὁ Πάπας» θά ἦταν πραγματικά συντριπτικό γιά μᾶς.

Ἄς περάσουμε ὁμως στήν καρδιά τοῦ προβλήματος, στό κατά πόσο δηλαδή εἶναι νοητή καί ἐπιθυμητή γιά τόν ἀνανεωτικό χώρο μιά πολιτικῆ κριτικῆς ὑποστήριξης πρὸς τό ΠΑΣΟΚ. Ὁ Γ.Κ. ἀπαντᾶει στό ἐρώτημα ὡμά καί ἀπερίφραστα: ὄχι. Καί ἀφοῦ πρῶτα εὔστοχα ἐπισημάνει πώς τό πρόβλημα δέν εἶναι ἐκεῖ πού ἐδράζει τήν κριτικῆ του ὁ Χρῦσανθος Λαζαρίδης (οὔτε, δηλαδή, στό ὅτι δέν νοεῖται κριτικῆ ὑποστήριξη στήν πολιτικῆ γενικά, οὔτε στό ὅτι δέν πρόκειται τό ΠΑ-

ΣΟΚ νά κληθεῖ νά κυβερνήσει), ὁ Γ.Κ. θά δηλώσει πώς μιά τέτοια πολιτικῆ στάση εἶναι ἀδιανόητη «γιά λόγους ἀρχῆς». Συγκεκριμένα:

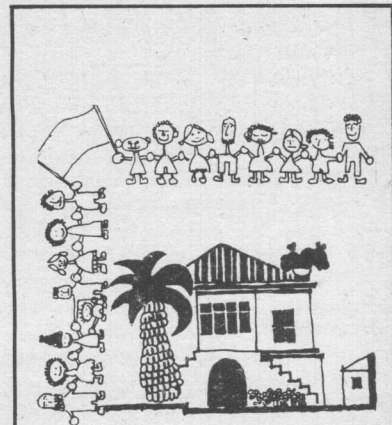
«Γιατί ἐξακολουθοῦμε νά ξέρουμε, ἂν μή τί ἄλλο, ὅτι μαρξιστής ἀριστερός σημαίνει πρῶν ἀπό ὅτι-δήποτε ἄλλο ἰδεολογικός ἀντίπαλος ὄλων τῶν ἄλλων, ἀνεξαρτήτως ἀντανάκλασεων, τοῦ λαοῦ ἐν ἀνάγκη συμπεριλαμβανομένου. Καί αὐτοκατάφαση σημαίνει, γιά τή μαρξιστικῆ τουλάχιστον ἀριστερά, τή δημιουργία ὁρατῶν διά γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ καί δημόσιων διαχωριστικῶν γραμμῶν, ἀμετάκλητων καί ἀπαγορευτικῶν, τή συνεχῆ ἀντίσταση στά λόγια, στά ἔργα, στά γραπτά, στή θεωρία, στήν πρακτικῆ ἀπέναντι σέ κάθε προσβολή ἀπό ἰδεολογίες ξένες. Δηλαδή ἐχθρικές».

Μᾶς λέει λοιπόν ὁ Γ.Κ. πώς μιά τέτοια πολιτικῆ εἶναι ἀδιανόητη γιά μᾶς τούς μαρξιστές τῆς ἀνανέωσης γιατί τό ΠΑΣΟΚ, πολὺ ἀπλά, δέν ἔχει καί δέν μπορεῖ νά ἔχει καμιά σχέση μέ τήν ἀριστερά καθώς ἀνήκει στήν κατηγορία τῶν «...ξένων, δηλαδή ἐχθρικών ἰδεολογιῶν». Ἐπομένως, ἡ πρότασή μου ἰσοδυναμεῖ, κατά τόν Γ.Κ. πάντοτε, μέ πρόταση νά πουλήσουμε τήν ψυχῆ μας στό διάβολο. Ἡ ἀποψη ὥστόσο τοῦ Γ.Κ. ὅτι «μαρξιστής ἀριστερός σημαίνει πρῶν ἀπό ὅτιδήποτε ἄλλο ἰδεολογικός ἀντίπαλος ὄλων τῶν ἄλλων, ἀνεξαρτήτως ἀντανάκλασεων» ἀποτελεῖ, στήν καλύτερη περίπτωση, ἀνησυχητικό δείγμα μανιχαϊστικοῦ δογματισμοῦ καί, στή χειρότερη, πραγματικό ὑπόδειγμα ἀριστερῆς σκέψης πού πάσχει ἀπό ἀγκύλωση καί ἀθεράπευτη ἀκαμψία. Στό εἶδος ὁμως αὐτό κριτικῆς καί ἀριστερῆς σκέψης εἶχα ἤδη ἀπαντήσει προληπτικά στό ἴδιο μου τό ἀρθρο δταν ἔγραφα:

«Ἴσως ὁμως, πρῶν ἀπ' αὐτό, νά πρέπει κανεῖς νά ἀπαντήσῃ στό ἐρώτημα τί σχέση ἔχουμε ἐμεῖς οἱ ἀνανεωτικοί μέ ὄλο αὐτό τό «νταραβέρι» καί γιατί τελικά πρέπει «νά ὑπάρξουμε σέ σχέση μ' αὐτό» (τό ΠΑΣΟΚ). Ὑπάρχουν, λ.χ. ἀπόψεις ὅπως ἐκεῖνη τοῦ Σωτήρη Βαλντέν στό τελευταῖο τεῦχος τῆς ΚΟΜΘΕΠ, θεωρητικοῦ ὄργανου τοῦ ΚΚΕῖσ. πού πολὺ ἀπλά ὑποστηρίζουν: «τό ΠΑΣΟΚ εἶναι κεντρῶο κόμμα καί κάνει τούς ἀνένδοτους ἀγῶνες του σέ σύγχρονη

ἐκδοσῆ· ἐμεῖς, ἀντίθετα, εἴμαστε ἀριστεροί καί ὁ χώρος πού μᾶς ἐνδιαφέρει ἄμεσα εἶναι ὁ χώρος τῆς παραδοσιακῆς ἀριστερῆς». Εἶναι σίγουρο πώς μιά τέτοια ἀποψη κλείνει τό θέμα. Φοβᾶμαι, ὁμως, πώς μαζί μέ τό θέμα κλείνει καί τά μάτια μας, σπρώχνοντάς μας στή μακαριότητα τῆς αὐτοϊκανοποίησης καί τοῦ ξεροκίσματος τοῦ κακοῦ. Τότε, ἀνενόητοι πιά θά μπορούσαμε νά παρακολουθήσουμε τή μεγάλη μάζα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ – γιά νά μὴν πῶ καί τήν ἱστορία τήν ἴδια – νά περνάει πάνω ἀπό τά κεφάλια μας, ὑποδεικνύοντας ἔτσι, γιά μιά ἀκόμη φορᾶ, πώς ἡ ἀριστερά στόν τόπο μας ἔχει πάρε πιά ὀριστικό ἀλλά καί «κοινῆ συναιεήσει» διαζύγιο μέ τήν ἐξουσία».

Φοβᾶμαι πώς ἡ ἀποψη τοῦ Γ.Κ.

Παιδικός σταθμός
«ὁ Παιδότοπος»

Γιά παιδιά ἀπό
2 – 6 χρονῶν

Νότη Μπότσαρη 5
(πάροδος Βεῖκου)

Κουκάκι
τηλ. 9228119

για τό πρόβλημα δέν είναι τελικά παρά ή άποψη του Σωτήρη Βαλντέν μέ άλλα λόγια διατυπωμένη. Καί ή ύπαρξη μιάς τέτοιας άποψης στά πλαίσια του άνανεωτικού χώρου και γνωστή είναι φυσικά και απόλυτα νόμιμη. Έκείνο όμως που δέν είναι νόμιμο είναι αυτό που ύποστηρίζει ο Γ.Κ. στην τελευταία φράση του κειμένου του που άφορά τή δική μου προβληματική και όπου διαβάζουμε:

«Επειδή λοιπόν ο όρισμός του άριστερου δέν είναι «αυτός που θέλει νά φύγει ή δεξιά από τήν έξουσία» (αυτό πάλι ποιός τό είπε) ή πρόσκληση νά περιφερθούμε άστεγοι, γυμνοί και άπάτριδες στις παρυφές του «έλληνικού» ΠΑΣΟΚ και νά τό ύποστηρίξουμε κριτικά ισοδυναμεί, στις συνθήκες του σήμερα, μέ τό νά εγκαταλειφθεί κάθε από κοινού προσπάθεια για τήν ανανέωση του κομμουνιστικού κινήματος· μέ τήν πρόσκληση, κοντολογίς, νά ύπάρξει ή άριστερά χωρίς χτές, χωρίς σήμερα, χωρίς αύριο. Όπως ήδη ύπάρχει στα μυαλά πολλών».

Ποντάροντας στην ευαισθησία και στον καημό του κάθε αγωνιστή τής μαρξιστικής ανανέωσης ο Γ.Κ. προβάλλει - χρησιμοποιώντας μιά πανάρχαιη και πασίγνωστη κόλπους τής άριστεράς μέθοδο - τό σκιάχτρο, τόν μπαμπούλα εκείνου που «άντικειμενικά» (ο Γ.Κ. χρησιμοποιεί τήν έκφραση «ή πρόταση ισοδυναμεί μέ») άπεργάζεται τήν καταστροφή τής ανανέωσης· και όχι μόνο αυτό, αλλά και επιδιώκει «μιά άριστερά χωρίς χτές, χωρίς σήμερα, χωρίς αύριο». Έχουμε έτσι μιά μανιχαϊστικότερη κατανομή των ρόλων μέ έμένα και τήν πρότασή μου στο ρόλο των «άνανεωσιολόγων» δυνάμεων και τό Γ.Κ. και τίς άπόψεις του στο ρόλο των δυνάμεων εκείνων που θεωρούν εαυτές «άνανεωσιολήτριες». Πρόκειται, πιστεύω, για ένα άρκετά έντεχνο από άποψη πολιτικής προπαγάνδας «ψάρεμα» στο συναισθηματικό κόσμο του «κατακαημένου» έλληνα άνανεωτή και για μιά προσπάθεια νά ενεργοποιηθούν και νά τεθούν σε κίνηση τά πιο στοιχειώδη του άνταντακλαστικά αυτοάμυνας και αυτοσυντήρησης. Γι' αυτό και όλα εκείνα τά βαρύνοντα περί «ζητήματος άρχής», για τό όποιο, φυσικά, δέν μπορεί νά γίνει καν συζήτηση (έτσι ξεφεύγουμε από τόν κίνδυνο νά γί-

νει τελικά συζήτηση και έμεις νά μήν έχουμε επιχειρήματα), και περί «έκείνων που θέλουν νά ύπάρξει ή άριστερά χωρίς χτές, χωρίς σήμερα, χωρίς αύριο».

Παρ' όλα ώστόσο αυτά, κάτι θετικό μένει, κατά τήν άποψη μου πάντοτε, από τό διάλογο ή τό «διάλογο» αυτό μέ τόν Γ.Κ. Σέ αντίθεση μέ τόν Χρύσανθο Λαζαρίδη, που προτιμάει νά δηλώσει στο κείμενο του (βλ. ΑΝΤΙ, Νο 154) ότι «εγώ διά ταύτα δέν έχω νά προτείνω» (άσχετο βέβαια άν άμέσως παρακάτω προτείνει διάφορα), ο Γ.Κ. λέει πολύ καθαρά ποιά είναι ή αντίπροτάσή του:

«Γιά όλους αυτούς τούς λόγους, θεωρώ ότι στις επόμενες εκλογές ή άνανεωτική άριστερά όφείλει, επίμονα και για μιά ακόμη φορά, νά ύπάρξει αυτόδύναμη. Όχι για νά διατυμπανίσει τό κυβερνητικό της πρόγραμμα ως ισοδύναμο άλλο, ούτε γιατί έτσι θά αρχίσει από σήμερα ή περιβόητη «πολιτική συγκρότηση» (δηλαδή ή οργανωτική συγκρότηση) τής επαναστατικής ανανέωσης», που τόσο πολύ προβάλλεται ως τό άμεσο πρακτικό αίτημα των καιρών. Άλλά για νά ένισχύσει, ακόμα και νά εκμαιεύσει, τήν πρόθεση ενός κάποιου κόσμου νά άντισταθεί, νά παραμείνει ξένος προς τά μεγάλα κόμματα τής αντιπολίτευσης, όχι όμως και προς τήν πολιτική...»

Πιστεύω πραγματικά πώς ο Γ.Κ. καταθέτοντας τόσο καθαρά τήν άποψη του, βοηθάει και τούς άνανεωτικούς γενικότερα και έμένα προσωπικά νά σχηματίσουμε μιά σαφή αντίληψη για τό ποιές άκριβώς είναι οι έναλλακτικές προτάσεις που κυκλοφορούν στο χώρο, κι αυτό δέν μπορεί κανείς παρά νά τό καταλογίσει στα ύπέρ του.

Και πριν άπ' όλα, μπορεί ο Γ.Κ. νά είναι βέβαιος πώς ή πρόταση αυτή που διατυπώνει δέν είναι μόνο δική του ή έτσι πρώτιστα δική του. Τήν ίδια άκριβώς άποψη για τό πρόβλημα έχει και τό «έκ των πραγμάτων μεγαλύτερο, ισχυρότερο και άπαιτητικό κόμμα τής ανανέωσης» (όπως ο ίδιος ο Γ.Κ. - και σωστά - τό άποκαλεί): τό ΚΚΕ έσ. Τά ίδια άκριβώς λέει και προτείνει προς τό χώρο και τό ΚΚΕ έσ. έδώ και άρκετόν καιρό - και μάλιστα όσο πιο καθαρά φαίνονται στον όρίζοντα οι εκλογές, τόσο πιο επίμονα προβάλλει και θά προβάλλει τίς προτάσεις του αυτές.

Και επειδή, όπως από τήν αρχή δήλωσα ρητά, άπεχθάνομαι ειλικρινά τίς άνιχνεύσεις προθέσεων και τίς άστυνομικές έρμηνείες τής ιστορίας, σπεύδω νά διευκρινίσω πώς μ' αυτά όλα δέν ύπαινίσσομαι καθόλου είτε ότι ο Γ.Κ. άποτελεί φερέφωνο του ΚΚΕ έσ. είτε ότι τό μόνο που επιδιώκει είναι νά τό έξυπηρετήσει. Άλλωστε είναι απόλυτο δικαίωμα του όποιουδήποτε νά έχει φτάσει στην ίδια άκριβώς άποψη μέ κάποιον μέσα από μιά διαφορετική ένδεχομένως συλλογιστική.

Θά ήθελα πάντως, μ' αυτή τήν ευκαιρία, νά καταθέσω κι εγώ όρισμένες σκέψεις μου πάνω στην πρόταση του ΚΚΕ έσ., του Γ.Κ. και άλλων πολλών φυσικά, έντεταγμένων ή άνέντακτων, άνανεωτών:

α) Τό 1977, σέ μιά εποχή δηλαδή που τά πράγματα ήταν, κατά γενική όμολογία, καλύτερα από σήμερα για τήν ανανέωση, ο άνανεωτικός χώρος έμφανίστηκε ένωμένος και συσπειρωμένος μπροστά στον έλληνικό λαό, και μάλιστα τότε του πρότεινε και πρόγραμμα (που, όπως πολλοί από μās ξερούμε πολύ καλά, τρέχαμε νά τό συντάξουμε και νά τό συρράψουμε αφού προκηρύχτηκαν οι εκλογές). Τό αποτέλεσμα τής εμφάνισης αυτής του άνανεωτικού χώρου και τής προσπάθειάς μου νά καταγραφεί (τουλάχιστον) στην πολιτική σκηνή (κάτι πολύ σχετικό, δηλαδή, μ' αυτό που ο Γ.Κ. σήμερα μās προτείνει) είναι γνωστό, και ή ύπενθύμισή του άρκετά επώδυνη. Τό πρόβλημα λοιπόν δέν είναι πώς θά βρούμε έναν τρόπο νά συμπαρατάξουμε τήν τελευταία στιγμή τούς άνανεωτές, προσκολλώντας τους μηχανιστικά στην εκ των πραγμάτων ήγεμονική δύναμη του χώρου (τό ΚΚΕ έσ.). Η τέτοιου τύπου άφηρημένη, συναισθηματική και τής παραμονής των εκλογών ένότητα του χώρου έχει ήδη δοκιμασθεί τό 1977 και χρεοκόπησε μέ τόν πιο πανηγυρικό τρόπο. Όπως χαρακτηριστικά τονίζει και ο Γ. Μηλιός στο άρθρο του μέ τίτλο «Κομμουνιστική ανανέωση: Έπαναστατική διέξοδος ή έθνικοεσωτική στροφή» (Άγώνας, Νο 10):

«Η πρόταση επομένως για «ένότητα των άνανεωτικών δυνάμεων» (και μάλιστα γύρω από τό εκλογικό πρόγραμμα του ΚΚΕ έσ) όχι μόνο δέν μπορεί νά έγγυηθεί στις δυνάμεις αυτές και στον άνα-

νεωτικό χώρο συνολικά μία πορεία ανάκαμψης, αλλά αντίθετα αποτελεί τόν όρο για τόν (έπαν)εγκλωβισμό τους στην πολιτική πού οδήγησε τήν κομμουνιστική ανανέωση στην αποσύνθεση και τή διάλυση».

β) Τό ότι ή πρόταση για κριτική υποστήριξη στό ΠΑΣΟΚ είναι όπορτουνισμός αποτελεί άπλή ύποψία ή έστω άποψη του Γ.Κ. Τό νά λέει όμως τό ΚΚΕ έσ. μέχρι πρίν λίγον καιρό ότι «ή Β' Πανελλαδική είναι δύναμη πού δέν ανήκει στό χώρο τής κομμουνιστικής ανανέωσης, αλλά αποτελεί ιδιόμορφο άριστο, με άναρχικές τάσεις, ρεύμα» και, μετά από λίγους μήνες (όταν πιά ή έλπίδα ή έστω ή εκτίμησή του ότι θά εξαφανιστεί, όπως και κάθε διάσπαση, έχει άποδειχτεί άπατηλή και αντίθετα διαπιστώνει

πως, καθώς συσπειρώνει [ή Β' Πανελλαδική] έναν κάποιον κόσμο, μπορεί νά του είναι έκλογικά χρήσιμη), νά τήν καλεί «άδελφικά» νά συμπαραταχθεί μαζί του στόν κοινό άγώνα για τήν κομμουνιστική ανανέωση, λυπάμαι αλλά είναι άποδειγμένα όπορτουνισμός — όπως όπορτουνιστικότητα ήταν, για νά πούμε κάποτε τά πράγματα με τό όνομά του, και ό τρόπος πού όλοι μας, μαρξιστές άναεωτές και άλλοι, στήσαμε και διαλύσαμε τήν περίφημη “Συμμαχία” τό '77.

Η πρόταση λοιπόν του ΚΚΕ έσ., του Γ.Κ. και των όποιων άλλων, έμένα τουλάχιστον — αλλά και άρκετούς άλλους άναεωτές απ' ό,τι ξέρω — δέν είναι καθόλου εύκολο νά μέ πείσει. Η ιδέα νά μάς «στήνει» γύρω του τό ΚΚΕ έσ. όλους

έμας τους άναεωτικούς μή μέλη του κάθε τέσσερα χρόνια λυπάμαι και πάλι αλλά ούτε μέ έμπνέει ούτε και προβλέπω νά μέ έμπνεύσει, στό άμεσο όρατό μέλλον τουλάχιστον.

Αν όποιοσδήποτε από μάς πού άποφασίζει νά προτείνει κάτι για τό χώρο έπαιρνε ύπόψη του όλα αυτά, ίσως τότε νά ήταν πιά προσεκτικός πρίν μιλήσει για «άναεωσιοσωτήριες» και «άναεωσιοκτόνες» προτάσεις ή έστω πρίν σπεύσει νά άποδώσει στην πρόταση μέ τήν όποία διαφωνεί προμελετημένες ή εκ των πραγμάτων τάσεις «άναεωσιοκτονίας» ή «έγκυατάλειψης κάθε προσπάθειας για τήν ανανέωση» του κομμουνιστικού κινήματος.

Αντρέας Παππός

ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ 16

πεζο - ποίηση - κριτική

Δ.Ν. ΜΑΡΩΝΙΤΗΣ: Φόνος, λόγος και αλήθεια (Μελέτη). CHR. DELACAMPAGNE : 'Ο φιλόσοφος πίσω απ' τή μάσκα (διάλογος: άπόδοση: Π. Στράνης). GABRIEL GARCIA MARQUEZ: 'Ο πιά βμορφος πνιγμένος του κόσμου (διήγημα: άπόδοση: Σπ. 'Ηλιόπουλος). ΝΑΣΟΣ ΘΕΟΦΙΛΟΥ: Μικροιστορία τής αγοράς (διήγημα). ΜΑΝΩΛΗΣ ΠΡΑΤΙΚΑΚΗΣ: 'Ελεύθερος σκοπευτής (ποίημα). ROLAND BARTHES: 'Η κριτική σάν γλώσσα (δοκίμιο: άπόδοση: Σπ. 'Ηλιόπουλος). ΔΗΜ. ΓΡΑΜΜΕΝΟΣ: 'Ατιτλο πρέσ τό παρόν (ποίημα). BOSCH: Δύο σγέδια. ΜΑΝΟΛΗΣ ΞΕΞΑΚΗΣ: Τό ρεύμα στό μαγαζί (διήγημα). FLANN O'BRIEN: 'Ο άδελφός του Τζών Ντάφυ (διήγημα: άπόδοση: Σπ. 'Ηλιόπουλος). ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΝΤΟΣ: Δύο ποιήματα. ΒΑΣΙΛΗΣ ΣΤΕΡΙΑΔΗΣ: Ένα ποίημα. ΝΑΝΑ ΗΣΑΪΑ: Ένα ποίημα. OCTAVIO PAZ: Ποίηση και ιστορία (δοκίμιο: άπόδοση: Κώστας Μαυρουδής). FRANCIS PICABIA: Δύο ποιήματα. ΓΙΩΡΓΟΣ ΡΩΜΑΝΟΣ: Μικρή έκδρομή (διήγημα). ΝΑΣΑ ΠΑΤΑΠΟΥ: Τρία ποιήματα. ΜΙΡΑΝΤΑ ΣΤΑΥΡΙΝΟΥ: Ένα ποίημα. PAUL MORAND: Τρία ποιήματα. ΠΡΟΤΕΙΝΟΥΜΕ: Βιβλία πού ξεχωρίζουν. ΤΑ ΦΥΛΛΑ: Σχόλια για τήν πνευματική επικαιρότητα.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ Η ΚΟ.ΘΕ.Π. ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΠΑΜΠΗΣ ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ:

Η κρίση των διεθνών σχέσεων και ό άγώνας για τήν ειρήνη.

Γ. ΜΠΑΝΙΑΣ:

Ό δρόμος για τήν ένότητα των άναεωτικών δυνάμεων. 'Επιτροπή διαφύλαξης του Κ.Σ. του Ρ.Φ. Ένα συνέδριο άνοιχτό στη νεολαία και τους προβληματισμούς της.

ΝΑ. ΣΤΑΒΕΡΗΣ:

Τό «Συνδικάτο» (τής ΕΣΑΚ—Σ) κύτταρο όργανικής διάσπασης του συνδικαλιστικού κινήματος.

ΑΝ. ΤΑΡΠΑΓΚΟΣ:

Εργατοκρατικό συνδικάτο και σοσιαλιστική ένναλλαγή.

Μ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ:

Πάνω σ' ένα θέμα άπό άνοιχτό.

Θ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ:

Τά ερωτήματα για τόν ύπαρκτό σοσιαλισμό και τό ΚΚΕ έσωτερ.

Α. Π. ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ:

1948 Ένα ιστορικό όχι. Έκίνηση νέων δρόμων πρέσ τό σοσιαλισμό

ΔΗΜ. ΒΑΝΩΛΑΣ:

Συμπεράσματα μιάς πολιτάραξης τριακονταεπταετούς περιόδου 1949 — 1979.

Ο ΜΗΤΣΟΣ ΠΑΡΤΣΑΛΙΔΗΣ

Μ. ΠΑΡΤΣΑΛΙΔΗΣ:

Στά 50 χρόνια του ΚΚΕ

Μ. ΠΑΡΤΣΑΛΙΔΗΣ:

Δήλωση για τά γεγονότα τής Τσεχοσλοβακίας (1968). Πόλυς

Άλγεμόπουλος (1912 — 1980).

Σημείωση Σ.Ε.: 'Η έλη τής ΚΟ.ΘΕ.Π. στάθηκε στό τυπογραφείο πρίν τά πολωνικά γεγονότα. Στά επόμενα τεύχη θ' άναφερθούμε σ' αυτά.

ΚΑΘΕ ΠΡΟΙ

αφραζε

διαβαζε

διαδιδε

την ΑΥΓΗ

τη δικη 68

φωνη

καί γράμματα γνωρίζω

Α' Συνέδριο Παιδείας της ΟΙΕΛΕ Προβλήματα της ελληνικής εκπαίδευσης

Έκδόσεις «Τεκμήριο», Αθήνα
1980, σ.σ. 212

Η διερεύνηση της ιστορίας της νεοελληνικής εκπαίδευσης μάς επιτρέπει να υποστηρίξουμε την άποψη πως η παρέμβαση των δασκάλων και καθηγητών στη διαμόρφωση των πλαισίων και του περιεχομένου της εκπαίδευσης στάθηκε, σε γενικές γραμμές, περιθωριακή. Οί λόγοι αυτής της αδυναμίας των εκπαιδευτικών πρέπει να αναζητηθούν, ανάμεσα σ' άλλα, και στους ιδιαίτερους τρόπους με τους οποίους εγγράφεται στο σχολικό μηχανισμό ο κοινωνικός έλεγχος. Ένας τέτοιος αποτελεσματικός τρόπος ήταν ασφαλώς η προώθηση και καθιέρωση των διάφορων «εκπαιδευτικών συνεδρίων» που γίνονταν με πρωτοβουλία και ευθύνη των επιθεωρητών και σε τελευταία ανάλυση του υπουργείου Παιδείας. Τά συνέδρια αυτά, παρόλη την επίφαση επιστημονικής αντιμετώπισης

των εκπαιδευτικών προβλημάτων, λειτούργησαν πάντοτε, χάρη σέ φανερά και λανθάνοντα χαρακτηριστικά τους, ως επιβληθικά πλαίσια για την απρόσκοπτη υλοποίηση της κρατικής εκπαιδευτικής πολιτικής. Ο χαρακτήρας εξάλλου των τακτικών γενικών συνελεύσεων τόσο των δασκάλων (ΔΟΕ) όσο και των καθηγητών (ΟΛΜΕ) δέν εύνόησε ποτέ μία συστηματική και σέ βάθος αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών προβλημάτων μέσα από μία τέτοια διαδικασία, άκόμα κι όταν οι γενικότερες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες ήταν ως ένα σημείο εύνοϊκές.

Η κατάσταση αυτή φαίνεται πως άρχίζει νά αλλάζει. Μπορεί νά επισημάνει κανείς τήν πρώτη σοβαρή ένδειξη μίας όρισμένης μεταστροφής και μίας αντίστοιχης διεύρυνσης του πεδίου τής μαζικής και οργανωμένης παρέμβασης δασκάλων και καθηγητών, στην πραγματοποίηση του Α' Συνεδρίου Παιδείας τής Όμοσπονδίας Ίδιωτικών Έκπαιδευτικών Λειτουργών Ελλάδας (ΟΙΕΛΕ) και στό περιεχόμενο των σχετικών εισηγήσεων που εκδόθηκαν πρόσφατα σέ βιβλίο. Η παραπάνω διαπίστωση δέν είναι αυθαίρετη, αλλά στηρίζεται στους επόμενους δύο λόγους: Πρώτο, γιατί τό συνέδριο τής ΟΙΕΛΕ άποφασίστηκε και πραγματοποιήθηκε από τήν ίδια τήν Όμοσπονδία χωρίς τήν παρέμβαση του κράτους και επομένως ο χαρακτήρας του εκφράζει συνολικά μία «έκ των κάτω» τοποθέτηση σέ κρίσιμα εκπαιδευτικά θέματα και δεύτερο, γιατί οι εισηγήσεις που άκούστηκαν εκεί και δημοσιεύονται τώρα άποτελούν, στό μεγαλύτερο μέρος τους, τήν πρώτη συστηματική και σέ βάθος αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών προβλημάτων από συλλογικό όργανο εκπαιδευτικών. Γι' αυτό και τονίζεται επιγραμματικά στην εισαγωγή του βιβλίου πως τό συνέδριο είχε σκοπό όχι μόνο «νά συντελέσει, μαζί μέ όλες τές αντίστοιχες προσπάθειες των προοδευτικών δυνάμεων, στην αναμόρφωση τής εκπαίδευσης», αλλά και «νά άποκρυσταλλωθούν συγκεκριμένες προτάσεις, ώστε να είμαστε (= οι εκπαιδευτικοί) σέ θέση νά διεκδικήσουμε και δυναμικά ένα δικαίωμα που έχει τόση σημασία όση και τό ψωμί».

Οί εισηγήσεις του συνεδρίου, τυπωμένες από τις εκδόσεις «Τεκμήριο», θά μπορούσαν νά ένταχθούν, μέ κάποιους περιορισμούς, στην επόμενη γενική θεματολογία: 1) Θεωρία τής παιδείας (εισηγήση: Άλόη Σιδέρη - Άγγέλα Νικηφορίδου). 2) Έκπαιδευση στό σύγχρονο κόσμο (εισηγήση: Μαρία Ήλιού). 3) Ιστορία τής νεοελληνικής εκπαίδευσης (εισηγήση: Έλένη Λαπαθιώτη - Σπύρος Τουλιάτος - Μαρία Σηφάκη). 4) Έκπαιδευτική μεταρρύθμιση και

μηχανισμοί τής αντιμεταρρύθμισης (εισηγήσεις: Άλέξης Δημαράς, Δημήτρης Τσιαγκλής (μέ συνεργασία επιτροπής), - Κυβέλη Γλυκοφρύδη). 5) Αναλυτικό πρόγραμμα και σχολικά βιβλία (εισηγήσεις: Μάρκος Κυνηγός, Έλληνική Μαθηματική Έταιρεία, Παναγιώτης Ξένος (μέ συνεργασία επιτροπής) - Γεράσιμος Βανδώρος, Ένωση Έλλήνων Φυσικών). 6) Επimόρφωση εκπαιδευτικού προσωπικού (εισηγήση: Έλένη Μπότσογλου). 7) Υλικοτεχνική ύποδομή τής γενικής εκπαίδευσης (εισηγήση: Θανάσης Φίλιας). 8) Τό σχολείο μέσα στην ελληνική κοινωνία (εισηγήσεις: Άννα Φραγκουδάκη, Μαρία Νασιάκου). 9) Προσχολική άγωγή (εισηγήση: Έλένη Φαναριώτη - Άνθη Δεσποτίδη). 10) Ίδιωτική εκπαίδευση (εισηγήση: Κώστας Βολιώτης - Σπύρος Τουλιάτος - Μαρία Κουμάτου). 11) Τό σχολείο ως κοινωνία (εισηγήσεις: Μαρία Χατζηνικολή, Άλόη Σιδέρη, Άγγέλα Νικηφορίδου).

Τόσο ή επισκόπηση τής θεματολογίας όσο και ή μελέτη των επιμέρους εισηγήσεων μπορούν νά μάς οδηγήσουν στις επόμενες θετικές διαπιστώσεις που χαρακτηρίζουν τό περιεχόμενο των εισηγήσεων και προσδιορίζουν, κατά τή γνώμη μας, τή σπουδαιότητα του βιβλίου: α) Τά θέματα που μελέτησαν και εισηγήθηκαν οι όμιλητές καλύπτουν τή μεγαλύτερη έκταση των προβλημάτων τής ελληνικής εκπαίδευσης, γεγονός που μάς επιτρέπει νά άποκτήσουμε μία συνολική εικόνα βασικών λειτουργιών του ελληνικού σχολείου. β) Η άπουσία ξεχωριστής εισηγήσης ειδικά για τις μεθόδους διδασκαλίας - χωρίς ψστόσο νά άπουσιάζουν επιμέρους σύντομες αναφορές σέ μεθοδολογικά προβλήματα - άποτελεί μία σημαντική ένδειξη πως τό «φάντασμα τής μεθόδου», που τυράννησε για πολλές δεκαετίες τους εκπαιδευτικούς (ας θυμηθούμε τήν πρόσφατη και πασιγνωστη «τριμερή πορεία») και χησίμεψε ως ιδεολογική κάλυψη καυτών εκπαιδευτικών - και κοινωνικών - προβλημάτων, άρχίζει σιγά σιγά νά άπομυθοποιείται και από εκπαιδευτικούς. γ) Η κοινωνική όπτική - ξεχωρα π.χ. από τις εισηγήσεις τής Μαρίας Ήλιού, τής Άννας Φραγκουδάκη και τής Μαρίας Νασιάκου, που αναφέρονται ειδικά σέ προβλήματα τής κοινωνιολογίας τής εκπαίδευσης, πλουτίζοντας έτσι τή θεματική του βιβλίου - χαρακτηρίζει, σέ μικρό ή μεγάλο βαθμό, και τις εισηγήσεις των μελών τής Όμοσπονδίας. Αυτό μπορεί νά σημαίνει πως ή πρόσφατη επιστημονική προβληματική για τις κοινωνικές λειτουργίες του σχολείου, που αναπτύχθηκε και στόν τόπο μας, επηρέασε ως ένα βαθμό τις στάσεις πολλών εκπαιδευτικών, τουλάχιστο στη θεωρητική διερεύνηση του σχολικού μηχανισμού. δ) Οί

περισσότερες από τις εισηγήσεις δέν περιορίστηκαν σέ μιά άπλή παράθεση θεωρητικών άπόψεων και προτάσεων αλλά χρησιμοποιήσαν ταυτόχρονα και συγκεκριμένο άποδεικτικό ύλικό από τή σημερινή σχολική πραγματικότητα. Μέ τόν τρόπο αυτό και τά τελευταία εκπαιδευτικά μέτρα άποτέλεσαν τό επίκεντρο τής προβληματικής τού συνεδρίου και τό περιεχόμενο τών ίδιων τών εισηγήσεων άπόχτησε μεγαλύτερη πειστικότητα. ε) Οί περισσότερες εισηγήσεις συνοδεύονται από βιβλιογραφικές ένδείξεις ή πηγές, γεγονός πού όχι μόνο δείχνει τό βαθμό ένήμερωσης τών ίδιων τών εισηγητών αλλά και βοηθάει ποικιλότερα τόν άναγνώστη πού ένδιαφέρεται για τά σύγχρονα εκπαιδευτικά προβλήματα.

Η κριτική άξιολόγηση τής κάθε μιάς εισηγήσης θά μάς όδηγούσε και πολύ μακριά και θά μάς άπομάκρυνε από τή συλλογική παρουσίαση και έκτίμηση τού βιβλίου. Υπάρχουν θέβαια εισηγήσεις σύντομες και εισηγήσεις έκτεταμένες, αλλά κάθε μιά φωτίζει μέ τόν δικό της τρόπο κάποια από τά προβλήματα τού σημερινού έλληνικού σχολείου. Θά μπορούσε ωστόσο κανείς νά έπισημάνει ένα είδος δεοντολογικής άντιμετώπισης τών θεμάτων σέ κάποιες εισηγήσεις και νά παρατηρήσει άκόμα πώς τό αίτημα τού εκδημοκρατισμού τής παιδείας δέν όδηγεί άναγκαστικά και από μόνο του στήν άποδοχή «έξακριβωμένων πορισμάτων τής σύγχρονης έπιστήμης». Θά μπορούσε τέλος νά μήν υιοθετήσει μιά έμμεση ή και λανθάνουσα α ρισοί ύποβάθμιση τής σημασίας όρισμένων από τά νέα εκπαιδευτικά μέτρα, πού διαφαίνεται σέ κάποιες εισηγήσεις και πού σχετίζεται άσφαλώς μέ τήν άπουσία έπεξεργασμένων θεωρητικών τοποθετήσεων για τή συνολική λειτουργία τού σχολικού μηχανισμού.

Θά ήταν όμως λάθος νά συμπεράνει κανείς πώς αυτές οι ένδεχόμενες άντιρρήσεις μειώνουν έστω και λίγο τή συνολική-συλλογική προσφορά τής ΟΙΕΛΕ και τού βιβλίου. Ο χαρα-

κτήρας αντίθετα τών εισηγήσεων πού είναι, όπως τονίζεται στήν εισαγωγή, «σκέψεις για συζήτηση» διευκολύνει άκριβώς, μέσα από αυτή τήν άντιπαράθεση προσωπικών άπόψεων, τή δημιουργία πολλαπλών έρεθισμάτων, γεγονός πού άποτελεί ένα έπιπλέον θετικό χαρακτηριστικό τού βιβλίου και πού «ύποχρεώνει» τουλάχιστον τούς εκπαιδευτικούς όλων τών βαθμίδων νά τό διαβάσουν προσεκτικά.

Η ΟΙΕΛΕ φαίνεται πώς θά συνεχίσει τήν προσπάθεια πού άρχισε μέ τό Α΄ Συνέδριό της και άσφαλώς ή ίδια θά επιλέξει και τά πρόσφορα μέσα στο «μακρύ και δύσκολο άγώνα». Θά μπορούσε ωστόσο νά κάνει κανείς μιά πρόταση και μιά εύχή. Η πρόταση: Τό επόμενο συνέδριό της νά άσχοληθεί άποκλειστικά μ' ένα μόνο από τά θέματα πού άναπτύσσονται σ' αυτό εδώ τό βιβλίο ή μ' ένα καινούριο πού θά άφορά τά μέλη της. Μέ τόν τρόπο αυτό κάποιες από τις άπόψεις τής προβληματικής πού άναπτύσσονται εδώ θά κερδίσουν σέ περισσότερο βάθος: κι αυτό δέν είναι μιά μικρή ύπόθεση. Η εύχή: Αυτή ή προσπάθεια τών ιδιωτικών εκπαιδευτικών, πού συμπίπτει χρονικά τόσο μέ τις φιλότιμες προσπάθειες τής Διδασκαλικής Όμοσπονδίας (βλ., «Α΄ Πανελλήνιο Έπιστημονικό Συνέδριο για τις παιδαγωγικές Άκαδημίες. Εισηγήσεις και συμπεράσματα», έκδοση ΔΟΕ, Άθήνα 1980) και μέ τά πετυχημένα προσυνέδρια τής Όμοσπονδίας τών καθηγητών τής μέσης εκπαίδευσης εν όψει τού δικού τους εκπαιδευτικού συνεδρίου (βλ. π.χ. ΟΛΜΕ, Πληροφοριακό Δελτίο, Μάρτης 1980, σσ. 6-7), νά άποτελέσει ένα πρώτο βήμα για τήν ύλοποίηση κοινών στόχων στο μέλλον. Για νά μωρέσουν έτσι οι εκπαιδευτικοί, όπως εύστοχα τόνισε στο συνέδριο τής ΟΙΕΛΕ ο πρόεδρος της Γιώργος Φυσάκης, «νά άποτελέσουν μιά δύναμη ικανή νά παρέμβει στή χαραξη τής εκπαιδευτικής πολιτικής».

Μπάμπης Νούτσος

Προβλήματα τής έλληνικής εκπαίδευσης

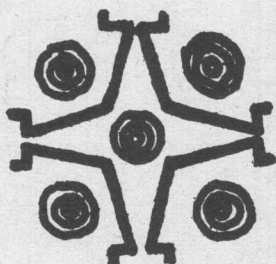
Α΄ Συνέδριο τής Παιδείας ΟΙΕΛΕ

Για τήν εισήγηση Θαν. Φίλια, «Υλικοτεχνική ύποδομή τής εκπαίδευσης»

Στήν εισαγωγή τού τόμου πού εκδόθηκε μέ τις εργασίες από τό Α΄ συνέδριο τής ΟΙΕΛΕ για τά Προβλήματα τής έλληνικής εκπαίδευσης, γραμμένη από τό Δ.Σ. τής ΟΙΕΛΕ άναφέρεται: «Δέν εκπληρώνεται θέβαια ο σκοπός αυτός, (δηλ. ή άναμόρφωση τής εκπαίδευσης), μόνο μέ αναλύσεις. Χρειάζεται νά άποκρυσταλλωθούν συγκεκριμένες προτάσεις, ώστε νά είμαστε σέ θέση νά διεκδικήσουμε και δυναμικά ένα δικαίωμα πού έχει τόση σημασία όση και τό ψωμί...»¹ Πρόκειται για σκέψεις (στά ζητήματα παιδείας) πού προτείνονται για συζήτηση μέ όλους τούς εκπαιδευτικούς, αλλά και μέ κάθε ένδιαφερόμενο - και στο θέμα αυτό όλοι είμαστε ένδιαφερόμενοι. Κατατίθεται λοιπόν τό βιβλίο αυτό ως άφετηρία διαλόγου, πού εύχόμαστε και έλπίζουμε νά είναι ελεύθερος και άπροκατάληπτος, δηλαδή γόνιμος. Άνταποκρινόμενος σ' αυτή τήν πρόκληση, και όχι πρόσκληση, θέλω ν' άναπτύξω τις σκέψεις μου για ένα θέμα πού δέν «συγκλόνησε» τούς συνέδρους δεδομένου ότι δέν άγγιζε τά επίδικα άντικείμενα τής «ιδεολογικής πάλης» τών συνέδρων.

«Υλικοτεχνική ύποδομή Δημοτικής και Μέσης Έκπαίδευσης», είναι τό

1. Προβλήματα τής έλληνικής εκπαίδευσης, σελ. 56.

ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ
βιβλία αφίσσες

σινά 7αθηνα τηλ. 3615493

καί γράμματα γνωρίζω

θέμα, με εισηγητή τόν Θανάση Φίλια².

Ο εισηγητής, στην ιστορική ανακρίση που επιχειρεί, αρκείται στο να καταγράψει μία σειρά γεγονότων, χωρίς να επιχειρήσει μία πρώτη ανάλυση. Αναφέρει συγκεκριμένα: «Στό τέλος του 19ου και στις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, η οικοδόμηση σχολικών κτιρίων γίνεται αποκλειστικά από τους δήμους και από δωρεές, (Τσοίτσιο, Αρσάκειο, Μαράσειο, Βαρβάκειο κ.λπ.)»³ Σ' αυτή την καταγραφή υπάρχει μία «ανάκριβεια», φαινομενικά άσημαντη: Η οικοδόμηση των κτιρίων από τους δωρητές δεν έχει την αρχή της στο τέλος του 19ου αιώνα, αλλά γύρω στα 1824.

Για παράδειγμα, ο Βαρβάκης⁴ από τὰ Ψαρά προσφέρει 600.000 πιάστρα για τήν ίδρυση ενός σχολείου στο Άργος, τό 1849 ο Ι. Δομπόλης από τήν Ήπειρο κληροδοτεί 2.000.000 δρχ. (οι κρατικές εισπράξεις τό χρόνο αυτό είναι 16,4 εκατομμύρια δρχ.)⁵, στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνών, ο Βαλιάνος 500.000 λίρες για σχολεία, τό 1854 ο Δ. Βερναρδάκης έστειλε 120.000 δρχ. στό ἑλληνικό κράτος για ανάλογους σκοπούς. Αυτό έχει σημασία για τήν ανάπτυξη των σχολικών μηχανισμών, που δεν είναι ανεξάρτητη από τις προσφορές των λεγόμενων ἔθνικων εύεργετών. Η ανάπτυξη των σχολικών μηχανισμών στις πρώτες, μετά τήν επανάσταση, δεκαετίες, με δεδομένη τήν ἄθλια οικονομική κατάσταση και τή δημοσιονομική δυσπραγία του νεογέννητου κράτους, με γρήγορους ρυθμούς και με μία ὁμοιομορφία σ' όλες τις περιοχές τής χώρας, αποτελεί τό «παράξενο» που ἑρμηνεύτηκε με τήν «προδιάθεση» των Ἑλλήνων για τὰ γράμματα κ.λπ.

Μία τέτοια ἑρμηνεία ἔκτός από τήν ανεπάρκειά της συσκοτίζει και τις πραγματικές κοινωνικές διαδικασίες, όπως ότι τήν ὑλικοτεχνική ανάπτυξη του σχολικού δικτύου ανέλαβε ἡ ἑλληνική ἄστική τάξη του ἑξωτερικού. Χαρακτηριστικά ὁ δημοσιογράφος Νεμενγι παρατηρεῖ: «φαίνεται πώς ἐδῶ τὰ καθήκοντα τής κυβέρνησης ἀναλαμβάνουν ἰδιώτες που ὑποκαθιστοῦν τό κράτος».

Ἡ χρηματοδότηση τής ἐκπαίδευσης δεν ἔγινε μόνο στην πρωτεύουσα

ἀλλά και στις ἐπαρχίες⁶. Καί είναι ἀπαραίτητο νά σημειώσουμε ότι οι δωρεές των Βαλιάνου, Βαρβάκη, Βερναρδάκη, Δομπόλη, Κρίση, Παπαδάκη, Ριζάρη, Σίνα, Τσοίτσια και Χλωροῦ που ἔγιναν μέχρι τό 1870, ξεπερνούν τό ἄθροισμα των προϋπολογισμών του ὑπουργείου Παιδείας μέχρι τόν ἴδιο χρόνο.

Ἄν σημειώσουμε ἀκόμη και τήν παροχή ἐπαγγελματικῶν διεξόδων σέ ὄσους «ἐκπαιδεύει» ἡ ἄστική τάξη του ἑξωτερικού, μπορούμε νά καταλήξουμε στό συμπέρασμα ότι αὐτή ἡ ὄθηση για τήν οικοδόμηση των σχολικών μηχανισμών σχετίζεται ἄμεσα με τὰ ταξικά συμφέροντα τής ἄστικῆς περιφέρειας, (ἑλληνικά κέντρα τής διασποράς).

Περί τό 1922, μετά τή Συναθήκη τής Λωζάνης που ἐπιφέρει ἀνακατατάξεις, σταματᾶ ἡ μεγάλη εἰσροή κεφαλαίων και τήν ἀνάπτυξη των σχολικών μηχανισμών τήν προωθοῦν οι βενιζελικές κυβερνήσεις, λόγω των οικονομικών και κοινωνικών ἀναγκῶν, ὅπως εὐστοχα σημειώνει ὁ εισηγητής, ἀλλά ὄχι με τούς ρυθμούς τής προηγούμενης περιόδου.

Ἀποκαλυπτικές συγκρίσεις

Πρὶν προχωρήσουμε στην ἀνάλυση του κόστους τής ἐκπαίδευσης, θεωροῦμε ἀναγκαῖα τήν παράθεση ὀρισμένων στοιχείων σχετικά με τήν διάθεση ποσοστού ΑΕΠ για νά σχηματίσουμε μία πῶ σαφῆ ἀντίληψη, συγκριτικά με ἄλλες χώρες. Γιατί ὁ εισηγητής ἀρκεῖται ν' ἀναφερθεῖ σέ 6 χώρες. Οι πίνακες που ἀκολουθοῦν είναι με βάση τήν οικονομική και γεωγραφική ταξινόμηση των χωρῶν, (ΕΟΚ, βιομηχανικές χώρες - ἔκτός ΕΟΚ -, χώρες με χαμηλό εισόδημα, Ἰθνηρική Χερσόνησος, Σκανδιναβικές και Μεσογειακές χώρες).

Πίνακας 1⁷

(% ΑΕΠ για τήν ἐκπαίδευση)	
Δανία	6,94
Ο.Δ. Γερμανίας	4,15
Βέλγιο	4,76
Λουξεμβούργο	2,75
Γαλλία	2,91
Ἰρλανδία	2,61
Ὀλλανδία	5,54
Βρετανία	5,34
Ἰταλία	5,35

ΕΟΚ	
ΗΠΑ	5,98
Καναδάς	7,37
Αὐστραλία	5,20
Ἰαπωνία	2,91
Ἰσπανία	1,81
Πορτογαλία	3,55
Σουηδία	5,00
Φιλανδία	5,55
Νορβηγία	7,08
Μπαγκλαντές ⁸	1,2
Αἰθιοπία	2,4
Νεπάλ	0,73
Ζαῖρ	4,37
Ἰνδία	2,69
Ἀφγανιστάν	1,18
Πακιστάν	2,8
Σουδάν	5,03
ΕΛΛΑΔΑ	2,00

Ἀπό τόν παραπάνω πίνακα προκύπτει ότι ὁ μέσος ὀρος δαπανῶν για τις χώρες τής ΕΟΚ είναι 4,37% ἐπί του ΑΕΠ, για τις βιομηχανικές χώρες 5,365%, για τις χώρες τής Ἰθνηρικής χερσονήσου 2,68%, για τις Σκανδιναβικές χώρες 5,88%, για τις Μεσογειακές χώρες 3,21%.

Κόστος τής ἐκπαίδευσης

Συνήθως μιλάμε για τις δαπάνες τής ἐκπαίδευσης γενικά. Κινδυνεύουμε νά καταλήξουμε σέ λανθασμένα συμπεράσματα ἄν δεν ἀναλύσουμε τις συνολικές δαπάνες που ἀπαιτοῦνται για τήν ἴδρυση, συντήρηση και λειτουργία ενός ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, (πράγμα που δεν κάνει ἡ εἰσήγησις).

Τις δαπάνες ἀνάλογα με τόν προορισμό τους τις διακρίνουμε:

- α) Δαπάνες Ἰδρυσης και ἐγκατάστασης (ἀρχικά κεφάλαια).
- β) Δαπάνες συντήρησης και λειτουργίας (τρέχουσες δαπάνες).

Ἡ πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τήν κατασκευή κτιρίων και τήν ἐγκατάσταση του ἐκπαιδευτικοῦ ἐξοπλισμοῦ. Ἡ δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τις δαπάνες για τό προσωπικό και τὰ ἔξοδα λειτουργίας.

Ἡ σχέση που διέπει τις δύο κατηγορίες φαίνεται νά είναι ἡ ἴδια περίπου σέ ἀρκετές χώρες στό διάφορα ἐπίπεδα ἐκπαίδευσης. Ἡ σχέση 1:2

2. Στό ἴδιο σ. 124 - 135.

3. Στό ἴδιο σ. 125

4. Βλ. Κ Τσοικαλά: Ἐξάρτηση και ἀναπαραγωγή», σελ. 486, Ἀθήνα, 1977.

5. Βλ. Α. Σκαρπαλέζος, Ἐπί τής ἱστορίας του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν», σελ. 48, Ἀθήναι 1964.

6. Στις περιοχές των ἰδιαίτερων πατρίδων τους.

7. Πηγή: ΟΗΕ.

8. Τὰ στοιχεία των χωρῶν αὐτῶν είναι του 1975.

μέχρι 1:3⁹ στις δύο κατηγορίες δαπανών μάς δίνει τά παρακάτω ποσοστά:
 Αρχικά κεφάλαια 20 - 35%
 Τρέχουσες δαπάνες 60 - 75%

Στήν υλικοτεχνική υποδομή μάς ενδιαφέρουν τά αρχικά κεφάλαια. Ένας υπολογισμός γιά τά αρχικά κεφάλαια, δίνει μιά σχέση 1:2,5 μεταξύ πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, και 1:8 - 1:14¹⁰ ανάμεσα στή Γενική Έκπαίδευση και στήν τεχνική Έκπαίδευση.

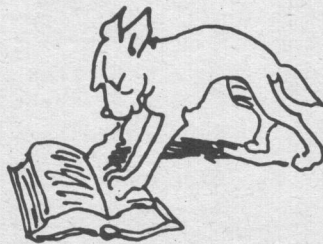
Η σχέση αυτή δέν ισχύει γιά τήν Ελλάδα, δεδομένου ότι γιά κάθε μαθητή τής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης δαπανούμε 234 δολ. και γιά κάθε μαθητή τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης 211 δολ. Οί δαπάνες αυτές είναι χαρακτηριστικές συγκριτικά μέ άλλες χώρες αλλά και σάν σχέση, αυτή καθαυτή. Η κατανομή τών δαπανών, μέ βάση τίς γενικές σχέσεις πού παραπάνω προσδιορίσαμε και ό παραπέρα αναλυτικός προσδιορισμός τους θά μάς βοηθήσει στήν άσκηση μιάς υπεύθυνης πολιτικής.

Πρέπει νά σημειώσουμε ότι ή υλικοτεχνική υποδομή συνδέεται μέ τήν διάρθρωση του εκπαιδευτικού συστήματος και ειδικότερα μέ τό κλασικό έσωτερικό διαρθρωτικό σχήμα «ήλικιακές τάξεις - αίθουσα - δάσκαλος», γι' αυτό ή απόκόλληση από αυτό και ή υιοθέτηση κάποιων άλλων εύελικτων σχημάτων θά μάς βοηθήσει τόσο στο συγκεκριμένο θέμα όσο και στή γενικότερη αλλαγή του προσανατολισμού του εκπαιδευτικού συστήματος.

Άποστόλης Άνδρέου

9. «Τό Παγκόσμιο Έκπαιδευτικό Πρόβλημα από τήν χρηματοδοτική πλευρά», Α Καλοφωλιάς, Περ. Σύγχρονα Θέματα, Περ Β', τ. 4, Άνοιξη 1979.

10. Α. Άνδρέου περ. Σπίτι και σχολείο, «Τό χρηματοδοτικό πρόβλημα τής Έκπαίδευσης» (Στοιχεία γιά τόν έντοπισμό του προβλήματος).

Η θεωρία του Λένιν γιά τό δημοκρατικό συγκεντρωτισμό

του Νίκου Γ. Μουσούρου

Έκδόσεις Άγώνας, σειρά Σήμερα, αρ. 4, Άθήνα 1979

Τρέχουσες πολιτικές ανάγκες και σκληροί πρακτικοί λόγοι υπαγόρευσαν τή συγγραφή αυτής τής προσούρας. Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1970-71 στο περιοδικό Άγώνας τής Κομματικής Οργάνωσης Παρισίου του ΚΚΕ έσωτερικού (και ξαναδημοσιεύτηκε αργότερα μέσα στή δικτατορία, στο έπίσημο έντυπο Διάλογος του ίδιου κόμματος). Τότε δηλαδή πού μόλις είχε άρχισει, μετά τή διάσπαση του '68, ή συνειδητή προσπάθεια γιά τήν ανανέωση του κομμουνιστικού κινήματος, και πού οι άγωνιστές του έβγαζαν από δεκαετίες άπαράβατης εφαρμογής αυτού πού ό Μουσούρος όνομάζει «σταλινική κωδικοποίηση» του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού. Και άκόμη τότε πού, όπως σημειώνει στον κατοπινό του πρόλογο, ή «οργανωτική» πολιτική τής νέας ήγεσίας του ΚΚΕ έσωτερικού είχε ήδη

δείξει ότι δέν σκόπευε νά διαφέρει ιδιαίτερα από τή μέχρι τότε. Η προσούρα αυτή σίγουρα έπαιξε τόν (κάποιο) ρόλο της στα έσωκομματικά πράγματα τής εποχής, αλλά και αργότερα.

Οί συγκρούσεις λοιπόν εκείνες είχαν τήν έκβάση πού είχαν. Έξακολουθεί όμως νά παραμένει, σήμερα πού όλοι γκρινιάζουμε γιά τή φτώχεια τής άριστης παραγωγής στήν Ελλάδα, ένα πυκνό κείμενο έλληνα μαρξιστή, τό μοναδικό απ' όσο ξέρω πού άσχολείται στα σοβαρά μέ τό τεράστιο αυτό πολιτικό και θεωρητικό ζήτημα και άρα αναπόφευκτα, έστω και άπροσπασματικά, και μέ τήν επί Λένιν ιστορία του μπολσεβίκου κόμματος και τής ΕΣΣΔ. Και τούτο δέν είναι τό μικρότερό του προτέρημα.

ΔΙΑΒΑΣΤΕ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Σέ κάθε τεύχος:

- Παρουσίαση τών 30 σημαντικότερων βιβλίων του μήνα
- Σενεντεύξεις μέ γνωστούς συγγραφείς
- Βιβλιογραφίες γιά θέματα έπιστήμης και τέχνης
- Πορτραίτα έκδοτικών οίκων και βιβλιοπωλείων
- Τά best-seller του μήνα
- Ρεπορτάζ γιά τήν κίνηση του βιβλίου στήν Ελλάδα και στο έξωτερικό
- Περιλήψεις τών διατριβών πού έτοιμάζονται στις άνώτατες σχολές
- Βιβλιογραφικό δελτίο μέ όλες τίς νέες εκδόσεις
- Κριτικογραφία του ήμερήσιου και περιοδικού τύπου
- Άρθρα, σχόλια, χρονογράφημα

πολυσέλιδο — ανανεωμένο — υπεύθυνο

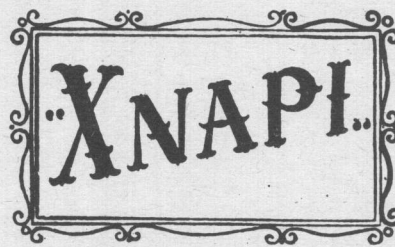
καί γράμματα γνωρίζω

Με μεγάλη συστηματικότητα καί μελέτη τών πηγών πού διέθετε καί τών Ἀπάντων τοῦ Λένιν, ὁ Ν.Γ. Μουσοῦρος ἔδειξε, πέρα ἀπό κάθε ἀμφιβολία, ὅτι ἡ πολιτική-θεωρητική δραστηριότητα τοῦ Λένιν στό ὀργανωτικό λεγόμενο ζήτημα τά χρόνια 1902-23 εἶναι μιά «ἐπιμέρους δυναμική ἐνότητα» καί συμπίπτει μέ τήν «πάλη γιά τήν ἐφαρμογή ὀρισμένων ἀρχῶν στό ζήτημα τῆς ὀργάνωσης, ἀρχῶν πού παραμένουν σταθερά οἱ ἴδιες». Ἐχοντας πλήρη ἐπίγνωση ὅτι οἱ ἐνλόγω ἀρχές δέν βρίσκονται εὐχρηστα ταξινομημένες σέ κάποιο κείμενο τοῦ Λένιν, ὅτι δηλαδή «εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά ἐξαγάγουμε, νά ἀποσπάσουμε τή θεωρία μέσα ἀπό τά κείμενα ὅπου, σέ πάντοτε ἱστορικά συγκεκριμένες συνθήκες, ἐφαρμόζεται», ὁ Ν.Γ. Μουσοῦρος προχωράει σέ μιά συγκροτημένη παρουσίαση αὐτῆς τῆς πολύπλοκης σύλληψης (καί ἀκόμα πολυπλοκότερης πραγματικότητας) πού λέγεται δημοκρατικός συγκεντρωτισμός. Καί τοῦτο, δείχνοντας ὅτι δέν πρόκειται βέβαια γιά κάποια ἀπλή «τεχνική» ἀλλά γιά ἐκ τῶν ἄν οὐκ ἄνευ ἰδεολογική-πολιτική συνθήκη γιά νά ὑπάρξει κόμμα νέου τύπου, κομμουνιστικό κόμμα. Αὐτό τό ἤξεραν καλά στή Ρωσία τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνα μας: «Τό ρωσικό κόμμα ἐπί Λένιν εἶναι κόμμα ζωντανό».

Τά ὄρια καί τό χαρακτήρα τῆς μπροσούρας, καθῶς καί τήν πιεστική ἀνάγκη νά συνεχιστεῖ αὐτή ἡ δουλειά, τά ἀναγνώρισε πρῶτος ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας. Δέν θά ἔχε λοιπόν κανένα νόημα νά ἐπισημάνουμε ἐδῶ κάποιες ζωτικές πλευρές τοῦ θέματος πού ἀπλῶς ὑπαινικτικά καί ἐμμεσα ὑπάρχουν στό κείμενο, ὅπως π.χ. τούς τεράστιους δρόμους πού ἀνοίγει ἡ τοποθέτηση τοῦ Μάο «συγκεντρωτισμός εἶναι ἡ συγκέντρωση τῶν σωστῶν ἰδεῶν», μιά κατεύθυνση πού ἐπιτρέπει νά δοῦμε τόν δημοκρατικό συγκεντρωτισμό πρὶν ἀπ' ὅλα σάν μιά συνεχῆ «διαδικασία παραγωγῆς» κομμουνιστικῆς στρατηγικῆς, μαζικῆς πολιτικῆς γραμμῆς καί σοσιαλιστικῆς ἰδεολογίας, γεγονός πού αὐτόχρονα καθιστᾷ καταχρηστική καί αὐθαίρετη τήν ἀναγωγή του στό «ὀργανωτικό» ἐπίπεδο.

Πολύ περισσότερο νόημα θά ἔχε νά σταθοῦμε σέ μιά κεντρική θέση τοῦ βιβλίου πού ἀναφέρεται στή διάκριση τῆς θεωρίας ἀπό τήν πράξη τῆς: ὁ Λένιν καί ὁ λενινισμός δέν εἶναι οὔτε δύο διαφορετικά πράγματα οὔτε ἓνα καί τό αὐτό. Γι' αὐτό ἀκριβῶς καί ὁ συγγραφέας παραθέτει ἐνδεικτικά ὀρισμένους χειρισμούς τοῦ Λένιν πού ἦρθαν σέ κατάφωρη ἀντίθεση μέ τή θεωρία, τή λενινιστική ἀκριβῶς θεωρία, τοῦ δημοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ. Αὐτή ἡ θεμελιώδης διάκριση εἶναι, νομίζω, ὁ μόνος ἐγκυρος δρόμος νά προσεγγίσουμε τό ζήτημα καί νά ἐπεξεργαστοῦμε μιά θεωρία γιά τήν «ὀργάνωση» πού θά εἶναι ξένη καί ἐχθρική πρὸς τή σταλινική, ὄντας ὅμως ταυτόχρονα μέσα στή θεωρητική καί πολιτική λενινιστική παράδοση. Καί αὐτή ἡ ἐπεξεργασία εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητη, ἐξοῦ καί ἡ σημασία αὐτῆς τῆς μπροσούρας γιά ἓνα διπλό λόγο: γιατί ὁ δημοκρατικός συγκεντρωτισμός, ἢ μάλλον ἡ ἄψυχη καρικατούρα του, εἶναι ὁ προσφιλέστερος χώρος τῆς δεξιᾶς, ἀστικῆς καί μὴ, «κριτικῆς» στό λενινισμό· ἀλλά καί γιατί, τό σπουδαιότερο, γιά τούς κομμουνιστές τουλάχιστον, χωρίς δημοκρατικό συγκεντρωτισμό δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει καί κομμουνιστικό κόμμα, μαζικό, πού θά βρίσκεται ἓνα βῆμα μπροστά ἀπό τίς μάζες, καί μόνο ἓνα βῆμα.

Γ. Κ.

γιώργος τσιλδερίκης

κίαφας 5 και ακαδημίας τηλ. 36.05.493
σωστή επιλογή βιβλίων χαμηλές τιμές

Ἐξάντας / Λογοτεχνία

Γουίλιαμ Φώκνερ

Ἡ ἄρκουδα

Ἐξάντας / Λογοτεχνία

Ντ. Χ. Λῶρενς

Ἐρωτευμένες γυναῖκες

καί γράμματα γνωρίζω

Μίχας Παναγιώτης, *Η παρεμβολή των Γάλλων «νέων φιλοσόφων»*, έκδ. Παπαζήση, 1980.
Παπανικολάου Π. Ν., *Ανθρωπιστικές μελέτες II*, έκδ. ΝΕΑΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, Αθήνα 1980.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΔΟΚΙΜΙΟ

Τάκης Αντωνίου, *Απόψεις για τό έργο - του, Έποπτεία*.
Έλύτης Όδυσσέας, *Αναφορά στον Αντρέα Έμπειρικό*, β' έκδ., "Υψιλον / Βιβλία", Αθήνα 1980.
Λαμπαρίδου - Πόθου Μαρία, *Σάμουελ Μπέκετ. Η εμπειρία της ύπαρξιακής οδόνης*.
«Νεοελληνικός Λόγος» Αφιέρωμα στο Γιάννη Ψυχάρη, Αθήνα 1980.
Χώλς Άλίκη, *Τάσεις στη σύγχρονη λογοτεχνία, Χεμινγκουαίη - Φιτζέραλντ*.
Τσβετάγεβα Μαρίνα, *Η τέχνη στο φώς της συνείδησης, μεταφρ. Νίκου Καλταμπάνου*, "Έρασμος 1980.

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΟΙΗΣΗ

Βιτορίνι Έλιοτ, *Σικελικοί Διάλογοι*, μετάφραση Τατιάνα Νικολαΐδου, Όδυσσέας.
Γιόζεφ Μπόρ, *Τό Ρέκβιεμ της Τερεζίν*, μεταφρ. Ρενέ Ψυρούκη, Αθήνα, Έπικαιρότητα 1980.
Έμπειρικός Ανδρέας, *Άργώ ή πλοούς άεροστάτου*, β' έκδοση, εκδόσεις "Υψιλον / Βιβλία", 1980.
Γιώργος Ίωάννου, *Γιά ένα φιλόπμο*, ΣΤ' έκδ., Κέδρος 1980.
Καλοκύρης Δημήτρης, *Τό μετέωρο αώμα*, ποιήμ., "Υψιλον / Βιβλία", Αθήνα 1980.
Κάλφας Αντώνης, *Έκταση της αισθηματικής ηλικίας*, ποιήματα, Αθήνα 1980.
Κολλάτος Δημήτρης, *Η γυναίκα τού Σακράτη*, β' έκδ., Γνώση, 1980.
Lacarrière Jacques, *Τό ελληνικό καλοκαίρι*, μεταφρ. Ι. Δ. Χατζηνικολή, έκδ. Χατζηνικολή, 1980.
Λώρενς Ντ. Χ., *Έρωτευμένες γυναίκες*, μυθιστόρημα, μεταφρ. Γιάννης Λάμπας, έκδ. Έξάντας, Αθήνα 1980.
Μάβρης Χρήστος, *Οι θέσεις τού Άπριλ*, ποιήματα, Λεμεσός 1980.
Μπόμπας Λέων., *Έ, και λοιπόν*; ποιήματα, Μόντρεαλ 1980.
Μπράτσος Φώντας, *Ξένοι στη γή και άλλα ποιήματα*, έκδ. Όδυσσέας, Αθήνα 1980.
Ναβίδης Αρχιλόχος, *Πρελούντιο*, ποιήματα. Μορφωτ. έκδοση Λεχαινών, Λεχαινά 1980.
Ντόμαλης Στέλιος, *Ανθρωποκεντρισμός*, ποιήματα, έκδ. «Πήγασος», Λάρισα 1980.
Σάκης Παπαδημητρίου, *Πεζά 1960 - 1973*, Θεσσαλονίκη 1980, εκδόσεις Διαγωνίου, άρ. 38.

Πεντζίκης Ν. Γ., *Παλαιότερα ποιήματα και νεότερα πεζά*.
Πρατικάκης Άντ., *Η παραλοϊσμένη, ποιήματα*, Άκμων 1980.
Σάντος - Λουίς Μαρτίν, *Η εποχή της σιωπής*, μετάφραση Τασούλα Καραϊσκάκη, Όδυσσέας.
Τελόγλου Άλίκη, *Παραμύθια της Άγάπης*, έκδ. Χατζηνικολή.
Τηλικίδης Στέφανος, *Ρέκβιεμ για τό χερουβείμ*, ποιήματα, Θεσσαλική Έστία, 1979.
Χατζόπουλος Γιώργος, *Άναδρομή*, ποιήματα 1980.
Χειμωνάς Γιώργος, *Πεισίπρατος*, β' έκδ., "Υψιλον / Βιβλία 1980.

—ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ—

ΟΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ «ΠΟΛΙΤΗ»

Κύριοι,
 Στο τεύχος 36 του περιοδικού σας *Ο Πολίτης* και συγκεκριμένα στη σελίδα 70 είδα δημοσιευμένη (πίο σωστά αναδημοσιευμένη, από τό τεύχος 15 του περιοδικού *ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ*) μία φωτογραφία μου.

Σέ σχέση μέ τό γεγονός αυτό έχω νά παρατηρήσω τά εξής:

1. Η φωτογραφία αυτή, όπως θά ξέρετε άλλωστε καλύτερα κι από μένα, δημοσιεύθηκε χωρίς τήν άδειά μου. Τό γεγονός αυτό άποτελεί παράβαση ενός βασικού νόμου πού περιμένω νά σέβονται τουλάχιστον όσοι φιλοδοξούν νά βοηθήσουν τόν ταλαίπωρο αυτόν τόπο.

2. Η φωτογραφία εμφανίζεται χωρίς λεζάντα και χωρίς τ' όνομα του φωτογράφου. Τό ίδιο συμβαίνει και μ' όλες σχεδόν τίς φωτογραφίες πού δημοσιεύονται σ' άλλες σελίδες του τεύχους 36.

Άν υπάρχει κάτι χειρότερο από τό νά μή ζητηθεί ή άδεια του φωτογράφου για τή δημοσίευση μιάς φωτογραφίας του, αυτό είναι, πιστεύω, ή μή άναφορά του όνόματός του και ή χρήση της άποκομμένης από τόν τίτλο της φωτογραφίας για τή διακόσμηση ή τήν ένδυνάμωση ενός κειμένου, μιάς έκθεσης κ.λπ.

3. Τό άρθρο, τό όποιο ή φωτογραφία μου υποτίθεται ότι είκονογραφεϊ («ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ, ή άλλη όψη του πραγματικού»/ του κ. Γιάννη Πανούση), ήταν τελείως άσχετο μέ τό νόημα πού έγω τουλάχιστο προσπάθησα ν' άποδίδει τό πορτραίτο.

Η «χρησιμοποίηση» της φωτογραφίας μου στο άρθρο αυτό άλ-

λοίωσε τό νόημά της και τортπιλίζει τήν προσπάθειά μου.

Αυτό τό τελευταίο μέ λύπησε περισσότερο άπ' όλα, γιατί δείχνει έλλειψη σεβασμού πρός τήν ίδια τήν τέχνη της φωτογραφίας, πού μόλις τώρα αρχίζει νά κερδίζει κάποια άναγνώριση και ν' αντιμετώπιζεται μέ κάποια σοβαρότητα στον τόπο μας.

Προσβλέποντας στη δημοσίευση αυτού του γράμματος για τήν άρση κάθε παρεξήγησης,

A.I. Μαρούλης
 Ίκτινού 3,
 Θεσσαλονίκη

Θά ήταν κακοπιστία ν' άρνηθεί κανείς τό βάσιμο της άυστηρής κριτικής του κ. Μαρούλη. Καί πέρα από τήν όφειλόμενη συγγνώμη μας πού θά έλπίζαμε ότι θά δεχόταν μπορούμε νά τόν βεβαιώσουμε ότι κάθε άλλο παρά έλλειψη σεβασμού πρός τήν τέχνη της φωτογραφίας μάς διακρίνει. Απόδειξη όλα τά τεύχη του Πολίτη όπου προσπαθήσαμε, - εύστοχα ή άστοχα, - αυτό κρίνεται από τούς άναγνώστες -, νά δώσουμε μίαν άλλη διάσταση στα κείμενά μας μέ τή χρησιμοποίηση φωτογραφιών. Άλλά, πράγμα πού επίσης διαπιστώνεται άνετα, δέν χρησιμοποιούμε τίς φωτογραφίες ως στοιχεία νατουραλιστικής άπεικόνισης του γραπτού λόγου και του νοήματος. Τό ίδιο ίσχύει και για τή φωτογραφία του κ. Μαρούλη: δέν πρέπει νά έκληφθεί ως είκονογράφηση του νοήματος του άρθρου του κ.Γ. Πανούση.

«Ο ΠΟΛΙΤΗΣ»